

UNIVERZITET U BEOGRADU

FILOZOFSKI FAKULTET

mr Bojan D. Lapčević

**INDIVIDUALNE RAZLIKE KAO FAKTORI
BRAČNE KRIZE I NJENOG
PREVAZILAŽENJA**

doktorska disertacija

Beograd, 2015

UNIVERSITY OF BELGRADE

FACULTY OF PHILOSOPHY

M.Sc. Bojan D. Lapčević

**INDIVIDUAL DIFFERENCES AS FACTORS
OF MARITAL CRISIS AND ITS
OVERCOMING**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2015

Mentor:

prof. dr Goran Knežević, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu,
Filozofski fakultet

Članovi komisije:

prof. dr Jelena Srna, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu,
Filozofski fakultet

prof. dr Goran Opačić, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu,
Filozofski fakultet

prof. dr Tamara Džamonja-Ignjatović, redovni profesor, Univerzitet
u Beogradu, Fakultet političkih nauka

DATUM ODBRANE DISERTACIJE:

Posvećeno
mojoj supruzi
Jovani
i mojoj deci
Sofiji i Nikoli

INDIVIDUALNE RAZLIKE KAO FAKTORI BRAČNE KRIZE I NJENOG PREVAZILAŽENJA

Empirijskom analizom podataka dobijenih od 200 parova koji su u bračnoj krizi i na psihoterapijskom tretmanu, u ovom radu se utvrđuju, sa jedne strane faktori nastanka, a sa druge, faktori prevazilaženja bračne krize. Argumentuje se da je bračna kriza fundamentalno pre svega fenomen povezan sa strukturom ličnosti aktera i partnera. Dalje, argumentuje se da je, na osnovu ključnih dimenzija ličnosti aktera i partnera, moguće detektovati osobine ličnosti, i za muškarce i za žene, sa dobrom i lošom prognozom bračne terapije. Treće, utvrđivanjem efektivnosti i efikasnosti pojedinih psihoterapijskih intervencija kreirana su dva modela maksimalno efikasnih psihoterapijskih pristupa u prevazilaženju bračne krize.

Teorijski model istraživanja podrazumeva modifikaciju šestofaktorskog prostora ličnosti, uključivanjem koncepta Dezintegracije, čime je formiran sedmofaktorski model bazičnih dimenzija ličnosti. Aplikiranu bateriju testova čine: HEXACO - za procenu šest bazičnih dimenzija ličnosti, Delta 10 – za procenu dezintegracije, Amoral – za procenu amoralnosti i Faces IV – za procenu porodičnog funkcionisanja. Dizajn istraživanja je podrazumevao test – retest proceduru.

Kroz seriju primenjenih multiplih regresionih analiza, kanoničkih korelacionih analiza i drugih statističkih metoda, utvrđeno je nekoliko grupa rezultata. Prvo, supružnici u ovom uzorku su slični u pogledu poštenja, savesnosti i otvorenosti, dezintegracije, amoralnosti i percepcije porodičnog funkcionisanja. Drugo, intrapersonalne strukture kod muškaraca koje dovode do negativne atribucije bračnog života su visok nivo amorala i introverzija, dok su kod žena u pitanju introverzija i nesavesnost. Što se tiče efekta partnera, negativna atribucija bračnog funkcionisanja žena je povezana sa visokim poštenjem i visokim amoralom kod muškaraca. Sa druge strane, nezadovoljstvo porodičnim životom muškaraca je povezana sa visokim amoralom kod žena. Takođe, razlike u osobinama ličnosti između partnera nisu povezane sa pojavom bračne krize. Treća grupa rezultata se odnosi na prevazilaženje bračne krize. Psihoterapijska promena, kada je u pitanju efekat aktera, je veća što je muškarac inicijalno manje saradljiv, a žena

moralnija. U pogledu efekta partnera, najveće pozitivne promene u bračnom funkcionisanju imaju žene čiji muškarci su inicijalno nisko saradljivi, dok doživljaj promene u bračnom funkcionisanju kod muškaraca nema nikakve veze sa inicijalnom strukturom ličnosti njihovih partnerki. Razlike između partnera u osobinama otvorenost, ekstraverzija, saradljivost i donekle amoralnost su povezane sa prevazilaženjem bračne krize. Četvrta grupa rezultata se odnosi na efikasnost psihoterapijskih tehnika. Kada je u pitanju specifična struktura ličnosti, najveće promene se postižu kod muškaraca koji su inicijalno ekstravertni, agresivni, realni i moralni, a kod žena koje su inicijalno visoko neurotične i moralne, i to uz često korišćenje kombinacije direktivnih tehnika uz autoritativni terapeutski stil i izbegavanje nedirektivnih intervencija. Kada je u pitanju ceo uzorak, najveće promene u porodičnom funkcionisanju se postižu uz intenzivno korišćenje kombinacije nedirektivnih, ali aktivnih i angažovanih tehnika uz kolaborativni terapijski stil. U integraciji dobijenih rezultata se pretpostavlja postojanje dva velika faktora nastanka i prevazilaženja bračne krize koji su nazvani Komunikacija i Psihopatologija.

Ključne reči: bračna kriza, bračna terapija, šestofaktorski model ličnosti, dezintegracija, amoral, cirkumpleks model, psihoterapijske tehnike

Naučna oblast: psihologija; **Uža naučna oblast:** psihologija ličnosti, klinička psihologija, bračna psihoterapija

UDK: 159.923:316.811/.815(043.3)

INDIVIDUAL DIFFERENCES AS FACTORS OF MARITAL CRISIS AND ITS OVERCOMING

In this research, empirical analysis of data from 200 couples in marital crisis, included in couple therapy treatment, reveals factors, both of onset and overcoming of marital crisis. It is argued that marital crisis is a phenomenon primarily linked to personality structure of actor and partner. Furthermore, on the basis of key dimensions of personality of actor and partner, it is possible to detect personality characteristics both for men and woman with good and poor treatment prognosis. Third, by detecting effectiveness and efficacy of psychotherapeutic techniques, two models of therapeutic approaches with highest efficacy are created.

Theoretical framework for this research is a modification of six-factor space of personality, by inclusion of the concept of Disintegration, resulting in seven-factor model of basic personality traits. Applied battery of tests includes: HEXACO – for evaluation of six basic personality traits, Delta 10 – for evaluation of Disintegration, Amoral – for evaluation of amorality and Faces IV – for evaluation of family functioning. Research design included test – retest procedure.

Through a series of applied multiple regression analysis, canonical correlation analysis and other statistical methods, several groups of results are detected. First, partners in this sample are similar with regard to honesty, conscientiousness and openness, disintegration, amorality and perception of family functioning. Second, intrapsychic structures in males related to negative attribution of family life are high level of amorality and introversion, while in females it is introversion and low conscientiousness. When analyzing the effect of partner, female negative attribution of marital functioning is related to high levels of honesty and amorality in their husbands personalities. On the other side, male dissatisfaction with family life is related to high level of amorality in their wives. Also, differences among partners are not factors of the onset of marital crisis. Third group of results refers to overcoming of marital crisis. When analyzing actor effect, the largest psychotherapeutic change is detected if male is initially less agreeable and if female is initially more moral. When analyzing partner effect, largest

positive change in marital functioning is detected at women whose husbands have initially low levels of agreeableness, while changes in male perception of marital functioning have no connection with initial structure of personality of their wives. Differences among partners in openness, extraversion, agreeableness and, to a certain degree, amorality is related to overcoming of marital crisis. Fourth group of results is related to general efficacy of psychotherapeutic techniques. The biggest change is detected among males that are initially extraverted, aggressive, moral and realistic and among females that initially have high levels of neuroticism and morality, with frequent use of specific combination of directive techniques, avoidance of non-directive techniques and authoritarian style of the therapist. When the whole sample is analyzed, biggest change in family functioning is achieved with intensive use of combination of non-directive, but active and engaging techniques and collaborative style of the therapist. In the integration of results, it is suggested that two big factors of marital crisis and its overcoming exists and they are named Communication and Psychopathology.

Key words: marital crisis, marital therapy, six factor model of personality, disintegration, amorality, circumplex model, psychotherapeutic techniques

Scientific area: psychology; **Narrow scientific field:** psychology of personality, clinical psychology, marital psychotherapy

UDK: 159.923:316.811/.815(043.3)

SADRŽAJ

A. LISTA TABELA	ix
1 UVOD	1
2 TEORIJSKI DEO	4
2.1 SAVREMENE TAKSONOMIJE LIČNOSTI.....	4
2.1.1 DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA U OBLASTI TAKSONOMIJE LIČNOSTI LEKSIČKIM PRISTUPOM.....	4
2.1.2 HEXACO MODEL LIČNOSTI.....	13
2.1.3 PSIHOTICIZAM, ŠIZOTIPIJA, DEZINTEGRACIJA	17
2.1.4 TEORIJSKI OKVIR OVOG ISTRAŽIVANJA: VELIKIH SEDAM?	27
2.2 BRAČNA TERAPIJA – ISTORIJA I RELEVANTNI MODELI	28
2.2.1 PRVA FAZA - ATEORIJSKO BRAČNO SAVETOVANJE (1930 – 1963).....	29
2.2.2 DRUGA FAZA – PSIHOANALITIČKO EKSPERIMENTISANJE (1931 – 1966)	30
2.2.3 TREĆA FAZA – INTEGRACIJA SA PORODIČNOM TERAPIJOM (1963 – 1985).....	32
2.2.4 ČETVRTA FAZA – PREČIŠĆAVANJE, EKSTENZIJA, DIVERSIFIKACIJA I INTEGRACIJA (1986 – SADA) 36	
2.2.5 BRAČNA TERAPIJA KOD NAS – SAVETOVALIŠTE ZA BRAK I PORODICU	39
2.2.6 BRAČNA I PORODIČNA TERAPIJA I TEORIJSKI OKVIR OVOG ISTRAŽIVANJA	41
2.3 INTIMNE RELACIJE I OSOBINE LIČNOSTI – PREGLED ISTRAŽIVANJA	44
2.3.1 ISTRAŽIVANJA BRAKA I INTIMNIH RELACIJA	46
2.3.2 DVE TEORIJE BRAČNE KRIZE	59
3 PROBLEM.....	63
3.1 ODREĐENJE PROBLEMA.....	63
3.2 CILJEVI ISTRAŽIVANJA	64
3.3 OSNOVNE HIPOTEZE	65
4 METOD.....	69
4.1 UZORAK	69
4.2 POSTUPAK	69
4.3 INSTRUMENTI I VARIJABLE	70
4.3.1 HEXACO	71
4.3.2 DELTA 10	71
4.3.3 AMORAL	72
4.3.4 FACES IV	73
4.3.5 Upitnik za socio – demografske podatke i LPI	74
4.4 STATISTIČKE METODE.....	76
5 REZULTATI	77
5.1 DETALJNI PRIKAZ REZULTATA.....	77
5.1.1 Opis uzorka	77

5.1.2	Stepen povezanosti osobina ličnosti između muškaraca i žena, kao i stepen povezanosti procena porodičnog funkcionisanja – produkt moment koeficijent korelacije.....	78
5.1.3	Povezanost strukture ličnosti i porodičnog funkcionisanja – individualni i interpersonalni aspekti – multipla regresiona analiza.....	79
5.1.4	Promene u percepciji porodičnog funkcionisanja nakon bračnog psihoterapijskog tretmana – t-test za zavisne uzorke.....	88
5.1.5	Povezanost strukture ličnosti i promene u porodičnom funkcionisanju – individualni i interpersonalni aspekti – multipla regresiona analiza.....	89
5.1.6	Povezanost strukture ličnosti i promena u bračnom funkcionisanju u zavisnosti od tipa psihoterapijske intervencije – kanonička korelaciona analiza.....	96
5.2	REZIME REZULTATA.....	100
5.2.1	Deskriptivna statistika.....	100
5.2.2	Stepen povezanosti osobina ličnosti između muškaraca i žena, kao i procena porodičnog funkcionisanja.....	100
5.2.3	Povezanost strukture ličnosti i porodičnog funkcionisanja – individualni i interpersonalni aspekti.....	101
5.2.4	Promene u percepciji porodičnog funkcionisanja nakon bračnog psihoterapijskog tretmana ..	104
5.2.5	Povezanost strukture ličnosti i promene u porodičnom funkcionisanju – individualni i interpersonalni aspekti.....	105
5.2.6	Povezanost strukture ličnosti i promena u bračnom funkcionisanju u zavisnosti od tipa psihoterapijske tehnike.....	108
6	DISKUSIJA.....	110
6.1	Uvod.....	110
6.2	Sličnosti između partnera.....	110
6.3	Povezanost strukture ličnosti i porodičnog funkcionisanja pre psihoterapijskog tretmana.....	114
6.3.1	Razlike između muškarca i žene i njihova zajednička percepcija porodičnog funkcionisanja ...	115
6.3.2	Strukture ličnosti muškarca i žene i njihova zajednička percepcija porodičnog funkcionisanja	115
6.3.3	Struktura ličnosti muškarca i njegovo opažanje porodice.....	117
6.3.4	Struktura ličnosti žene i njeno opažanje porodice.....	117
6.3.5	Struktura ličnosti muškarca i opažanje porodice od strane žene.....	118
6.3.6	Struktura ličnosti žene i opažanje porodice od strane muškarca.....	119
6.3.7	Diskusija o efektu aktera na pojavu bračne krize.....	120
6.3.8	Diskusija o efektu partnera na pojavu bračne krize.....	121
6.4	Promene u percepciji porodičnog funkcionisanja nakon bračnog psihoterapijskog tretmana.....	123
6.5	Povezanost strukture ličnosti i promena u porodičnom funkcionisanju usled psihoterapijskog tretmana.....	124
6.5.1	Razlike između muškarca i žene i promene u njihovoj zajedničkoj percepciji porodičnog funkcionisanja.....	124
6.5.2	Strukture ličnosti muškarca i žene i promene u njihovoj zajedničkoj percepciji porodičnog funkcionisanja.....	128
6.5.3	Struktura ličnosti muškarca i promene u njegovom opažanju porodice.....	129
6.5.4	Struktura ličnosti žene i promene u njenom opažanju porodice.....	130
6.5.5	Struktura ličnosti muškarca i promene u opažanju porodice od strane žene.....	131
6.5.6	Struktura ličnosti žene i promene u opažanju porodice od strane muškarca.....	131

6.5.7	Diskusija o efektu aktera na prevazilaženje bračne krize	132
6.5.8	Diskusija o efektu partnera na prevazilaženje bračne krize	133
6.6	Diskusija o povezanosti strukture ličnosti, korišćenih psihoterapijskih tehnika i promena u porodičnom funkcionisanju.....	134
6.6.1	Diskusija o povezanosti promena kod supružnika u porodičnom funkcionisanju sa njihovom strukturom ličnosti i korišćenim psihoterapijskim intervencijama.....	134
6.6.2	Diskusija o povezanosti promena u porodičnom funkcionisanju kod supružnika sa psihoterapijskim intervencijama	136
6.6.3	Dva modela psihoterapijskih intervencija	137
6.7	Rezultati u kontekstu dve teorije braka - od empirije ka teoriji	138
6.8	Integracija - teorija bračne krize i njenog prevazilaženja	142
6.9	Implikacije.....	145
6.10	Smernice za dalja istraživanja	147
6.11	Klinički osvrt i zaključak - Integracija empirije, teorije i prakse	148
7	LITERATURA.....	149
8	DODATAK A - TABELE REZULTATA.....	173
9	BIOGRAFIJA AUTORA	197

A. LISTA TABELA

TABELA 1: FAKTORI LIČNOSTI I FACETI KOJI SU OBUHVAĆENI NEO-PI-R INVENTAROM LIČNOSTI.....	10
TABELA 2: HEXACO FAKTORI I PRIDEVI KOJIMA SU NAJVIŠE ZASIĆENI.....	14
TABELA 3: PREGLED FAKTORA I FACETA IZ HEXACO-PI-R UPITNIKA.....	15
TABELA 4: SEDMOFAKTORSKI MODEL LIČNOSTI U OVOM ISTRAŽIVANJU.....	28
TABELA 5: INICIJALNA LISTA PSIHOTERAPIJSKIH INTERVENCIJA.....	42
TABELA 6: KONAČNA LISTA PSIHOTERAPIJSKIH INTERVENCIJA.....	42
TABELA 7: SADRŽAJ ŠEST FAKTORA U HEXACO INVENTARU LIČNOSTI.....	71
TABELA 8: DELTA 10 SUBSKALE I NJIHOV OSNOVNI SADRŽAJ.....	71
TABELA 9: OPERACIONALIZACIJE SUBSKALA UPITNIKA AMORAL.....	72
TABELA 10: OSNOVNE I IZVEDENE SKALE FACES IV UPITNIKA.....	74
TABELA 11: INICIJALNA LISTA PSIHOTERAPIJSKIH INTERVENCIJA U LPI UPITNIKU.....	75
TABELA 12: KONAČNA LISTA PSIHOTERAPIJSKIH INTERVENCIJA KOJE SU UŠLE U STATISTIČKU OBRADU.....	75
TABELA 13: DESKRIPTIVNA STATISTIKA - OBRAZOVANJE MUŠKARAC.....	77
TABELA 14: DESKRIPTIVNA STATISTIKA - OBRAZOVANJE ŽENA.....	77
TABELA 15: DESKRIPTIVNA STATISTIKA - BROJ DECE.....	77
TABELA 16: DESKRIPTIVNA STATISTIKA - STAROST ŽENE I MUŠKARCA I BROJ GODINA BRAKA.....	77
TABELA 17: HEXACO - PRODUKT-MOMENT KOEFICIJENTI KORELACIJE IZMEĐU SUPRUŽNIKA.....	78
TABELA 18: DELTA 10 - PRODUKT-MOMENT KOEFICIJENTI KORELACIJE IZMEĐU SUPRUŽNIKA.....	78
TABELA 19: AMORAL - PRODUKT-MOMENT KOEFICIJENTI KORELACIJE IZMEĐU SUPRUŽNIKA.....	78
TABELA 20: FACES TEST - PRODUKT-MOMENT KOEFICIJENTI KORELACIJE IZMEĐU SUPRUŽNIKA.....	79
TABELA 21: FACES RETEST - PRODUKT-MOMENT KOEFICIJENTI KORELACIJE IZMEĐU SUPRUŽNIKA.....	79
TABELA 22: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI MUŠKARCA I ŽENE SA NJIHOVIM PROSEČNIM OPAŽANJEM UKUPNE PORODIČNE DOBROBITI.....	81
TABELA 23: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI MUŠKARCA I OPAŽANJA UKUPNE PORODIČNE DOBROBITI KOD MUŠKARCA.....	83
TABELA 24: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI ŽENE I OPAŽANJA UKUPNE PORODIČNE DOBROBITI KOD ŽENE:.....	84
TABELA 25: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI MUŠKARCA I OPAŽANJA UKUPNE PORODIČNE DOBROBITI KOD ŽENE:.....	85
TABELA 26: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI ŽENE I OPAŽANJA UKUPNE PORODIČNE DOBROBITI KOD MUŠKARCA:.....	87
TABELA 27: PROMENE U PROSEČNOJ PERCEPCIJI PORODIČNOG FUNKCIONISANJA SUPRUŽNIKA NAKON BRAČNOG PSIHOTERAPIJSKOG TRETMANA – T-TEST ZA ZAVISNE UZORKE.....	88
TABELA 28: POVEZANOST DISKREPANCI U STRUKTURI LIČNOSTI IZMEĐU MUŠKARCA I ŽENE SA NJIHOVIM PROSEČNIM OPAŽANJEM PROMENE U UKUPNOJ PORODIČNOJ DOBROBITI:.....	89
TABELA 29: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI MUŠKARCA I ŽENE SA NJIHOVIM PROSEČNIM OPAŽANJEM PROMENE U STEPENU UKUPNE PORODIČNE DOBROBITI:.....	90
TABELA 30: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI MUŠKARCA I NJEGOVOG OPAŽANJA PROMENA U STEPENU UKUPNE PORODIČNE DOBROBITI:.....	92
TABELA 31: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI MUŠKARCA I OPAŽANJA PROMENE U UKUPNOJ PORODIČNOJ DOBROBITI KOD ŽENE:.....	94
TABELA 32: POVEZANOST PROMENA KOD SUPRUŽNIKA U PORODIČNOM FUNKCIONISANJU SA NJIHOVOM STRUKTUROM LIČNOSTI I KORIŠĆENIM PSIHOTERAPIJSKIM INTERVENCIJAMA.....	96
TABELA 33: POVEZANOST PROMENA U PORODIČNOM FUNKCIONISANJU KOD SUPRUŽNIKA SA PSIHOTERAPIJSKIM INTERVENCIJAMA.....	98
TABELA 34: FACES TEST – SKALE NA KOJIMA JE DETEKTOVANA STATISTIČKI ZNAČAJNA KORELACIJA IZMEĐU MUŠKARACA I ŽENA.....	100

TABELA 35: FACES RETEST – SKALE NA KOJIMA JE DETEKTOVANA STATISTIČKI ZNAČAJNA KORELACIJA IZMEĐU MUŠKARACA I ŽENA.....	101
TABELA 36: FAKTORI BRAČNE KRIZE.....	142
TABELA 37: FAKTORI PREVAZILAŽENJA BRAČNE KRIZE	142
TABELA A1: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI MUŠKARCA I ŽENE SA NJIHOVIM PROSEČNIM OPAŽANJEM KOHEZIVNOSTI U PORODICI	173
TABELA A2: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI MUŠKARCA I ŽENE SA NJIHOVIM PROSEČNIM OPAŽANJEM FLEKSIBILNOSTI U PORODICI	174
TABELA A3: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI MUŠKARCA I ŽENE SA NJIHOVIM PROSEČNIM OPAŽANJEM STEPENA BALANSIRANOSTI I FUNKCIONALNOSTI PORODIČNOG SISTEMA (CIRKUMPLEKS ODNOS)	175
TABELA A4: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI MUŠKARCA I ŽENE SA NJIHOVIM PROSEČNIM OPAŽANJEM KVALITETA PORODIČNE KOMUNIKACIJE	176
TABELA A5: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI MUŠKARCA I ŽENE SA NJIHOVIM PROSEČNIM NIVOOM ZADOVOLJSTVA PORODIČNIM ŽIVOTOM.....	177
TABELA A6: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI MUŠKARCA I OPAŽANJA KOHEZIVNOSTI U PORODICI KOD MUŠKARCA.....	178
TABELA A7: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI MUŠKARCA I OPAŽANJA FLEKSIBILNOSTI U PORODICI KOD MUŠKARCA.....	178
TABELA A8: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI MUŠKARCA I OPAŽANJA STEPENA BALANSIRANOSTI I FUNKCIONALNOSTI PORODIČNOG SISTEMA (CIRKUMPLEKS ODNOSA) KOD MUŠKARCA:	179
TABELA A9: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI MUŠKARCA I OPAŽANJA KVALITETA PORODIČNE KOMUNIKACIJE KOD MUŠKARCA:	179
TABELA A10: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI MUŠKARCA I OPAŽANJA ZADOVOLJSTVA PORODIČNIM ŽIVOTOM KOD MUŠKARCA:	180
TABELA A11: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI ŽENE I OPAŽANJA KOHEZIVNOSTI U PORODICI KOD ŽENE:	180
TABELA A12: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI ŽENE I OPAŽANJA FLEKSIBILNOSTI U PORODICI KOD ŽENE:	181
TABELA A13: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI ŽENE I OPAŽANJA STEPENA BALANSIRANOSTI I FUNKCIONALNOSTI PORODIČNOG SISTEMA (CIRKUMPLEKS ODNOSA) KOD ŽENE:.....	181
TABELA A14: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI ŽENE I OPAŽANJA KVALITETA PORODIČNE KOMUNIKACIJE KOD ŽENE:	182
TABELA A15: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI ŽENE I OPAŽANJA ZADOVOLJSTVA PORODIČNIM ŽIVOTOM KOD ŽENE:	182
TABELA A16: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI MUŠKARCA I OPAŽANJA KOHEZIVNOSTI U PORODICI KOD ŽENE:.....	183
TABELA A17: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI MUŠKARCA I OPAŽANJA FLEKSIBILNOSTI U PORODICI KOD ŽENE:	183
TABELA A18: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI MUŠKARCA I OPAŽANJA STEPENA BALANSIRANOSTI I FUNKCIONALNOSTI PORODIČNOG SISTEMA (CIRKUMPLEKS ODNOSA) KOD ŽENE:.....	184
TABELA A19: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI MUŠKARCA I OPAŽANJA KVALITETA PORODIČNE KOMUNIKACIJE KOD ŽENE:.....	184
TABELA A20: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI ŽENE I OPAŽANJA KOHEZIVNOSTI U PORODICI KOD MUŠKARCA:.....	185
TABELA A21: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI ŽENE I OPAŽANJA FLEKSIBILNOSTI U PORODICI KOD MUŠKARCA:	185
TABELA A22: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI ŽENE I OPAŽANJA STEPENA BALANSIRANOSTI I FUNKCIONALNOSTI PORODIČNOG SISTEMA (CIRKUMPLEKS ODNOSA) KOD MUŠKARCA:	186
TABELA A23: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI ŽENE I OPAŽANJA KVALITETA PORODIČNE KOMUNIKACIJE KOD MUŠKARCA:.....	186
TABELA A24: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI ŽENE I OPAŽANJA ZADOVOLJSTVA PORODIČNIM ŽIVOTOM KOD MUŠKARCA:	187
TABELA A25: POVEZANOST DISKREPANCI U STRUKTURI LIČNOSTI IZMEĐU MUŠKARCA I ŽENE SA NJIHOVIM PROSEČNIM OPAŽANJEM PROMENE U KOHEZIVNOSTI U PORODICI:	187
TABELA A26: POVEZANOST DISKREPANCI U STRUKTURI LIČNOSTI IZMEĐU MUŠKARCA I ŽENE SA NJIHOVIM PROSEČNIM OPAŽANJEM PROMENE U FLEKSIBILNOSTI U PORODICI:.....	188
TABELA A27: POVEZANOST DISKREPANCI U STRUKTURI LIČNOSTI IZMEĐU MUŠKARCA I ŽENE SA NJIHOVIM PROSEČNIM OPAŽANJEM PROMENE U STEPENU BALANSIRANOSTI I FUNKCIONALNOSTI PORODIČNOG SISTEMA (CIRKUMPLEKS ODNOSA):	188
TABELA A28: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI MUŠKARCA I ŽENE SA NJIHOVIM PROSEČNIM OPAŽANJEM PROMENE U STEPENU KOHEZIVNOSTI U PORODICI:.....	189

TABELA A29: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI MUŠKARCA I ŽENE SA NJIHOVIM PROSEČNIM OPAŽANJEM PROMENE U STEPENU FLEKSIBILNOSTI U PORODICI:	190
TABELA A30: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI MUŠKARCA I ŽENE SA NJIHOVIM PROSEČNIM OPAŽANJEM PROMENE U STEPENU BALANSIRANOSTI I FUNKCIONALNOSTI PORODIČNOG SISTEMA (CIRKUMPLEKS ODNOSA):	191
TABELA A31: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI MUŠKARCA I NJEGOVOG OPAŽANJA PROMENA U STEPENU KOHEZIVNOSTI U PORODICI:	192
TABELA A32: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI MUŠKARCA I NJEGOVOG OPAŽANJA PROMENA U STEPENU FLEKSIBILNOSTI U PORODICI:	192
TABELA A33: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI MUŠKARCA I NJEGOVOG OPAŽANJA PROMENA U STEPENU BALANSIRANOSTI I FUNKCIONALNOSTI PORODIČNOG SISTEMA (CIRKUMPLEKS ODNOSA):	193
TABELA A34: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI ŽENE I PROMENE U NJENOM OPAŽANJU KOHEZIVNOSTI PORODICE:	193
TABELA A35: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI ŽENE I PROMENE U NJENOM OPAŽANJU FLEKSIBILNOSTI PORODICE:	194
TABELA A36: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI ŽENE I PROMENE U NJENOM OPAŽANJU STEPENA BALANSIRANOSTI I FUNKCIONALNOSTI PORODIČNOG SISTEMA (CIRKUMPLEKS ODNOSA):	194
TABELA A37: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI MUŠKARCA I OPAŽANJA PROMENE U KOHEZIVNOSTI PORODICE KOD ŽENE: .	195
TABELA A38: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI MUŠKARCA I OPAŽANJA PROMENE U FLEKSIBILNOSTI PORODICE KOD ŽENE	195
TABELA A39: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI MUŠKARCA I OPAŽANJA PROMENE U STEPENU BALANSIRANOSTI I FUNKCIONALNOSTI PORODIČNOG SISTEMA (CIRKUMPLEKS ODNOSA) KOD ŽENE.....	196
TABELA A40: POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI MUŠKARCA I OPAŽANJA PROMENE U KVALITETU PORODIČNE KOMUNIKACIJE KOD ŽENE:.....	196

1 UVOD

Istina i ljubav jeste jedino što vredi.

Gde to postoji, sve na kraju dođe na svoje mesto.

Mahatma Gandhi

Ljubav. Intimnost. Bliskost. Pripadanje. Ovo su pojmovi verovatno najviše vrednovani među pripadnicima ljudske vrste kao celine. Praktično svaka osoba priželjkuje ljubav i povezanost sa drugim ljudskim bićem. Možemo reći da čak i one osobe koje opisujemo kao ekscentrične, distancirane, povučene, pa čak i psihijatrijski oštećene, čeznu makar za nekom formom povezanosti. Emocionalna veza između dva ljudska bića je univerzalna potreba naše vrste, a ljubav je kruna te povezanosti. Ovaj rad ima ambiciju da rasvetli pojedine aspekte ljudske povezanosti i to one koji se odnose na povezanost dve osobe u braku. Specifično, bavimo se povezanošću dvoje ljudi koji su u kriznom bračnom odnosu. Pretpostavimo sledeći scenario: dvoje ljudi se sretno, „zaljubi“ i u tom inicijalnom periodu postanu uzuzetno emotivno bliski, povezani i veoma intimni, da bi u nekom trenutku nešto u njihovom odnosu „pošlo po zlu“ i okrenulo taj pozitivni odnos u negativni. Pitanje koje se nameće je šta se to dogodilo i koji su uzroci za takav scenario? Ovaj scenario i pitanje koje je iz njega proisteklo bi mogli da budu početak ove naše priče.

Opšte je poznata činjenica da postoje velike individualne razlike i da, usled toga, ljudi različito percipiraju, misle, emotivno reaguju, odlučuju, pa i žive različite, dobrim delom nesvesne, životne skriptove. Ne postoje dve iste osobe, s obzirom da je broj varijacija tih razlika praktično neograničen. Sa druge strane, ako za jedinicu posmatranja uzmemo odnos, možemo reći da postoje ogromne razlike među parovima, s obzirom na to kakav odnos imaju. Isto kao što ne postoje dve osobe sa identičnim osobinama ličnosti, tako ne postoje ni dva identična partnerska odnosa. Štaviše, jedan partnerski odnos je zapravo konglomerat osobina ličnosti muškarca, žene¹ i mreže

---

¹ Ovaj rad se odnosi na heteroseksualne parove

nebrojenih relacija koje su moguće između ta dva skupa osobina. U tom smislu, u jednom partnerskom odnosu je moguće posmatrati čitav niz aspekata, od kojih su u psihološkim studijama najčešće istraživani faktori izbora partnera (preko sličnosti i razlika između partnera) i uspešnosti bračne relacije (preko uticaja različitih psiholoških i socioloških varijabli na kvalitet bračne relacije).

Već je i sam naslov prve objavljene knjige iz ove oblasti, "Psihološki faktori bračne sreće" (Terman i sar., 1938), nagovestio ideju vodilju u istraživanjima koja su se odvijala u prethodnih skoro 80 godina. Istraživanja braka i praksa u oblasti bračne psihoterapije su tokom svih tih godina imali različite teorijske okvire; od bihejviorizma, preko psihoanalize, sistemske porodične terapije do različitih teorijskih koncepata proisteklih iz empirijskih istraživanja (Gurman & Fraenkel, 2002).

Postoji duga tradicija istraživanja bračnih odnosa u okviru prakse sistemske porodične terapije koja seže sve do 50-ih i 60-ih godina XX veka i radova velikana kao što su: Gregory Bateson, Don J. Jackson, Milton Erickson, Virginia Satir, Salvador Minuchin, Murrey Bowen, Jay Haley, John Weakland i drugi. Njih su nasledili autori u okviru Milanske škole, a zatim i autori iz okvira post-modernizma i socijalnog konstrukcionizma, kao što su Karl Tomm, Tom Andersen, Michael White, David Epston i drugi. Tokom svih tih decenija, porodični terapeuti su, iz kombinacije psihoterapijske prakse i istraživanja stvarali razne originalne modele porodičnog i bračnog funkcionisanja.

U istraživačkom smislu je posebno plodotvorna bila teorija ličnosti zasnovana na leksičkim studijama, u kojoj je krajem prošlog veka dominirao model "Velikih pet", dok u ovom veku de facto dominira model "Velikih šest" (Gottman i Notarius, 2002; Ashton, 2013). Naime, sa konceptualizacijom modela "Velikih pet" i konstrukcijom pripadajućeg upitnika NEO-PI-R (Costa & McCrae, 1985, 1992), dogodila se prava renesansa u istraživanju bračnih relacija jer su istraživači najzad imali jedan robustan, empirijski čvrsto utemeljen i metrijski pouzdan instrument za merenje raznih aspekata povezanosti ličnosti i bračnog funkcionisanja. Tokom prve dekade XXI veka došlo je do novih otkrića metodološkim unapređivanjima leksičkih studija i formulacije modela

“Velikih šest” (Ashton & Lee, 2005, 2007, 2008), pa i prirodno došlo do sve većeg korišćenja tog modela u ovoj oblasti istraživanja.

Ovaj rad pretenduje da, sa jedne strane, utvrdi faktore bračne krize, a sa druge, istraži mogućnosti da se bračna kriza prevaziđe. Prvo što će biti argumentovano je da je bračna kriza fundamentalno pre svega fenomen povezan sa strukturom ličnosti i interakcijom percepcija struktura ličnosti supružnika. Poseban akcenat će biti na aspektima psihopatoloških dimenzija ličnosti, s obzirom da je logično pretpostaviti da upravo psihopatologija igra važnu ulogu u nastajanju destruktivnih obrazaca ponašanja u bračnim relacijama (npr. Whisman, 1999, 2001). Drugi doprinos ovog istraživanja će biti utvrđivanje mogućnosti za prevazilaženje bračne krize kroz identifikaciju osobina ličnosti kod supružnika koje imaju dobru ili lošu prognozu psihoterapije. Na taj način će biti argumentovano da je moguće predvideti, na osnovu ključnih dimenzija ličnosti, kakav ishod bračne terapije se može očekivati u svakom pojedinačnom slučaju. Treće, utvrđivanjem efektivnosti i efikasnosti pojedinih psihoterapijskih intervencija biće kreirani modeli maksimalno efikasnih pristupa u prevazilaženju bračne krize.

Zbog kompleksnosti istraživačkog dizajna, teorijski prostor je morao biti formulisan višedimenzionalno. Naime, istražuje se više nezavisnih oblasti koje su povezane preko četiri teorijska modela:

- Istraživački teorijski prostor je definisan Modelom međuzavisnosti aktera i partnera - APIM Model
- Teorijski prostor prediktora, odnosno prostor ličnosti je definisan kao kombinacija HEXACO modela i koncepata Amoral i Dezintegracija
- Teorijski prostor kriterijuma, odnosno prostor kvaliteta bračnog funkcinisanja je definisan Cirkumpleks teorijom porodičnog funkcionisanja, pri čemu su uzete mere pre i posle psihoterapijskog tretmana
- Teorijski prostor psihoterapijskog uticaja je definisan teorijom porodične terapije i specifikovan pojedinim psihoterapijskim intervencijama

2 TEORIJSKI DEO

Samo ono ne propada što ne živi samo za sebe.

Lao-Ce

2.1 SAVREMENE TAKSONOMIJE LIČNOSTI

2.1.1 DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA U OBLASTI TAKSONOMIJE LIČNOSTI LEKSIČKIM PRISTUPOM

Istraživanju ličnosti se može pristupiti na više načina, odnosno moguće je koristiti više pristupa da bi se objasnila ličnost. Uzmimo za primer sistematizaciju po kojoj postoji šest velikih pristupa u objašnjavanju ličnosti: psihoanalitički pristup, pristup preko crta ličnosti, biološki, humanistički, zatim pristup bihejvioralnog i socijalnog učenja i najzad, kognitivni pristup (Burger, 2011). Mi se, naravno, nećemo upuštati u analizu svakog od njih, već ćemo se baviti pristupom baziranom na crtama ličnosti. U tom smislu, kao ilustraciju, navedimo jednu noviju definiciju crte ličnosti:

“Crta ličnosti se odnosi na razlike između pojedinaca u tipičnoj tendenciji da se ponašaju, misle ili osećaju na neke konceptualno povezane načine, u različitim relevantnim situacijama i u nekom relativno dugačkom vremenskom periodu” (Ashton, 2013). Ili uzmimo jednostavniju definiciju:

“Crta je dimenzija ličnosti koja se koristi da se kategorizuju ljudi prema stepenu izraženosti određene karakteristike” (Burger, 2011).

Preteča pristupu preko crta ličnosti bio je tipološki pristup koji je vekovima dominirao u pokušajima da se objasni ličnost. Opšte poznata je Hipokratova podela po kojoj postoje sangvinični („srećni“), melanholični („nesrećni“), kolerični („temperamentni“) i flegmatični („apatični“) tipovi. Jedan drugi klasičan pokušaj tipologije je Šeldonov (1942), koji je identifikovao tri bazična tipa bazirana na telesnoj konstituciji: endomorfni („gojazan“), mezomorfni („atletski“), ektomorfni („mršav, krhke građe“). Šeldonova hipoteza je glasila da se ta tri tipa razlikuju u ličnosti, kao što se razlikuju po telesnoj

konstituciji (prema Burger, 2011). Iako su razni autori imali svoje tipologije (npr. Frojd, Jung i sl.), ovaj pristup je od strane većine modernih istraživača napušten u korist pristupa baziranog na crtama ličnosti.

Možda najpoznatiju paralelu između prostora tipologija i prostora dimenzija, odnosno crta, dao je Eysenck smeštajući Hipokratove tipove u prostore svoje, u to vreme jedino aktuelne, dve dimenzije: Neuroticizam (N) i Ekstraverzija (E), kombinujući četiri tipa u svoje dve dimenzije ličnosti (Eysenck, 1947).

Istorijski, prvi ozbiljan rad na temu crta ličnosti objavljen je 1921. godine, kada je Gordon Allport sa svojim bratom objavio „Crte ličnosti: Njihova klasifikacija i merenje“ (Allport, 1921). Allport je razlikovao nomotetički pristup u istraživanju ličnosti kojima se utvrđuju *zajedničke* crte ličnosti i idiografski pristup kojim se detektuju *centralne* crte ličnosti. Inače, Allport je izbrojao više od 4000 prideva u engleskom jeziku koji se mogu koristiti u svrhu izučavanja crta ličnosti. U tom smislu je prvi izazov za istraživače ličnosti bio organizovati ovu listu prideva u upotrebljivu strukturu (prema Burger, 2011).

Sledeći pionir u istraživanju ličnosti preko crta i verovatno najznačajniji za nastanak modernih taksonomija je Raymond Cattell. On je odbacio pristup kojim se unapred pretpostavlja postojanje određenog broja crta u korist analiziranja povezanosti stotina crta faktorskom analizom sa ciljem da se identifikovanju grupe crta koje bi činile šire, bazične dimenzije ličnosti, koje je sam Cattell nazvao *izvorne* crte. Kako je za faktorsku analizu ključno koji izvorni podaci se koriste za analizu, Cattell je koristio više vrsta podataka i na osnovu njih ekstrahovao 16 dimenzija i 1949. godine objavio prvu verziju 16PF upitnika koji je, uz modifikacije, u upotrebi i danas (Cattell, 2004; Cattell & Mead, 2008).

Tragajući za sveobuhvatnom listom fundamentalnih crta ličnosti, u kojoj bi svi važni aspekti ličnosti bili objektivno reprezentovani, većina istraživača je tokom prethodnih decenija prihvatilo takozvani *leksički pristup*. Ovaj pristup se bazira na korišćenju postojećih prideva koji opisuju ličnost, a koji se mogu naći u rečniku bilo kog jezika. Allport-ova lista prideva i Cattell-ova faktorska analiza u cilju nalaženja izvornih crta iz liste prideva su ilustrativni primeri ovog pristupa.

Ideja koja stoji iza korišćenja rečnika kao izvora karakteristika ličnosti je bazirana na *leksičkoj hipotezi*. Ta hipoteza pretpostavlja da će ljudi govoriti o onim crtama ličnosti koje smatraju važnim u životu. Kao rezultat toga, ljudi će neminovno izmisliti neke reči da

bi opisali ljude koji imaju visok ili nizak nivo tih važnih crta. Nakon dugog vremenskog perioda, reči koje opisuju važne crte ličnosti bi trebalo da budu prisutne u svakom jeziku. Prema tome, razmatrajući potpunu listu prideva koji opisuju ličnost u nekom jeziku, trebalo bi da budemo u stanju da dobijemo manje-više kompletnu listu termina koji opisuju crte ličnosti. Dalje, faktorskom analizom ove liste prideva, trebalo bi da budemo u mogućnosti da pronađemo glavne grupe crta ličnosti (Ashton, 2013).

Leksički pristup ima važnu snagu u tome da selektovane varijable reprezentuju pun opseg subjektivno važnih ličnosnih karakteristika, onako kako su ih opisale generacije ljudi u nekoj jezičkoj zajednici. Shodno tome, ovaj pristup izbegava problem pristrasnosti istraživača u selekciji ličnosnih varijabli (Ashton & Lee, 2007)

Osnovne premise leksičkog pristupa su:

- Jezik se odnosi na fenotipske (opservabilne), a ne genotipske (uzročne) karakteristike ličnosti. Odnosi se na attribute, a ne crte ličnosti.
- Fenotipske karakteristike su kodirane u svakodnevnom govoru, odnosno prirodnom jeziku.
- Stepenu u kome je atribut reprezentovan u jeziku u relaciji je sa generalnom važnošću tog atributa.
- Leksička hipoteza omogućava svrsishodnu selekciju varijabli u istraživanjima ličnosti.
- Opis ličnosti je primarno prisutan kroz prideve u jeziku.
- Opis ličnosti u frazama i sentencama je u relaciji sa značenjima prisutnim u pojedinačnoj reči. Fraze i sentence takođe mogu biti nosioci deskripcije ličnosti.
- Leksička ispitivanja imaju naučni kontekst nauke o ličnosti.
- Najvažnije dimenzije su univerzalne i nepromenljive, pojavljuju se dosledno u različitim uzorcima, kulturama, procedurama analize, pa tako i u različitim jezicima (prema Saucier & Goldberg, 2001).

2.1.1.1 Istorijat leksičkog pristupa i otkriće “Velikih pet”

Istorijski, preteče leksičkog pristupa datiraju još iz 19. veka. Naime, još je Galton (1884) primetio da se razne reči koje opisuju ličnost preklapaju i stapaju međusobno, pri čemu svaka reč delom deli svoje značenje sa drugim rečima, a delom ima neko jedinstveno značenje sama po sebi.

Međutim, prvi sistematski pokušaji da se napravi neka vrsta leksikona ličnosti datiraju iz 30-tih godina XX veka: za nemački jezik je to uradio Baumgartner 1933. godine, a za engleski Allport i Odbert 1936. godine (prema Ashton, 2013). Rezultat istraživanja za engleski jezik je bila lista od 4500 reči koje opisuju crte ličnosti.

Na osnovu pionirskog rada Allporta i Odberta, prvi pokušaj faktorske analize ovih podataka učinio je Cattell 1947. godine, napravivši listu od 35 varijabli odnosno seta, da bi faktorskom analizom odgovora učesnika u istraživanju, ekstrahovao 12 faktora (Cattell, 1947).

Kasniji istraživači nisu uspeli da faktorskom analizom repliciraju ovaj broj faktora, pre svega usled metoda faktorske analize koju je koristio Cattell (prema Ashton, 2013). Sa druge strane, iako nije bilo moguće replicirati Cattell-ov nalaz 12 faktora ličnosti, neki istraživači su našli začuđujuću sličnost u nekoliko studija u kojima se Cattell-ovih 35 varijabli baziranih na pridevima podvrgavalo faktorskoj analizi. Ovi nalazi su konzistentno ukazivali na samo pet faktora ličnosti. Prvi koji su dobili te nalaze su bili Tupes i Chrystal 1961. godine (Tupes & Chrystal, 1961, 1992). Nalaz o pet grupa crta je kasnije repliciran u više studija. Ovi nalazi su imali veliku važnost jer su implicirali da se širok dijapazon ličnih karakteristika može sumirati setom od samo pet bazičnih dimenzija (prema Ashton, 2013).

S obzirom da je Cattell-ov metod izbora 35 varijabli bio prilično subjektivan, neki istraživači su se pitali da li bi se mogli pronaći još neki faktori, ukoliko bi se ispitanicima u istraživanju zadala šira i kompletnija lista prideva koji opisuju ličnost. Među njima, Norman se bavio modifikacijom liste prideva, predloživši listu od 2800 reči koje opisuju ličnost i 75 klastera prideva (Norman, 1967). Njegov krajnje sistematičan rad je kasnije na neki način nagrađen prvobitnim nazivom pet faktora: “Normanovih pet” (“Norman five”), što je naziv koji je neko vreme bio opšte prihvaćen. Na Normanov rad se, tokom 70-ih i 80-ih, u svojim istraživanjima nadovezao Goldberg, koji je inače i skovao naziv “Big five” (Goldberg, 1981).

On je naime, faktorski analizirao pomenutih 75 klastera prideva, kao i rearanžirane prideve u drugim klasterima koje je napravio na osnovu svog sopstvenog suda, pri čemu je u svim slučajevima dobijao "Velikih pet" faktora i ništa drugo (Goldberg, 1990). Ovi rezultati su bili veoma jak dokaz u prilog "Velikih pet" faktora, jer su pokazali da pojavljivanje ovih kategorija ličnosti nije zavisilo od kategorija koje je Cattell koristio. Štaviše, "Velikih pet" kategorija se pojavljivalo čak i kada su istraživači sklapali prideve na alternativne načine (prema Saucier & Goldberg, 1996).

2.1.1.2 Inventari ličnosti i petofaktorski model

Do 80-ih godina XX veka, većina istraživača je prihvatilo "Velikih pet" faktora kao glavne kategorije crta ličnosti. Među njima, oni koji će se kasnije pokazati kao veoma značajni, su bili i Paul Costa i Robert McRae. Pošto su želeli da razviju kompletan i efikasan sistem merenja ličnosti, analizirali su neke skale upitnika koje je još Cattell razvio i ukombinovali te rezultate sa rezultatima novijih leksički baziranih nalaza. Uzeti zajedno, ovi nalazi su uverili Costa-u i Mcrae-a da je okvir "Velikih pet" najbolji način da se organizuju crte ličnosti. Paralelno sa razvojem „Big Five” modela, razvijao se i model koji je fokusiran na niže nivoe i mehanizme funkcionisanja ličnosti i poznat je kao "Five Factor Model" ili FFM. FFM je hijerarhijski organizovan model, od atributa, preko aspekata do domena, ali je princip razrade sistema bio nešto drugačiji nego do tada, s obzirom da je ovaj model razvijan "odozgo na dole", odnosno od usvojenih pet faktora ka nižim nivoima u hijerarhiji.

U tom smislu Digman (1996) naglašava da treba praviti razliku između pristupa kod "Big Five" modela baziranog na značenju reči (leksičkoj hipotezi) i FFM modela Costa-e i McRae-a baziranog na upitničkom tipu samoizveštavanja o ponašanju. U prvom slučaju autori su primarno orijentisani na teorijsku razradu modela (dakle od teorije ka empiriji), a u drugom na empirijske projekte (od instrumenta ka teoriji). Costa i McRae su prvu verziju svog upitnika napravili 1978. godine i nazvali ga NEO (koji je uključivao tri dimenzije: Neuroticizam, Ekstraverzija i Otvorenost), s obzirom da u to vreme nije postojao konsenzus o FFM teoriji. Kasnije su istraživačkim nalazima izdvojili još dva faktora (Saradljivost i Savesnost) i uključili ih u novu verziju NEO PI (Costa & McRae, 1985). Izrađene su i

modifikovane verzije: "NEO Personality Inventory Revisited" i kraća verzija NEO FFI (Costa & McCrae, 1992). Ovi upitnici su uskoro počeli široko da se koriste u istraživanju ličnosti, kao i u raznim drugim oblastima primenjene psihologije. Odnos između modela "Velikih pet" ("Big Five") i FFM modela Costa-e i McCrae-a je takav da se radi o praktično izomornim strukturama; poklapanja su brojna i najvećim delom potpuna. Međutim, postoje i razlike; one se odnose najviše na dimenziju koja se u "Velikih pet" modelu naziva Intelekt / Imaginacija, a koja je u petofaktorskom modelu preimenovana u Otvorenost ka iskustvu, čime su Costa i McCrae želeli da naglase karakteristiku ličnosti, naspram intelektualne sposobnosti, što naziv Intelekt / Imaginacija implicira. Druga, manja razlika se odnosi na faktor Saradljivost, u koji su Costa i McCrae uključili crte kao što su iskrenost i skromnost koje su bile slabo povezane sa faktorom Saradljivost u Big Five modelu, kako je bilo nađeno u ranim engleskim leksičkim studijama strukture ličnosti (prema Ashton, 2013).

Aspekti svakog faktora su selektovani tako da reprezentuju maksimalno udaljene aspekte unutar dimenzije, da su približno jednake širine i da su konceptualno utemeljeni u dotadašnjoj psihološkoj literaturi. Na taj način je postignuto da selektovani aspekti kovariraju kao što je očekivano u definisanju pet domena-faktora, ali i svaki nosi specifičnu varijansu koja doprinosi njihovoj diskriminativnoj validnosti (prema Knežević i sar., 2004).

2.1.1.3 Opis NEO-PI-R upitnika i njegovih dimenzija

Opisaćemo ovaj upitnik i njegove faktore tj. domene i aspekte tih domena u cilju ilustracije dominantne paradigme u shvatanju bazične strukture ličnosti naročito tokom 80-ih i 90-ih godina XX veka.

U ovom upitniku, hijerarhijska organizacija ličnosti je elaborirana preko pet osnovnih domena (ili bazičnih dispozicija ličnosti ili faktora) i njima podređenih aspekata, faceta ili crta. NEO PI-R upitnik ima 5 domena i po 6 aspekata svakog domena koji bliže određuju sadržaj osnovnih domena. Pet domena, koji su definisani kao grupe crta koje su u interkorelaciji i u osnovnom značenju podrazumevaju "sferu interesovanja ili funkcionisanja ličnosti", su: Neuroticizam (N), Ekstraverzija (E), Otvorenost (O), Saradljivost (A) i Savesnost (C). Opisi domena i aspekata koji slede su preuzeti iz priručnika za NEO PI-R test samih autora Coste i McCrae-a (Costa & McCrae, 1992):

Tabela 1: Faktori ličnosti i faceti koji su obuhvaćeni NEO-PI-R inventarom ličnosti

Faktor i opis faktora	Aspekti ili faceti
<p>Neuroticizam</p> <p>Neuroticizam razlikuje prilagođenost i emocionalnu stabilnost u odnosu na neprilagođenost i emocionalnu nestabilnost i predstavlja opštu tendenciju osobe da doživi negativne afekte kao što su tuga, gnev, strah, uznemirenost, krivica itd.</p> <p>Ako je skor na N dimenziji povišen, osoba je: senzitivna, emotivna, sklona doživljavanju uznemiravajućih emocija, brižna, napeta, nesamopouzdana, pesimistična</p> <p>Ako je u okviru proseka, osoba je: generalno smirena i sposobna da se nosi sa stresom, ali ponekad doživljava osećanje krivice, besa ili tuge</p> <p>Ako je skor snižen osoba je: smela, sigurna i generalno relaksirana čak i pod stresnim okolnostima, podjednagog raspoloženja.</p>	Anksioznost
	Hostilnost
	Depresivnost
	Uznemirujuća samousredsređenost
	Impulsivnost
	Povredljivost
<p>Ekstraverzija</p> <p>Ekstraverzija se pre svega odnosi na socijalnost, odnosno društvenost.</p> <p>Ako je skor na E dimenziji povišen, osoba je: aktivna, entuzijasta, voli okruženost ljudima, voli isticanje, pričljiva, voli uzbuđenja, teži radosnom raspoloženju, optimistična, energična, često zainteresovana za ekonomiju</p> <p>Ako je u okviru proseka, osoba je: umerena u aktivnostima i entuzijazmu, uživa u društvu, ali voli i privatnost.</p> <p>Ako je skor snižen, osoba je: introvertna, rezervisana, ozbiljna, više voli samoću ili ima par bliskih prijatelja, nezavisna, ravnomernog životnog ritma, nije nesrećna, niti pesimista, ljubopitljiva.</p>	Toplina
	Druželjubivost
	Asertivnost
	Aktivitet
	Potruga za uzbuđenjem
	Pozitivne emocije
<p>Otvorenost</p> <p>Otvorenost se ovde shvata kao otvorenost duha prema unutrašnjim doživljavanjima i spoljnim događajima.</p> <p>Ako je skor na O dimenziji povišen, osoba je: otvorena za nova iskustva, širokih interesovanja i bujne mašte, osetljiva na estetiku, obraća pažnju na unutrašnji svet i osećanja, radoznala, nezavisna u odlukama, voli nove i neobične ideje, divergentno mišljenje i kreativnost.</p> <p>Ako je u okviru proseka, osoba je: praktična, ali spremna da menja uhodane aktivnosti, traži balans između starog i novog.</p>	Fantazija
	Estetika
	Osećanja
	Akcija
	Ideje

<p>Ako je skor snižen, osoba je: prizemna, praktična, tradicionalna, opredeljena u stavovima, konvencionalna, prigušenih emocionalnih odgovora, više voli poznato nego novo (nizak skor na O domenu nije vezan za netoleranciju i autoritarnu agresiju – taj aspekt je vezan za nizak skor na dimenziji A - Saradljivost)</p>	<p>Vrednosti</p>
<p>Saradljivost</p> <p>Ova dimenzija se pre svega odnosi na interpersonalne relacije, pri čemu visok skor korelira sa altruizmom i blagom naravi, a nizak sa socijalnom agresivnošću u različitim formama.</p> <p>Ako je skor na ovoj dimenziji povišen, osoba je: saosećajna, dobre prirode, spremna na saradnju, izbegava konflikte, altruistična, hoće da pomogne i veruje da bi i drugi pomogli, u ekstremnim slučajevima može biti zavisna.</p> <p>Ako je u okviru proseka, osoba je: generalno topla, puna poverenja, saradljiva, ali ponekad tvrdoglava i kompetitivna.</p> <p>Ako je skor snižen, osoba je: tvrdoglava, skeptična, ponosna, kompetitivna, sklona direktnom iskazivanju besa, egocentrična, gleda svoje interese, u ekstremnim slučajevima može biti narcistična, antisocijalna ili paranoidna.</p>	<p>Poverenje</p> <p>Iskrenost</p> <p>Altruizam</p> <p>Popustljivost</p> <p>Skromnost</p> <p>Blaga narav</p>
<p>Savesnost</p> <p>Ova dimenzija predstavlja sposobnost samokontrole u smislu disciplinovane težnje ka ciljevima i striktno pridržavanje sopstvenim principima.</p> <p>Ako je skor na C dimenziji povišen, osoba je: savesna, dobro organizovana, visokih standarda, uvek stremi pravo ka svojim ciljevima, kontroliše impulse, svrhovita, jake volje i želje za uspehom, negativna strana je radoholizam, preterana urednost, zanovetanje.</p> <p>Ako je skor u okviru proseka, osoba je: pouzdana i prosečno dobro organizovana, uglavnom ima jasne ciljeve, ali ponekad stavi posao na stranu i zabavlja se.</p> <p>Ako je skor snižen, osoba je: ne baš dobro organizovana i ponekad nepažljiva, ima stav "lako ćemo", ne voli da pravi planove, nije nužno nemoralna, ali ima slabiju volju u primeni, hedonista, više zainteresovana za seks, sniženje na ovoj dimenziji može biti indikator visokog neuroticizma.</p>	<p>Kompetentnost</p> <p>Red</p> <p>Dužnost</p> <p>Postignuće</p> <p>Samo-disciplina</p> <p>Promišljenost</p>

Izvor: Costa & McCrae, 1992.

2.1.1.4 Kritički osvrt na petofaktorski model ličnosti

Koliko je petofaktorski model bio dominantan krajem prošlog i početkom ovog veka govori mnoštvo istraživanja i meta-analiza u kojima se konstatovala njegova univerzalnost, biološka zasnovanost, superiorna obuhvatnost itd. Kao ilustracija može poslužiti jedna meta-analiza Piedmont-a, koji je dao pregled 30 studija relacija između NEO PI-R upitnika i drugih instrumenata procene ličnosti (koji operacionalizuju veoma različite modele i mere konceptualno heterogene varijable ličnosti) i zaključio da se svi modeli mogu subsumirati u petofaktorski model, pri čemu su mnogi od njih manje obuhvatni od petofaktorskog modela, odnosno ne obuhvataju jednu ili više bazičnih dimenzija (Piedmont, 1998). Jedna druga analiza je takođe ukazivala na sličan zaključak; Brian O'Connor je proveravao svodljivost latentne strukture 28 inventara ličnosti na faktore FFM modela i pokazao da samo dva od ovih instrumenata imaju sadržaj izvan "velikih pet", pri čemu se ti sadržaji ne odnose na osobine ličnosti u užem smislu (O'Connor, 2002). Dalje, Markon je sa saradnicima analizirao matricu interkorelacija 44 dimenzije nekih od najpoznatijih modela normalne i/ili patološke ličnosti dobijene u 52 studije. Meta-analitički derivirana matrica pokazala je da 5 faktora FFM modela leže u osnovi 44 skale (Markon i sar., 2005). Naši autori (Knežević i sar., 2004), komparirali su petofaktorski model i kibernetički model konativnog funkcionisanja Momirovića (Momirović i sar., 1992) i utvrdili da je kibernetički model konativnog funkcionisanja u potpunosti subsumiran u petofaktorski, a pokazano je da nema sadržaj za dimenzije Otvorenost i Savesnost.

Pomenuta istraživanja i analize su nesumljivo ukazivali na visoku vrednost petofaktorskog modela ličnosti i instrumenata koji su na njemu bazirani. Postojalo je visoko saglasje istraživača da se bazična struktura ličnosti može objasniti petofaktorskim prostorom. Međutim, kao što ćemo na narednim stranama utvrditi, radi se ipak samo o jednoj, doduše veoma važnoj, fazi u istraživanju bazične strukture ličnosti. Iz današnje perspektive se može čak reći da je petofaktorski model ličnosti prevaziđen, i to vrlo izvesno u korist šestofaktorskog, a možda čak i sedmofaktorskog. U sledećem poglavlju ćemo se pozabaviti šestofaktorskim modelom bazične strukture ličnosti, odnosno modelom nazvanim HEXACO.

2.1.2 HEXACO MODEL LIČNOSTI

2.1.2.1 Geneza HEXACO modela ličnosti

U prethodnom prikazu istraživanja u taksonomiji ličnosti preko crta ličnosti leksičkim pristupom, evidentno je da je u pitanju bio isključivo engleski jezik. Nakon ustoličenja petofaktorskog modela ličnosti i NEO-PI inventara ličnosti baziranog na njemu, kao de facto standarda u taksonomiji i istraživanju ličnosti, istraživači su se okrenuli upoređivanju nalaza u engleskom jeziku sa nalazima u drugim jezicima. Pitanje je bilo: da li će se isti istraživački pristup na isti način, reflektovati na nalaz pet glavnih faktora u drugim jezicima kao što je to bio slučaj sa engleskim ili će ih biti više... ili manje? Hoće li se zasićenost faktora pojedinim pridevima poklapati ili razlikovati?

Kasnih 80-ih godina XX veka su počela istraživanja na ovu temu u različitim jezicima, ali uz modifikovani metodološki i statistički pristup. Naime, svi pridevi u listi su analizirani pojedinačno, nasuprot analizi klastera prideva kako je to rađeno prilikom istraživanja u engleskom jeziku (prema Ashton, 2013; Ashton & Lee 2007). Razlog tome je povećanje kompjuterske moći što je dovelo do mogućnosti da se istovremeno faktorski analizira veći broj varijabli, čime je obuhvaćena reprezentativnija lista prideva svakog proučavanog jezika. Do ranih 2000-tih, leksičke studije su obavljene na brojnim jezicima i to: Hrvatskom, Holandskom, Filipinskom, Francuskom, Nemačkom, Grčkom, Mađarskom, Italijanskom, Korejskom, Poljskom i Turskom jeziku.

Rezultati ovih studija su pokazali neke veoma zanimljive podudarnosti između ovih jezika, ali i neke iznenađujuće razlike u odnosu na ranije studije na engleskom jeziku (prema Ashton, Lee, Perugini i sar., 2004; Lee & Ashton, 2008).

Glavni nalaz ovih leksičkih studija je da je sličan set od šest faktora ličnosti pronađen u svim pomenutim jezicima. Sličan set od šest faktora je pronašao i Saucier (2009) u njegovom pregledu leksičkih studija u nekoliko jezika. U tabeli 2 je prikaz tih faktora, kao i njihovih odgovarajućih prideva kojima su faktori najviše zasićeni:

Tabela 2: HEXACO faktori i pridevi kojima su najviše zasićeni

Faktor	Pridevi
Poštenje-Skromnost	Iskren, pošten, veran (lojalan, skroman) nepretenciozan, fer naspram lukav, obmanjiv, pohlepan, uobražen, licemeran, hvalisav, pompezan
Emocionalnost	Emotivan, preosetljiv, sentimentaln, plašljiv, anksiozan, povredljiv naspram hrabar, jak, nezavistan, samouveren, stabilan
Ekstraverzija	Društven, životan, ekstravertan, socijabilan, pričljiv, veseo, aktivan naspram stidljiv, pasivan, povučen, introvertan, tih, rezervisan
Saradljivost	Strpljiv, tolerantan, miran, blag, prijatan, popustljiv, nežan naspram zloćudan, svadljiv, tvrdoglav, koleričan
Savesnost	Organizovan, disciplinovan, marljiv, obazriv, temeljan, precizan naspram aljkav, nemaran, nesmotren, lenj, neodgovoran, rasejan
Intelekt/Imaginacija/Nekonvencionalnost ²	Intelektualan, kreativan, nekonvencionalan, inovativan, ironičan naspram plitak, neimagnativan, konvencionalan

Izvor: Ashton & Lee (2007); Ashton, Lee, Perugini, et al. (2004).

Ukoliko se porede faktori u petofaktorskom i šestofaktorskom modelu, postoje brojne sličnosti, ali i razlike. Što se tiče faktora Ekstraverzije, Savesnosti i Intelekt / Imaginacije (odnosno Otvorenosti), pokazalo se da su u oba modela oni skoro identični, uz razliku u faktoru Imaginacija koji, kako se pokazalo u novijim studijama, uključuje i termine koji sugerišu *nekonvencionalnost*. Dalje, faktori Neuroticizam (odnosno Emocionalnost u šestofaktorskom modelu) i Saradljivost su slični ali uz izvesne bitne razlike. Naime, pridevi poput *strpljivosti* naspram *iritabilnosti* koji u originalnom modelu Velikih pet pripadaju faktoru Neuroticizma, u novijim leksičkim studijama raznih jezika pripadaju faktoru Saradljivosti. Takođe, crte sentimentalnost naspram razdražljivost u modelu Velikih pet pripadaju faktoru Saradljivost, dok u nalazima u raznim jezicima pripada faktoru

² Intelekt / Imaginacija se naziva i Otvorenost ka iskustvu

Emocionalnost. Kao dodatak razlikama u faktorima Saradljivost i Emocionalnost, u novijim studijama je konzistentno detektovan jedan novi faktor koji je nazvan Poštenje / Skromnost. U ranijim studijama engleskog jezika, pridevi koji opisuju ovaj faktor (dati u prethodnoj tabeli), su uglavnom bili locirani u faktoru Saradljivost, ali uz veoma nisko zasićenje (prema Ashton, 2013).

Štaviše, neke studije rađene naknadno na engleskom jeziku dale su veoma slične rezultate u odnosu na nalaze u drugim jezicima. Na primer, u jednoj studiji Ashton-a i saradnika (Ashton, Lee, & Goldberg, 2004) ispitano je svih 1700 prideva identifikovanih svojevremeno od strane Goldberg-a i Norman-a, dok je u jednoj drugoj Lee-ja i Ashton-a (Lee & Ashton, 2008) ispitano 450 najčešće korišćenih prideva iz tog seta. Rezultati ovih studija, baziranih na odgovorima samoocenjivanja, su otkrili šest faktora sličnih onima nađenim u raznim drugim jezicima.

2.1.2.2 HEXACO model strukture ličnosti

Set od šest faktora ličnosti koji je pronađen u studijama mnogih jezika je nazvan "HEXACO" struktura. Ovaj naziv sugerise broj faktora (prema Grčkoj reči "hexa" - šest), a takođe i njihova imena: H za Honesty / Humility (Poštenje / Skromnost), E za Emotionality (Emocionalnost), X za Extraversion (Ekstraverziju), A za Agreeableness (Saradljivost), C za Conscientiousness (Savesnost) i O za Openness to Experience (Otvorenost). U cilju merenja ovih šest faktora, razvijen je upitnik koji je nazvan HEXACO Inventar ličnosti ili HEXACO-PI (Lee & Ashton, 2004, 2006). U tabeli 3 je dat pregled tih faktora iz revidirane forme nazvane HEXACO-PI-R i odgovarajućih prideva kojima su najviše zasićeni (prema Ashton, 2013):

Tabela 3: Pregled faktora i faceta iz HEXACO-PI-R upitnika

Poštenje/Skromnost ³	Saradljivost
Iskrenost, poštenje, ne-pohlepnost, skromnost	Praštanje, blagost, fleksibilnost, strpljenje

³ Šest naslova se odnosi na šest širokih faktora, dok se četiri imena pod njima odnose na uže crte koje ih formiraju. Subskala Socijalna samopouzdanost u HEXACO-PI-R je zamenila subskalu Ekspresivnost iz originalnog HEXACO-PI upitnika.

Emocionalnost	Savesnost
Strašljivost, anksioznost, zavisnost, sentimentalnost	Organizacija, marljivost, perfekcionizam, opreznost
Ekstraverzija	Otvorenost za iskustvo
Socijalna samopouzdanost, socijalna hrabrost, socijabilnost, životnost	Estetska osetljivost, radoznalost, kreativnost, nekonvencionalnost

Postavlja se pitanje koliku težinu ove razlike zaista imaju u odnosu na Big five model. Argumenti u prilog održivosti primata HEXACO modela u odnosu na Big Five model se mogu podeliti u tri grupe (prema Ashton & Lee, 2007):

1. Empirijska utemeljenost - istraživanja o broju faktora u nekoliko jezika, kao i ponovljena istraživanja u engleskom jeziku konzistentno su ukazivali na postojanje šest faktora. O ovome je već bilo reči u delu o procesu nastanka HEXACO modela.
2. Snažnija teorijska interpretabilnost - HEXACO model ima snažniju teoretsku interpretabilnost jer predviđa nekoliko ličnih fenomena koje su neobjašnjene u petofaktorskom modelu. Navešćemo neke: a) bolje objašnjava sadržinu altruizma preko faktora Poštenje/Skromnost i Saradljivost (naspram besa), b) bolje objašnjava lokaciju termina saosećanje i "meko srce" koji opisuju "opšti altruizam naspram antagonizma" konstrukt koji je reprezentovan preko tri faktora (Poštenje, Saradljivost i Emocionalnost), c) faktor Emocionalnost kako je operacionalizovan u HEXACO modelu bolje objašnjava više puta detektovanu razliku među polovima u pogledu izraženosti emocionalno zasićenih prideva, koja ide čak do jedne standardne devijacije u korist žena (npr. Lee & Ashton, 2004), d) objašnjenje angažovanosti u različitim vrstama poduhvata se bolje objašnjavaju preko kombinacije faktora Ekstraverzija, Savesnost i Otvorenost ka iskustvu kako su operacionalizovani u HEXACO modelu.
3. Prednosti vezane za praktičnu primenu - HEXACO model u praktičnom smislu, može obuhvatiti nekoliko važnih ličnih konstrukata koji su van prostora koji obuhvata Big five model. Tako se zahvaljujući faktoru Poštenje/Skromnost daleko bolje može izvršiti predikcija npr. prekršaja na radnom mestu ili seksualnog uznemiravanja. Pored toga, "Mračna trijada", odnosno, kombinacija primarne psihopatije, makijavelizma i narcizma

(Paulhus & Williams, 2002), pokazuje daleko veću multiplu korelaciju sa HEXACO modelom nego sa Velikih pet (Lee & Ashton, 2005). Dalje, jedna druga studija Ashton-a i Lee-a (Ashton & Lee, 2005) je pokazala da faktor Poštenje/Skromnost u HEXACO modelu vrši mnogo bolju predikciju dve varijable ličnosti koje uključuju neiskrenost – nizak self-monitoring i niska socijalna spretnost - od ekvivalentne kombinacije faceta iz Big Five modela. Lee, Ogunfowora & Ashton (2005) su pronašli da HEXACO-PI skale imaju bolju predikciju i na varijablama integritet, niska manipulativnost, nizak egoizam i niska zavodljivost, sve konceptualno slične faktoru Poštenje/Skromnost. Isti autori nalaze prednosti i vezane za faktor Emocionalnost i to vezano za feminizam, nisko preuzimanje rizika i izbegavanje rizika, koje tipično nisu uključene u mere u Big Five dimenzijama (Lee, Ogunfowora, & Ashton, 2005).

U svakom slučaju, šestofaktorski model ličnosti ili HEXACO ima tendenciju da zameni “Big five” model kao standardni model strukture ličnosti, s obzirom na broj istraživanja u kojima se koristio u prethodnih desetak godina, a pogotovo u odnosu na logičku i empirijsku argumentaciju koja ga nedvosmisleno podržava.

2.1.3 PSIHOTICIZAM, ŠIZOTIPIJA, DEZINTEGRACIJA

U prethodnim poglavljima prikazan je istorijat nastanka modernih taksonomija ličnosti u kojima su dominantno mesto u novije vreme zauzeli petofaktorski i šestofaktorski model. Iz tih razmatranja se može zaključiti da aktuelna empirijska argumentacija snažno podržava model HEXACO koji pretpostavlja postojanje šest bazičnih crta ili faktora ličnosti.

Međutim, različite istraživačke perspektive, naročito u poslednjih 20-tak godina (iako ideja o tom faktoru u taksonomijama ličnosti egzistira značajno duže) impliciraju postojanje jedne nove, može se reći i kvalitativno drugačije dimenzije koja se nalazi van prostora pomenutog šestofaktorskog modela. Ta dimenzija se u različitim istraživačkim pristupima i perspektivama različito naziva, a odnosi se sa na ekscentričnost, psihotičnost, šizotipalnost i slične ličnosne (velikim delom i psihopatološke) fenomene. Predloženi nazivi

za tu dimenziju su: Psihoticizam (Eysenck & Eysenck, 1976), Šizotipija (Claridge, 1997), Sistem za koordinaciju regulatornih funkcija (Momirović i sar., 1993) i Dezintegracija Gorana Kneževića (Knežević i sar., 2005; Knežević, 2011 itd.). U suštini se radi o šizotipiji ili sklonosti ka psihotičnim doživljavanjima za koju razni autori smatraju da postoji u opštoj populaciji (npr. Lenzenweger, 2006), da je normalno distribuirana u njoj, kao i da se radi o kontinuumu, o čemu će na ovim stranama biti više reči.

2.1.3.1 Raniji modeli psihoticizma kao bazične crte ličnosti

Istorijska zanimljivost je da je reč psihoza prvi u psihijatrijsku upotrebu uveo 1841 Karl Friedrich Canstatt (kao skraćenicu za termin „psihička neuroza“; Constatt, 1841), ali da njom označi psihičku manifestaciju moždanog oboljenja. Sama reč psihoza je kovanica sastavljena iz Grčkih reči „psyche“ – duša i „osis“ – nenormalno stanje. Termin psihotičnost se u smislu nozološkog entiteta ili simptoma ili dijagnoze u psihijatrijskim klasifikacijama i kliničkoj praksi rutinski upotrebljava još od vremena Emila Kraepelin-a i njegove klasifikacije mentalnih oboljenja. Međutim, nas ovde zanima upotreba ovog termina u jednom drugom smislu, tj. u taksonomijama ličnosti, odnosno uz naučno zasnovano, snažno empirijsko utemeljenje i u kontekstu razmatranja o bazičnim crtama ličnosti. U tom smislu, prvobitno je dimenziju Psihoticizma, odnosno dispoziciju za psihotično ponašanje, u ovu oblast uveo Eysenck (Eysenck & Eysenck, 1976), označavajući ga slovom P i inkorporirajući ga u svoj prvobitni, ranije konceptualizovani dvodimenzionalni model ličnosti (koji su činili Neuroticizam i Ekstraverzija). Ova promena u modelu potekla je od Eysenck-ovog zapažanja da testovi ličnosti koji dobro razlikuju neurotične od zdravih, istovremeno ne razlikuju i psihotične od zdravih. Na osnovu toga zaključuje da razlike između neurotičnih i psihotičnih osoba nisu samo kvantitativne, već i kvalitativne, odnosno da psihotične odlikuje defekt saznajnih procesa, što nije slučaj sa neurotičnim. Psihoticizam Eysenck opisuje kao kontinuum od: negativnog pola (ili P-, koga odlikuje empatičnost, dobra socijalizacija i socijalni konformizam), umereno izraženi psihoticizam (ili Po, koji odlikuje impulsivnost, agresivnost, hostilno ponašanje, psihopatija) i pozitivan pol (ili P+, koji odlikuje šizoidnost, unipolarnu depresiju, bipolarni afektivni poremećaj, šizoafektivni poremećaj i šizofreniju). Osobe sa visokim P su usamljenici, hladne, neempatične, egocentrične i hostile osobe. Te osobe su i ekscentrične, rasejane, mogu biti kreativne, a

produkcije su im često čudne i bizarne; negativistične su prema socijalnim pravilima i autoritetima, a odlikuje ih i nesaradljivost.

Eysenck se, međutim, suštinski bitno udaljio od konceptualnog okvira ove dimenzije u procesu njene operacionalizacije: birajući ajteme i subskale tako da derivira ortogonalni faktor u odnosu na E i N, dobio je skalu psihometrijski loših karakteristika (Momirović i Kostić, 1998), heterogenog sadržaja (Costa & McCrae, 1992), koja dominantno meri različite oblike otvorene agresivnosti (Momirović i sar., 1998), a prediktivnu valjanost tokom longitudinalnog praćenja, ima pre u odnosu na antisocijalni poremećaj ličnosti, nego psihotične poremećaje (Chapman i sar., 1994).

Sledeći bitan model koji ćemo razmotriti je Šizotipija Gordon-a Claridge-a. Sam koncept šizotipije je prvi put pretpostavljen u modelu etiopatogeneze šizofrenog poremećaja koji je predložio Meehl 1962. godine (prema Lenzenweger, 2006), ali je njegov koncept bio ograničen jer je obuhvatao predispoziciju za razvoj specifično šizofrenog poremećaja. Model Claridge-a je daleko širi i pretpostavlja šizotipiju kao multidimenzionalnu dispoziciju za širok spektar i normalnih i patoloških ponašanja (Claridge, 1997). Model je razvijen faktorsko-analitičkim studijama samoopisnih mera šizotipalnih crta i pretpostavlja četvorodimenzionalnu strukturu: introverzivna anhedonija, impulsivni nekonformizam, kognitivna dezorganizacija i neobična iskustva, što je konfirmatornom faktorskom analizom utvrdio Mason (1995). Veliki broj istraživanja potvrdio je da je šizotipija mnogo širi konstrukt nego što je to Meehl pretpostavio, odnosno, da je povezana sa mnogo širim spektrom ponašanja kao što su: afektivni poremećaj (Chapman i sar., 1994), anksiozni i opsesivno-kompulsivni poremećaj (Lee i sar., 2005; Einstein & Menzier, 2004.; Norman i sar., 1996; Goodwin i sar., 2004; Rossi & Daneluzzo, 2002), ali i nekim normalnim osobinama, kao što je kreativnost (Weinstein & Graves, 2001; Burch i sar., 2006; Nelson & Rawlings, 2010). Šizotipalne crte nađene su i kod osoba sklonih disocijativnim tendencijama, kako nepatološkim (apsorpcija), tako i patološkim (depersonalizacija, derealizacija), u opštoj populaciji (Irwin, 2001; Pope & Kwapil, 2000).

Međutim, od studije do studije, utvrđeni sadržaj i broj izdvojenih dimenzija šizotipije je različit, tako da se neki faktori dele na dva, ili udružuju, ili izostaju zavisno od primenjenog instrumenta i drugih metodoloških razlika. Još su manje konzistentni rezultati

faktorsko-analitičkih studija šizofrenih simptoma. Mi na ovom mestu nećemo ulaziti u prikaz svih tih studija, ali ćemo pomenuti jednu meta-analizu koju su uradili Peralta i Cuesta. Naime, oni su analizirali 48 radova na ovu temu u kojima se broj izdvojenih faktora kretao od 2 do 12, zavisno od različitih metodoloških specifičnosti studije. Sumirajući rezultate ovih istraživanja, autori su predložili hijerarhijski osmofaktorski model za rekonceptualizaciju psihotičnih poremećaja. Predloženi faktori su: psihotičnost (ili pozitivna šizotipija), dezorganizacija, negativna šizotipija, manija, depresija, uzbuđenost (uznemirenost), katatonija i nedostatak uvida (Peralta & Cuesta, 2001).

Na našim prostorima, Konstantin Momirović je procenio važnim Eysenck-ov koncept psihoticizma kao bazične crte ličnosti i pokušao da ga redefiniše u sklopu svog Kibernetičkog modela konativnih funkcija (Momirović i sar., 1992). Momirovićev model pretpostavlja 6 bazičnih dimenzija ličnosti, kao biološki zasnovanih mehanizama regulacije ponašanja. Mentalni poremećaji su posledica disregulacije (poremećaja) u ovim mehanizmima, a specifičnost mentalnog poremećaja određena je regulatorom čija je funkcija neposredno pogođena, kao i efektima ove disregulacije na subordinirane regulatorne procese. Poremećaj jednog od ovih šest sistema, specifično sistema za koordinaciju regulatornih funkcija, u ovom modelu nazvan DELTA, ima za posledicu dezorganizaciju i disocijaciju kognitivnih i konativnih procesa, kao i motoričkih i senzornih funkcija. Poremećaj DELTA sistema ispoljava se kroz: šizofrene, paranoidne, depresivne i manične simptome. Sa druge strane, kako ima efekte na subordinirane sisteme regulacije, ovaj poremećaj je u osnovi i drugih poremećaja kao što su: fiksirane fobije, senzorni i motorni konverzivni simptomi, opsesije i kompulzije. Momirović ističe da sistem koordinacije regulatornih funkcija predstavlja jednu od najvažnijih osobina ličnosti, uz opšti kognitivni faktor (G). Dalje, autor takođe hipotezira da postoji biološka osnova ovog mehanizma na nivou neurotransmiterskih procesa. Pored verzije za odrasle, konstruisan je i instrument za procenu DELTA-e kod dece (Momirović i sar., 1993), koji je poslužio za praćenje ove osobine u razvojnem periodu. Rezultati su pokazali da ne postoje ni polne ni uzrasne razlike na ovoj dimenziji tokom razvoja, kao i da se poremećaji ovog mehanizma mogu uočiti i kod vrlo male dece, a povezani su sa različitim adaptivnim i kognitivno-emocionalnim problemima.

2.1.3.2 Dezintegracija - model Gorana Kneževića

Razmatrajući ove opisane modele psihotičnosti, Goran Knežević je konstatovao da se nijedan od opisanih modela, kao ni drugih srodnih, ne može smatrati empirijski superiornim niti heuristički plauzibilnijim od drugih. Argumenti u prilog tome su sledeći:

- Nedostaje dovoljno obuhvatnosti za sve aspekte kliničkih, ali i drugih, ispoljavanja psihotične dispozicije. Autori pomenutih ranijih modela su najčešće koristili ograničene setove indikatora, jednu ili manji broj skala subkliničkih ili kliničkih simptoma. Kao rezultat toga je nastala izrazita heterogenost u pogledu sadržaja i broja faktora između goreopisanih modela.
- Većina ovih modela nastala su izolovano i uobličena je bez integracije empirijskih rezultata o bazičnoj strukturi ličnosti. To je imalo za posledicu preklapanje tj. uključivanje indikatora drugih bazičnih dimenzija ličnosti u dispoziciju ka psihozi. Ilustrativni primeri su Eysenck-ov psihoticizam, koji je zapravo svodljiv na negativne polove faktora Saradljivost i Savesnost PFM modela (Costa & McCrae, 1992) ili Chapman-ove skale negativne šizotipije, koje sistematski koreliraju sa skalama Neuroticizma, Ekstraverzije i Otvorenosti PFM modela (Ross i sar., 2002).
- Autori u većini modela nisu istraživali odnose između dobijenih faktora, bilo da su koristili ortogonalnu rotaciju (sa pretpostavkom o nezavisnosti faktora) i time prenebregli analizu mogućih korelacija između njih (npr. Fossati i sar., 2003), bilo da su ignorisali korelacije koje su u istraživanju dobijene (npr. Peralta & Cuesta, 1998), čime je ostalo otvoreno pitanje nivoa organizacije komponenata psihotične dispozicije.

U pokušaju da prevlada navedene slabosti prethodnih modela, Knežević stvara novi i originalni konstrukt Dezintegracije kao modela psihotične dispozicije. Autor je pošao od pretpostavke da su psihotični i sub-psihotični fenomeni ponašanja varijeteti na širokoj, hijerarhijski organizovanoj, multidimenzionalnoj i biološki zasnovanoj bazičnoj crti ličnosti. Ta crta ličnosti leži izvan prostora crta iz modela „Velikih pet“ (a možemo pretpostaviti i izvan prostora modela „Velikih šest“), a njen ekstremni izraz opisuju psihotični poremećaji.

Autor je analizirao latentnu strukturu gotovo svih do danas poznatih indikatora šizotipalnosti, disocijacije i psihotičnosti. Smisao ovako obimne statističke procedure je bio

da se izdvoje faktori koji su dovoljno obuhvatni i robustni da reflektuju „stvarnu“ taksonomiju psihotične dispozicije. Analizirana je stabilnost, replikabilnost i informativnost 11 faktorskih solucija (od jednog do jedanaest faktora), kako bi se identifikovala najbolja. Kao optimalna struktura izabran je desetofaktorski model. Najznačajniji nalaz ove studije je da su deset faktora snažno konvergirali ka jednom zajedničkom faktoru višeg reda: osam faktora imalo je zasićenja iznad 0,50, a samo dva (Somatoformna disocijacija i Zaravnjen afekat), iznad 0,40. Ovaj nalaz je empirijski argument da je u osnovi ovih faktora jedan zajednički mehanizam, odnosno, da je identifikovana struktura hijerarhijske organizacije. U osnovi ove strukture su bihevioralne, kognitivne, afektivne i motivacione tendencije karakteristične za psihotične ili subpsihotične fenomene. Na srednjem nivou je deset faktora, koji su shvaćeni kao modaliteti opšte psihotične dispozicije, koju reprezentuje zajednički faktor na vrhu hijerarhijske organizacije, nazvan Dezintegracija.

Na ovom mestu ćemo pobrojati pomenute identifikovane modalitete, odnosno faktore Dezintegracije, kao i dati njihov kratak opis:

- Egzekutivna disfunkcija (označena kao GEI, od: General Executive Impairment): je istovremeno i najjači faktor u prostoru Dezintegracije. Njegov sadržaj čine brojni fenomeni koji opisuju disregulaciju u različitim psihološkim domenima: pažnje, planiranja, pamćenja, kontrole motornih odgovora, emocionalnih reakcija, razumevanja i produkcije govora, sinhronizacije između mišljenja, intencija, emocija i ponašajnih output-a.
- Perceptivna distorzija (označena kao PD, od: Perceptual Distortions): ovaj faktor uključuje depersonalizacione, derealizacione fenomene, doživljaj višestrukog identiteta, deluzije telesne strukture i funkcija. Blizak je faktoru Pozitivnih simptoma u strukturi šizofrenije, ili faktoru Neobičnih iskustava u strukturi šizotipije.
- Pojačana svesnost (označena kao EA, od: Enhanced Awareness): najviša zasićenja na ovom faktoru imale su skale koje mere pojačanu kogniciju, disocijativnu uključenost, slikovitu reminiscenciju, snažnu responsivnost na angažujuće stimulse. Autor sugerše da je sadržaj ovog faktora povezan sa kreativnošću, nemogućnošću razlikovanja stvarnosti od mašte, realnih od pogrešnih sećanja.

- Depresija (označena kao D, od: Depression), uključuje poznate depresivne simptome: tuga, hroničan zamor, osećanje beskorisnosti, usamljenosti, samosažaljenje, beznadežnost, bespomoćnost, suicidalna ideacija.
- Paranoja (označena kao P, od: Paranoia): opisuje sumnjičavost, nepoverenje u druge, ideje proganjanja, posmatranja i praćenja, okrivljavanje drugih za sopstvene neuspehe, preteranu senzitivnost, arogantnost, verovanje u zaveru.
- Manija (označena kao M, od: Mania): faktor koji primarno zasićuje standardne simptome maničnog poremećaja: preteran aktivitet, agitacija, ekscesivni optimizam, povišeno dobro raspoloženje, grandioznost, preterano samopouzdanje i samopoštovanje.
- Socijalna anhedonija (označena kao SA, od: Social Anhedonia): opisuje socijalnu povučенost, usamljenost, preferiranje samotnjačkog života, stidljivost, odsustvo uživanja u prijatnoj stimulaciji, odsustvo potrebe za bliskim vezama.
- Zaravnjen afekat (označen kao FA, od: Flattened Affect): karakteriše ravnodušnost prema sebi i drugima, slabu afektivnu modulaciju, distanciranost i nezainteresovanost za druge ljude, emocionalnu utrnulost i ravnodušnost u odnosu na budućnost. Zajedno sa socijalnom anhedonijom, ovaj faktor reprezentuje faktor Negativnih simptoma šizofrenije i/ili Negativne šizotipije.
- Somatoformna disregulacija (označena kao SD, od: Somatoform Disregulation): karakterišu teži oblici senzornih i motornih konverzija, somatske deluzije, neosetljivost na bol, doživljaj oštećenosti organa i njihovih funkcija, kao i opšta telesna utrnulost. Ovaj faktor ne uključuje distorzije telesne šeme, koju obuhvata faktor Perceptivne distorzije, i pre se može razumeti kao dimenzija doživljaja raspada telesnog integriteta.
- Magijsko mišljenje (označeno kao MT, od: Magical Thinking): osećaj telepatske i energetske povezanosti sa drugima, ideje odnosa, akauzalno mišljenje, verovanje u zagrobni život, reinkarnaciju, magijske uticaje i horoskop.

2.1.3.3 Empirijska provera modela Dezintegracije

U procesu empirijske verifikacije, Knežević je predložio nekoliko kriterijuma u odnosu na koje je proveravao valjanost svog konstrukta Dezintegracije i to su:

konvergencija indikatora i modaliteta, strukturna invarijantnost, vremenska stabilnost, dimenzionalnost i heuristička relevantnost.

U većini empirijskih procedura, autor je Dezintegraciju uključio u ukupan bazični prostor ličnosti (pri čemu je koristio ili model „Velikih pet” ili model „Velikih šest”), kako bi proverio svoju hipotezu da je Dezintegracija jedna od fundamentalnih, bazičnih dispozicija, nesvodljiva na druge, do danas poznate (Knežević, 2011).

1. U prilog zadovoljenosti kriterijuma konvergencije indikatora i modaliteta govori prethodno prikazana studija, koja je nedvosmisleno pokazala da je u osnovi raznolikih indikatora psihotičnosti jedan zajednički generator varijabiliteta, ili individualnih razlika. Pomenuta studija je takođe pokazala da se ovi indikatori „grupišu” oko nekoliko užih mehanizama regulacije ili modaliteta, što je sugerisalo multidimenzionalnu, hijerarhijsku strukturu.
2. Strukturna invarijantnost proveravana je na nekoliko načina:
  - Kros-uzoračka stabilnost - provereno je slaganje šestofatorske solucije (Dezintegracije i „Velikih pet”), dobijene na uzorku studentske populacije (N=303), sa faktorima ekstrahovanim na reprezentativnom uzorku populacije Srbije (N=1001), iz mera Delta 10 samoopisnog upitnika za procenu Dezintegracije i NEO PI-R. Najbolje slaganje dobijeno je upravo za faktor Dezintegracije (0,966). Faktori PFM modela pokazali su takođe dobru kros-uzoračku stabilnost, izuzev faktora Otvorenost koje je imao nešto niži koeficijent kongruencije (ispod 0,90).
  - Kros-kulturalna stabilnost je analizirana preko sedmofatorske solucije (u model je uključen i faktor Poštenje), u 8 zemalja, odnosno 5 svetskih regiona (N=2227). Proveravana je replikabilnost 5 faktorskih struktura, od sedmofatorske do trofatorske. Faktor Dezintegracije održavao je svoju strukturu sve do sažimanja svih indikatora na tri faktora, što je pokazalo da je reč o jednoj od najstabilnijih dimenzija u ukupnom ispitivanom prostoru ličnosti.
  - Kros-metodska stabilnost - je proverena preko šestofatorske strukture (Dezintegracije i „Velikih pet”), poređenjem podataka dobijenih samoopisnim tehnikama i skalama procene od strane drugih lica. Dobijen je koeficijent

kongruencije od 0,98 između faktora Dezintegracije izdvojenih jednom i drugom tehnikom, veći nego za bilo koji od faktora „Velikih pet“.

3. Vremenska stabilnost – je proverena na uzorku studenata psihologije (N=75), pri čemu je proverena stabilnost skorova na šest dimenzija u razmaku od godinu dana. Korelacija između dva merenja za dimenziju Dezintegracija bila je visoka ($r=0,72$).
4. Dimenzionalnost - Empirijske dokaze da je Dezintegracija dimenzionalno svojstvo koje odlikuje opštu populaciju, a ne distinktni kvalitet duševno obolelih osoba, Knežević prezentuje kroz pet različitih empirijskih nalaza:
  - Distribucija različitih intenziteta markera modaliteta Dezintegracije u opštoj populaciji je poređena sa distribucijom u različitim uzorcima psihotičnih osoba, zatim studentata psihologije, srednjoškolaca i zdravih odraslih. Opštu populaciju odlikuje prisustvo pojedinačnih markera modaliteta Dezintegracije u različitom intenzitetu, baš kao i psihotičnu. Prema prisustvu indikatora Dezintegracije, opšta populacija je odmah iza psihotične, slede ih srednjoškolci, dok su studenti psihologije i zdravi odrasli najmanje dezintegrirani.
  - Pokazana je takođe istovetnost relacija indikatora Dezintegracije i nekih socio-demografskih varijabli (pol, obrazovanje) u opštoj i psihotičnoj populaciji: osobe ženskog pola, i osobe nižeg obrazovanja imaju izraženiju Dezintegraciju u uzorcima obe populacije.
  - Takođe, Dezintegracija se pokazala vremenski stabilnom tokom odraslog doba života kako na uzorku opšte populacije (između 18 i 64 godine), tako i uzorku psihotičnih (između 20 i 58 godina starosti).
  - Mere opšte Dezintegracije, kao i mere 4 od 5 bazičnih dimenzija ličnosti, pokazale su normalnu distribuciju na reprezentativnom uzorku populacije Srbije.
  - Pokazana je i identičnost latentne strukture indikatora Dezintegracije na uzorku opšte populacije i uzorku psihotičnih, i pored činjenice da je uzorak psihotičnih bio mali za ekstrakciju pouzdanih faktora (N=84). Bolju kongruenciju faktora na dva uzorka od faktora Dezintegracija (Tucker-ov koef.=0,907), pokazao je samo faktor Neuroticizam (Tucker-ov koef.= 0,921).

5. Heuristička relevantnost i važnost u odnosu na postojeće modele – Kao značajno unapređenje u odnosu na postojeće konstrukte, u nekoliko radova je pokazana specifična važnost Dezintegracije za diskriminaciju i predikciju kako patoloških, tako i normalnih varijacija ponašanja:
- Dezintegracija je sistematski unapredila diferencijalno-dijagnostički potencijal PFM modela u razlikovanju 5 grupa ispitanika (zdravih, osoba sa nepsihotičnim poremećajima, šizofrenih, osoba sa afektivnim psihozama i osoba sa drugim psihotičnim poremećajima), popravljajući tačnost klasifikacije za 15-22%.
  - Poznavanje izraženosti dimenzije Dezintegracije i njenih komponenti doprinosi razlikovanju osoba sklonih ponavljanju krivičnih dela (N=55), od osoba koje su ovo delo učinile samo jednom (N=110): osobe sklone kriminalnom recidivu su slabije intrapsihičke integracije (ali i antagonistične i lošije samokontrole) od onih koje nisu ispoljile takvo ponašanje.
  - Individualne razlike na Dezintegraciji nisu u vezi samo sa diskriminacijom devijantnog i patološkog; pokazano je da ova osobina razlikuje ljude različitih profesionalnih preferencija: studenti elektrotehnike, teologije i umetnosti (N=180), se sistematski razlikuju na ovoj osobini: osobe orijentisane ka umetničkim zanimanjima imaju i najizraženiju Dezintegraciju (D), uz visoku Otvorenost za nova iskustva (O), kao i najmanju Saradljivost (A) i Savesnost (C) od 3 ispitivane grupe.
  - Dezintegracija, Neuroticizam i Saradljivost čine linearni kompozit bazičnih osobina ličnosti koji snažno razlikuje subgrupe osoba izloženih ratnom stresu i zdravu kontrolu, sa visokim koeficijentom kanoničke korelacije ($r=0,680$) i udaljenošću centroida grupa na 2,2 standardne devijacije na diskriminativnoj funkciji.

Napomenimo na ovom mestu da jedno naše novije istraživanje ukazuje da modaliteti Dezintegracije konstituišu distinktivnu komponentu i u odnosu na crte ličnosti "Velikih šest" ili HEXACO modela bazične strukture ličnosti (Međedović, 2014). Dalje, ne samo da postoje snažne indikacije da je psihotična dispozicija zapravo kontinuum od normalnog ponašanja do psihoze, nego i da različiti oblici psihotičnih poremećaja nisu

distinktivne kategorije, već da i među njima postoje razni prelazni oblici koji takođe formiraju jedan kontinuum. Postoje brojna istraživanja koja pružaju empirijsku potvrdu za ovu tvrdnju, kao i sistematski pregledi tih istraživanja (npr. Šaula–Marojević, 2012)

Može se zaključiti na osnovu prikazane empirijske argumentacije, da postoje ubedljivi razlozi za zaključak da je Dezintegracija aktuelno daleko najkvalitetniji koncept psihotične dispozicije, kao i da može biti izuzetno korisna ekstenzija PFM ili HEXACO modelu u istraživanjima. S obzirom na brojne dokaze da je Dezintegracija najbolje konceptualizovani model psihotične dispozicije, jasni su razlozi za njegovu integraciju u naše istraživanje.

2.1.4 TEORIJSKI OKVIR OVOG ISTRAŽIVANJA: VELIKIH SEDAM?

Na prethodnim stranama prikazane su različite taksonomije ličnosti onako kako su istorijski i konceptualno nastajale, pri čemu smo se bavili pre svega leksičkim pristupom u izučavanju ličnosti kao apsolutno dominantnim pristupom prethodnih nekoliko decenija. Time je istovremeno razmatran teorijski referentni okvir u kome se kreće ovaj rad i na kome je baziran. Prikazana je geneza petofaktorskog modela, počevši od pionirskih radova Allport-a i Cattell-a pa sve do visokog nivoa operacionalizacije PFM modela Costa-e i McRae-a 80-ih godina XX veka. Dalje, prikazana su i potonja istraživanja na ne-engleskim govornim područjima sa iznenađujućim nalazima usled promenjene metodologije omogućene napretkom računarske moći. Kao rezultat toga, došlo je do proširenja petofaktorskog prostora bazične strukture ličnosti i stvoren je šestofaktorski model, prigodno nazvan HEXACO. Taj šestofaktorski model je u ovom istraživanju dopunjen konceptom Amoral koji predstavlja dodatak dimenziji Poštenje/Skromnost, o kome će još biti reči. Uz dodatak koncepta, odnosno dimenzije Dezorganizacija, formiran je sedmofaktorski model bazične strukture ličnosti. Taj prostor se može opisati na način prikazan u tabeli 4:

Tabela 4: Sedmofaktorski model ličnosti u ovom istraživanju

Faktor	Pridevi / Komponente
Poštenje Amoral	Iskren, pošten, veran (lojalan, skroman) nepretenciozan, fer prema lukav, obmanjiv, pohlepan, uobražen, licemeran, hvalisav, pompezan Skorovi na skalama: Lascivia, Frustralia, Crudelia i njihovim facetima
Emocionalnost	Emotivan, preosetljiv, sentimentaln, plašljiv, anksiozan, povredljiv naspram hrabar, jak, nezavistan, samouveren, stabilan
Ekstraverzija	Društven, životan, ekstravertan, socijabilan, pričljiv, veseo, aktivan naspram stidljiv, pasivan, povučen, introvertan, tih, rezervisan
Saradljivost	Strpljiv, tolerantan, miran, blag, prijatan, popustljiv, nežan naspram zloćudan, svadljiv, tvrdoglav, koleričan
Savesnost	Organizovan, disciplinovan, marljiv, obazriv, temeljan, precizan naspram aljkav, nemaran, nesmotren, lenj, neodgovoran, rasejan
Otvorenost	Intelektualan, kreativan, nekonvencionalan, inovativan, ironičan naspram plitak, neimagnativan, konvencionalan
Dezintegracija	Egzekutivna disfunkcija, Perceptivna distorzija, Pojačana svesnost, Depresija, Paranoja, Manija, Socijalna anhedonija, Zaravnjen afekat, Somatoformna disregulacija, Magijsko mišljenje

2.2 BRAČNA TERAPIJA – ISTORIJA I RELEVANTNI MODELI

U prethodnim poglavljima bavili smo se strukturom ličnosti, odnosno modernim taksonomijama ličnosti i definisali glavne savremene teorijske postavke bazirane na aktuelnim istraživanjima iz te oblasti. Druga velika teorijska oblast za koju je vezan ovaj rad je oblast bračne terapije, tačnije teorijske postavke na kojima se zasniva bračna terapija. To je naravno suviše široka i heterogena oblast da bi jedno istraživanje moglo da se odnosi na

čitavu tu oblast, tako da se ovaj rad najviše teorijski naslanja na Olsonov Cirkumpleks model porodičnog funkcionisanja (Olson, 2000, 2011) i to u onom delu koji se tiče merenja aspekata porodičnog funkcionisanja i utvrđivanja stepena bračnog zadovoljstva kod supružnika. O Olsonovom modelu će još biti reči, ali pre toga ćemo se pozabaviti istorijatom bračne terapije, a zatim i relevantnim istraživanjima, kako bismo sagledali kontekst i paradigmu sa jedne strane, ali i empirijsku građu sa druge, vezane za ovu oblast.

U tom smislu, jedan veoma kvalitetan prikaz razvoja bračne terapije načinili su Gurman i Fraenkel (2002). Oni su prikazali glavne konceptualne i kliničke uticaje i trendove u istoriji bračne terapije sve do današnjih dana. Genezu obrazaca u teoriji i praksi bračne terapije autori prikazuju kroz četiri distinktivne faze:

1. Faza I - Ateorična, faza nastajanja bračnog savetovanja (1930–1963);
2. Faza II - Psihoanalitičko eksperimentisanje (1931–1966);
3. Faza III - Inkorporacija u porodičnu terapiju (1963–1985);
4. Faza IV - Prečišćavanje, ekstenzija, diversifikacija i integracija (1986 do danas).

Kao što se može primetiti, pomenuti prikaz pokriva period od 1930. godine pa sve do danas i nije striktno hronološki u smislu da se prve dve faze zapravo vremenski preklapaju, ali su konceptualno odvojene. Takođe, navedene godine su aproksimacije, a predstavljanje istorije bračne terapije kroz faze služi u heurističke svrhe prikaza nastajanja konceptualnih i kliničkih trendova u ovoj oblasti. Štaviše, pomenute faze se odnose na dominantne, a nikako isključive uticaje u svakom od pomenutih perioda (Gurman & Fraenkel, 2002).

2.2.1 PRVA FAZA - ATEORIJSKO BRAČNO SAVETOVANJE (1930 - 1963)

Prema podeli istorijata bračne terapije kako ga vide Gurman i Fraenkel (2002), prva faza je faza ateorijskog bračnog savetovanja i proteže se od 1930. do 1963. godine. U tom periodu, moguće je identifikovati dodatne podfaze, koje ćemo navesti kao ilustraciju dinamike događaja u ovom periodu, a definisali su ih Broderick i Schrader (1991): prva podfaza (1929-1932), ili "Pionirska faza" karakterisala se prisustvom malobrojnih naprednih praktičara i otvaranjem prve tri bračne klinike; nju je nasledila "Osnivačka" podfaza (1934–1945), kada je formirana Američka asocijacija bračnih savetnika; nakon

čega je usledila “podfaza konsolidacije” (1946–1963), tokom koje se dogodila prva zakonska regulativa bračnog savetovanja kao profesije (u Kaliforniji 1963. godine). Ono što jasno povezuje ove podfaze je razumljiv i predominantan naglasak na formiranju profesionalnog identiteta praktičara bračne terapije. U ovom periodu najčešći oblik bračnog savetovanja se odnosio na edukaciju u veštinama koje bi vodile unapređenju bračnog života, odnosno u pitanju je bila psihoedukativna aktivnost, dominantno bazirana na prevenciji. Savetnici su se uglavnom držali problema koje su klijenti prezentovali, dajući informacije i savete o snalaženju u svakodnevnom porodičnom životu (Barker, 1984). Paradoksalno, velika većina tretmana u tim decenijama, odvijala se individualno, tokom 40-tih godina XX veka čak do 95%, odnosno, samo u 5% slučajeva su bračni partneri dolazili na tretmane zajedno (Michaelson, 1963, prema Gurman i Fraenkel, 2002). Tek se krajem 60-ih ustalila tehnika zajedničkog učestvovanja u tretmanu kao dominantna u praksi bračnih savetnika (Olson, 1970). Olson je takođe konstatovao da je ova oblast u tom periodu ozbiljno patila od nedostatka “empirijski testiranih principa” (Olson, 1970) i da je bila bez teorijskog utemeljenja na kome bi se bazirala klinička praksa. Manus je tu situaciju nazvao “tehnikom u potrazi za teorijom” (Manus, 1966). U toj potrazi, tokom 60-ih bračno savetovanje se najzad naslonilo na psihoanalizu. U tom smislu, najuticajnija hipoteza tog vremena je bila da je bračni konflikt baziran na neurotičnoj interakciji partnera (Manus, 1966), dok su većina tehnika bile izvedene iz psihoanalitičkih postulata i to do te mere da je bilo mišljenja da ne postoji oštra granica između bračnog savetovanja i rekonstruktivne terapije (Leslie, 1964). Za samu oblast bračnog savetovanja, ova veza sa psihoanalizom nije bila naročito korisna iz dva razloga: jedan je da sama oblast bračnog savetovanja nije iznedrila dovoljno jak teorijski koncept koji bi joj dao identitet, a drugi je da psihoanaliza u narednim decenijama nije mogla da prati snagu teorijskih koncepata porodične terapije, pa je posledično i bračno savetovanje postalo deo paradigme porodične terapije.

2.2.2 DRUGA FAZA – PSIHOANALITIČKO EKSPERIMENTISANJE (1931 – 1966)

Druga faza u prikazu istorije bračne terapije se odnosi na oblast psihoanalize, tačnije na jedan deo psihoanalitičara koji su, nezadovoljni napretkom pacijenata sa primarno relacionom, bračnom problematikom, počeli sa, u to vreme, odvažnim eksperimentisanjem.

Ova faza se vremenski poklapa sa prvom, prethodno prikazanom, ali je konceptualno različita, i iz tog razloga navedena kao sasvim zasebna faza u razvoju bračne terapije. Ova faza počinje 1931. godine predstavljanjem jednog rada na velikoj psihijatrijskoj konferenciji (Oberndorf, 1931, objavljeno u štampi 1938) o psihoanalizi bračnih parova, koji se fokusirao na ulogu „isprepletanih neuroza“ u formiranju simptoma. Isti autor je 1934. objavio rad o fenomenu „folie a deux“ kod parova. Ograničenje Oberndorfovog pristupa je bilo to što je smatrao da psihoanalizu sa parovima valja raditi sukcesivno, odnosno početak rada na drugom partneru se preduzima tek kada se psihoanaliza prvog završi.

Značajan korak napred, kako u pogledu efikasnosti, tako i u pogledu dužine tretmana, načinio je Mittelman, koji je bio pionir u istovremenom tretmanu parova, pri čemu je sa oba partnera radio isti terapeut individualno, ali u istom vremenskom periodu (Mittelman, 1948). Ovaj pristup je u odnosu na psihoanalitičke postulate bio revolucionaran, s obzirom da je psihoanalitička doktrina isključivala kontakt terapeuta sa članovima porodice analizanta, što je teorijski objašnjavano potencijalnim komplikacijama u oblasti transfera i kontratransfera. Štaviše, Mittelman je otišao još dalje, organizujući dve zajedničke seanse za jedan par jer su im se priče međusobno razlikovale. Ovaj korak implicitno u sebi sadrži i ilustraciju suštine terapijske promene, kako je tada shvatana: terapeutov zadatak je da razmrsi iracionalne, iskrivljene međusobne percepcije između partnera i pronade „istinu“, što je pretpostavljalo njegovu racionalnost i objektivnost. Naravno, iz perspektive post-modernizma, konstruktivizma i multiplog pozicioniranja, koreiranja realnosti i multiplih percepcija, ovo se može smatrati konceptualnom greškom, ali je u to vreme, bio potez daleko ispred svog vremena.

Tokom 50-ih i ranih 60-ih godina XX veka je bilo raznih eksperimenata u okviru psihoanalitičke prakse rada sa parovima, ali bez suštinskih novina u teoriji; analitičari su praktikovali tzv. „kolaborativnu“ terapiju (dva terapeuta rade individualno sa po jednim supružnikom i razmenjuju informacije o procesu), zatim „kombinovani tretman“ (porodična, grupna, simultana) i, kasnije, zajednička terapija u raznim svrhovitim kombinacijama (Greene, 1965). Za sve te varijacije, ostalo je zajedničko to što je individualni pristup i individualna bila i dalje centralni predmet interesovanja terapeuta, a

sam terapeut jedini agens promene. Terapeuti u to vreme nisu uviđali potencijal za lečenje u samom odnosu između bračnih parova (Lewis and Gosset, 2000). No, bez obzira na to, zajedničke seanse su u psihoanalitičkoj praksi tokom 60-ih postale uobičajena pojava, a tretman je podrazumevao interpretacije odbrana (individualne i zajedničke), slobodne asocijacije i analizu snova (koje su uključivale sopstvene asocijacije i asocijacije na partnerove asocijacije), ventilaciju i istraživanje ranije neispoljenih emocija (što je uključivalo emocije i prema partneru i prema terapeutu). U takvom kontekstu rada, jednu malu revoluciju uveo je jedan od najuticajnijih psihoanalitičara tog doba Sager, identifikujući čestu terapijsku grešku koja se sastojala u tome da se dozvoli da neki supružnik preterano razgovara sa terapeutom umesto da se terapeut izmakne i omogući supružnicima da međusobno komuniciraju. Time terapeut izbegava onipotentnu ulogu dozvoljavajući supružnicima da samostalno zajedno tragaju za kreativnim rešenjima (Sager, 1967).

Baz obzira na ove evidentne napretke u psihoanalitičkoj teoriji i praksi, od sredine 60-ih je nastao vakuum u psihoanalizi kada je reč o bračnoj terapiji, koji je trajao dve decenije i to usled: prvo, internih razloga, odnosno zbog nedostatka efikasnih intervencija i drugo, eksternih razloga, odnosno zbog pojave i razvoja porodične terapije (Gurman & Fraenkel, 2002). Usled tih razloga, psihoanaliza je u oblasti bračne terapije u pomenute dve naredne decenije bila marginalizovana, fragmentisana i svakako u senci nadolazeće snage teorije i prakse porodične terapije.

2.2.3 TREĆA FAZA – INTEGRACIJA SA PORODIČNOM TERAPIJOM (1963 – 1985)

„Sistemski pristupi su se razvili u velikoj meri kao reakcija na spoznaju o ograničenosti terapija koje su pripisivale psihološku i socijalnu disfunkciju isključivo u individui, bilo da im je priroda biološka, psihodinamska ili bihejvioralna“ (Fraenkel, 1997). Ovaj citat je jedna vrlo dobra ilustracija onoga što se dešavalo u bračnoj terapiji sve do 60-ih godina XX veka, a što je i dovelo do razvijanja alternativnih, tj. sistemskih pristupa u tretmanu bračnih (i porodičnih) problema. Različiti autori, koji su se bavili istorijom bračne terapije, su konstatovali na sličan način ovaj proces: npr. Broederick i Schrader (1991)

govore o amalgamaciji i spajanju oblasti, dok Olson navodi da je do 80-ih "tradicionalna distinkcija između bračnog savetovanja i porodične terapije izbleдела" i da su te oblasti postale „unitarne, ali ne i ujedinjene i integrisane“ (Olson i sar., 1980). Iako je Olson takođe konstatovao da je razlog za „paralelnu, ali nepovezanu“ egzistenciju bračne i porodične terapije to što nijedan od pionira nije prepoznat kao inovator u obe oblasti (Olson, 1970), činjenica je da su svi važni porodični teoretičari i praktičari imali mnogo toga da kažu o mestu braka u ukupnom porodičnom funkcionisanju, formiranju simptoma kod pojedinca, preduslovima za zdrav brak, uzrocima partnerske disharmonije, kao i o principima intervencije kod parova u konfliktu (npr. Nichols & Schwartz, 1998).

Prikaz svih tih uticaja naravno prevazilazi okvire ovog rada, ali ćemo se zadržati na četiri ključna doprinosa konceptualizovana od strane četiri čuvena klinička teoretičara, a to su: Don J. Jackson, Virginia Satir, Murrey Bowen i Jay Haley. Ovi autori su ili generisali suštinski nove ideje ili stimulisali nov način mišljenja koji je snažno uticao na kliničku praksu. Štaviše, Gurman & Fraenkel u svom pregledu istorije bračne terapije, smatraju da su ovi pionirski doprinosi najreprezentativniji predstavnici konceptualnih promena koje je porodična terapija uvela u bračnu terapiju tokom svog zlatnog doba (Gurman & Fraenkel, 2002).

- Don D. Jackson i bračni Quid Pro Quo

Doprinos D. Jackson-a porodičnoj terapiji ogleda se u raznim konceptima čiji je bio autor ili koautor u okviru MRI instituta u Palo Altu. U kontekstu najvećih zasluga za razvoj bračne terapije pomenućemo dva Jackson-ova doprinosa: koncept "porodične homeostaze" i koncept "quid pro quo". Koncept homeostaze se prvobitno nije odnosio na bračnu dijadu već na porodicu u celini i to da opiše mehanizam koji utiče na opiranje porodičnog sistema prema promeni, pri čemu se ta homeostaza ostvaruje kroz obrasce redundantne interakcije (Jackson, 1965). Međutim, ovaj koncept je bio jedan od dva glavna koncepta koje je Jackson primenjivao i u radu sa parovima. Takođe, Jackson-ova najpoznatija knjiga je upravo skoro potpuno posvećena parovima ("The Mirages of Marriage"⁴, Lederer & Jackson, 1968), u kojoj je glavna metafora, odnosno ideja vodilja u radu sa parovima bračni "quid pro quo" ili

---

⁴ „Iluzije braka“

“nešto za nešto” ili “usluga za uslugu”, što je drugi koncept koji ovde razmatramo. Ovaj koncept je postao apsolutno centralna tačka u ranom razvoju bihevioralne bračne terapije. Suština ovog koncepta nije u prostoj razmeni ili trgovini uslugama kako samo ime sugerije, već je glavna ideja u “nesvesnom naporu oba partnera da se uvere u to da su ravnopravni. To je tehnika koja obezbeđuje oboma da sačuvaju svoj ponos i samopoštovanje” (Lederer & Jackson, 1968). Jackson je takođe naglašavao da je glavni terapijski cilj osveščivanje postojećih nesvesnih pravila u “quid pro quo” postavci određenog para koja uzrokuju frikcije i njihova zamena novim, funkcionalnijim pravilima.

- Virdžinija Satir - samopoštovanje i kongruentna komunikacija

Za razliku od mnogih “sistemskih puritanaca” svog doba, V. Satir se nije libila da se bavi istorijom porodice u razmatranju aktuelnog problema ili pitanjem izbora bračnog partnera jer je verovala da ljudi biraju partnere sa sličnim teškoćama i nivoom razvoja Selfa (Satir, 1964, 1965). Takođe, primat je davala funkcionisanju i doživljavanju individualnog, kao i individualnog u kontekstu relacije. Glavna ideja je da ljudi koji igraju krute uloge u intimnim relacijama (npr. “žrtva”, “prkosan”, “spasilac”...) i manifestuju disfunkcionalne komunikacione stilove (“optuživač”, “uvek-racionalni”...), zapravo fundamentalno imaju nizak nivo samopoštovanja i siromašan koncept Selfa. Ono što je značajno je da su nivo samopoštovanja i kvalitet komunikacije u cirkularnom odnosu, odnosno da su u cirkularnoj uzročnosti. Po Satir, obrasci interakcije jednog bračnog sistema se sastoje iz tri komponente: 1. percepcija sebe i drugog, 2. kako neko misli, oseća i komunicira ta doživljavanja i 3. kako neko reaguje na druge (Satir, 1965). Koristeći brojne tehnike u svom radu, Satir je definisala nekoliko ciljeva bračne terapije: povećanje samopoštovanja i samoostvarenja, povećanje kongruentnosti i jasnoće u komunikaciji o relacionim potrebama, samo-opažanju i opažanju partnera, povećanje samosvesti, povećanje autentičnosti u ispoljavanju i prihvatanje i uvažavanje različitosti. Ovi ciljevi su pre svega bili usmereni na rast, a ne na stabilnost i nisu imali za cilj ni čuvanje odnosa ni separaciju para, već pomaganje ljudima da preuzmu veću odgovornost i kontrolu nad sobom (Satir, 1965).

- Murray Bowen i diferencijacija Selfa

Iako je Bowen-ov prvobitni rad bio vezan za porodicu sa šizofrenim pacijentom, njegov kasniji klinički rad i teorijska konceptualizacija su u značajnoj meri bili fokusirani na bračnu dijadu. “Praktično, dva supružnika su najčešće jedini koji su dovoljno važni za ostatak porodice i koji imaju motivaciju i rešenost za ovu vrstu (terapijskog) napora” (Bowen, 1976). Iz ovog citata se može naslutiti Bowen-ov omiljeni format rada, kao i njegova uverenost da se u radu sa bračnim parom mogu rešavati i individualni problemi nekog od partnera, pa čak i problemi dece. U korenu ovakvog pristupa je generalna ideja da se u radu sa parom mogu blokirati patološki procesi multigeneracijske transmisije. Centralni Bowen-ov koncept je bio diferencijacija Selfa koji se bazično odnosi na sposobnost razlikovanja mišljenja od emocija, sa dva aspekta; diferencijacija unutar Selfa i diferencijacija od drugih. Visoka diferencijacija dozvoljava unutrašnju direkciju, autonomiju i sposobnost za intimnost, dok je niska diferencijacija povezana sa odbrambenim stavom, eksternalizacijom i diskreditacijom partnera. Kao i Satir, Bowen je verovao da se partneri biraju prema sličnom nivou Self diferencijacije. Patološko ispoljavanje niske diferencijacije može imati četiri oblika: emocionalna distanca, bračni konflikt, simptomi jednog supružnika i pravljenje žrtvenog jagnjeta (npr. od deteta). Bračni konflikt nastaje kada nivo anksioznosti u bračnoj dijadi naraste usled eksternih ili internih faktora (npr. anksioznosti usled intimnosti) i tada partneri po pravilu uključuju treći faktor da stabilizuju dijadu. To može biti dete ili simptom ili nešto treće. Po pravilu bračni konflikt ukazuje ne samo na probleme u bračnoj dijadi, odnosno unutrašnju nediferenciranost partnera, već i na nedovoljnu diferenciranost od primarne porodice. Što se tiče intervencija, terapeut pre svega radi na smanjivanju anksioznosti kod partnera, pre nego što započne rad na diferencijaciji od primarne porodice, pri čemu akcenat nije toliko na specifičnim tehnikama, koliko na poziciji “ne-utrougljenosti”, što Bowen smatra ključnim za uspešan rad sa parom (Bowen, 1978).

Bowen-ova teorija je jedina teorija tog vremena koja je obuhvatala i prošlost i sadašnjost, intrapsihičko i interpersonalno, intelektualno i emotivno, a odnosila se simultano i na pojedinca i na bračnu dijadu i na porodicu u celini (Gurman & Fraenkel,

2002). U tome leži razlog za njen jedinstveni uticaj koji je ostvarila na razvoj porodične i bračne terapije.

- Jay Haley – Moć i reifikacija sistema

Centralni koncepti koji određuju dinamiku u bračnoj dijadi za Haley-a su moć i kontrola. Problemi u braku nastaju kada je hijerarhijska struktura nejasna, kada postoji manjak fleksibilnosti ili kada je relacija rigidno simetrična ili rigidno komplementarna. Haley je simptom jednog partnera video kao vid uspostavljanja ravnoteže moći, kao metaforu i kao skretanje pažnje sa problema o kojima je suviše bolno razgovarati direktno. U tom smislu se simptom vidi kao protektivan i funkcionalan za dijadu, pa je otpor prema promeni razumljiva i očekivana pojava. Haley u skladu sa tim postavlja prvi zakon ljudske relacije: “kada jedna individua ukaže na promenu drugoj, druga će reagovati tako da poništi tu promenu” (Haley, 1963). Iz tog razloga, intervencije su podrazumevale planirane, pragmatične, parsimonične napore (bazirane na sadašnjosti) u pravcu podrivanja obrazaca ponašanja koji održavaju glavni problem para. Smisao ovakvih intervencija je da se simptomu oduzme maladaptivna svrha. Haley je izbegavao bavljenje prošlošću, intervencije su bile direktivne, paradoksalne, ali bez insistiranja na uvidu, a ispoljavanje želja i emocija partnera za njega nije bilo važno u procesu menjanja sistema (Haley, 1976).

Haley-jevi teorijski i tehnički doprinosi razvoju porodične i bračne terapije predstavljaju verovatno najveći pojedinačni doprinos u ovoj oblasti. Ideja da simptom ima funkciju za sistem je bio glavno obeležje strateškog pristupa u porodičnoj terapiji koji je dominirao krajem 60-ih i tokom 70-ih godina XX veka. Od tada, bračno savetovanje, kao i psihoanalitička bračna terapija su zauvek postali integralni deo porodične terapije (Gurman & Fraenkel, 2002). Danas se praktično podrazumeva da je bračna terapija deo porodične terapije.

2.2.4 ČETVRTA FAZA – PREČIŠĆAVANJE, EKSTENZIJA, DIVERSIFIKACIJA I INTEGRACIJA (1986 – SADA)

Period od 60-ih do 80-ih godina XX veka je u razvoju bračne terapije obeležen relativnim odsustvom važnijih konceptualnih napredaka, naročito iz okvira psihoanalitičke

teorije i prakse. Jedna važna publikacija koja je obeležila povratak bračne terapije na velika vrata u sferu uticajnih pristupa u psihoterapiji je knjiga iz 1986. godine "Klinički priručnik bračne terapije (Jacobson & Gurman, 1986). Od tada je počela nova faza u razvoju bračne terapije u okviru koje je prvo došlo do paralelnog razvoja tri veoma uticajne tradicije u tretmanu parova, sa solidnom istraživačkom bazom, kontinuiranim modifikacijama i konceptualnim i tehničkim prečišćavanjem tokom vremena. U pitanju su: Bihejvioralna bračna terapija, Terapija parova fokusirana na emocije i Bračna terapija orijentisana na uvid.

1. Bihejvioralna bračna terapija ili BMT (Behavioral Marital Therapy) teži da svu svoju kliničku praksu utemelji na empirijskim istraživanjima. Bazirana je na teoriji socijalnog učenja, prolazila je takođe kroz svoje faze u zavisnosti od toga na čemu je bio akcent: rana faza (sa podfazama *prosta bihejvioralna razmena* i *faza učenja veština*) i faza nove BMT (sa podfazama *prihvatanje* i *empatijsko pridruživanje*, kao i novija faza *Self regulacije*). Smisao i glavni cilj ovog pristupa, nezavisno od faze ili dominantne tehnike, je uvećavanje repertoara ponašanja među partnerima koji dovode do uzajamnog zadovoljstva. Što se kritike ovog pristupa tiče, postoje indikatori nedovoljne trajnosti promena, kao i nedostatak sagledavanja individualnih razlika kod klijenata (Jacobson & Gurman, 1995).
2. Terapija parova fokusirana na emocije ili EFT (Emotionally Focused Couple Therapy) takođe ima jaku empirijsku bazu, ali je i povezana sa humanističkim prisupom V.Satir, kao i eksperimentalnom tradicijom u psihoterapiji autora poput C.Rogers-a i F.Perls-a. Bazična premisa ovog pristupa je da sva ljudska bića imaju potrebu za sigurnom i trajnom vezom za drugo ljudsko biće koje je responsivno i brižno, a da se bračni konflikti događaju usled frustracije te bazične potrebe za povezanošću. Jednim delom se EFT naslanja na teoriju objektnih odnosa, a emocije se u ovom pristupu vide kao primarni organizator iskustva u intimnim relacijama, značajno utičući na obrasce interakcije i atribuciju značenja. Kroz kombinaciju Geštalt, klijentom–usmerenih i sistemskih intervencija, kod klijenata se postiže povećanje uzajamne empatije, smanjenje defanzivnog ponašanja i povećanje veština za rešavanje problema. Cilj je

restrukturisanje interpersonalnih obrazaca kako bi se uvažile potrebe oba partnera za sigurnom vezanošću.

3. Bračna terapija orijentisana na uvid ili IOMT (Insight-Oriented Marital Therapy) Snyder-a (1999) originalno ima korene u psihoanalitičkoj bračnoj terapiji iz 60-ih godina XX veka, a njene ideje su širene dobrim delom kroz studije u kojima se diskutovalo o njenom razvoju i dugoročnoj efektivnosti (Snyder & Wills, 1989; Snyder i sar., 1991). Iako nije psihoanalitička u svojoj suštini, ona se fokusira na individualne relacije dispozicije i asocirane bazične individualno – relacije teme koje su generisane tokom vremena, uključujući i period primarne porodice. Terapeutov centralni zadatak je da interpretira osećanja, misli i ponašanja u svetlu njihovih sadašnjih i prošlih iskustava i to u cilju “afektivne rekonstrukcije”, što predstavlja lajtmotiv ovog pristupa. Eklektičan po svojoj suštini, ovaj pristup reflektuje pristup koji mnogi kliničari koriste u praksi.

Uporedo sa ova tri pristupa, počevši od 1985. godine, počela je i rehabilitacija psihodinamske partnerske terapije i to iz više izvora: prvo, IOMT istraživači su počeli da prave značajne kontribucije u pročišćavanju tehnika; drugo, pojavio se veći broj integrativnih partnerskih terapija i treće, došlo je do značajnog doprinosa psihoanalitičkih teoretičara (kao što je npr. Scharff, 1991, 1995, 2002) koji su radili na prilagođavanju psihoanalitičkih tehnika i postulata primeni u setingu zajednike terapije partnera. Sve varijante psihoanalitičkog pristupa ovog perioda daju centralnu važnost procesima nesvesne komunikacije i maladaptivno rigidnim obrascima interakcije kod parova u konfliktu. Među centralnim konceptima ovog pristupa su u najvećoj meri oni koji pripadaju originalno teoriji objektnih odnosa: projektivna identifikacija, splitting, kontejniranje i sl. (Catherall, 1992).

Pored procesa pročišćenja, aktuelna faza razvoja bračne terapije se karakteriše i ekstenzijom na oblast lečenja osoba sa psihijatrijskim poremećajima (pri čemu je to oblast intenzivnih istraživačkih napora, vezano za uticaj partnera na lečenje, etiologiju, održavanje simptoma itd.), zatim preventivne intervencije (u cilju smanjenja kriza u braku ili stope razvoda i sl.) i druge oblasti.

Treći važan proces koji je počeo da se događa u bračnoj (ali i porodičnoj) terapiji 70-ih i 80-ih godina XX veka, a aktuelan je i danas, je proces diversifikacije koji je uključio neke nove, ranije zanemarene perspektive i time proširio opseg ovih oblasti. Naime, reč je o uticaju feminizma, multikulturalizma i postmodernizma. Feminizam je bacio novo svetlo na ulogu rodnih uloga na bračnu dinamiku, dok je multikulturalizam ukazao na kulturom uslovljene stavove i ponašanja partnera i neophodnost postojanja osetljivosti kod terapeuta za ta pitanja. Postmodernizam je uneo više malih revolucija u način gledanja na: objektivnu realnost kroz kritiku modernističkih shvatanja o postojanju apsolutne realnosti i jedne istine (nasuprot tome uvodeći koncept socijalno konstruisane realnosti), zatim ulogu terapeuta kao eksperta (nasuprot tome definišući terapeuta kao kolaborativnog istraživača), upotrebu i važnost jezika i slično. Ono što je zajedničko za sve ove uticaje je da su uveli koncept prihvatanja i sagledavanja mogućih raznolikosti iskustava partnerstva (Gurman & Fraenkel, 2002).

Konačno, proces integracije bračne terapije sa drugim pristupima i oblastima u psihoterapiji je sastavni deo aktuelne faze njenog razvoja. Stricker (1994) smatra da postoje tri glavne strategije u razvoju integrativnog modela: pristup zajedničkih faktora (fokusanje na elemente terapije koje se pojavljuju u svim tretmanima), pristup tehničkog eklekticizma (kombinovanje tehnika iz više tretmana) i teorijska integracija. U partnerskoj terapiji su se pojavila dva integrativna obrasca: povezivanje sa drugim psihoterapijskim formatima i modalitetima (kao što su kratka psihoterapija, seksualna terapija itd.) i drugo, teorijska i tehnička integracija konceptualnih modela unutar sfere partnerskih tretmana, npr. Feldman-ova Integrativna Multilevel terapija (1985; 1992) ili Pinsof-ova Integrativna problem – centrirana terapija (1983; 1995) i mnoge druge (prema Gurman, & Fraenkel, 2002).

2.2.5 BRAČNA TERAPIJA KOD NAS – SAVETOVALIŠTE ZA BRAK I PORODICU

Bračna terapija se kod nas decenijama praktikuje u različitim kontekstima rada, pri čemu tradicionalno primat imaju kontekst psihijatrijskih ustanova i kontekst socijalne zaštite, dok se u novije vreme bračna terapija sve više odvija i u kontekstu privatnih klinika

i savetovališta. Svi ti konteksti imaju brojne specifičnosti, a na ovom mestu ćemo se pozabaviti bračnom terapijom u kontekstu socijalne zaštite, u okviru koga je i sprovedeno ovo istraživanje.

Savetovalište za brak i porodicu je u Beogradu osnovano 1985. godine od strane Sekretarijata za dečiju i socijalnu zaštitu kao gradska psihoterapijska služba, a od 1991. godine je deo Gradskog centra za socijalni rad u Beogradu. U godinama koje su sledile, slična Savetovališta su se otvarala u mnogim gradovima u Srbiji. Aktuelno postoje Savetovališta za brak i porodicu u Beogradu, Novom Sadu, Somboru, Vršcu, Zrenjaninu, Šapcu, Nišu, Kragujevcu, Kruševcu, Jagodini itd. i sva su formalno delovi Centara za socijalni rad u tim gradovima i najčešće organizovani kao posebna odeljenja.

S obzirom na dugogodišnje iskustvo u radu u Savetovalištu za brak i porodicu u Beogradu, napraviću kratak prikaz rada, pre svega sa parovima koji su u krizi i koji se javljaju za pomoć, što se najčešće događa samoinicijativno. Prvi kontakt se ostvaruje najčešće telefonom, kada se od klijenata uzimaju najosnovniji podaci i kratak opis problema zbog kojih se obraćaju Savetovalištu. Nakon toga se, jednom nedeljno najčešće, na timskom sastanku između terapeuta vrši raspodela klijenata koji su u toku prethodne nedelje zvali. U nekim slučajevima se radi koterapijski, ali u većini slučajeva je jedan terapeut nadležan za jedan par. Najčešći oblik rada kada je problem bračna relacija (a to godinama predstavlja najčešći razlog za javljanje klijenata u Savetovalište – preko trećina slučajeva ima upravo tu problematiku) je partnerski, tj. terapeut radi sa oba klijenta istovremeno. Uobičajeni interval između dva dolaska klijenata je dve nedelje, ali to može biti češće ukoliko je indikovano, ili ređe ukoliko su klijenti u stabilnom poboljšanju i pri kraju tretmana. Pored samoinicijativnog dolaska, klijenti dolaze u Savetovalište na preporuku opštinskih Centara za socijalni rad ili drugih institucija. Usluge Savetovališta su besplatne.

Najveći broj terapeuta koji rade u Savetovalištu za brak i porodicu u Beogradu ima kompletnu, četvorogodišnju edukaciju iz Sistemske porodične terapije, a neki su i predavači na edukaciji iz Sistemske porodične terapije koja se organizuje u okviru Savetovališta ili neke druge ustanove. Određeni broj terapeuta ima edukaciju koju je

organizovao u Beogradu Institut za porodičnu terapiju iz Londona, dok drugi imaju edukaciju koju su pohađali ili u samoj instituciji ili na Institutu za mentalno zdravlje u Beogradu ili u okviru neke druge relevantne ustanove. Što se tiče terapeuta iz drugih gradova, i oni takođe najčešće imaju kompletnu edukaciju iz porodične terapije.

Pristup u radu sa parovima i porodicama u Savetovalištu bi se mogao opisati kao eklektički. Naime, svaki terapeut naravno, tokom rada razvija svoj jedinstveni stil, u skladu sa svojom ličnošću i specifičnom edukacijom. Od tehnika su zastupljene praktično sve tehnike porodične terapije, od direktivnih vezanih za strukturalnu i stratešku školu, do „kolaborativnih“, „kokreirajućih“ ili „refleksivnih“ iz okvira postmodernističkih shvatanja. Inače, postmodernistička shvatanja terapije imaju zapaženo mesto kod većine terapeuta u Savetovalištu i moglo bi se čak reći da dominiraju u praktičnom radu. Naravno, ovo je skromno mišljenje autora ovog rada i bazirano je na utisku tokom dugogodišnje saradnje na raznim poslovima u Savetovalištu. Pristup u radu u drugim Savetovalištim u Srbiji je sličan kao i u Beogradu, s obzirom da postoji međusobna saradnja i komunikacija, a priličan broj terapeuta iz tih gradova je završio edukaciju upravo u Savetovalištu za brak i porodicu u Beogradu, koja je godinama tu organizovana.

2.2.6 BRAČNA I PORODIČNA TERAPIJA I TEORIJSKI OKVIR OVOG ISTRAŽIVANJA

Za potrebe ovog istraživanja preuzeta su dva segmenta iz široke oblasti bračne i porodične terapije i to: psihoterapijske intervencije i Olsonov Cirkumpleks model porodičnog funkcionisanja.

2.2.6.1 Psihoterapijske intervencije

Dizajn ovog longitudinalnog istraživanja podrazumeva psihoterapijski proces kao svoj sastavni deo. Bračni parovi koji su u krizi dolaze na bračni psihoterapijski tretman i na njih se apliciraju psihoterapijske tehnike iz sfere bračne i porodične terapije. Iz tog razloga se psihoterapijske intervencije pojavljuju u ovom istraživanju kao agensi promene. Uzete su u obzir najčešće i najpoznatije intervencije, kao i one intervencije koje se najčešće koriste u praksi psihoterapeuta u Savetovalištim za brak i porodicu.

Inicijalna lista od 15 psihoterapijskih intervencija je data u tabeli 5.

Tabela 5: Inicijalna lista psihoterapijskih intervencija

Lista psihoterapijskih intervencija		
oživljavanje	restrukturiranje porodice	pravljenje granica
paradoksalne intervencije	reframing	prestanak činjenja »sve više istog«
pozitivna konotacija	porodični rituali	kontraparadoks
detriangulacija	korišćenje metafora	ekspliciranje konflikata
eksternalizacija problema,	dekonstruktivno slušanje i postavljanje pitanja	otvaranje novih priča

Kombinacijom inicijalne liste intervencija i dodatih intervencija od strane psihoterapeuta koji su učestvovali u ovom istraživanju, formirana je konačna lista od 21 najčešće korišćene intervencije, koja je prikazana u tabeli 6.

Tabela 6: Konačna lista psihoterapijskih intervencija

Lista psihoterapijskih intervencija		
oživljavanje	restrukturiranje porodice	pravljenje granica
paradoksalne intervencije	reframing	prestanak činjenja »sve više istog«
pozitivna konotacija	porodični rituali	kontraparadoks
detriangulacija	korišćenje metafora	ekspliciranje konflikata
eksternalizacija problema,	dekonstruktivno slušanje i postavljanje pitanja	otvaranje novih priča
cirkularna pitanja	internalizovani drugi	refleksivno slušanje
refleksivna pitanja	pridruživanje	genogram

Kao što se može primetiti, radi se o opšte poznatim, široko korišćenim intervencijama u bračnoj i porodičnoj psihoterapiji, koje su prikazane u mnogim udžbenicima i knjigama iz ove oblasti (npr. Mićević i sar., 1997; Carr, 2006; Nichols &

Schwartz, 1998; Goldenberg & Goldenberg, 2008 itd.). Iz tog razloga, one neće biti pojedinačno opisivane, ali treba napomenuti da je grupa intervencija koja je obuhvaćena u ovom istraživanju prilično reprezentativna u odnosu na sve važnije škole porodične psihoterapije. Drugim rečima, svaka važnija škola (npr. strukturalna, strateška, Milanska, narativna itd.) ima bar jednu tehniku koja joj originalno pripada, a deo je konačnog spiska intervencija korišćenih prilikom sprovođenja ovog istraživanja.

2.2.6.2 *Olsonov Cirkumpleks model porodičnog funkcionisanja*

Drugi segment iz oblasti porodične terapije koji koristimo u ovom istraživanju je poznati Cirkumpleks model koji je prvi put predstavljen 1979. godine (Olson, Sprenkle & Russell, 1979) i od tada je model, kao i upitnik baziran na njemu, Faces, doživeo više revizija, od kojih je aktuelna četvrta, koja se i ovde koristi (Olson, 2007; 2011).

Ovaj model bračnih i porodičnih sistema je originalno razvijen da bi se prebrodio jaz koji tipično postoji između istraživanja, teorije i prakse (Olson, Russell and Sprenkle, 1989). Model je specifično dizajniran za potrebe kliničke procene, planiranje tretmana i procenu efektivnosti tretmana bračne i porodične psihoterapije (Olson, 1993 & 1996).

Cirkumpleks model se fokusira na tri centralne dimenzije bračnih i porodičnih sistema: koheziju, fleksibilnost i komunikaciju. Glavna hipoteza modela glasi da Balansirani bračni i porodični sistemi imaju tendenciju da budu funkcionalniji u poređenju sa Nebalansiranim sistemima. Naknadna istraživanja koja su vršena u cilju provere ove hipoteze su je i potvrdila (npr. Craddock, 2001; Franklin i sar., 2001; Thomas & Olson, 1993, 1994)

- Porodična kohezija se definiše kao emocionalno vezivanje koje članovi porodice imaju jedno prema drugome i u upitniku Faces IV kohezija ima tri skale: Balansirana kohezija i, dve nebalansirane, Razdvojenost i Umreženost.
- Porodična fleksibilnost se definiše kao količina promenljivosti koja postoji u njenom vođstvu, ulogama i pravilima i u upitniku Faces IV fleksibilnost ima takođe tri skale: Balansirana fleksibilnost i, dve nebalansirane, Rigidnost i Haotičnost.
- Komunikacija je treća dimenzija Cirkumpleks modela i ona se smatra facilitirajućom dimenzijom u smislu da omogućuje pomeranja porodice u pogledu druge dve dimenzije.

Inače se Komunikacija u ovom modelu definiše kao prisustvo pozitivnih komunikacionih veština koje se koriste u bračnom ili porodičnom sistemu.

Faces IV upitnik ima u sebi i jednu novinu u odnosu na ranije verzije, a to je skala Porodičnog zadovoljstva kojom se procenjuje koliko su članovi porodice zadovoljni porodičnom kohezijom, fleksibilnošću i komunikacijom (Olson i sar., 2007).

U ovom istraživanju se koristi upitnik Faces IV u cilju detekcije kvaliteta bračnog funkcionisanja onako kako ga percipiraju supružnici pre i posle tretmana. Pri tom se meri pet aspekata tog funkcionisanja: izraženost Odnosa balansirane kohezivnosti, Odnosa balansirane fleksibilnosti, Cirkumpleks odnosa, Porodične komunikacije i Zadovoljstva porodičnim životom. Detaljni prikaz ovih mera dat je u poglavlju o korišćenim instrumentima, a ovde možemo navesti da se radi o dimenzijama specifično konstruisanim za potrebe istraživanja, s obzirom da se radi o racio skalama, čije su metrijske karakteristike proverene i solidne (Olson, 2011).

2.3 INTIMNE RELACIJE I OSOBINE LIČNOSTI – PREGLED ISTRAŽIVANJA

Tokom prethodnih decenija, brojna istraživanja su se bavila identifikovanjem potencijalnih prediktora zadovoljstva u braku i kvaliteta bračne relacije. Ta istraživanja su se uglavnom fokusirala na dva pitanja: izbor partnera i uspešnost bračnog odnosa (Karney & Bradbury, 1995). Što se tiče studija vezanih za izbor partnera, one su se pre svega bavile sličnostima i razlikama između partnera na različitim psihološkim, fizičkim i sociološkim varijablama. Većina istraživanja o izboru partnera podržavaju tezu da su sličnosti među partnerima, a ne komplementarnost ili razlike, važan faktor postizanja i održavanja zadovoljstva u braku (npr. Antill, 1983; Russell & Wells, 1994). Sa druge strane, studije u vezi uspešnosti bračnog odnosa istražuju stepen uticaja različitih psiholoških, fizičkih i socioloških varijabli na kvalitet intimnih relacija. U većini studija, međutim, ove dve oblasti istraživanja intimnih relacija nisu jasno odvojene i često se prepliću (Eysenck & Wakefield, 1981).

Ova istraživanja su u svakom slučaju od fundamentalne važnosti za ljudsko društvo. Iako većina brakova počinje kao važan izvor sreće i osećanja dobrobiti, statistike ukazuju da se veliki procenat brakova završava razvodom, a da se sam razvod smatra jednim od najtežih negativnih životnih događaja (Raschke, 1987), koji često ima ozbiljne negativne konsekvence na psihološko i fizičko zdravlje osobe (Bloom, Asher & White, 1978). Dokazi koji idu u prilog tezi o ovolikom uticaju bračnog konflikta i bračnog sloma na mentalno, fizičko i porodično zdravlje se kontinuirano akumuliraju. Navedimo nekoliko:

- Mentalno zdravlje: U pogledu mentalnog zdravlja, istraživanja ukazuju na vezu između bračne krize i pojave: depresije (npr. Beach i sar., 1998), poremećaja ishrane (Van den Broucke i sar., 1997), fizičkog i psihološkog zlostavljanja (O'Leary i sar., 1994), melanholije (O'Farrell i sar., 1991), alkoholizma (Murphy & O'Farrell, 1994), anksioznih poremećaja (Emmelkamp & Gerlsma, 1994) itd.
- Fizičko zdravlje: Iako studije ukazuju da su osobe u braku u proseku zdravije od onih koje nisu u braku (House i sar., 1988), istraživanja ukazuju da bračni konflikt može biti okidač za ozbiljne zdravstvene tegobe, kao na primer: kancer, kardiološke bolesti i hroničan bol (Schmaling & Sher, 1997), promene u imunološkom (Kiecolt-Glaser i sar., 1993), endokrinom (Malarkey i sar., 1994), kardio-vaskularnom sistemu (Ewart i sar., 1991) itd.
- Porodično zdravlje: Empirijska evidencija ukazuje da opšte porodično funkcionisanje takođe biva drastično narušeno, tj. kada je prisutan bračni konflikt prisutno je i: lošije roditeljstvo (Erel & Burman, 1995), lošija adaptacija dece (Grych & Fincham, 1990), problemi u attachment-u za roditelje (Owen & Cox, 1997), povećana verovatnoća za pojavu konflikta između deteta i roditelja (Margolin i sar., 1996), kao i između sibliinga (Brody i sar., 1994)

Evidentno je da bračni konflikt ima duboke posledice po opšte stanje i individue i porodice u kojoj se taj konflikt dešava. Kako se ovaj rad pre svega bavi temom bračne krize, odnosno bračnim konfliktom, pozabavićemo se bližim definisanjem ovog pojma kako bismo precizno definisali i oblast kojom se bavimo.

Dugo važeća dominantna tradicija u bračnoj terapiji da se fokusira samo na opservabilno ponašanje supružnika tokom bračne terapije, učinilo je da se u prošlosti često smatralo da je odgovor na ovo pitanje očigledan. Međutim, činjenica je da nisu svi konflikti otvoreni, kao i da bračni konflikt može proći neopaženo od strane jednog od partnera ili imati minimalan uticaj na njega/nju. Zbog toga je važno definisati bračni konflikt bez zahteva za prisustvom otvorene hostilnosti ili agresivnosti. Drugo, prisustvo konflikta interesa, inkompatibilnih ciljeva, želja i očekivanja među partnerima, iako često predstavlja razloge za eskalaciju konflikta, može biti i prilika za kooperativnu interakciju. Drugim rečima, postoji potencijal u supružnicima za transformaciju hostilnih inicijalnih impulsa u pravcu konstruktivnih rešenja. Treće, konfliktne epizode se menjaju tokom vremena, odnosno menja se stepen izraženosti otvorenog konflikta u zavisnosti od konteksta i kvaliteta prethodnih interakcija. Najzad, četvrto, eventualno postojanje predispozicija u ličnosti supružnika za negativno ponašanje u bračnoj relaciji, potencijalno takođe čini komponentu bračnog konflikta. Posledično, nedvosmisleno se može zaključiti da je bračni konflikt adekvatno konceptualizovan, ne u odnosu na opservabilno ponašanje, već u odnosu na ciljeve nekog ponašanja (Fincham & Beach, 1999; Fincham & Bradbury, 1991). Drugim rečima, da li se neki odnos može smatrati bračnim konfliktom, pre svega se definiše preko ciljeva koji rukovode određenim ponašanjem supružnika.

2.3.1 ISTRAŽIVANJA BRAKA I INTIMNIH RELACIJA

U ovom poglavlju će biti predstavljena istraživanja braka i intimnih relacija sa posebnim fokusom na istraživanja koja su se bavila ulogom varijabli vezanih za individualne razlike (odnosno varijable ličnosti) i njihovim uticajem na kvalitet intimnih relacija. Biće reči o uticaju sopstvenih osobina na zadovoljstvo u intimnoj relaciji (efekat aktera), kao i o uticaju osobina partnera na zadovoljstvo u intimnoj relaciji (efekat partnera).

Prva istraživačka studija koja se bavila ovom oblašću je knjiga koja je objavljena 1938. godine od strane više autora (Terman i sar, 1938) i nosila je naslov "Psihološki faktori bračne sreće". Autori su u toj studiji postavili pitanje: Šta je to fundamentalno

različito između srećnih i nesrećnih parova? To pitanje je postalo trajan izvor inspiracije i tema nebrojenih istraživanja tokom XX veka. Drugo pitanje u istom istraživanju je imalo sličan efekat na istraživačku paradigmu: Da li su neke crte ličnosti prikladnije za uspešan brak od drugih? Terman i saradnici nisu pronašli neki profil koji bi anticipirao srećan brak, iako su postulirali da predispozicije u ličnosti moraju imati uticaja na bračni život. U decenijama koje su sledile, istraživanja u oblasti intimnih relacija i braka su se širila u više pravaca; interpersonalne komunikacije i procesa, interaktivnih uticaja, bračne i porodične terapije, teorije sistema i teorije attachment-a, tako da su osobine ličnosti relativno bile u drugom planu tokom 50-ih, 60-ih i 70-ih godina XX veka⁵. Međutim, zahvaljujući brojnim metodološkim i statističkim unapređivanjima, kao i sistematičnim traganjima za bazičnim faktorima ličnosti (npr. iz okvira leksičkih studija), tokom 80-ih, a naročito 90-ih godina XX veka su se pojavila brojna istraživanja o povezanosti osobina ličnosti i bračnog zadovoljstva. Tome je u velikoj meri doprineo PFM model ličnosti, odnosno „Velikih Pet“, kao i, na njemu bazirani i u istraživanjima vrlo primenjivani, NEO-PI inventar ličnosti.

U svakom slučaju, decenijama nakon klasičnog rada Termana i saradnika, jedan drugi par vodećih istraživača u ovoj oblasti, Karney i Bradbury (1995) rezonuju na sledeći način: „Bilo bi teško zamisliti model braka koji ne bi, bar u nekoj meri, uključivao trajne crte ličnosti koje svaki supružnik unosi u bračni odnos“. I zaista, skoro svi modeli intimnih relacija priznaju da ličnost oba supružnika igra veliku ulogu u odnosu. Na primer, model „Vulnerabilnost - Stres - Adaptacija“ (VSA) čiji su autori upravo pomenuti Karney i Bradbury (1995), postulira da individue u odnos unose stabilne osobine ličnosti koje oni nazivaju trajne vulnerabilnosti (npr. crte ličnosti, attachment stil, temperament...). Ovaj model ukazuje da parovi koriste adaptivne procese za razumevanje i prevazilaženje i trajnih vulnerabilnosti i stresnih događaja; oba direktno utiču na bračno zadovoljstvo. Drugim rečima, podvlači se integralna uloga ličnosti za bračno zadovoljstvo i trajnost intimnog odnosa. Karney i Bradbury (1995) dalje hipoteziraju da dispozicije u ličnosti kao što je npr. emocionalna nestabilnost ili neurotičnost stvaraju trajne vulnerabilnosti koje utiču na to kako se par adaptira na stresna iskustva. Taj način adaptacije utiče na generalno zadovoljstvo u braku (prema Donellan i sar., 2004).

---

⁵ Detaljan prikaz istorije istraživanja u ovoj oblasti dali su Gottman i Notarius, 2002

2.3.1.1 Brak, intimne relacije i "Velikih pet"

Brojna istraživanja u ovoj oblasti u prethodnih 20-30 godina vršena su polazeći od crta ličnosti konceptualizovanih u modelu "Velikih pet". Iz tog razloga će prikaz istraživanja u ovoj oblasti delimično pratiti upravo ovih pet dimenzija ličnosti.

Konzistentni nalazi koji se iznova pojavljuju u istraživanjima ličnosti i braka ukazuju da je neurotičnost naročito nepovoljna osobina za bračno zadovoljstvo i stabilnost (Barelds, 2005; Karney & Bradbury, 1995; Kurdek, 1999; Donnellan i sar., 2004; Schmitt i sar., 2007). Negativna povezanost između Neuroticizma i bračnog zadovoljstva je pronađena i u kros-sekcionalnim i u longitudinalnim studijama (Bouchard i sar., 1999; Caughlin i sar., 2000; Kelly & Conley, 1987). Štaviše, jedna meta – analiza Heller-a i sar. (2004), ukazuje da je Neuroticizam crta ličnosti koja je najjače negativno povezana sa bračnim zadovoljstvom, dok Karney i Bradbury (1995) izveštavaju da se čak 10% celokupne varijanse bračnog zadovoljstva može pripisati ovoj bazičnoj dimenziji ličnosti. Što se tiče uloge Neuroticizma, treba naglasiti i ulogu destruktivnih i negativnih obrazaca interakcije, koji su povezane sa visokim nivoom Neuroticizma kod supružnika. Rezultati više nezavisnih istraživanja i meta – analiza ukazuju da je upravo eskalacija negativnih i hostilnih interakcija među partnerima najvažniji prediktor bračnog nezadovoljstva i bračnog sloma (Gottman, 1994, 1999; Donnellan i sar. 2004; Caughlin i sar., 2000).

Za razliku od Neuroticizma, daleko manje konzistentni nalazi mogu se detektovati u vezi ostalih crta ličnosti iz "Big five" modela. Na primer, Ekstraverzija je povezana sa pozitivnim emocijama (za razliku od Neuroticizma), ali postoji malo slaganja oko toga da li je ova crta korisna za brak. Neke studije čak ukazuju da je visoka Ekstraverzija kod muškarca povezana sa niskim zadovoljstvom u braku (Lester, Haig & Monello, 1989). Suprotno tome, druge studije ukazuju na pozitivnu vezu između Ekstraverzije i bračnog zadovoljstva (Barelds, 2005; Belsky & Hsieh, 1998), a interesantno je da je u jednom istraživanju utvrđeno da je Ekstraverzija naročito važna za žensko poimanje braka (Chen i sar., 2007). Da bi stvari bile još komplikovanije, postoje istraživanja koja ukazuju na odsustvo bilo kakve asocijacije između Ekstraverzije i bračnog zadovoljstva (Bouchard i sar., 1999; Donnellan i sar., 2004; Gattis i sar., 2004; Karney & Bradbury, 1995). U svojoj meta – analizi, Heller i saradnici (2004) nisu detektovali direktnu vezu između Ekstraverzije i bračnog zadovoljstva; umesto toga, njihovi nalazi ukazuju na indirektnu

efekte, tj. povezanost preko drugih faktora koji su u korelaciji i sa Ekstraverzijom i sa bračnim zadovoljstvom.

Otvorenost, Saradljivost i Savesnost su generalno, ali ne i konzistentno, povezani sa zadovoljstvom u braku. Za razliku od Neuroticizma, svaka od ove tri osobine se smatra pozitivnom crtom ličnosti. Watson i Humrichouse (2006) su ustanovili da je smanjenje skorova kod supružnika na dimenzijama Otvorenost, Saradljivost i Savesnost povezano sa smanjenjem bračnog zadovoljstva u prve dve godine braka. Sa druge strane Donellan i sar. (2004) saopštavaju slične rezultate u svojoj studiji na parovima koji su u proseku 18 godina u braku: Otvorenost, Saradljivost i Savesnost su u pozitivnoj korelaciji sa bračnim zadovoljstvom, a kod žena je Otvorenost u pozitivnoj korelaciji i sa seksualnim zadovoljstvom u braku. Heller i sar. (2004) u već pomenutoj meta – analizi nalaze da su Saradljivost i Savesnost u pozitivnoj korelaciji sa bračnim zadovoljstvom i to tim redosledom intenziteta. Zanimljivo je da Karney i Bradbury (1995) konstatuju upravo suprotno, odnosno da veza između tih osobina i bračnog zadovoljstva ne postoji (prema Claxton i sar., 2012). Dalje, Botwin i sar. (1997) konstatuju da su Saradljivost i Otvorenost kod partnera u pozitivnoj korelaciji sa bračnim zadovoljstvom, dok u toj istoj studiji rezultati ukazuju da je kod žene veći stepen zadovoljstva u braku što je stepen Savesnosti kod muškarca viši.

Posmatrana odvojeno, dimenzija Saradljivosti se u više studija pokazala kao veoma važna dimenzija za bračno funkcionisanje (Graziano & Eisenberg, 1997; Graziano i sar., 1996; Tobin i sar., 2000). Nalazi ukazuju da saradljiviji pojedinci imaju veću sposobnost regulacije emocija tokom interpersonalnih interakcija. Dalje, saradljivi supružnici mogu biti bolje opremljeni da se nose sa konfliktima koji se pojavljuju u brakovima u smislu da ova dispozicija može redukovati frekvenciju javljanja negativnih interakcija. Ipak, studije koje govore u prilog ovakvim tvrdnjama su relativno retke i povezanosti su relativno slabe (prema Karney & Bradbury, 1995).

Što se tiče Savesnosti i Otvorenosti, neki autori (npr. Robins i sar., 2000) pretpostavljaju da individue sa visokim nivoom Savesnosti imaju samokontrolu da konstruktivno rešavaju konflikte koji neminovno nastaju u intimnim relacijama. Sa druge strane, osobe koje imaju nizak nivo Savesnosti mogu nesvesno isprovocirati eskalaciju konflikta kroz impulsivne i nepromišljene reakcije prema partneru. Štaviše, savesni

supružnik u proseku provocira manje kritike, što povratno utiče na nižu učestalost negativne interakcije.

U pogledu Otvorenosti, isti autori hipoteziraju da supružnici sa visokim nivoom Otvorenosti mogu imati racionalniji pristup rešavanju problema, mogu biti fleksibilniji prema promenama i mogu biti spremniji za analizu svog odnosa. Ovakva ponašanja i stavovi mogu pospešiti konstruktivno rešavanje konflikata. Ovde valja naglasiti, da su ove povezanosti spekulativne i još uvek nemaju empirijsku verifikovanost (Robins i sar., 2000).

2.3.1.2 Brak, intimne relacije, poštenje i moralnost

Kao što je prikazano u delu o novijim taksonomijama ličnosti, aktuelna i široko prihvaćena taksonomija broji šest bazičnih dimenzija ličnosti i nazvana je prigodno HEXACO model. U odnosu na "Velikih pet" model, najveća razlika se odnosi na dodatnu dimenziju Poštenje koja je empirijski verifikovana u brojnim kros-kulturalnim i kros-jezičkim istraživanjima (prema npr. Ashton 2013). Na ovom mestu će biti prikazana istraživanja koja se direktno ili indirektno odnose na ovu dimenziju ličnosti, a zbog svoje konceptualne sličnosti biće razmotrena i veza između amoralnosti (koja zapravo predstavlja negativni pol dimenzije Poštenje) i kvaliteta braka i/ili intimne relacije.

Ashton i Lee (2007) su Poštenje definisali kao "tendenciju da se bude fer i autentičan u ophođenju sa drugima, u smislu saradnje sa drugima čak i kad postoji mogućnost da se neko iskoristi bez posledica". Četiri faceta koji ga čine su ispravnost (dobrota), iskrenost, skromnost i ne-pohlepnost. Pridevi koji opisuju ovu dimenziju na pozitivnom polu su: iskrenost, čestitost, lojalnost-vernost, skromnost, dok su pridevi koji opisuju negativni pol: pohlepnost, pretencioznost, licemerje, hvalisavost, pompeznost (Ashton & Lee, 2007).

Pozitivan pol dimenzije Poštenje se u istraživačkoj literaturi veoma visoko valorizuje u raznim aspektima funkcionisanja individue (npr. LaBeuff i sar., 2012). Radi se o osobini ličnosti koja se generalno intuitivno povezuje sa moralnošću i zdravim interpersonalnim funkcionisanjem, što empirijska istraživanja potvrđuju (npr. Exline i sar., 2004). Ovo se naročito odnosi na aspekt skromnosti, čija se suštinska vrednost asocira sa činjenicom da skromna osoba visoko vrednuje druge, a ne samo sebe (Morris i sar., 2005). Kao rezultat, ovakav pristup skromne osobe u ponašanju prema drugima vodi pre

egalitarnosti, nego superiornosti (Lee & Ashton, 2004). Iz ovih razloga, osobe koje imaju visoko izraženu dimenziju Poštenje nemaju tendenciju da ulaze u kompetitivne interakcije ili manifestuju ponašanja nepoštovanja prema drugima (Richards, 1992) i sklonija su da oprostite drugima, umesto da gaje negativna osećanja prema njima (Sandage, 1999). Worthington (1998) je čak utvrdio da je ova osobina presudna za proces opraštanja članu porodice u konfliktim situacijama. Posledično, može se izvesti logičan zaključak da osobe sa visoko izraženom osobinom skromnosti imaju veću verovatnoću da će i u partnerskim relacijama biti manje skloni čestim negativnim interakcijama, pa i da će imati viši nivo bračnog zadovoljstva (što je naravno potrebno empirijski proveriti). Može se zaključiti da je generalno, socijalno funkcionisanje osoba sa visokim Poštenjem pre svega obeleženo kooperativnošću, uvidavnošću, pa i moralnošću i saosećanjem (Ashton & Lee, 2008, Lee & Ashton, 2012).

Što se tiče negativnog pola dimenzije Poštenje, utvrđene su relacije sa osobinama ličnosti koje se tiču amoralnosti, manipulativnosti, psihopatije itd. Sklonost manipulativnim, nemoralnim i iskorišćavajućim ponašanjima drugih, uključujući i partnera, se detektuje kod osoba sa izraženom tzv. „Mračnom trijadom“ osobina („Dark triad“), koju čine narcizam, Makijavelizam i psihopatija, a tu povezanost su ustanovili Paulhus i Williams (2002). Ono što je ključno je da postoji jasna povezanost niskih skorova na dimenziji Poštenje sa Mračnom trijadom (Ashton & Lee, 2007; Lee & Ashton, 2005). Utvrđena je zatim i povezanost ove osobine sa sklonošću ka osvetničkim postupcima (Lee & Ashton, 2012), kao i sa tendencijama ka seksualnom uznemiravanju (Lee, Gizzarone & Ashton, 2010). Drugim rečima, može se reći da je Poštenje glavna komponenta moralnog ponašanja u HEXACO prostoru ličnosti.

Što se samih intimnih relacija tiče, jedno novije istraživanje (Holden i sar., 2013) o povezanosti Poštenja sa različitim strategijama očuvanja partnerske relacije nedvosmisleno ukazuje da su osobe sa niskim skorovima na ovoj dimenziji izrazito sklone manipulisanju, obmanjivanju i eksploataciji svojih partnera. Takođe, i Mračna trijada je povezana sa specifičnim taktikama zadržavanja partnera kao što su indukcija ljubomore, emocionalna manipulacija i javni verbalni signali posesivnosti (Jonason, Li & Buss, 2010).

Postoji nekoliko studija koje potvrđuju postojanje negativne povezanosti Poštenja i psihopatije (De Vries & Van Kampen, 2010; de Vries, Lee, & Ashton, 2008; Ashton, Lee, &

Son, 2000). Istraživanjem Međedovića (2011) je utvrđeno da negativan pol dimenzije Poštenje, koje je prigodno nazvano Nepoštenje, zapravo predstavlja dispoziciju ka nemoralnom i antisocijalnom ponašanju. Razorni uticaj psihopatije na kvalitet bračne relacije je veoma dobro dokumentovan (npr. Moffitt & Caspi 2005; Hare, 1994; Gondolf, 1988; Remington, 2001; Woodward i sar., 2002).

S obzirom na utvrđenu povezanost Nepoštenja i psihopatije, odnosno tendencije ka nemoralnom ponašanju, prostor ličnosti definisan u ovom istraživanju uključuje i Amoral, konceptualizovan od strane Kneževića i saradnika (Momirović i sar., 1994, 1998; Knežević, 2003; Knežević i sar., 2008). Amoral predstavlja čvrsto empirijski i metodološki utemeljen koncept, povezan sa HEXACO prostorom, što je najpreciznije definisao Međedović (2011) na sledeći način: "Faktori Amoralnosti generisani Frustracijom i Brutalnošću predstavljaju crte ličnosti asocirane sa negativnim polom Poštenja, dok benignije forme Amoralnosti (Impulsivnošću generisana Amoralnost) predstavljaju izraz niske Savesnosti". Autor u pomenutom istraživanju zaključuje: "Amoralnost nije redundantan konstrukt u odnosu na crte ličnosti, jer je njegov sadržaj takav da omogućava razumevanje moralno relevantnih psiholoških fenomena, poput psihopatije, u većoj meri nego što to čine bazične crte ličnosti. Na taj način Amoralnost ostaje vitalan konstrukt koji sa sobom donosi sazajne i prediktivne benefite" (Međedović, 2011).

Direktna veza između dimenzije Poštenje i bračnog zadovoljstva, koliko je autoru ovog rada poznato, do sada nije istraživana, niti utvrđena, ali postoje brojni indirektni indikatori kakav bi taj odnos mogao da bude. Na osnovu dostupne istraživačke građe u ovoj oblasti možemo postaviti neke pretpostavke u vezi sa tim: osobe sa visokim skorovima na ovoj dimenziji bi mogle težiti harmoničnijim bračnim i intimnim odnosima i time generisati više zadovoljstva bračnom i intimnom relacijom. Obrnuto, osobe sa niskim skorovima na ovoj dimenziji mogle bi težiti manipulativnijem, sebičnijem i nemoralnijem ponašanju, indukujući tako niži nivo zadovoljstva bračnom i intimnom relacijom. Slično se može pretpostaviti i vezano za Amoralnost; viši skorovi bi ukazivali na lošije bračne relacije, a niži na bolje ili bar neutralne. Jedan od rezultata ovog istraživanja bi mogao da bude odgovor na pitanje da li su pomenute pretpostavke tačne.

2.3.1.3 Brak, intimne relacije i psihopatologija

Postoji velika i rastuća količina dokaza o postojanju povezanosti bračnog nezadovoljstva sa pojavom, tokom i tretmanom psihijatrijskih poremećaja. Na primer, kako navode u pregledu istraživanja Halford i Bouma (1997), pokazuje se da bračno nezadovoljstvo kovarira sa nekoliko psihijatrijskih poremećaja, uključujući: depresiju, alkoholizam, anksioznost i psihotičnost. Jedna velika studija komorbiditeta bračnog nezadovoljstva i psihijatrijskih poremećaja (Whisman, 1999) ukazuje da je bračno nezadovoljstvo asocirano sa poremećajima raspoloženja, anksioznim poremećajima i raznim oblicima zloupotrebe psihoaktivnih supstanci. Takođe, bračno nezadovoljstvo je povezano sa depresijom, distimijom, paničnim napadima, agorafobijom, socijalnom fobijom, generalizovanim anksioznim poremećajem i PTSD poremećajem kod žena. Kod muškaraca, povezanost je ustanovljena sa depresijom, distimijom i alkoholizmom (Whisman, 1999; Whisman, 2001).

Neke novije studije koje se tiču odnosa osoba sa psihijatrijskim poremećajima i njihovih porodica ukazuju da su ti odnosi često izuzetno napeti (Burke, 2003; Heene i sar., 2005; Heru i sar., 2005; Ostman, 2004; Peisah i sar., 2004; Teichman i sar., 2003; Vaddadi i sar., 2002; Whisman i sar., 2004). Štaviše, članovi porodica u kojima žive ljudi sa psihijatrijskim tegobama su često izloženi verbalnom i fizičkom nasilju, imaju teškoće u svojim ličnim socijalnim relacijama i neretko i same razvijaju simptome kao rezultat poremećene interakcije u porodici (Burke, 2003; Ostman, 2004; Peisah i sar., 2004; Vaddadi i sar., 2002). Sve ovo ukazuje na česte negativne interakcije među supružnicima kada je jedan od njih psihijatrijski bolestan, a negativna interakcija je, kao što smo već konstatovali, jedan od glavnih uzroka nezadovoljstva u intimnim relacijama (npr. Gottman & Levenson, 1992; Johnson & Bradbury, 1999; Vanzetti i sar., 1992). Pored toga, bračni problemi se povezuju i sa lošom prognozom u lečenju mnogih psihijatrijskih poremećaja, kao što su npr. depresija (Rounsaville i sar., 1979) i anksiozni poremećaj (Bland & Hallam, 1981; Monteiro i sar., 1985). U svakom slučaju, evidentno je da su odnosi u partnerskim relacijama u kojima jedan od supružnika ima neki oblik psihijatrijskog poremećaja, često puni različitih oblika disfunkcionalnih interpersonalnih komunikacija.

Ovaj kratki i ilustrativni prikaz povezanosti psihijatrijskih poremećaja i bračnog zadovoljstva je do sada bio heterogen i uključivao je poremećaje i iz neurotičnog i iz

psihotičnog spektra, kao i neke poremećaje koji su tipični za spektar poremećaja ličnosti. Pozabavimo se sada specifično psihotičnim poremećajima.

Iako se psihotičnost javlja samo kod određenog procenta ljudi u punom kliničkom obliku i sa razvijenom kliničkom slikom, u poslednje vreme su istraživači prilično jasno utvrdili da se psihotičnost (ili šizotipija) može posmatrati i kao dimenzija ličnosti koja je prisutna u opštoj populaciji (npr. van Os i sar., 2009). U novije vreme, grupa naših autora na čelu sa G. Kneževićem (Knežević, Opačić, Kutlešić, & Savić, 2005) je formulisala koncept Dezintegracije koji je uključen u ovo istraživanje i o kome je već bilo reči. Na ovom mestu ćemo navesti da postoji za sada jedno istraživanje o vezi ovog koncepta i intimnih relacija, u kome je ustanovljena veza između modaliteta Dezintegracije i dve dimenzije attachment-a; Anksioznosti i Izebeganja, kao dimenzija romantične povezanosti (Želeskov-Djorić & Međedović, 2011). Pomenute dimenzije attachment-a su konceptualizovane 1998. godine (Brennan, Clark, & Shaver, 1998) i predstavljaju dimenzionalni model attachment-a, veoma pogodan za istraživanja. Attachment Anksioznost se odnosi na uverenja o sopstvenoj vrednosti i na anticipaciju neke osobe o tome da li će biti prihvaćena ili odbačena od partnera. Attachment Izbegavanje se odnosi na uverenja o rizikovanju u prilaženju ili izbegavanju drugih ljudi. Osobe koje imaju niske skorove na ove dve dimenzije pokazuju siguran stil attachment-a (Brennan, Clark & Shaver, 1998). U pomenutoj studiji (Želeskov-Djorić & Međedović, 2011) je ustanovljena veza između aspekata Dezintegracije (pogotovo faceta Depresija) i Attachment Izbegavanja. Sa druge strane, Attachment Anksioznost je takođe povezana sa Dezintegracijom, naročito sa Depresijom i Manijom. Ovaj nalaz autori više povezuju sa šizotipijom, što je kongruentno sa nekim ranijim nalazima povezanosti šizotipije i dimenzija attachment-a (Berry i sar., 2007) i pogotovo Attachment Anksioznosti (Tiliopoulos & Goodall, 2009).

U drugim istraživanjima o povezanosti pojedinih aspekata šizotipije i dimenzija attachment-a, utvrđene su veze Attachment Izbegavanja i interpersonalnih aspekata psihotične simptomatologije, pre svega Socijalne Anhedonije (Berry i sar., 2006; Berry i sar., 2007; Troisi i sar., 2010). Dimenzija Attachment Anksioznost je najviše povezana sa pozitivnim šizotipalnim simptomima, kao što je Paranoja (Meins i sar., 2008) i kognitivna dezintegracija (Berry i sar., 2007).

U svakom slučaju, istraživanja snažno ukazuju na povezanost različitih aspekata dimenzije psihotičnosti, šizotipije ili dezintegracije i teškoća u oblasti attachment-a i posledično intimnih relacija. Štaviše, pomenuto istraživanje Želeskov-Djorić i Međedović-a (2011) akcentuje aspekte emocionalne disregulacije iz okvira Dezintegracije kao sržne za disfunkciju u intimnim relacijama.

2.3.1.4 Brak, intimne relacije i interakcija struktura ličnosti supružnika

Teorijska razmatranja i empirijski nalazi predstavljeni na prethodnim stranama, obuhvatili su pre svega povezanosti između strukture ličnosti određene osobe (odnosno dimenzija ličnosti) i stepena njenog/njegovog zadovoljstva bračnom odnosno intimnom relacijom. Međutim, postoji duga tradicija istraživanja interakcija između supružnika i kvaliteta njihovog odnosa kao faktora zadovoljstva brakom i/ili intimnom relacijom. Ova istraživanja su pre svega, počevši od 50-ih godina XX veka, bila inspirisana teorijom i praksom porodične terapije, o čemu je već bilo reči. Sa razvojem leksičkih studija, a naročito sa afirmacijom Big five modela, istraživačka struja koja se bavi interpersonalnim faktorima je jedno vreme bila u drugom planu u odnosu na intrapersonalne faktore (ličnost i attachment). Od početka 90-ih godina XX veka, interpersonalni uticaji u bračnoj dijadi su ponovo aktuelizovani. Drugim rečima, obnovljen je interes za utvrđivanje stabilnih aspekata međusobnog uticaja partnera i procesa njihovog ko-kreiranja odnosa, delimično usled limitiranosti istraživanja ograničenih na posmatranje procesa, uključujući i teškoće u predikciji bračne sreće samo na osnovu bračnog konflikta (Karney & Bradbury, 1997). Takođe, terapeuti su suočeni sa činjenicom da neke intervencije funkcionišu veoma dobro sa nekim parovima, a veoma loše sa drugim, verovatno usled individualnih razlika kod partnera i parova (Epstein & Baucom, 2002). Jedna od ideja kojom bi se mogao objasniti ovaj fenomen je da interpersonalni procesi, barem jednim delom, mogu biti rezultat fundamentalnih intrapersonalnih dimenzija (Kelly & Conley, 1987).

Jedan analitički model koji se pojavio krajem 90-ih godina XX veka i koji je privukao veliku pažnju u ovoj oblasti je model nazvan APIM (Actor-Partner Interdependence Model) ili Model međuzavisnosti aktera i partnera (Kashy & Kenny, 1999; Kenny & Cook, 1999).

APIM model (Kashy & Kenny, 1999; Kenny, 1996) je model dijadnih relacija koji integriše konceptualni pogled međupovezanosti u odnosu dve osobe sa adekvatnim

statističkim tehnikama za merenje i testiranje te povezanosti. Međupovezanost se odnosi na relaciju kada emocije, kognicija i ponašanje jedne osobe utiče na partnera i obrnuto, tako da jedinica analize nije pojedinac, nego dijada. Sama međupovezanost može biti različitog intenziteta, a dve centralne komponente APIM modela su efekti aktera i efekti partnera. Longitudinalnim terminima rečeno, efekti aktera mere koliko se akterovo sadašnje ponašanje može predviđati prethodnim ponašanjima. Efekti partnera, sa druge strane, mere koliko je jedna osoba pod uticajem partnera i mere neku formu međuzavisnosti. Posledično, ovi efekti se ne mogu meriti unutar individue, oni su po definiciji deo dijade. S obzirom da APIM model nije ograničen na longitudinalni dizajn, efekti aktera se generalno mogu definisati kao efekti akterovih osobina na njegove lične ishode, a efekti partnera kao efekti partnerovih osobina na ishode aktera. Jedna ključna karakteristika ovog modela je da se efekti aktera procenjuju statistički kontrolišući efekte partnera i obrnuto⁶.

Model je korišćen u istraživanjima attachmenta, kognicije, komunikacije, emocija, ciljeva, zdravlja, roditeljstva itd.⁷ U novije vreme se ovaj model koristi i kao okvir za evaluaciju ishoda u bračnoj terapiji (Cook, 1998; Cook & Snyder, 2005). Veliki broj najvažnijih istraživanja u oblasti intimnih relacija u prvoj deceniji XXI veka eksplicitno ili implicitno koristilo je upravo APIM model.

Nekoliko studija je koristilo APIM model u istraživanju efekata ličnosti i zadovoljstva u intimnoj relaciji (Barelds, 2005; Donnellan i sar., 2007; Dyrenforth i sar., 2010; Luo i sar., 2008; Neyer & Voigt, 2004; Robins i sar., 2000; Slatcher & Vazire, 2009; Watson i sar., 2004). Generalno, većina ovih studija ukazuju da mnoge crte ličnosti imaju značajne i akter i partnerske efekte i da su efekti aktera tipično veći nego što su partnerski efekti (najčešće odprilike duplo veći). Na primer, Dyrenforth i sar. (2010) su najveće efekte našli na Saradljivosti, Emocionalnoj stabilnosti i Savesnosti, pri čemu su efekti aktera oko dva puta jači od efekata partnera. Slično tome, u studiji Barelds-a (2005) odnos jačine efekata aktera i partnera je bio oko 2:1 pri čemu su najveći efekti detektovani na Ekstraverziji i Emocionalnoj stabilnosti.

---

⁶ Detaljni prikaz modela se može naći u: Cook & Kenny, 2005

⁷ Postoji lista od 350 radova koji su koristili ovaj istraživački okvir: Kenny & Ledermann, 2012

Dodatni dokazi se mogu pronaći u dve meta-analize. Heller, Watson i Ilies (2004) su istražili prosečan intenzitet efekata aktera na zadovoljstvo u intimnim relacijama i utvrdili da su najveći efekti na Neuroticizmu, Saradljivosti i Savesnosti i da se kreću od .25 do .29, dok su manji kod Ekstraverzije (.17) i Otvorenosti (.10), pri čemu nisu kontrolisali efekat partnera. Obrnuto, Malouff i sar. (2010) su sproveli meta-analizu efekata partnera na zadovoljstvo u intimnim relacijama i ustanovili da su najveći efekti na Neuroticizmu, Saradljivosti i Savesnosti i da se koeficijenti kreću od .12 do .22, dok su manji efekti na Ekstraverziji (.06) i Otvorenosti (.03), pri čemu nisu kontrolisali efekat aktera. Na osnovu ove dve meta-analize se može zaključiti da su efekti aktera oko dva puta veći od efekata partnera, što je u skladu sa prethodno navedenim studijama.

Nekoliko studija je testiralo i razlike među polovima u efektima aktera i partnera na zadovoljstvo intimnom relacijom, pri čemu su dobijeni inkonzistentni nalazi. Dok neke studije ukazuju da među polovima postoje razlike (Neyer & Voigt, 2004; Robins i sar., 2000), druge nisu našle statistički značajne razlike među polovima (Barelds, 2005; Malouff i sar., 2010; Slatcher & Vazire, 2009).

U pogledu nalaza da su efekti aktera oko dva puta veći od efekata partnera, postoji metodološko pitanje o validnosti tih nalaza, koje je postavio Orth (2013) i tiče se činjenice da se u svim pomenutim istraživanjima isključivo koristio samoopis ispitanika. Autor je pošao od pretpostavke da ispitanici mogu biti pristrasni ili nedovoljno realni u samoopisu, tako da je u istraživanje uključen partnerov opis osobe, pored samoopisa. Rezultati Orth-ove studije ukazuju da rezultati zaista variraju u zavisnosti od korišćenog metoda. Kada se analiziraju samo samoopisi, efekti aktera su veći nego efekti partnera, što je konzistentno sa prethodnim istraživanjima. Kada se koriste samo partnerovi opisi osobe bez samoopisa, efekti aktera su bili čak manji nego efekti partnera. Konačno, kada se u dizajnu koriste i samoopis i partnerov opis i kada se kontroliše deljena varijansa, efekti aktera i partnera su približno isti (Orth, 2013). Implikacija ovih nalaza je da je realni efekat partnera na zadovoljstvo intimnom relacijom možda značajno veći nego što je to u prethodnim istraživanjima utvrđeno.

2.3.1.5 Brak, intimne relacije i hipoteza o sličnosti / komplementarnosti

Veliki broj istraživanja u oblasti bračnog i intimnog zadovoljstva se odnosi na pitanje da li su sličnosti u osobinama ličnosti supružnika najznačajniji prediktor bračnog, odnosno intimnog zadovoljstva ili je to ličnosna kompatibilnost supružnika. Alternativno, postoji mogućnost da se supružnici biraju prosto slučajno i da osobine ličnosti u tome ne igraju nikakvu ulogu.

Brojna literatura u ovoj oblasti je bazirana na *hipotezi o sličnosti*, koja polazi od pretpostavke da je sličnost između supružnika povezana sa bračnim zadovoljstvom. Studije ovog tipa najčešće koriste stepen pozitivne korelacije između skorova partnera na istoj meri ličnosti kao indeks partnerske sličnosti, a zatim testiraju koliko ovaj indeks doprinosi varijansi u skorovima bračnog zadovoljstva kod partnera.

Značajna količina dokaza iz prethodnih istraživanja govore u prilog važnosti sličnosti u ličnostima partnera kod osobina kao što su Ekstraverzija i Otvorenost (Blum & Mehrabian, 1999; Watson i sar., 2000), Saradljivost i Savesnost (Botwin i sar., 1997; Kosek, 1996; Nemechek & Olson, 1999; Watson i sar., 2000) i Neuroticizam (Eysenck & Wakefield, 1981).

Suprotno, mnogo manje empirijskih dokaza podržava *hipotezu o komplementarnosti*, koja pretpostavlja da su partnerske razlike povezane sa bračnim zadovoljstvom. Partnerske razlike se najčešće utvrđuju preko stepena negativne korelacije između skorova partnera na istoj meri ličnosti.

Iako su efekti komplementarnosti daleko ređe utvrđeni nego efekti sličnosti, hipoteza o komplementarnosti je konzistentno potvrđena za neke parove crta kao što su Dominantnost / Submisivnost (Dryer & Horowitz, 1997) i Samosvesnost / Impulsivnost (Nemechek & Olson, 1999). Delimičnu empirijsku podršku su dobili parovi crta Ekstraverzija / Introverzija i Neuroticizam / Emocionalna stabilnost (Eysenck, 1981; Lester i sar., 1989).

Posebno pitanje u okviru ove oblasti je uticaj sličnosti i razlika u ličnostima partnera na bračno zadovoljstvo kod parova koji su u krizi. Istraživanja na uzorku parova koji su u krizi i na psihoterapijskom tremanu su veoma retka, a jedno novije istraživanje tog tipa (Gattis i sar., 2004), dalo je vrlo zanimljive rezultate. Naime, iako su autori pronašli razlike u strukturi ličnosti između parova u krizi i „zdravih“ parova (posmatrano po dimenzijama

petofaktorskog modela), nisu pronašli povezanost u grupi parova u krizi između strukture ličnosti i bračnog zadovoljstva, uključujući tu i međusobni uticaj (strukture ličnosti partnera na zadovoljstvo aktera), koji su očekivali na osnovu APIM modela. Druga grupa nalaza u ovom istraživanju odnosi se na sličnosti; u grupi zdravih parova sličnosti su prisutne u Saradljivosti, dok su kod parova u krizi sličnosti prisutne u Neurotičnosti i Otvorenosti. Kod parova u krizi je detektovana i negativna korelacija (različitost) u Ekstraverziji i Savesnosti. Prilikom poređenja dve grupe, značajne razlike su utvrđene u korelacijama za Saradljivost, u smislu da su zdravi parovi sličniji međusobno po dimenziji Saradljivosti. Treći nalaz ovog istraživanja je da razlike u strukturi ličnosti na dimenzijama Big five modela nisu povezane sa bračnim zadovoljstvom, čak i kada su te razlike velike kod parova u krizi (Gattis i sar., 2004). U izvesnoj meri je ovo istraživanje konceptualno povezano sa našim istraživanjem, s tim što naše istraživanje uključuje više tzv. psihopatoloških dimenzija koje bi mogle imati značajan uticaj na posmatrane međuzavisnosti, npr. Axis I i Axis II u DSM-IV klasifikaciji, što i pomenuti autori sugerišu.

2.3.2 DVE TEORIJE BRAČNE KRIZE

Tokom prethodnih decenija razvijane se brojne teorije bračnog funkcionisanja koje su imale ključni uticaj na istraživačke perspektive u oblasti empirijskog proučavanja braka. Četiri su bile najuticajnije:

- Teorija socijalne razmene - koja vodi poreklo od teorije međuzavisnosti (Thibaut & Kelley, 1959), a prvi je teorijski povezoao sa oblašću braka Levinger (1965, 1976), po kome je zadovoljstvo u braku direktno povezana sa atraktivnošću odnosa, barijerama da se odnos napusti, kao i prisustva atraktivnih alternativa;
- Bihejvioralna teorija – takođe vodi poreklo od teorije međuzavisnosti (Thibaut & Kelley, 1959), ali akcenat stavlja na interpersonalnu razmenu specifičnih ponašanja;
- Teorija attachment-a – koja vodi poreklo od radova Bowlby-ja (1969), i po kojoj odnosi odraslih osoba zapravo reflektuju dominantne stilove attachment-a koji su razvijeni u ranom detinjstvu (Hazan & Shaver, 1987; 1994);

- Teorija krize – koja je razvijena iz radova Hill-a (1949) i njegovih pokušaja da objasni kako porodice reaguju na stresne događaje. Iz toga je proistekao tzv. ABCX model, koji su kasnije razvili McCubbin and Patterson (1982).

Međutim, i pored činjenice da su ove teorije decenijama vršile veliki uticaj na istraživanja u ovoj oblasti, detaljno ćemo prikazati dve teorije koje su u novije vreme najuticajnije. Te dve teorije bračnog funkcionisanja i bračne krize su Model Vulnerabilnost – Stres – Adaptacija (VSA) čiji su autori Karney i Bradbury (1995) i Teorija bračnog raspadanja i stabilnosti, čiji je autor Gottman (1993). Prikazaćemo obe ove teorije kao ilustraciju teorijskog dela ove oblasti, ali i kao teorijsku osnovu za interpretaciju rezultata koji su dobijeni u ovom istraživanju.

2.3.2.1 VSA model: Vulnerabilnost – Stres – Adaptacija

Prvu od dve pomenute teorije konceptualizovali su Karney i Bradbury 1995. godine, integrišući u njoj ideje iz pomenute četiri teorije koje su prethodnih decenija bile najuticajnije. Po toj teoriji su bračno zadovoljstvo i bračni raspad funkcija tri uticaja: trajnih snaga i vulnerabilnosti oba partnera ili stabilnih karakteristika oba partnera (npr. crta ličnosti, etniciteta, iskustava u primarnoj porodici itd.), stresnih događaja i okolnosti sa kojima se par susreće (npr. tranzicija u roditeljstvo, gubitak posla, loše socijalno okruženje), kao i adaptivnih procesa koje partneri manifestuju (npr. emotivne reakcije tokom interakcija, socijalne veštine, kognitivne šeme itd.).

Prema modelu Karney-ja i Bradbury-ja, načini na koje parovi reaguju na životne događaje sa kojima se suočavaju su ključni kontributori percepcije supružnika o kvalitetu njihovog odnosa. Adaptivni procesi jednog para su produkt interakcije između individualnih vulnerabilnosti svakog partnera i tipa i težine životnih događaja sa kojima se suočavaju. Iz tih razloga zadovoljstvo i stabilnost može biti relativno visoko kod parova koji imaju izražene trajne vulnerabilnosti i slabe adaptivne procese ako su ti njihovi kapaciteti retko testirani, odnosno ako je njihova izloženost stresnim događajima mala. Sa druge strane, ponovljena i hronična izloženost stresnim događajima može uzdrmati čak i one brakove u kojima su supružnici generalno dobro opremljeni individualnim kapacitetima za prevazilaženje teškoća, kao i visoko kvalitetnim specifičnim obrascima interakcije. Drugim

rečima, životni događaji mogu imati i pozitivne i negativne efekte na relaciju, u zavisnosti od snage adaptivnih procesa konkretnog para. Odnosno, interpretacija iskustva prevazilaženja stresnih događaja kod svakog para, utiče na njihovu percepciju kvaliteta bračnog odnosa i obrnuto; zadovoljstvo u braku verovatno vodi ka većem broju pozitivnih interakcija i ponašanja, a te pozitivne interakcije i ponašanja uzvratno povećavaju zadovoljstvo odnosom. Suprotno tome, nerealna očekivanja i disfunkcionalni obrasci komunikacije mogu povećati verovatnoću za pojavu problema u odnosu i vremenom do pada u zadovoljstvu intimnom relacijom. Može se zaključiti da ponovljeni neuspesi u adaptaciji dovode do potkopavanja stabilnosti braka, koji vode ka sve češćim razmišljanjima o razvodu. Sa druge strane, uspešna adaptacija učvršćuje i održava relaciju i smanjuje verovatnoću za deterioraciju odnosa i razvod.

Karney i Bradbury (1995) su kreirali teoriju koja objedinjuje ličnost, porodične varijable i životne događaje u široki i integrisani okvir koji omogućuje jasno sagledavanje i istraživanje procesa koji su u osnovi promena u braku.

2.3.2.2 Gottman-ova kaskadna teorija bračnog raspadanja

Za razliku od prethodne teorije koja je šira u dijapazonu bračnih fenomena koje pretenduje da objasni, Gottman-ova teorija bračnog raspadanja i stabilnosti se specifičnije odnosi na identifikovanje procesa koji dovode do erozije bračnog kvaliteta i narušavanja stabilnosti (Gottman, 1993; 1994).

Bazična premisa kaskadne teorije uključuje konflikt, za koji se dugo smatralo da ima samo negativan uticaj na brak. Na osnovu dugogodišnjih detaljnih analiza interakcija parova u veoma kontrolisanim laboratorijskim uslovima, Gottman zaključuje da je "brak koji traje rezultat sposobnosti para da reši konflikte koji se neminovno pojavljuju u svakoj relaciji" (Gottman, 1994). Ključ leži u adekvatnom balansu pozitivnih i negativnih ponašanja. Parovi čije pozitivne interakcije nadmašuju negativne se nazivaju "regulisanim"; bračna stabilnost je jača kada je odnos pozitivnih i negativnih interakcija najmanje 5:1. Oni brakovi kod kojih dominira negativna interakcija se nazivaju "neregulisanim" i to su najverovatnije nesrećni brakovi u kojima supružnici intenzivno razmatraju razdvajanje ili razvod (Gottman, 1993; Lindahl i sar., 1997).

Međutim, ne dovode sva negativna ponašanja do bračne krize ili raspadanja, već specifično četiri, poznate kao “četiri jahača Apokalipse”, koja su identifikovana kao kritična za proces kretanja ka bračnom nezadovoljstvu i raspadu. To su: kriticizam, koji vodi ka: preziru, koji vodi ka: defanzivnosti, koja vodi ka: povlačenju (nedostupnosti – “stonewalling”). Gottman-ova istraživanja su takođe dovela do dokaza o procesu promena kroz vreme u percepciji partnera o relaciji, koja rezultuje kaskadom “distanca i izolacija”. U nekom trenutku partnerov negativizam može postati toliko preplavljujući, neočekivan ili intenzivan da akter može dostići takav nivo očaja da postaje spreman da uradi sve da spreči to ponašanje. Kada se stigne do te tačke, dešava se obrt u percepciji u kom se osećanja ljubavi, poštovanja i sigurnosti zamenjuju sa osećanjima povređenosti, tuge, ugroženosti, straha i besa. Jednom kada se ovakva perceptivna promena dogodi, može biti veoma teško vratiti bilo kakav pozitivan pogled na brak, a negativne atribucije se generalizuju na sva ponašanja partnera. Interesantno je da je preciznost i razrađenost ovog modela toliko visoka da model, na osnovu opservacije karakteristika negativnih interakcija između partnera, tačno predviđa vreme razvoda u 93% slučajeva (Gottman & Levenson, 2000).

3 PROBLEM

Velika srca vole, mala traže da budu voljena.

Rabindranat Tagore

3.1 ODREĐENJE PROBLEMA

Oblast istraživanja o povezanosti bračnog zadovoljstva i osobina ličnosti je predmet ekstenzivnih istraživanjima već decenijama. Ogromna masa istraživačke građe je u tom periodu sakupljena i već se mnogo toga zna o prirodi ove povezanosti. Ilustrativan primer je količina istraživanja o povezanosti neuroticizma i bračnog zadovoljstva ili broj istraživanja u kojima je korišćen model "Velikih pet" kao teorijski okvir. Takođe, brojna su istraživanja o povezanosti različitih oblika psihopatologije i intimne relacije, kao i nekih oblika amoralnih predispozicija (npr. tzv. "Mračne trijade") i ponašanja u partnerskim odnosima.

Sa druge strane, istraživanja su često fragmentisana, u smislu da obuhvataju ograničeni opseg crta ličnosti ili su limitirana na normalnu populaciju. Sa druge strane, postoji upadljiva dvojnost kada su u pitanju istraživanja povezanosti intimnih relacija i dimenzija ličnosti sa jedne strane, i intimnih relacija i psihopatoloških fenomena, sa druge strane. Koliko je autoru ovog rada poznato, do sada nije rađeno istraživanje koje bi integrisalo i prostor dimenzija ličnosti koje su prisutne u opštoj populaciji i prostor psihopatoloških fenomena u jedan koherentni, empirijski i logički povezan teorijski okvir, na osnovu koga bi se mogao napraviti integrisani model dinamike intimnih relacija. Iz tog razloga, ovo istraživanje polazi od već diskutovanog prostora sedam bazičnih dimenzija ličnosti, koji uključuje poznati HEXACO model i koncept Dezintegracije kao prostor patoloških manifestacija iz domena psihoticizma. Kao dodatak ovom konceptu, teorijski okvir uključuje i koncept Amoral, kao najdetaljnije operacionalizovan i metrijski najtemeljnije validiran model predispozicije ka amoralnom ponašanju. Pored toga, iako su brojna istraživanja dovela u vezu razne crte ličnosti i bračno zadovoljstvo, neka empirijska evidencija o vrsti i intenzitetu povezanosti čuvenog H faktora

(Humility/Honesty), odnosno dimenzije Poštenje/Skromnost sa bračnim zadovoljstvom do sada nije ustanovljena.

Iz tih razloga, predmet ovog istraživanja je određivanje veza između osobina ličnosti supružnika (kako "normalnih", tako i "psihopatoloških"), kao i njihovih međuzavisnosti, i pojave bračne krize. Iz ovih podataka bi trebalo da budu identifikovani faktori bračne krize, kako intrapersonalni, tako i interpersonalni.

Dalje, ovoj oblasti istraživanja hronično nedostaju longitudinalna istraživanja koja su proporcionalno retka. Još su ređa istraživanja koja sistematski utvrđuju povezanosti strukture ličnosti i promena u bračnom funkcionisanju. Iz toga proizilazi drugi predmet ovog istraživanja, a to je utvrđivanje povezanosti struktura ličnosti supružnika, kao i njihovih međuzavisnosti, i promena u bračnom funkcionisanju pod uticajem psihoterapije. Iz ovih podataka bi trebalo da budu identifikovani faktori prevazilaženja bračne krize, i to takođe intrapsihički sa jedne strane, kao i interpersonalni sa druge.

Koliko je autoru ovog rada poznato, veoma su fragmentisani i retki sistematski pokušaji da se empirijski utemeljeno integrišu struktura ličnosti supružnika, promene u bračnom funkcionisanju i efikasnost pojedinih psihoterapijskih tehnika iz okvira porodične terapije. Iz tog razloga se jedan deo ovog rada upravo odnosi na utvrđivanje tih relacija, sa idejom da se eventualno napravi neki model kojim bi se objasnilo koje intervencije imaju najveći efekat na koju strukturu ličnosti u posmatranom uzorku ispitanika.

3.2 CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Ovo istraživanje ima nekoliko ciljeva koji se mogu grupisati u četiri velike celine.

- Prvi cilj se odnosi na utvrđivanje stepena sličnosti u osobinama ličnosti između supružnika koji su na psihoterapijskom tretmanu, odnosno u bračnoj krizi, i to na svim posmatranim dimenzijama ličnosti. Takođe, sličnosti između supružnika će se utvrđivati i u vezi njihovih percepcija različitih aspekata kvaliteta porodičnog funkcinisanja, kako pre psihoterapijskog tretmana, tako i nakon pet održanih psihoterapijskih seansi.
- Drugi cilj se odnosi na utvrđivanje intenziteta i strukture povezanosti između pojedinačnih dimenzija ličnosti supružnika, kao i razlika u dimenzijama ličnosti kod

supružnika s jedne strane, i bračne krize sa druge, pri čemu će se meriti i intrapersonalni i interpersonalni uticaji.

- Treći cilj se odnosi na utvrđivanje intenziteta i strukture povezanosti između pojedinačnih dimenzija ličnosti supružnika, kao i razlika u dimenzijama ličnosti kod supružnika sa jedne strane, i prevazilaženja bračne krize (odnosno promena u percepciji kvaliteta bračne relacije) sa druge, pri čemu će se meriti i intrapersonalni (uticaj sopstvene strukture ličnosti) i interpersonalni (uticaj strukture ličnosti partnera) uticaji.
- Četvrti cilj se odnosi na utvrđivanje povezanosti između struktura ličnosti supružnika, promena u bračnom funkcionisanju i efikasnosti pojedinih psihoterapijskih tehnika iz okvira porodične terapije, sa ciljem da se utvrdi kako ličnost supružnika utiče na zavisnost promene u kvalitetu bračnog funkcionisanja od određenog tipa psihoterapijske intervencije.

3.3 OSNOVNE HIPOTEZE

Na osnovu dostupne istraživačke građe, logičkih zaključivanja, kao i kliničkih utisaka, mogu se postaviti sledeće okvirne hipoteze:

1. Očekuju se niske ili nulte korelacije u osobinama ličnosti između supružnika i to na osnovu hipoteze o sličnosti o kojoj je bilo reči u teorijskom delu. Specifično, očekuju se niske ili nulte korelacije između supružnika na dimenzijama Ekstraverzija i Otvorenost (na osnovu npr. Blum & Mehrabian, 1999; Watson i sar., 2000), Saradljivost i Savesnost (na osnovu npr. Botwin i sar., 1997; Kosek, 1996; Nemecek & Olson, 1999; Watson i sar., 2000) i Neuroticizam (na osnovu npr. Eysenck & Wakefield, 1981).
2. Očekuju se visoke i značajne korelacije između supružnika u njihovim skorovima vezanim za percepciju porodičnog funkcionisanja (izraženoj preko svih aspekata porodičnog funkcionisanja definisanih Cirkumpleks modelom), na šta ukazuje više empirijskih istraživanja (npr. Barelds, 2005; Karney, Bradbury, Fincham, & Sullivan, 1994)

3. Očekuju se niske ili nulte korelacije između diskrepanci u crtama ličnosti između supružnika (izraženih dimenzijama u upitnicima HEXACO, Delta 10 i Amoral) i posmatranih indikatora bračne krize (koje čine: Odnos balansirane kohezije, Odnos balansirane fleksibilnosti, Cirkumpleks odnos, skala Porodične komunikacije, skala Porodičnog zadovoljstva i skala Ukupne porodične dobrobiti). Ovo očekivanje je bazirano na empirijskim nalazima brojnih istraživanja (npr. Barelds, 2005; Robins i sar., 2000; Gattis i sar., 2004)
4. Očekuje se da će struktura ličnosti svakog supružnika ponaosob biti jedan od prediktora bračne krize, odnosno očekuju se statistički značajne korelacije između strukture ličnosti supružnika - aktera (izražene preko dimenzija ličnosti obuhvaćenih HEXACO, Delta 10 i Amoral upitnicima) i njegove/njene percepcije porodičnog funkcionisanja (izražene preko svih aspekata porodičnog funkcionisanja definisanih Cirkumpleks modelom). Brojna empirijska istraživanja daju argumentaciju za ovakvo očekivanje (Barelds, 2005; Belsky & Hsieh, 1998; Smith i sar., 2014; Gattis i sar., 2004; Watson i Humrichouse, 2006; Donellan i sar., 2004 itd.)
5. Očekuje se da će struktura ličnosti partnera biti jedan od prediktora percepcije prisustva bračne krize kod aktera, odnosno očekuju se značajne korelacije između strukture ličnosti partnera (izražene preko dimenzija ličnosti obuhvaćenih HEXACO, Delta 10 i Amoral upitnicima) i percepcije porodičnog funkcionisanja aktera (izražene preko svih aspekata porodičnog funkcionisanja definisanih Cirkumpleks modelom). Empirijska građa koja podržava ovo očekivanje je takođe obimna (npr. Dyrenforth i sar., 2010; Barelds, 2005; Heller, Watson i Ilies, 2004; Malouff i sar., 2010; Orth, 2013; Holden i sar., 2013) i teorijski je obuhvaćena opisanim APIM modelom (Kashy & Kenny, 1999; Kenny & Cook, 1999).
6. Očekuje se da će se detektovati pozitivna promena nakon pet psihoterapijskih seansi u prosečnoj percepciji supružnika na svim posmatranim aspektima porodičnog funkcionisanja (Odnosu balansirane kohezije, Odnosu balansirane fleksibilnosti, Cirkumpleks odnosu, skali Porodične komunikacije, skali Porodičnog zadovoljstva i skali Ukupne porodične dobrobiti). Ovo očekivanje je bazirano na osnovu brojnih istraživanja i meta - analiza o efektivnosti psihoterapije (Lambert, 1991; Lambert-Ogles,

- 2004; Moras, 2002; prema Srna, 2012), kao i meta – analiza o ishodu specifično bračne i partnerske terapije (npr. Dunn, & Schwebel, 1995; Giblin i sar., 1985; Wood i sar., 2005)
7. Očekuje se da će diskrepance u crtama ličnosti između supružnika (izražena kroz njihov kvadrirani diferencijalni skor) biti jedan od negativnih prediktora prevazilaženja bračne krize. Iako su empirijski nalazi po ovom pitanju kontradiktorni (npr. Gattis i sar., 2004), ovo očekivanje je logički bazirano na *hipotezi o sličnosti* na osnovu koje se može pretpostaviti da supružnici sa većim razlikama u strukturi ličnosti imaju veće bračno nezadovoljstvo i veće teškoće u prevazilaženju bračne krize
  8. Očekuje se da će struktura ličnosti svakog supružnika ponaosob biti jedan od prediktora prevazilaženja bračne krize, odnosno očekuje se značajna korelacija između promene u percepciji porodičnog funkcionisanja aktera (izražene preko promena na svim aspektima porodičnog funkcionisanja definisanih Cirkumpleks modelom) i njegove/njene strukture ličnosti (izražene dimenzijama obuhvaćenih upitnicima HEXACO, Delta 10 i Amoral).
  9. Očekuje se da će struktura ličnosti partnera biti jedan od prediktora prevazilaženja bračne krize, odnosno očekuje se značajna korelacija između promene u percepciji porodičnog funkcionisanja aktera (izražene preko promena na svim aspektima porodičnog funkcionisanja definisanih Cirkumpleks modelom) i strukture ličnosti partnera (izražene dimenzijama obuhvaćenih upitnicima HEXACO, Delta 10 i Amoral). Ovo očekivanje je bazirano na prikazanom APIM modelu (Kashy & Kenny, 2000) i na njemu baziranim empirijskim nalazima (npr. Anker i sar., 2010; Paquin i sar., 2013)
  10. Očekuje se da će promene u porodičnom funkcionisanju biti povezane sa određenom strukturom ličnosti i konkretnim upotrebljenim psihoterapijskim intervencijama. Specifično se može očekivati veći pozitivni psihoterapijski efekat na osobe sa niskim skorovima na skalama Amoral i Dezintegracija, kao i veći pozitivni efekat upotrebom direktivnih tehnika iz repertoara strukturalne i strateške škole porodične terapije. Ovo očekivanje je bazirano pre svega na kliničkom utisku i iskustvu, s obzirom da autor ovog rada nije pronašao relevantna empirijska istraživanja o povezanosti psihoterapijskih promena, strukture ličnosti i upotrebljenih pojedinačnih psihoterapijskih intervencija.

11. Očekuje se da će postojati različit stepen efektivnosti među posmatranim psihoterapijskim intervencijama. Ovo očekivanje je bazirano na kliničkom utisku i iskustvu, ali se ne mogu postaviti neke specifične hipoteze usled velikih varijacija u efektivnosti različitih tehnika na različite strukture ličnosti koje se mogu detektovati u praksi.

4 METOD

Stvari koje volimo kazuju nam ko smo mi.

Toma Akvinski

4.1 UZORAK

Uzorak čini 200 heteroseksualnih bračnih parova koji su u bračnoj krizi, odnosno ukupno 400 osoba koji su uključeni u bračni psihoterapijski tretman. Uzorak je apsolutno polno nepristrasan i sastoji se, dakle, od 200 muškaraca i 200 žena.

Ispitanici su bili na psihoterapijskom tretmanu u okviru Savetovaništa za brak i porodicu u nekoliko gradova u Srbiji: Beogradu (sa tri odseka – centralni u Ruskoj 4, odsek Palilula i odsek Zemun), Novom Sadu, Subotici, Kragujevcu i Jagodini. Dolazak na psihoterapijski tretman je bio dobrovoljan, pri čemu su se klijenti najčešće javljali samoinicijativno i to telefonom, a u nekim slučajevima su došli na preporuku opštinskih Centara za socijalni rad koji su deo istog sistema socijalne zaštite kojima pripadaju i sva pomenuta Savetovaništa.

Učešće u istraživanju je takođe bilo dobrovoljno, pri čemu je svim ispitanicima saopšteno da se ispitivanje obavlja u svrhu istraživanja, kao i da će podaci koje daju biti korišćeni samo u tu svrhu. Svi ispitanici su bili pismeni, dobro su poznavali srpski jezik i sami su popunjavali upitnike. Istraživanje je obavljeno u periodu od juna 2012. godine do decembra 2014. godine, dakle trajalo je skoro dve i po godine.

4.2 POSTUPAK

Postupak je podrazumevao test – retest proceduru. Inicijalno testiranje ispitanici su obavljali nakon prve psihoterapijske seanse i dogovora o učešću u istraživanju sa svojim terapeutom. Upitnike su klijenti popunjavali samostalno i nezavisno. Administriranje je

podrazumevalo klasičan papir – olovka format i to sledećih upitnika: HEXACO, Delta 10, Amoral i Faces IV.

Takođe, tom prilikom je terapeut beležio osnovne socio – demografske podatke o klijentima koji su relevantni za istraživanje u kratak formular koji je za tu priliku napravljen i pridodat testovnom materijalu. Terapeuti su uz testovni materijal dobili i uputstvo sa detaljno objašnjenom procedurom za prikupljanje svih potrebnih podataka.

Retest procedura je podrazumevala ponovno zadavanje Faces IV upitnika nakon pet održanih psihoterapijskih seansi. Ispitanici su i tom prilikom upitnik popunjavali samostalno i nezavisno. Nakon pomenutih pet održanih psihoterapijskih seansi, procedura je podrazumevala sledeću aktivnost terapeuta koji je radio sa klijentima: upisivanje i rangiranje tri najčešće korišćene psihoterapijske tehnike iz okvira porodične psihoterapije. U tu svrhu ponuđena je lista od 15 poznatih i široko korišćenih tehnika iz okvira porodične terapije. Alternativno, terapeuti su imali mogućnost da upišu neke druge tehnike ukoliko su ih najčešće koristili u radu, uz uslov da se radi o tehnikama iz okvira bračne ili porodične terapije. U uzorak su ušli samo protokoli sa svim prikupljenim podacima, dakle sa svim socio – demografskim podacima, kompletno popunjenim svim upitnicima, kao i jasno naglašenim najčešće korišćenim tehnikama.

4.3 INSTRUMENTI I VARIJABLE

Instrumenti korišćeni u ovom istraživanju su upitnici HEXACO, Delta 10, Amoral i Faces IV. Pored njih, korišćena su i dva kratka upitnika konstruisana za potrebe ovog istraživanja: Lista psihoterapijskih intervencija (LPI) i Upitnik za socio – demografske podatke.

Nezavisne, prediktorske varijable u ovom istraživanju su zapravo varijable ličnosti i operacionalizovane su testovima koji mere dimenzije ličnosti: HEXACO, Delta 10 i Amoral. Pomenute varijable se pojavljuju u više varijacija: kao mera pojedinačnog skora

muškarca i žene, zatim kao njihov prosečan skor i kao diskrepanca, odnosno razlika između skorova muškarca i žene izražena kroz kvadrat apsolutne razlike među njima.

4.3.1 HEXACO

HEXACO upitnik je inventar ličnosti koji ima 100 ajtema i meri šest bazičnih dimenzija ličnosti. Njihove operacionalizacije su date u tabeli 7:

Tabela 7: Sadržaj šest faktora u HEXACO inventaru ličnosti

Oznaka faktora	Naziv faktora	Pridevi koji opisuju faktor
H	Poštenje	Iskren, pošten, veran (lojalan, skroman) nepretenciozan, fer naspram lukav, obmanjiv, pohlepan, uobražen, licemeran, hvalisav, pompezan
E	Emocionalnost	Emotivan, preosetljiv, sentimentaln, plašljiv, anksiozan, povredljiv naspram hrabar, jak, nezavistan, samouveren, stabilan
X	Ekstraverzija	Društven, životan, ekstravertan, socijabilan, pričljiv, veseo, aktivan naspram stidljiv, pasivan, povučen, introvertan, tih, rezervisan
A	Saradljivost	Strpljiv, tolerantan, miran, blag, prijatan, popustljiv, nežan naspram zloćudan, svadljiv, tvrdoglav, koleričan
C	Savesnost	Organizovan, disciplinovan, marljiv, obazriv, temeljan, precizan naspram aljkav, nemaran, nesmotren, lenj, neodgovoran, rasejan
O	Otvorenost za iskustva	Intelektualan, kreativan, nekonvencionalan, inovativan, ironičan naspram plitak, neimagnitivan, konvencionalan

Izvor: Ashton & Lee, 2007

4.3.2 DELTA 10

Delta 10 je upitnik sa 120 ajtema i meri Dezintegraciju u okviru koje postoji deset modaliteta. Njihove operacionalizacije su date u tabeli 8:

Tabela 8: Delta 10 subskale i njihov osnovni sadržaj

Oznaka	DELTA 10 subskale	Osnovni sadržaj
GEI	OPŠTA EGZEKUTIVNA DISFUNKCIJA	Disregulacija pamćenja, koncentracije, pažnje, planiranja, razumevanja i produkcije govora, kontrole motornih outputa, emocionalnih reakcija
PD	PERCEPTIVNA DISTORZIJA	Sneider-ovi simptmi prvog reda, depersonaliizacija, derealizacija, doživljaj podeljenosti i višestrukosti, deluzije telesne strukture i funkcija

P	PARANOJA	Sumnjičavost, nepoverenje u druge, ideje proganjanja, posmatranja i praćenja, okrivljivanje drugih za sopstvene neuspehe, povredljivost, verovanje u zaveru
D	DEPRESIJA	Tuga, osećanje usamljenosti, hroničan umor, doživljaj sopstvene bezvrednosti, samosažaljenje, beznadje, bespomoćnost, suicidalne ideje
FA	ZARAVNJEN AFEKAT	Ravnodušnost prema sebi i drugima, slaba afektivna modulacije, distanciranost i nezainteresvanost za druge ljude, emocionalna utrnulost, ravnodušnost u odnosu na budućnost
SOD	SOMATOFORMNA DISREGULACIJA	Teški oblici senzornih i motornih konverzija, somatske deluzije, neosetljivost na bol i ukupna telesna otupelost
EA	POJAČANA SVESNOST	Sinestezija, pojačana svesnost, pojačana kognicija, disocijativna uključenost, snažna reminiscencija, snažna responsivnost na pojedine estetske stimulse
MT	MAGIJSKO MIŠLJENJE	Doživljaj telepatske ili energetske povezanosti sa drugim ljudima, akauzalno mišljenje, verovanje u zagrobni život, reinkarnaciju, magijske uticaje, horoskop
SA	SOCIJALNA ANHEDONIJA	Socijalna povučenost, usamljenost, preferiranje samotnjačkog života, stidljivost, odsustvo uživanja u prijatnoj stimulaciji, odsustvo potrebe za bliskim vezama
M	MANIJA	Ubrzanost, agitiranost, preterani optimizam, pojačano dobro raspoloženje, preterano samopouzdanje, grandioznosti

Izvor: Knežević i sar., 2005; Kežević, 2011

4.3.3 AMORAL

Upitnik Amoral ima 56 ajtema (kraća verzija koja je korišćena za potrebe ovog istraživanja) i meri izraženost dimenzije Amoralnost. Subskale i faceti Amoralu su prikazani u tabeli 9:

Tabela 9: Operacionalizacije subskala upitnika Amoral

Naziv skale	Naziv faceta	Kratki opis faceta
Lascivia	Niska kontrola impulsa	Niska kontrola impulsa i reakcija, nepredvidljivost reakcija
Lascivia	Hedonizam	Površna hedonistička orijentacija, „lako ćemo“ životni stav
Lascivia	Lenjost	Lenjost, niska upornost, dezorganizovanost, nedostatak ambicije

Frustralia	Projekcija i racionalizacija	Projekcija i racionalizacija nemoralnih impulsa
Frustralia	Makijavelizam	Ponašanje bazirano na maksimi „cilj opravdava sredstva“
Frustralia	Resentiman	Mržnja, destrukcija izazvana osećanjem inferiornosti, pakost, zavist, zloradost
Crudelia	Sadizam	Zadovoljstvo u nanošenju bola drugima, okrutnost, nedostatak empatije, nedostatak saosećanja
Crudelia	Brutalni hedonizam	Brutalnošću modulirani hedonizam, ekstremna sebičnost, opravdavanje egoizma, zahtev za telesnim zadovoljstvima po svaki cenu
Crudelia	Pasivna amoralnost	Amoralnost izazvana uzdržavanjem od moralnih postupaka

Zavisne, kriterijumske varijable se odnose na mere porodičnog funkcionisanja onako kako su operacionalizovane testom Faces IV. U okviru tog testa izabrane su one varijable koje su prilagođene istraživanju ovog tipa, odnosno koje su kontinuirane i dimenzionalne, a to su: Odnos balansirane kohezije, Odnos balansirane fleksibilnosti, Cirkumpleks odnos, skala Porodične komunikacije, skala Porodičnog zadovoljstva i skala Ukupne porodične dobrobiti. Poslednje navedena varijabla originalno nije deo Faces IV testa, već je izvedena mera, kao prosečna vrednost na preostalim pet. Drugim rečima, Ukupna porodična dobrobit je neka vrsta meta-varijable koja meri najopštiju percepciju kvaliteta porodičnog funkcionisanja.

Pomenute varijable se takođe pojavljuju u više varijacija: kao mera pojedinačnog skora muškarca i žene i kao njihov prosečan skor. Takođe, mere na ovim varijablama su uzete pre tretmana, kao i nakon pet održanih psihoterapijskih seansi.

4.3.4 FACES IV

Faces IV je najnovija revizija upitnika Skale porodične komunikacije i porodičnog zadovoljstva (Family Communication and Family Satisfaction Scales) kojom se mere percepcije članova porodice na dve dimenzije porodičnog funkcionisanja: Kohezija i Fleksibilnost. Takođe, Faces IV ima dve nezavisne skale: Skala porodične komunikacije i Skala porodičnog zadovoljstva. Upitnik ima 62 ajtema.

Tabela 10: Osnovne i izvedene skale Faces IV upitnika

Osnovne skale	Izvedene i nezavisne skale
<ul style="list-style-type: none"> • Balansirana kohezija • Balansirana fleksibilnost • Razdvojenost • Umreženost • Rigidnost • Haotičnost 	<ul style="list-style-type: none"> • Odnos balansirane kohezije • Odnos balansirane fleksibilnosti • Cirkumpleks odnos • Porodična komunikacija • Porodično zadovoljstvo

Kao što je već navedeno, za potrebe ovog istraživanja se koriste izvedene i nezavisne skale, s obzirom da su kontinuirane i dimenzionalne. Matematički odnos izvedenih skala sa osnovnim skalama je:

$$\text{Odnos balansirane kohezije} = \frac{\text{Balansirana kohezija}}{(\text{Razdvojenost} + \text{Umreženost})/2}$$

$$\text{Odnos balansirane fleksibilnosti} = \frac{\text{Balansirana fleksibilnost}}{(\text{Rigidnost} + \text{Haotičnost})/2}$$

$$\text{Cirkumpleks odnos} = \frac{\text{Balansirana kohezija} + \text{Balansirana fleksibilnost}}{(\text{Razdvojenost} + \text{Umreženost} + \text{Rigidnost} + \text{Haotičnost})/2}$$

Porodična komunikacija i porodično zadovoljstvo su nezavisne skale u okviru Faces IV upitnika i imaju po 10 ajtema.

Za potrebe ovog istraživanja je napravljena nova mera, koja je prigodno nazvana Ukupna porodična dobrobit. To je prosečna vrednost skorova dobijenih na pomenutih pet (tri izvedene i dve nezavisne), i predstavlja generalizaciju nalaza na Faces IV upitniku u cilju veće preglednosti i objedinjavanja rezultata.

$$\text{Ukupna por. dobrobit} = \frac{\text{O. Bal. koh.} + \text{O. Bal. fleks.} + \text{Cirkumpl. O.} + \text{P. Komun.} + \text{P. Zadov.}}{5}$$

4.3.5 Upitnik za socio – demografske podatke i LPI

Za potrebe ovog istraživanja su konstruisana dva kratka upitnika od kojih je prvi Upitnik za socio – demografske podatke i njemu pripadajuće varijable se odnose na: pol, starost muškarca i žene, stepen obrazovanja muškarca i žene, broj dece i broj godina provedenih u braku.

Drugi kratki upitnik je Lista psihoterapijskih intervencija (LPI) i čini ga lista od 15 najčešće korišćenih psihoterapijskih intervencija iz okvira porodične i bračne psihoterapije:

Tabela 11: Inicijalna lista psihoterapijskih intervencija u LPI upitniku

Lista psihoterapijskih intervencija		
oživljavanje	restrukturiranje porodice	pravljenje granica
paradoksalne intervencije	reframing	prestanak činjenja »sve više istog
pozitivna konotacija	porodični rituali	kontraparadoks
detriangulacija	korišćenje metafora	ekspliciranje konflikata
eksternalizacija problema,	dekonstruktivno slušanje i postavljanje pitanja	otvaranje novih priča

Terapeuti od ponuđenih intervencija rangiraju tri najčešće korišćene u radu sa svakim konkretnim parom. Pored toga, ova lista ima i tri dodatne otvorene stavke za upis psihoterapijskih intervencija van ponuđene liste, i to za slučaj da terapeut smatra da su neke druge intervencije bile dominantne u njegovom radu. Na osnovu ponuđene liste i dodatnih intervencija koje su navodili sami terapeuti, formirana je konačna lista intervencija za statističku analizu prikazana u tabeli 12.

Tabela 12: Konačna lista psihoterapijskih intervencija koje su ušle u statističku obradu

Lista psihoterapijskih intervencija		
oživljavanje	restrukturiranje porodice	pravljenje granica
paradoksalne intervencije	reframing	prestanak činjenja »sve više istog
pozitivna konotacija	porodični rituali	kontraparadoks
detriangulacija	korišćenje metafora	ekspliciranje konflikata
eksternalizacija problema,	dekonstruktivno slušanje i postavljanje pitanja	otvaranje novih priča
cirkularna pitanja	internalizovani drugi	refleksivno slušanje
refleksivna pitanja	pridruživanje	genogram

Konačna lista od 21 intervencije su nezavisne varijable u dizajnu istraživanja. Ove varijable mogu imati sledeće vrednosti: 3 za najčešće korišćenu, 2 za drugu po učestalosti korišćenja, 1 za treću po učestalosti korišćenja i 0 ukoliko nije među najčešće tri korišćene tehnike u radu sa konkretnim parom.

4.4 STATISTIČKE METODE

Statistička obrada podrazumeva nekoliko nivoa analize:

- Sve varijable će biti detaljno opisane metodama deskriptivne statistike
- Za utvrđivanje relacija između procena bračnog funkcionisanja koje daju supružnici, kao i za utvrđivanje relacija između ličnosti supružnika, računće se produkt-moment koeficijenti korelacije i intraklasni koeficijenti korelacije (ICC).
- Za utvrđivanje relacija između percepcije bračnog funkcionisanja (od strane muškarca i žene pojedinačno, kao i njihovog prosečnog skora) i karakteristika ličnosti (kao i diskrepance u dimenzijama ličnosti supružnika), primeniće se multipla regresiona analiza
- Za utvrđivanje promena u prosečnoj percepciji bračnog funkcionisanja supružnika nakon bračnog psihoterapijskog tretmana, radiće se t-testovi za zavisne uzorke
- Za utvrđivanje relacija između promena u percepciji u bračnom funkcionisanju (od strane muškarca i žene pojedinačno, kao i njihovog prosečnog skora) i karakteristika ličnosti (kao i diskrepance u dimenzijama ličnosti supružnika), primeniće se multipla regresiona analiza
- Za utvrđivanje uticaja strukture ličnosti na razlike u promenama u bračnom funkcionisanju u zavisnosti od tipa tretmana, radiće se kanonička korelaciona analiza.

5 REZULTATI

U dobro veruje samo ono malo njih koji ga i čine.

Mari fon Ebner – Ešenbah

5.1 DETALJNI PRIKAZ REZULTATA

5.1.1 Opis uzorka

Tabela 13: Deskriptivna statistika - obrazovanje muškarac

Obrazovanje Muškarac					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Osnovna skola	12	6.0	6.0	6.0
	Srednja skola	104	51.7	52.0	58.0
	Visa skola	21	10.4	10.5	68.5
	Fakultet	63	31.3	31.5	100.0
	Total	200	99.5	100.0	
Missing	System	1	.5		
Total		201	100.0		

Tabela 14: Deskriptivna statistika - obrazovanje žena

Obrazovanje Žena					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Osnovna skola	7	3.5	3.5	3.5
	Srednja skola	97	48.3	48.5	52.0
	Visa skola	26	12.9	13.0	65.0
	Fakultet	70	34.8	35.0	100.0
	Total	200	99.5	100.0	
Missing	System	1	.5		
Total		201	100.0		

Tabela 15: Deskriptivna statistika - broj dece

Broj Dece					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	0	27	13.4	13.5	13.5
	1	68	33.8	34.0	47.5
	2	90	44.8	45.0	92.5
	3	15	7.5	7.5	100.0
	Total	200	99.5	100.0	
Missing	System	1	.5		
Total		201	100.0		

Tabela 16: Deskriptivna statistika - starost žene i muškarca i broj godina braka

Descriptive Statistics					
	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
StarostMuskarac	200	21	66	41.41	8.13
StarostZena	200	20	62	38.36	7.86
BrojGodinaBraka	200	1	43	11.49	8.28
Valid N (listwise)	200				

5.1.2 Stepen povezanosti osobina ličnosti između muškaraca i žena, kao i stepen povezanosti procena porodičnog funkcionisanja – produkt moment koeficijent korelacije⁸

Tabela 17: Hexaco - Produkt-moment koeficijenti korelacije između supružnika

	N	Muškarac		Žena		Produkt moment koeficijent korelacije	
		Mean	Std. Deviation	Mean	Std. Deviation	Pearson Correlation	Sig. (2-tailed)
HEX_HonHum	200	3.41	.59	3.62	.59	.40**	.00
HEX_Emotionality	200	2.98	.44	3.47	.48	-.04	.52
HEX_Extraversion	200	3.40	.53	3.37	.59	.11	.10
HEX_Agreeableness	200	2.90	.58	2.97	.51	.03	.60
HEX_Conscientiousness	200	3.55	.59	3.66	.55	.22**	.00
HEX_Openness	200	3.28	.71	3.27	.67	.46**	.00
Valid N (listwise)	200						

Tabela 18: Delta 10 - Produkt-moment koeficijenti korelacije između supružnika

	N	Muškarac		Žena		Produkt moment koeficijent korelacije	
		Mean	Std. Deviation	Mean	Std. Deviation	Pearson Correlation	Sig. (2-tailed)
DELTA_GEI	200	2.23	.63	2.26	.63	.43**	.00
DELT_APD	200	1.79	.69	1.84	.68	.53**	.00
DELTA_P	200	2.14	.66	2.02	.55	.51**	.00
DELTA_D	200	2.01	.56	2.08	.64	.29**	.00
DELTA_FA	200	2.29	.58	2.24	.58	.32**	.00
DELTA_SOD	200	1.96	.57	2.08	.61	.40**	.00
DELTA_MT	200	2.22	.76	2.44	.71	.36**	.00
DELTA_EA	200	2.45	.84	2.59	.81	.40**	.00
DELTA_M	200	2.60	.63	2.75	.70	.31**	.00
DELTA_SA	200	2.30	.58	2.22	.59	.09	.18
DELTA_DEZINTEGRACIJA	200	2.20	.48	2.25	.48	.49**	.00
Valid N (listwise)	200						

Tabela 19: Amoral - Produkt-moment koeficijenti korelacije između supružnika

	N	Muškarac		Žena		Produkt moment koeficijent korelacije	
		Mean	Std. Deviation	Mean	Std. Deviation	Pearson Correlation	Sig. (2-tailed)
AM54_LASCIVIA18	200	2.34	.57	2.31	.55	.43**	.00
AM54_FRUSTRALIA18	200	2.59	.51	2.44	.46	.51**	.00
AM54_CRUDELIA18	200	2.24	.52	2.12	.50	.32**	.00
AM54_Total	200	2.39	.44	2.29	.43	.49**	.00
Valid N (listwise)	200						

⁸ Takođe su rađeni i intraklasni koeficijenti korelacije (ICC), razlike u odnosu na produkt moment korelacije se pojavljuju tek u trećoj decimali

Tabela 20: Faces Test - Produkt-moment koeficijenti korelacije između supružnika

	N	Muškarac		Žena		Produkt moment koeficijent korelacije	
		Mean	Std. Deviation	Mean	Std. Deviation	Pearson Correlation	Sig. (2-tailed)
FACESTEST_CohesionRatio	200	1.61	.65	1.56	.62	.41**	.00
FACESTEST_FlexibilityRatio	200	1.17	.32	1.17	.27	.26**	.00
FACESTEST_TotalCircumplexRatio	200	1.36	.42	1.34	.39	.38**	.00
FACESTEST_FamilyCommunication	200	3.60	.79	3.51	.86	.36**	.00
FACESTEST_FamilySatisfaction	200	3.23	.90	3.05	.88	.42**	.00
FACESTEST_BalancedCohesion	200	3.72	.66	3.66	.75	.38**	.00
FACESTEST_BalancedFlexibility	200	3.22	.50	3.20	.52	.26**	.00
FACESTEST_Disengaged	200	2.50	.69	2.58	.69	.32**	.00
FACESTEST_Enmeshed	200	2.50	.60	2.47	.64	.39**	.00
FACESTEST_Rigid	200	2.85	.60	2.75	.58	.37**	.00
FACESTEST_Chaotic	200	2.79	.74	2.81	.66	.37**	.00
Valid N (listwise)	200						

Tabela 21: Faces Retest - Produkt-moment koeficijenti korelacije između supružnika

	N	Muškarac		Žena		Produkt moment koeficijent korelacije	
		Mean	Std. Deviation	Mean	Std. Deviation	Pearson Correlation	Sig. (2-tailed)
FACESRETEST_CohesionRatio	200	1.69	.64	1.67	.60	.44**	.00
FACESRETEST_FlexibilityRatio	200	1.23	.25	1.23	.28	.34**	.00
FACESRETEST_TotalCircumplexRatio	200	1.42	.38	1.42	.38	.45**	.00
FACESRETEST_FamilyCommunication	200	3.70	.72	3.69	.78	.32**	.00
FACESRETEST_FamilySatisfaction	200	3.45	.75	3.35	.75	.26**	.00
FACESRETEST_BalancedCohesion	200	3.80	.61	3.80	.70	.33**	.00
FACESRETEST_BalancedFlexibility	200	3.35	.42	3.29	.50	.25**	.00
FACESRETEST_Disengaged	200	2.41	.66	2.47	.60	.40**	.00
FACESRETEST_Enmeshed	200	2.45	.65	2.39	.62	.39**	.00
FACESRETEST_Rigid	200	2.88	.60	2.80	.60	.24**	.00
FACESRETEST_Chaotic	200	2.70	.63	2.67	.60	.27**	.00
Valid N (listwise)	200						

5.1.3 Povezanost strukture ličnosti i porodičnog funkcionisanja – individualni i interpersonalni aspekti – multipla regresiona analiza

5.1.3.1 Povezanost diskrepanci u strukturi ličnosti između muškarca i žene sa njihovim prosečnim opažanjem porodičnog funkcionisanja

- Ne postoji povezanost diskrepanci u strukturi ličnosti između muškarca i žene sa njihovim prosečnim opažanjem Ukupne porodične dobrobiti u porodici.

$R=0,18$; $F_{(8,190)}=0,81$; $p<0.59$

Koeficijent multiple regresione korelacije nije statistički značajan.

- Ne postoji povezanost diskrepanci u strukturi ličnosti između muškarca i žene sa njihovim prosečnim opažanjem Kohezivnosti u porodici.

$R=0,09$; $F_{(8,190)}=0,22$; $p<0.98$

Koeficijent multiple regresione korelacije nije statistički značajan.

- Ne postoji povezanost diskrepanci u strukturi ličnosti između muškarca i žene sa njihovim prosečnim opažanjem Fleksibilnosti u porodici.

$R=0,22$; $F_{(8,190)}=1,20$; $p<0.29$

Koeficijent multiple regresione korelacije nije statistički značajan.

- Ne postoji povezanost diskrepanci u strukturi ličnosti između muškarca i žene sa njihovim prosečnim opažanjem stepena balansiranosti i funkcionalnosti porodičnog sistema (Cirkumpleks odnos).

$R=0,13$; $F_{(8,190)}=0,43$; $p<0.89$

Koeficijent multiple regresione korelacije nije statistički značajan.

- Ne postoji povezanost diskrepanci u strukturi ličnosti između muškarca i žene sa njihovim prosečnim opažanjem Kvaliteta porodične komunikacije.

$R=0,20$; $F_{(8,190)}=1,04$; $p<0.40$

Koeficijent multiple regresione korelacije nije statistički značajan.

- Ne postoji povezanost diskrepanci u strukturi ličnosti između muškarca i žene sa njihovim prosečnim nivoom Zadovoljstva porodičnim životom.

$R=0,25$; $F_{(8,190)}=1,62$; $p<0.12$

Koeficijent multiple regresione korelacije nije statistički značajan.

5.1.3.2 Povezanost strukture ličnosti muškarca i žene sa njihovim prosečnim opažanjem porodičnog funkcionisanja

Tabela 22: Povezanost strukture ličnosti muškarca i žene sa njihovim prosečnim opažanjem Ukupne porodične dobrobiti

Model		Standardized Coefficients		t	Sig.	Correlations		
		Beta				Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)			3.94	.00			
	HEX_HonHumMale	-.20		-2.47	.01	.07	-.18	-.14
	HEX_HonHumFemale	.03		.44	.65	.16	.03	.02
	HEX_EmotionalityMale	-.03		-.60	.54	.00	-.04	-.03
	HEX_EmotionalityFemale	-.16		-2.60	.01	-.09	-.18	-.15
	HEX_ExtraversionMale	.23		3.31	.00	.35	.23	.19
	HEX_ExtraversionFemale	.10		1.34	.18	.30	.09	.08
	HEX_AgreeablenessMale	.01		.25	.80	.10	.01	.01
	HEX_AgreeablenessFemale	-.01		-.15	.87	.00	-.01	-.01
	HEX_ConscientiousnessMale	-.10		-1.38	.16	.23	-.10	-.08
	HEX_ConscientiousnessFemale	.11		1.48	.13	.29	.11	.08
	HEX_OpennessMale	-.00		-.09	.92	.23	-.00	-.00
	HEX_OpennessFemale	.04		.60	.54	.25	.04	.03
	DELTA_DEZINTEGRACIJAMale	.03		.37	.71	-.26	.02	.02
	DELTA_DEZINTEGRACIJAFemale	.00		.02	.97	-.24	.00	.00
	AM54_TotalMale	-.46		-4.26	.00	-.42	-.30	-.25
	AM54_TotalFemale	-.04		-.47	.63	-.33	-.03	-.02

a. Dependent Variable: FACESTEST_AVERAGEWell_being

R=0,58; F_(16,182)=6,04; p<0.00

- Prosečno opažanje Ukupne porodične dobrobiti kod supružnika je povezano sa Poštenjem, Ekstraverzijom i Amoralom kod muškarca, kao i sa Emocionalnošću kod žene.

- Rezultati po pojedinim aspektima porodičnog funkcionisanja su:

- Prosečno opažanje Odnosa balansirane kohezivnosti u porodici kod supružnika je povezano sa Ekstraverzijom i Amoralom kod muškarca, kao i sa Emocionalnošću kod žene.

R=0,64; $F_{(16,182)}=8,00$; $p<0.00$ (tabela A1 u Dodatku A)

- Prosečno opažanje Odnosa balansirane fleksibilnosti u porodici kod supružnika je povezano sa Poštenjem, Ekstraverzijom i Amoralom kod muškarca, kao i sa Emocionalnošću kod žene.

R=0,59; $F_{(16,182)}=6,15$; $p<0.00$ (tabela A2 u Dodatku A)

- Prosečan stepen balansiranosti i funkcionalnosti porodičnog sistema (Cirkumpleks odnos) koji opažaju supružnici je povezan sa Poštenjem, Ekstraverzijom i Amoralom kod muškarca, kao i sa Emocionalnošću kod žene.

R=0,65; $F_{(16,182)}=8,53$; $p<0.00$ (tabela A3 u Dodatku A)

- Prosečno opažanje Kvaliteta komunikacije u porodici kod supružnika je povezano sa Poštenjem, Ekstraverzijom i Amoralom kod muškarca, kao i sa Emocionalnošću i Ekstraverzijom kod žene.

R=0,54; $F_{(16,182)}=4,72$; $p<0.00$ (tabela A4 u Dodatku A)

- Prosečan stepen Zadovoljstva porodičnim životom kod supružnika je povezan sa Ekstraverzijom i Amoralom kod muškarca, kao i sa Emocionalnošću kod žene.

R=0,45; $F_{(16,182)}=2,93$; $p<0.00$ (tabela A5 u Dodatku A)

5.1.3.3 Povezanost strukture ličnosti muškarca sa njegovim opažanjem porodičnog funkcionisanja

Tabela 23: Povezanost strukture ličnosti muškarca i opažanja Ukupne porodične dobrobiti kod muškarca

Model		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
		Beta			Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)		4.05	.00			
	HEX_HonHumMale	-.07	-1.00	.31	.22	-.07	-.05
	HEX_EmotionalityMale	-.01	-.24	.80	.01	-.01	-.01
	HEX_ExtraversionMale	.26	3.76	.00	.39	.26	.22
	HEX_AgreeablenessMale	.07	1.16	.24	.17	.08	.06
	HEX_ConscientiousnessMale	-.07	-1.04	.29	.27	-.07	-.06
	HEX_OpennessMale	.03	.54	.58	.25	.04	.03
	DELTA_DEZINTEGRACIJAMale	-.00	-.02	.98	-.31	-.00	-.00
	AM54_TotalMale	-.47	-4.70	.00	-.51	-.32	-.27

a. Dependent Variable: FACESTEST_Well_beingMale

$R=0,57$; $F_{(8,191)}=11,79$; $p<0.00$

- Opažanje Ukupne porodične dobrobiti kod muškarca je povezano sa njegovom Ekstraverzijom i Amoralom.

- Rezultati po pojedinim aspektima porodičnog funkcionisanja su:

- Opažanje Odnosa balansirane kohezivnosti kod muškarca je povezano sa njegovom Ekstraverzijom i Amoralom.

$R=0,64$; $F_{(8,191)}=16,93$; $p<0.00$ (tabela A6 u Dodatku A)

- Opažanje Odnosa balansirane fleksibilnosti kod muškarca je povezano sa njegovom Ekstraverzijom i Amoralom.

$R=0,52$; $F_{(8,191)}=8,84$; $p<0.00$ (tabela A7 u Dodatku A)

- Opažanje Stepena balansiranosti i funkcionalnosti porodičnog sistema (Cirkumpleks odnosa) kod muškarca je povezano sa njegovom Ekstraverzijom i Amoralom.
R=0,62; $F_{(8,191)}=15,16$; $p<0.00$ (tabela A8 u Dodatku A)
- Opažanje Kvaliteta komunikacije kod muškarca je povezano sa njegovom Ekstraverzijom i Amoralom.
R=0,51; $F_{(8,191)}=8,26$; $p<0.00$ (tabela A9 u Dodatku A)
- Opažanje Zadovoljstva porodičnim životom kod muškarca je povezano sa njegovom Ekstraverzijom i Amoralom.
R=0,43; $F_{(8,191)}=5,56$; $p<0.00$ (tabela A10 u Dodatku A)

5.1.3.4 Povezanost strukture ličnosti žene sa njenim opažanjem porodičnog funkcionisanja

Tabela 24: Povezanost strukture ličnosti žene i opažanja Ukupne porodične dobrobiti kod žene:

Model		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
		Beta			Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)		1.73	.08			
	HEX_HonHumFemale	.01	.21	.83	.14	.01	.01
	HEX_EmotionalityFemale	-.08	-1.24	.21	-.09	-.09	-.08
	HEX_ExtraversionFemale	.17	2.11	.03	.34	.15	.13
	HEX_AgreeablenessFemale	.01	.25	.80	.01	.01	.01
	HEX_ConscientiousnessFemale	.16	2.05	.04	.31	.14	.13
	HEX_OpennessFemale	.07	.95	.34	.20	.06	.06
	DELTA_DEZINTEGRACIJAFemale	-.09	-1.12	.26	-.28	-.08	-.07
	AM54_TotalFemale	-.03	-.38	.69	-.23	-.02	-.02

a. Dependent Variable: FACESTEST_Well_beingFemale

R=0,41; $F_{(8,190)}=5,00$; $p<0.00$

- Opažanje Ukupne porodične dobrobiti kod žene je povezano sa njenom Ekstraverzijom i Savesnošću.

- Rezultati po pojedinim aspektima porodičnog funkcionisnja su:
- Opažanje Odnosa balansirane Kohezivnosti u porodici kod žene je povezano sa njenom Dezintegracijom.
R=0,47; $F_{(8,190)}=6,88$; $p<0.00$ (tabela A11 u Dodatku A)
- Opažanje Odnosa balansirane Fleksibilnosti u porodici kod žene je povezano sa njenom Emocionalnošću i Ekstraverzijom.
R=0,46; $F_{(8,190)}=6,52$; $p<0.00$ (tabela A12 u Dodatku A)
- Opažanje stepena balansiranosti i funkcionalnosti porodičnog sistema (Cirkumpleks odnos) u porodici kod žene je povezano sa njenom Dezintegracijom.
R=0,50; $F_{(8,190)}=7,91$; $p<0.00$ (tabela A13 u Dodatku A)
- Opažanje Kvaliteta komunikacije u porodici kod žene je povezano sa njenom Ekstraverzijom.
R=0,34; $F_{(8,190)}=3,26$; $p<0.00$ (tabela A14 u Dodatku A)
- Opažanje Zadovoljstva porodičnim životom kod žene je povezano sa njenom Savesnošću. R=0,30; $F_{(8,190)}=2,43$; $p<0.01$ (tabela A15 u Dodatku A)

5.1.3.5 Povezanost strukture ličnosti muškarca sa opažanjem porodičnog funkcionisanja kod žene

Tabela 25: Povezanost strukture ličnosti muškarca i opažanja Ukupne porodične dobrobiti kod žene:

Model		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
		Beta			Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)		5.02	.00			
	HEX_HonHumMale	-.29	-3.42	.00	-.08	-.24	-.23
	HEX_EmotionalityMale	-.03	-.52	.60	-.01	-.03	-.03
	HEX_ExtraversionMale	.10	1.27	.20	.19	.09	.08
	HEX_AgreeablenessMale	-.01	-.21	.83	-.00	-.01	-.01
	HEX_ConscientiousnessMale	-.09	-1.11	.26	.11	-.08	-.07
	HEX_OpennessMale	.06	.88	.37	.15	.06	.06
	DELTA_DEZINTEGRACIJAMale	-.00	-.03	.97	-.12	-.00	-.00

AM54_TotalMale		-0.37	-3.21	.00	-0.20	-0.22	-0.21
a. Dependent Variable: FACESTEST_Well_beingFemale							

$R=0,35$; $F_{(8,191)}=3,36$; $p<0.00$

- Opažanje Ukupne porodične dobrobiti kod žene je povezano sa Poštenjem i Amoralom kod muškarca.

- Rezultati po pojedinim aspektima porodičnog funkcionisnja su:

- Opažanje Odnosa balansirane kohezivnosti kod žene je povezano sa Poštenjem i Amoralom kod muškarca.

$R=0,39$; $F_{(8,191)}=4,34$; $p<0.00$ (tabela A16 u Dodatku A)

- Opažanje Odnosa balansirane fleksibilnosti kod žene je povezano sa Poštenjem i Amoralom kod muškarca.

$R=0,35$; $F_{(8,191)}=3,46$; $p<0.00$ (tabela A17 u Dodatku A)

- Opažanje Stepena balansiranosti i funkcionalnosti porodičnog sistema (Cirkumpleks odnosa) kod žene je povezano sa Poštenjem i Amoralom kod muškarca.

$R=0,40$; $F_{(8,191)}=4,67$; $p<0.00$ (tabela A18 u Dodatku A)

- Opažanje Kvaliteta komunikacije kod žene je povezano sa Poštenjem i Amoralom kod muškarca.

$R=0,33$; $F_{(8,191)}=3,02$; $p<0.00$ (tabela A19 u Dodatku A)

- Ne postoji povezanost strukture ličnosti muškarca i opažanja Zadovoljstva porodičnim životom kod žene - Koeficijent multiple regresione korelacije nije statistički značajan.

$R=0,24$; $F_{(8,191)}=1,46$; $p<0.17$

5.1.3.6 Povezanost strukture ličnosti žene sa opažanjem porodičnog funkcionisanja kod muškarca

Tabela 26: Povezanost strukture ličnosti žene i opažanja Ukupne porodične dobrobiti kod muškarca:

Model		Standardized Coefficients		t	Sig.	Correlations		
		Beta				Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)			3.94	.00			
	HEX_HonHumFemale	-.00		-.05	.95	.12	-.00	-.00
	HEX_EmotionalityFemale	-.12		-1.75	.08	-.06	-.12	-.11
	HEX_ExtraversionFemale	.00		.02	.97	.16	.00	.00
	HEX_AgreeablenessFemale	-.05		-.74	.45	-.00	-.05	-.05
	HEX_ConscientiousnessFemale	.03		.36	.71	.18	.02	.02
	HEX_OpennessFemale	.11		1.45	.14	.21	.10	.09
	DELTA_DEZINTEGRACIJAFemale	.04		.50	.61	-.13	.03	.03
	AM54_TotalFemale	-.32		-3.58	.00	-.32	-.25	-.24

a. Dependent Variable: FACESTEST_Well_beingMale

$R=0,37$; $F_{(8,190)}=3,87$; $p<0,00$

- Opažanje Ukupne porodične dobrobiti kod muškarca je povezano sa Amoralom kod žene.

- Rezultati po pojedinim aspektima porodičnog funkcionisanja su:

- Opažanje Odnosa balansirane Kohezivnosti kod muškarca je povezano sa Amoralom kod žene.

$R=0,39$; $F_{(8,190)}=4,29$; $p<0,00$ (tabela A20 u Dodatku A)

- Opažanje Odnosa balansirane Fleksibilnosti kod muškarca je povezano sa Amoralom kod žene.

$R=0,35$; $F_{(8,190)}=3,41$; $p<0,00$ (tabela A21 u Dodatku A)

- Opažanje Stepena balansiranosti i funkcionalnosti porodičnog sistema (Cirkumpleks odnosa) kod muškarca je povezano sa Amoralom kod žene.

$R=0,40$; $F_{(8,190)}=4,70$; $p<0,00$ (tabela A22 u Dodatku A)

- Opažanje Kvaliteta porodične komunikacije kod muškarca je povezano sa Amoralom kod žene.

R=0,36; $F_{(8,190)}=3,54$; $p<0.00$ (tabela A23 u Dodatku A)

- Opažanje Zadovoljstva porodičnim životom kod muškarca je povezano sa Amoralom i Emocionalnošću kod žene.

R=0,32; $F_{(8,190)}=2,74$; $p<0.00$ (tabela A24 u Dodatku A)

5.1.4 Promene u percepciji porodičnog funkcionisanja nakon bračnog psihoterapijskog tretmana – t-test za zavisne uzorke

Tabela 27: Promene u prosečnoj percepciji porodičnog funkcionisanja supružnika nakon bračnog psihoterapijskog tretmana – t-test za zavisne uzorke

Paired Samples Test								
	Paired Differences					t	df	Sig. (2-tailed)
	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	95% Confidence Interval of the Difference				
				Lower	Upper			
FACESTEST_AVERAGEFamilySatisfaction - FACESRETEST_AVERAGEFamilySatisfaction	-.26	.64	.04	-.35	-.17	-5.72	199	.00
FACESTEST_AVERAGEFamilyCommunication - FACESRETEST_AVERAGEFamilyCommunication	-.13	.68	.04	-.23	-.04	-2.81	199	.00
FACESTEST_AVERAGECohesionRatio - FACESRETEST_AVERAGECohesionRatio	-.09	.47	.03	-.16	-.02	-2.85	199	.00
FACESTEST_AVERAGEFlexibilityRatio - FACESRETEST_AVERAGEFlexibilityRatio	-.05	.26	.01	-.09	-.01	-2.91	199	.00
FACESTEST_AVERAGEWell_being - FACESRETEST_AVERAGEWell_being	-.12	.42	.03	-.18	-.06	-4.10	199	.00
FACESTEST_AVERAGETotalCircumplexRatio - FACESRETEST_AVERAGETotalCircumplexRatio	-.07	.33	.02	-.11	-.02	-3.04	199	.00

5.1.5 Povezanost strukture ličnosti i promene u porodičnom funkcionisanju – individualni i interpersonalni aspekti – multipla regresiona analiza

5.1.5.1 Povezanost diskrepanci u strukturi ličnosti između muškarca i žene sa njihovim prosečnim opažanjem promena u porodičnom funkcionisanju nakon psihoterapijskog tretmana

Tabela 28: Povezanost diskrepanci u strukturi ličnosti između muškarca i žene sa njihovim prosečnim opažanjem promene u Ukupnoj porodičnoj dobrobiti:

Model	Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations				
				Beta	Zero-order	Partial	Part	
1	(Constant)		-1.94	.05				
	HEX_HonHumDiffSquare		-.05	-.78	.43	-.02	-.05	-.05
	HEX_EmotionalityDiffSquare		-.09	-1.25	.21	.02	-.09	-.08
	HEX_ExtraversionDiffSquare		.11	1.46	.14	.17	.10	.10
	HEX_AgreeablenessDiffSquare		.12	1.63	.10	.15	.11	.11
	HEX_ConscientiousnessDiffSquare		.00	.00	.99	.02	.00	.00
	HEX_OpennessDiffSquare		.20	2.68	.00	.22	.19	.18
	DELTA_DEZINTEGRACIJADiffSquare		.06	.82	.41	.11	.05	.05
	AM54_TotalDiffSquare		.03	.47	.63	.08	.03	.03

a. Dependent Variable: Residual_Well_being_Change_AVERAGE

$R=0,30$; $F_{(8,190)}=2,46$; $p<0.01$

- Prosečna promena u opažanju Ukupne porodične dobrobiti kod supružnika je povezana sa diskrepancom među njima na dimenziji Otvorenost.
  - Rezultati po pojedinim aspektima porodičnog funkcionisanja su:
- Prosečna promena u opažanju Odnosa balansirane Kohezivnosti u porodici kod supružnika je povezana sa diskrepancom među njima na dimenzijama Ekstraverzija i Saradljivost.

$R=0,32$; $F_{(8,190)}=2,85$; $p<0.00$ (tabela A25 u Dodatku A)

- Prosečna promena u opažanju Odnosa balansirane Fleksibilnosti u porodici kod supružnika je povezana sa diskrepancom među njima na dimenzijama Ekstraverzija, Otvorenost i Amoral.
R=0,35; $F_{(8,190)}=3,44$; $p<0.00$ (tabela A26 u Dodatku A)
- Prosečna promena u opažanju Stepena balansiranosti i funkcionalnosti porodičnog sistema (Cirkumpleks odnosa) kod supružnika je povezana sa diskrepancom među njima na dimenzijama Ekstraverzija i Otvorenost.
R=0,35; $F_{(8,190)}=3,38$; $p<0.00$ (tabela A27 u Dodatku A)
- Ne postoji povezanost diskrepanci u strukturi ličnosti između muškarca i žene sa njihovim prosečnim opažanjem promene u Kvalitetu porodične komunikacije - Koeficijent multiple regresione korelacije nije statistički značajan.
R=0,26; $F_{(8,190)}=1,75$; $p<0.08$
- Ne postoji povezanost diskrepanci u strukturi ličnosti između muškarca i žene sa njihovim prosečnim opažanjem promene u nivou Zadovoljstva porodičnim životom - Koeficijent multiple regresione korelacije nije statistički značajan.
R=0,21; $F_{(8,190)}=1,18$; $p<0.31$

5.1.5.2 Povezanost strukture ličnosti muškarca i žene sa njihovim prosečnim opažanjem promena u porodičnom funkcionisanju nakon psihoterapijskog tretmana

Tabela 29: Povezanost strukture ličnosti muškarca i žene sa njihovim prosečnim opažanjem promene u stepenu Ukupne porodične dobrobiti:

Model	Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations			
				Beta	Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)		2.21	.02			
	HEX_HonHumMale	.03	.38	.70	.04	.02	.02
	HEX_HonHumFemale	-.07	-.85	.39	.03	-.06	-.05
	HEX_EmotionalityMale	.05	.81	.41	.01	.06	.05
	HEX_EmotionalityFemale	.01	.16	.87	.10	.01	.01
	HEX_ExtraversionMale	.00	.11	.90	.11	.00	.00

HEX_ExtraversionFemale		-13	-1.50	.13		-.09	-.11	-.10
HEX_AgreeablenessMale		-.24	-3.17	.00		-.24	-.22	-.21
HEX_AgreeablenessFemale		-.00	-.06	.95		.00	-.00	-.00
HEX_ConscientiousnessMale		.06	.79	.43		.15	.05	.05
HEX_ConscientiousnessFemale		-.15	-1.83	.06		-.08	-.13	-.12
HEX_OpennessMale		-.12	-1.38	.16		-.07	-.10	-.09
HEX_OpennessFemale		.07	.86	.38		-.00	.06	.05
DELTA_DEZINTEGRACIJAMale		-.13	-1.32	.18		-.22	-.09	-.08
DELTA_DEZINTEGRACIJAFemale		-.06	-.68	.49		-.06	-.05	-.04
AM54_TotalMale		-.11	-.97	.33		-.15	-.07	-.06
AM54_TotalFemale		-.11	-1.14	.25		-.13	-.08	-.07

a. Dependent Variable: Residual_Well_being_Change_AVERAGE

$R=0,42$; $F_{(16,182)}=2,43$; $p<0.00$

- Prosečna promena u opažanju Ukupne porodične dobrobiti kod supružnika je povezana sa Saradljivošću kod muškarca.
  - Rezultati po pojedinim aspektima porodičnog funkcionisnja su:
- Prosečna promena u opažanju Odnosa balansirane kohezivnosti u porodici kod supružnika je povezana sa Saradljivošću i Dezintegracijom kod muškarca.
 $R=0,45$; $F_{(16,182)}=3,01$; $p<0.00$ (tabela A28 u Dodatku A)
- Prosečna promena u opažanju Odnosa balansirane fleksibilnosti u porodici kod supružnika je povezana sa Saradljivošću i Otvorenošću kod muškarca i Savesnošću kod žene.
 $R=0,43$; $F_{(16,182)}=2,64$; $p<0.00$ (tabela A29 u Dodatku A)
- Prosečna promena u opažanju Stepena balansiranosti i funkcionalnosti porodičnog sistema (Cirkumpleks odnosa) kod supružnika je povezana sa Saradljivošću kod muškarca i Savesnošću kod žene.
 $R=0,46$; $F_{(16,182)}=3,21$; $p<0.00$ (tabela A30 u Dodatku A)

- Ne postoji povezanost strukture ličnosti muškarca i žene sa njihovim prosečnim opažanjem promene u Kvalitetu porodične komunikacije - Koeficijent multiple regresione korelacije nije statistički značajan.
R=0,34; $F_{(16,182)}=1,51$; $p<0.10$
- Ne postoji povezanost strukture ličnosti muškarca i žene sa njihovim prosečnim opažanjem promene u nivou Zadovoljstva porodičnim životom - Koeficijent multiple regresione korelacije nije statistički značajan.
R=0,32; $F_{(16,182)}=1,33$; $p<0.17$

5.1.5.3 Povezanost strukture ličnosti muškarca sa njegovim opažanjem promena u porodičnom funkcionisanju nakon psihoterapijskog tretmana

Tabela 30: Povezanost strukture ličnosti muškarca i njegovog opažanja promena u stepenu Ukupne porodične dobrobiti:

Model		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
		Beta			Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)		1.16	.24			
	HEX_HonHumMale	.03	.34	.73	-.00	.02	.02
	HEX_EmotionalityMale	.02	.32	.74	.00	.02	.02
	HEX_ExtraversionMale	.02	.32	.74	.07	.02	.02
	HEX_AgreeablenessMale	-.25	-3.37	.00	-.23	-.23	-.23
	HEX_ConscientiousnessMale	-.04	-.53	.59	.03	-.03	-.03
	HEX_OpennessMale	-.01	-.22	.82	-.04	-.01	-.01
	DELTA_DEZINTEGRACIJAMale	-.11	-1.24	.21	-.11	-.09	-.08
	AM54_TotalMale	-.02	-.24	.80	-.02	-.01	-.01

a. Dependent Variable: Residual_Well_being_Change_Male

R=0,27; $F_{(8,191)}=1,97$; $p<0.05$

- Promene pod uticajem psihoterapijskog tretmana u opažanju Ukupne porodične dobrobiti kod muškarca su povezane sa Saradljivošću kod muškarca.

- Rezultati po pojedinim aspektima porodičnog funkcionisanja su:
- Promene pod uticajem psihoterapijskog tretmana u opažanju Odnosa balansirane kohezivnosti u porodici kod muškarca su povezane sa Saradljivošću kod muškarca. $R=0,32$; $F_{(8,191)}=2,73$; $p<0.00$ (tabela A31 u Dodatku A)
- Promene pod uticajem psihoterapijskog tretmana u opažanju Odnosa balansirane fleksibilnosti u porodici kod muškarca su povezane sa Saradljivošću kod muškarca. $R=0,29$; $F_{(8,191)}=2,25$; $p<0.02$ (tabela A32 u Dodatku A)
- Promene pod uticajem psihoterapijskog tretmana u opažanju Stepena balansiranosti i funkcionalnosti porodičnog sistema (Cirkumpleks odnosa) kod muškarca su povezane sa Saradljivošću kod muškarca. $R=0,33$; $F_{(8,191)}=2,92$; $p<0.00$ (tabela A33 u Dodatku A)
- Ne postoji povezanost strukture ličnosti muškarca i njegovog opažanja promena u Kvalitetu porodične komunikacije - Koeficijent multiple regresione korelacije nije statistički značajan. $R=0,20$; $F_{(8,191)}=1,04$; $p<0.40$
- Ne postoji povezanost strukture ličnosti muškarca i promene u njegovom opažanju Zadovoljstva porodičnim životom - Koeficijent multiple regresione korelacije nije statistički značajan. $R=0,21$; $F_{(8,191)}=1,15$; $p<0.32$

5.1.5.4 Povezanost strukture ličnosti žene sa njenim opažanjem promena u porodičnom funkcionisanju

- Ne postoji povezanost strukture ličnosti žene i promene u njenom opažanju Ukupne porodične dobrobiti - Koeficijent multiple regresione korelacije nije statistički značajan. $R=0,23$; $F_{(8,190)}=1,38$; $p<0.20$
  - Rezultati po pojedinim aspektima porodičnog funkcionisanja su:
  - Promena u opažanju Odnosa balansirane kohezivnosti u porodici kod žene je povezana sa njenom Ekstraverzijom i Amoralom. $R=0,31$; $F_{(8,190)}=2,53$; $p<0.01$ (tabela A34 u Dodatku A)

- Promena u opažanju Odnosa balansirane fleksibilnosti u porodici kod žene je povezana sa njenim Amoralom.
R=0,27; $F_{(8,190)}=1,98$; $p<0.05$ (tabela A35 u Dodatku A)
- Promena u opažanju Stepena balansiranosti i funkcionalnosti porodičnog sistema (Cirkumpleks odnosa) u porodici kod žene je povezana sa njenim Amoralom.
R=0,31; $F_{(8,190)}=2,52$; $p<0.01$ (tabela A36 u Dodatku A)
- Ne postoji povezanost strukture ličnosti žene i promene u njenom opažanju Kvaliteta porodične komunikacije - Koeficijent multiple regresione korelacije nije statistički značajan.
R=0,18; $F_{(8,190)}=0,79$; $p<0.60$
- Ne postoji povezanost strukture ličnosti žene i promene u njenom stepenu Zadovoljstva porodičnim životom - Koeficijent multiple regresione korelacije nije statistički značajan.
R=0,16; $F_{(8,190)}=0,64$; $p<0.74$

5.1.5.5. Povezanost strukture ličnosti muškarca sa opažanjem promena u porodičnom funkcionisanju kod žene

Tabela 31: Povezanost strukture ličnosti muškarca i opažanja promene u Ukupnoj porodičnoj dobrobiti kod žene:

Model	Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations				
				Beta	Zero-order	Partial	Part	
1	(Constant)		1.98	.04				
	HEX_HonHumMale		-0.06	-.77	.44	.00	-.05	-.05
	HEX_EmotionalityMale		.04	.56	.57	.01	.04	.03
	HEX_ExtraversionMale		-.02	-.28	.77	.09	-.02	-.02
	HEX_AgreeablenessMale		-.22	-3.04	.00	-.21	-.21	-.20
	HEX_ConscientiousnessMale		.08	.96	.33	.18	.07	.06
	HEX_OpennessMale		-.11	-1.52	.13	-.08	-.10	-.10
	DELTA_DEZINTEGRACIJAMale		-.13	-1.48	.13	-.21	-.10	-.10

AM54_TotalMale							
a. Dependent Variable: Residual_Well_being_Change_Female							

$R=0,36$; $F_{(8,191)}=3,55$; $p<0.00$

- Promena u opažanju Ukupne porodične dobrobiti kod žene je povezana sa Saradljivošću kod muškarca.

- Rezultati po pojedinim aspektima porodičnog funkcionisnja su:

- Promena u opažanju Odnosa balansirane Kohezivnosti u porodici kod žene je povezana sa Saradljivošću i Dezintegracijom kod muškarca.

$R=0,41$; $F_{(8,191)}=5,00$; $p<0.00$ (tabela A37 u Dodatku A)

- Promena u opažanju Odnosa balansirane Fleksibilnosti u porodici kod žene je povezana sa Saradljivošću kod muškarca.

$R=0,35$; $F_{(8,191)}=3,43$; $p<0.00$ (tabela A38 u Dodatku A)

- Promena u opažanju Stepena balansiranosti i funkcionalnosti porodičnog sistema (Cirkumpleks odnosa) kod žene je povezana sa Saradljivošću i Amoralom kod muškarca. $R=0,41$; $F_{(8,191)}=4,95$; $p<0.00$ (tabela A39 u Dodatku A)

- Promena u opažanju Kvaliteta porodične komunikacije u porodici kod žene je povezana sa strukturom ličnosti muškarca, ali ne i sa nekom određenom dimenzijom ličnosti kod muškarca.

$R=0,31$; $F_{(8,191)}=2,52$; $p<0.01$ (tabela A40 u Dodatku A)

- Ne postoji povezanost strukture ličnosti muškarca i opažanja promene u stepenu Zadovoljstva porodičnim životom kod žene - Koeficijent multiple regresione korelacije nije statistički značajan.

$R=0,24$; $F_{(8,191)}=1,55$; $p<0.14$

5.1.5.6 Povezanost strukture ličnosti žene sa opažanjem promena u porodičnom funkcionisanju kod muškarca

- Ne postoji povezanost strukture ličnosti žene i opažanja promene u Ukupnoj porodičnoj dobrobiti kod muškarca:

$R=0,20$; $F_{(8,190)}=1,08$; $p<0.37$

Koeficijent multiple regresione korelacije nije statistički značajan.

- Ne postoji povezanost strukture ličnosti žene i opažanja promene u Kohezivnosti porodice kod muškarca:
 $R=0,18$; $F_{(8,190)}=0,82$; $p<0.58$
 Koeficijent multiple regresione korelacije nije statistički značajan.
- Ne postoji povezanost strukture ličnosti žene i opažanja promene u Fleksibilnosti porodice kod muškarca:
 $R=0,20$; $F_{(8,190)}=1,00$; $p<0.43$
 Koeficijent multiple regresione korelacije nije statistički značajan.
- Ne postoji povezanost strukture ličnosti žene i opažanja promene u stepenu balansiranošću i funkcionalnosti porodičnog sistema (Cirkumpleks odnosa) kod muškarca:
 $R=0,21$; $F_{(8,190)}=1,11$; $p<0.35$
 Koeficijent multiple regresione korelacije nije statistički značajan.
- Ne postoji povezanost strukture ličnosti žene i opažanja promene u Kvalitetu porodične komunikacije kod muškarca:
 $R=0,18$; $F_{(8,190)}=0,83$; $p<0.57$
 Koeficijent multiple regresione korelacije nije statistički značajan.
- Ne postoji povezanost strukture ličnosti žene i promene u stepenu Zadovoljstva porodičnim životom kod muškarca:
 $R=0,19$; $F_{(8,190)}=0,96$; $p<0.46$
 Koeficijent multiple regresione korelacije nije statistički značajan.

5.1.6 Povezanost strukture ličnosti i promena u bračnom funkcionisanju u zavisnosti od tipa psihoterapijske intervencije – kanonička korelaciona analiza

Tabela 32: Povezanost promena kod supružnika u porodičnom funkcionisanju sa njihovom strukturom ličnosti i korišćenim psihoterapijskim intervencijama

		Promene u porodičnom funkcionisanju kod supružnika	Dimenzije ličnosti muškarca i žene i psihoterapijske intervencije
			Kanonički faktori desnog skupa varijabli

First canonical correlation	Second canonical correlation	Kanonički faktori levog skupa varijabli	Canonical variate		Canonical variate
Rho=0.66	Rho=0.58	Kohesion male change	.41	HEX_HonHumMale	.09
Hi ² ₍₃₇₀₎ =422.90	Hi ² ₍₃₂₄₎ =323.10	Kohesion female change	.80	HEX_HonHumFemale	-.03
P<.03	P<.50	Flexibility male change	.43	HEX_EmotionalityMale	-.18
		Flexibility female change	.66	HEX_EmotionalityFemale	.32
		Total circumplex male change	.46	HEX_ExtraversionMale	.28
		Total circumplex female change	.80	HEX_ExtraversionFemale	-.10
		Communication male change	.26	HEX_AgreeablenessMale	-.35
		Communication female change	.32	HEX_AgreeablenessFemale	.08
		Satisfaction male change	.39	HEX_ConscientiousnessMale	.178
		Satisfaction female change	.27	HEX_ConscientiousnessFemale	-.13
				HEX_OpennessMale	-.06
				HEX_OpennessFemale	.13
				DELTA_DEZINTEGRACIJA Male	-.48
				DELTA_DEZINTEGRACIJA Female	-.08
				AM54_TotalMale	-.28
				AM54_TotalFemale	-.31
				Oživljavanje	.01
				Restrukturiranje porodice	.32
				Pravljenje granica	.20
				Paradoksalne intervencije	.34
				Reframing	-.09
				Prestanak činjenja sve više istog	-.03

		Pozitivna konotacija	-09
		Porodični rituali	-04
		Kontraparadoks	-04
		Detriangulacija	-08
		Korišćenje metafora	.02
		Eksplíciranje konflikata	.08
		Eksternalizacija problema	-05
		Dekonstruktivno slušanje i postavljanje pitanja	-11
		Otvaranje novih priča	-07
		DT1 Cirkularna pitanja	-17
		DT2 Internalizovani drugi	-02
		DT4 Refleksivno slušanje	-26
		DT5 Refleksivna pitanja	.06
		DT6 Pridruživanje	-27
		DT7 Genogram	-08

Tabela 33: Povezanost promena u porodičnom funkcionisanju kod supružnika sa psihoterapijskim intervencijama

		Promene u porodičnom funkcionisanju kod supružnika		Psihoterapijske intervencije	
First canonical correlation	Second canonical correlation	Kanonički faktori levog skupa varijabli	Canonical variate	Kanonički faktori desnog skupa varijabli	Canonical variate
Rho=0.54	Rho=0.48	Kohesion male change	-38	Oživljavanje	-24
Hi ² ₍₂₁₀₎ =262.99	Hi ² ₍₁₈₀₎ =199.21	Kohesion female change	-55	Restrukturiranje porodice	-12
P<.00	P<.15	Flexibility male change	-11	Pravljenje granica	.17

	Flexibility female change	-.77	Paradoksalne intervencije	-.35
	Total circumplex male change	-.30	Reframing	-.16
	Total circumplex female change	-.72	Prestanak činjenja sve više istog	-.13
	Communication male change	-.29	Pozitivna konotacija	-.07
	Communication female change	-.67	Porodični rituali	.25
	Satisfaction male change	-.327	Kontraparadoks	-.02
	Satisfaction female change	-.37	Detriangulacija	-.00
			Korišćenje metafora	-.11
			Ekspliciranje konflikata	.00
			Eksternalizacija problema	-.11
			Dekonstruktivno slušanje i postavljanje pitanja	.28
			Otvaranje novih priča	.00
			DT1 Cirkularna pitanja	.16
			DT2 Internalizovani drugi	.01
			DT4 Refleksivno slušanje	.20
			DT5 Refleksivna pitanja	-.32
			DT6 Pridruživanje	.37
			DT7 Genogram	.49

5.2 REZIME REZULTATA

5.2.1 Deskriptivna statistika

- Oko polovine uzorka muškaraca (51,7%) i žena (48,3%) su srednjeg obrazovanja, dok je oko jedne trećine muškaraca (31,3%) i žena (34,8%) visokog obrazovanja. Preko 40% ukupnog uzorka su višeg ili visokog obrazovanja.
- Najveći broj parova u uzorku (44,8%) ima dvoje dece, dok 33,8% ima jedno dete.
- Starost muškaraca u uzorku varira od 21 do 66, a žena od 20 do 62 godine. Broj godina u braku varira od 1 do 43 godine, prosečno 11,49 godina.

5.2.2 Stepen povezanosti osobina ličnosti između muškaraca i žena, kao i procena porodičnog funkcionisanja

Rezultati supružnika značajno koreliraju na sledećim dimenzijama⁹:

- Hexaco - Poštenje, Savesnost, Otvorenost
- Delta 10 - Dezintegracija¹⁰
- Amoral – Lascivia, Frustralia, Crudelia i Amoral total
- Faces test

Tabela 34: Faces test – skale na kojima je detektovana statistički značajna korelacija između muškaraca i žena

Osnovne skale	Izvedene i nezavisne skale
<ul style="list-style-type: none"> • Balansirana kohezija • Balansirana fleksibilnost • Razdvojenost • Umreženost • Rigidnost • Haotičnost	<ul style="list-style-type: none"> • Odnos balansirane kohezije • Odnos balansirane fleksibilnosti • Cirkumpleks odnos • Porodična komunikacija • Porodično zadovoljstvo

⁹ Sve korelacije u ovoj listi su na nivou 0,01

¹⁰ Značajne korelacije su na svim subdimenzijama Dezintegracije osim Socijalne anhedonije

- Faces retest

Tabela 35: Faces retest – skale na kojima je detektovana statistički značajna korelacija između muškaraca i žena

Osnovne skale	Izvedene i nezavisne skale
<ul style="list-style-type: none"> • Balansirana kohezija • Balansirana fleksibilnost • Razdvojenost • Umreženost • Rigidnost • Haotičnost 	<ul style="list-style-type: none"> • Odnos balansirane kohezije • Odnos balansirane fleksibilnosti • Cirkumpleks odnos • Porodična komunikacija • Porodično zadovoljstvo

5.2.3 Povezanost strukture ličnosti i porodičnog funkcionisanja – individualni i interpersonalni aspekti

5.2.3.1 Povezanost diskrepanci u strukturi ličnosti između muškarca i žene sa njihovim prosečnim opažanjem porodičnog funkcionisanja

- Diskrepance u strukturi ličnosti između muškarca i žene nisu povezane sa njihovim prosečnim opažanjem nijednog aspekta porodičnog funkcionisanja.

5.2.3.2 Povezanost strukture ličnosti muškarca i žene sa njihovim prosečnim opažanjem porodičnog funkcionisanja

- Prosečno opažanje Ukupne porodične dobrobiti kod supružnika je povezano sa Poštenjem, Ekstraverzijom i Amoralom kod muškarca, kao i sa Emocionalnošću kod žene. Što je izraženost Poštenja i Amoralom kod muškarca manja, kao i što je izraženost Ekstraverzije veća, to je prosečna percepcija Ukupne porodične dobrobiti kod supružnika veća. Sa druge strane, što je izraženost Emocionalnosti kod žene manja, to je prosečna percepcija Ukupne porodične dobrobiti kod supružnika veća.
- Prosečno opažanje Odnosa balansirane kohezivnosti u porodici kod supružnika je povezano sa Ekstraverzijom i Amoralom kod muškarca, kao i sa Emocionalnošću kod žene. Što je izraženost Amoralom kod muškarca manja, kao i što je izraženost Ekstraverzije veća, to je prosečna percepcija Odnosa balansirane kohezivnosti kod

supružnika veća. Što je izraženost Emocionalnosti kod žene manja, to je prosečna percepcija Odnosa balansirane kohezivnosti kod supružnika veća.

- Prosečno opažanje Odnosa balansirane fleksibilnosti u porodici kod supružnika je povezano sa Poštenjem, Ekstraverzijom i Amoralom kod muškarca, kao i sa Emocionalnošću kod žene. Što je izraženost Poštenja i Amoralala kod muškarca manja, kao i što je izraženost Ekstraverzije veća, to je prosečna percepcija Odnosa balansirane fleksibilnosti kod supružnika veća. Što je izraženost Emocionalnosti kod žene manja, to je prosečna percepcija Odnosa balansirane fleksibilnosti kod supružnika veća.
- Prosečan stepen balansiranosti i funkcionalnosti porodičnog sistema (Cirkumpleks odnos) koji opažaju supružnici je povezan sa Poštenjem, Ekstraverzijom i Amoralom kod muškarca, kao i sa Emocionalnošću kod žene. Što je izraženost Poštenja i Amoralala kod muškarca manja, kao i što je izraženost Ekstraverzije veća, to je prosečna percepcija Stepena balansiranosti i funkcionalnosti porodičnog sistema kod supružnika veća. Što je izraženost Emocionalnosti kod žene manja, to je prosečna percepcija Stepena balansiranosti i funkcionalnosti porodičnog sistema kod supružnika veća.
- Prosečno opažanje Kvaliteta komunikacije u porodici kod supružnika je povezano sa Poštenjem, Ekstraverzijom i Amoralom kod muškarca, kao i sa Emocionalnošću i Ekstraverzijom kod žene. Što je izraženost Poštenja i Amoralala kod muškarca manja, kao i što je izraženost Ekstraverzije veća, to je prosečna percepcija Kvaliteta komunikacije kod supružnika veća. Što je izraženost Emocionalnosti kod žene manja, kao i što je izraženost Ekstraverzije veća, to je prosečna percepcija Kvaliteta komunikacije kod supružnika veća.
- Prosečan stepen Zadovoljstva porodičnim životom kod supružnika je povezan sa Ekstraverzijom i Amoralom kod muškarca, kao i sa Emocionalnošću kod žene. Što je izraženost Amoralala kod muškarca manja, kao i što je izraženost Ekstraverzije veća, to je prosečna percepcija stepena Zadovoljstva porodičnim životom kod supružnika veća. Što je izraženost Emocionalnosti kod žene manja, to je prosečna percepcija stepena Zadovoljstva porodičnim životom kod supružnika veća.

5.2.3.3 Povezanost strukture ličnosti muškarca sa njegovim opažanjem porodičnog funkcionisanja

- Opažanje Ukupne porodične dobrobiti, Odnosa balansirane kohezivnosti, Odnosa balansirane fleksibilnosti, Stepena balansiranosti i funkcionalnosti porodičnog sistema (Cirkumpleks odnosa), Kvaliteta komunikacije, kao i stepena Zadovoljstva porodičnim životom kod muškarca je povezano sa njegovom Ekstraverzijom i Amoralom. Što je izraženost Amoralala kod muškarca niža, kao i što je izraženost Ekstraverzije veća, to je prosečna percepcija svih navedenih aspekata porodičnog funkcionisanja kod muškarca veća.

5.2.3.4 Povezanost strukture ličnosti žene sa njenim opažanjem porodičnog funkcionisanja

- Opažanje Ukupne porodične dobrobiti kod žene je povezana sa njenom Ekstraverzijom i Savesnošću. Što je izraženost Savesnosti i Ekstraverzije kod žene veća, to je percepcija Ukupne porodične dobrobiti kod žene veća.
- Opažanje Odnosa balansirane Kohezivnosti u porodici kod žene je povezana sa njenom Dezintegracijom. Što je izraženost Dezintegracije kod žene manja, to je percepcija Odnosa balansirane kohezivnosti kod žene veća.
- Opažanje Odnosa balansirane Fleksibilnosti u porodici kod žene je povezana sa njenom Emocionalnošću i Ekstraverzijom. Što je izraženost Ekstraverzije kod žene veća, kao i što je izraženost Emocionalnosti manja, to je percepcija Odnosa balansirane Fleksibilnosti kod žene veća.
- Opažanje stepena balansiranosti i funkcionalnosti porodičnog sistema (Cirkumpleks odnos) u porodici kod žene je povezano sa njenom Dezintegracijom. Što je izraženost Dezintegracije kod žene manja, to je percepcija stepena balansiranosti i funkcionalnosti porodičnog sistema kod žene veća.
- Opažanje Kvaliteta komunikacije u porodici kod žene je povezano sa njenom Ekstraverzijom. Što je izraženost Ekstraverzije kod žene veća, to je percepcija Kvaliteta komunikacije kod žene veća.

- Stepen Zadovoljstva porodičnim životom kod žene je povezan sa njenom Savesnošću. Što je izraženost Savesnosti kod žene veća, to je percepcija Stepena Zadovoljstva porodičnim životom kod žene veća.

5.2.3.5 Povezanost strukture ličnosti muškarca sa opažanjem porodičnog funkcionisanja žene

- Opažanje Ukupne porodične dobrobiti, Odnosa balansirane kohezivnosti, Odnosa balansirane fleksibilnosti, Stepena balansiranosti i funkcionalnosti porodičnog sistema (Cirkumpleks odnosa), kao i Kvaliteta komunikacije kod žene je povezano sa Poštenjem i Amoralom kod muškarca. Što je izraženost Amoralala i Poštenja kod muškarca manja, to je percepcija svih navedenih aspekata porodičnog funkcionisanja kod žene veća.

5.2.3.6 Povezanost strukture ličnosti žene sa opažanjem porodičnog funkcionisanja muškarca

- Opažanje porodičnog funkcionisanja kod muškarca u oblasti Ukupne porodične dobrobiti, Odnosu balansirane Kohezivnosti, Odnosu balansirane Fleksibilnosti, Stepenu balansiranosti i funkcionalnosti porodičnog sistema (Cirkumpleks odnosu), Kvalitetu komunikacije i Zadovoljstvu porodičnim životom je povezano sa Amoralom kod žene. Što je izraženost Amoralala kod žene manja, to je percepcija svih pomenutih aspekata porodičnog funkcionisanja kod muškarca veća.
- Stepen Zadovoljstva porodičnim životom kod muškarca je povezan sa Emocionalnošću kod žene. Što je izraženost Emocionalnosti kod žene manja, to je percepcija Zadovoljstva porodičnim životom kod muškarca veća.

5.2.4 Promene u percepciji porodičnog funkcionisanja nakon bračnog psihoterapijskog tretmana

5.2.4.1 Promene u prosečnoj percepciji porodičnog funkcionisanja supružnika nakon bračnog psihoterapijskog tretmana

- Kod supružnika postoji statistički značajna razlika u prosečnom opažanju: Ukupne porodične dobrobiti, Odnosu balansirane Kohezivnosti, Odnosu balansirane

Fleksibilnosti, Stepenu balansiranosti i funkcionalnosti porodičnog sistema (Cirkumpleks odnosu), Kvalitetu komunikacije i Zadovoljstvu porodičnim životom. Supružnici su u proseku na svim pomenutim aspektima porodičnog funkcionisanja zadovoljniji u odnosu na period pre tretmana.

5.2.5 Povezanost strukture ličnosti i promene u porodičnom funkcionisanju – individualni i interpersonalni aspekti

5.2.5.1 Povezanost diskrepanci u strukturi ličnosti između muškarca i žene sa njihovim prosečnim opažanjem promena u porodičnom funkcionisanju nakon psihoterapijskog tretmana

- Prosečna promena u opažanju Ukupne porodične dobrobiti kod supružnika je povezana sa diskrepancom među njima na dimenziji Otvorenost. Što je izraženost razlika među supružnicima na dimenziji Otvorenost pre tretmana veća, to je njihova prosečna percepcija pozitivne promene Ukupne porodične dobrobiti pod uticajem tretmana veća.
- Prosečna promena u opažanju Odnosa balansirane Kohezivnosti u porodici kod supružnika je povezana sa diskrepancom među njima na dimenzijama Ekstraverzija i Saradljivost. Što je izraženost razlika među supružnicima na tim dimenzijama pre tretmana veća, to je njihova prosečna percepcija pozitivne promene Balansirane kohezivnosti u porodici pod uticajem tretmana veća.
- Prosečna promena u opažanju Odnosa balansirane Fleksibilnosti u porodici kod supružnika je povezana sa diskrepancom među njima na dimenzijama Ekstraverzija, Otvorenost i Amoral. Što je izraženost razlika među njima na tim dimenzijama pre tretmana bila veća, to je njihova prosečna percepcija pozitivne promene Balansirane fleksibilnosti u porodici pod uticajem tretmana veća.
- Prosečna promena u opažanju Stepenu balansiranosti i funkcionalnosti porodičnog sistema (Cirkumpleks odnosa) kod supružnika je povezana sa diskrepancom među njima na dimenzijama Ekstraverzija i Otvorenost. Što je izraženost razlika među njima na tim dimenzijama pre tretmana bila veća, to je

njihova prosečna pozitivna promena u opažanju stepena balansiraniosti i funkcionalnosti porodičnog sistema pod uticajem tretmana veća.

5.2.5.2 Povezanost strukture ličnosti muškarca i žene sa njihovim prosečnim opažanjem promena u porodičnom funkcionisanju nakon psihoterapijskog tretmana

- Prosečna promena u opažanju Ukupne porodične dobrobiti kod supružnika je povezana sa Saradljivošću kod muškarca. Što je izraženost Saradljivosti kod muškarca pre tretmana bila manja, to je njihova prosečna percepcija pozitivne promene Ukupne porodične dobrobiti pod uticajem tretmana veća.
- Prosečna promena u opažanju Odnosa balansirane kohezivnosti u porodici kod supružnika je povezana sa Saradljivošću i Dezintegracijom kod muškarca. Što je izraženost Saradljivosti i Dezintegracije kod muškarca pre tretmana bila manja, to je njihova prosečna percepcija pozitivne promene u Odnosu balansirane kohezivnosti pod uticajem tretmana veća.
- Prosečna promena u opažanju Odnosa balansirane fleksibilnosti u porodici kod supružnika je povezana sa Saradljivošću i Otvorenošću kod muškarca i Savesnošću kod žene. Što je izraženost Saradljivosti i Otvorenosti kod muškarca pre tretmana bila manja i što je izraženost Savesnosti kod žene pre tretmana bila manja, to je njihova prosečna percepcija pozitivne promene u Odnosu balansirane fleksibilnosti pod uticajem tretmana veća.
- Prosečna promena u opažanju Stepena balansiraniosti i funkcionalnosti porodičnog sistema (Cirkumpleks odnosa) kod supružnika je povezana sa Saradljivošću kod muškarca i Savesnošću kod žene. Što je izraženost Saradljivosti kod muškarca pre tretmana bila manja i što je izraženost Savesnosti kod žene pre tretmana bila manja, to je njihova prosečna pozitivna promena u opažanju stepena balansiraniosti i funkcionalnosti porodičnog sistema pod uticajem tretmana veća.

5.2.5.3 Povezanost strukture ličnosti muškarca sa njegovim opažanjem promena u porodičnom funkcionisanju nakon psihoterapijskog tretmana

- Promene pod uticajem psihoterapijskog tretmana u opažanju Ukupne porodične dobrobiti, Odnosa balansirane kohezivnosti u porodici, Odnosa balansirane fleksibilnosti u porodici, kao i Stepena balansiranosti i funkcionalnosti porodičnog sistema (Cirkumpleks odnosa) kod muškarca su povezane sa Saradljivošću kod muškarca. Što je izraženost dimenzije Saradljivosti u strukturi ličnosti muškarca pre tretmana niža, to su sve ove pozitivne promene pod uticajem terapijskog tretmana veće.

5.2.5.4 Povezanost strukture ličnosti žene sa njenim opažanjem promena u porodičnom funkcionisanju

- Promena u opažanju Odnosa balansirane kohezivnosti u porodici kod žene je povezana sa njenom Ekstraverzijom i Amoralom. Što su izraženosti dimenzija Ekstraverzija i Amoral kod žene pre tretmana niži, to je pozitivna promena opažanja Odnosa balansirane kohezivnosti kod žene pod uticajem tretmana veća.
- Promena u opažanju Odnosa balansirane fleksibilnosti i Stepena balansiranosti i funkcionalnosti porodičnog sistema (Cirkumpleks odnosa) u porodici kod žene je povezana sa njenim Amoralom. Što je izraženost dimenzije Amoral kod žene pre tretmana niža, to je pozitivna promena opažanja u ova dva aspekta porodičnog funkcionisanja kod žene pod uticajem tretmana veća.

5.2.5.5 Povezanost strukture ličnosti muškarca sa opažanjem promena u porodičnom funkcionisanju kod žene

- Promena u opažanju Ukupne porodične dobrobiti kod žene je povezana sa Saradljivošću kod muškarca. Što je izraženost dimenzije Saradljivost kod muškarca pre tretmana niža, to je pozitivna promena opažanja Ukupne porodične dobrobiti kod žene pod uticajem tretmana veća.
- Promena u opažanju Odnosa balansirane Kohezivnosti u porodici kod žene je povezana sa Saradljivošću i Dezintegracijom kod muškarca. Što su izraženosti dimenzija Saradljivost i Dezintegracija kod muškarca pre tretmana niže, to je

pozitivna promena opažanja Odnosa balansirane kohezivnosti kod žene pod uticajem tretmana veća.

- Promena u opažanju Odnosa balansirane Fleksibilnosti u porodici kod žene je povezana sa Saradljivošću kod muškarca. Što je izraženost dimenzije Saradljivost kod muškarca pre tretmana niža, to je pozitivna promena opažanja Odnosa balansirane fleksibilnosti kod žene pod uticajem tretmana veća.
- Promena u opažanju Stepena balansiranosti i funkcionalnosti porodičnog sistema (Cirkumpleks odnosa) kod žene je povezana sa Saradljivošću i Amoralom kod muškarca. Što je izraženost dimenzija Saradljivost i Amoral kod muškarca pre tretmana niža, to je pozitivna promena u opažanju Stepena balansiranosti i funkcionalnosti porodičnog sistema kod žene pod uticajem tretmana veća.

5.2.5.6 Povezanost strukture ličnosti žene sa opažanjem promena u porodičnom funkcionisanju kod muškarca

- Opažanje promena u porodičnom funkcionisanju muškarca nije povezano sa strukturom ličnosti žene. Nijedna od ovih regresija nije značajna.

5.2.6 Povezanost strukture ličnosti i promena u bračnom funkcionisanju u zavisnosti od tipa psihoterapijske tehnike

5.2.6.1 Povezanost promena kod supružnika u porodičnom funkcionisanju sa njihovom strukturom ličnosti i korišćenim psihoterapijskim intervencijama

Postoji jedna značajna kanonička korelacija, odnosno promene u percepciji porodičnog funkcionisanja kod supružnika su u snažnoj korelaciji sa kombinacijom njihovih struktura ličnosti i navedene grupe psihoterapijskih tehnika. Promene pod uticajem ličnosti supružnika i upotrebljenih psihoterapijskih intervencija se detektuju na svim aspektima porodičnog funkcionisanja, a najviše na Odnosu balansirane kohezije i Cirkumpleks odnosu kod žene. Maksimalna promena porodičnog funkcionisanja se ostvaruje kod muškarca koji ima inicijalno visoku Ekstraverziju, nisku Saradljivost, nisku Dezintegraciju i nizak Amoral. Maksimalna promena porodičnog funkcionisanja se ostvaruje kod žene koja ima inicijalno visoku Emocionalnost i nizak Amoral.

U pogledu psihoterapijskih tehnika, maksimalna psihoterapijska promena u porodičnom funkcionisanju se postiže uz intenzivno korišćenje Restrukturiranja, Pravljenja granica i Paradoksalnih intervencija i uz izbegavanje korišćenja Refleksivnog slušanja i Pridruživanja.

5.2.6.2 Povezanost promena u porodičnom funkcionisanju kod supružnika sa psihoterapijskim intervencijama

Utvrđena je jedna značajna kanonička korelacija, odnosno promene u percepciji porodičnog funkcionisanja kod supružnika su u snažnoj korelaciji sa navedenom grupom psihoterapijskih tehnika. Maksimalna psihoterapijska promena se postiže uz intenzivno korišćenje Oživljavanja, Paradoksalnih intervencija i Refleksivnih pitanja, uz izbegavanje korišćenja Refleksivnog slušanja, Porodičnih rituala, Genograma, Pridruživanja i Dekonstruktivnog slušanja i postavljanja pitanja. Promena u porodici se postiže uniformno na svim zavisnim varijablama, a naročito na percepciji Odnosa balansirane fleksibilnosti, Cirkumpleks odnosa i Porodične komunikacije kod žene.

6 DISKUSIJA

“Nije preterano smatrati da je najveća nesreća za ljude i ovu planetu na kojoj oni žive - katkad potpuna, katkad delimična nesposobnost jednog velikog broja ljudi da vole. Isto tako, ne izgleda mi nimalo preterana misao da se čitavo čovečanstvo i zemlja pod njim održavaju pre svega zahvaljujući onim malobrojnim ljudima koji su u stanju da vole.”

Vladeta Jerotić

6.1 UVOD

Rezultati ovog istraživanja se mogu grupisati u tri celine, onako kako su i prikazani u prethodnim poglavljima. Prva se odnosi na inicijalne sličnosti i razlike u strukturi ličnosti između partnera, povezanost akterove strukture ličnosti i percepcije porodičnih odnosa, kao i povezanost partnerove strukture ličnosti i percepcije porodičnih odnosa od strane aktera. Druga celina bi se odnosila na rezultate koji su povezani sa psihoterapijskom promenom koja je postignuta u bračnom funkcionisanju, uticaju sličnosti i razlika u ličnostima među partnerima na psihoterapijsku promenu, kao i faktorima u ličnostima i aktera i partnera koji utiču na tu promenu. Najzad, treća grupa rezultata koji su dobijeni, tiču se pozitivnih i negativnih uticaja konkretnih psihoterapijskih intervencija i ličnosti supružnika na promene u bračnom funkcionisanju.

Ispitanici koji su obuhvaćeni ovim istraživanjem su relativno višeg obrazovanja nego što je to slučaj u opštoj populaciji (preko 40% imaju više ili visoko obrazovanje), ali su po pitanju broja dece (preko 75% ima jedno ili dvoje dece) relativno uobičajeni. Prosečna dužina trajanja braka je oko 12 godina, a raspon je veliki, od 1 do 43 godine. Ispitanici su heterogeni po starosti (okvirno između 20 i 60 godina) i to kod oba pola.

6.2 SLIČNOSTI IZMEĐU PARTNERA

Posvetimo se za početak diskusiji o detektovanim sličnostima kod parova koji su učestvovali u ovom istraživanju. One su detektovane preko Pearson-ovih i ICC korelacija

između partnera na posmatranim osobinama ličnosti i aspektima porodičnog funkcionisanja.

Prvi donekle iznenađujući rezultat, s obzirom da se radi o parovima koji su u bračnoj krizi, se tiče relativno velikog broja korelacija u osobinama ličnosti između supružnika. Naime, supružnici u ovom uzorku su slični u pogledu poštenja, savesnosti i otvorenosti, dezintegracije, amoralnosti i svim aspektima percepcije porodičnog funkcionisanja, kako pre bračnog tretmana, tako i nakon pet održanih psihoterapijskih seansi. Ovo je iznenađujuće upravo iz razloga što istraživačka građa generalno snažno podržava *hipotezu o sličnosti* kada je zadovoljstvo u braku u pitanju. Naši ispitanici su generalno u bračnoj krizi i, pretpostavka je, nezadovoljni bračnim odnosom, tako da je prirodno očekivati veći nesklad i manje sličnosti među njima. To je u ovom istraživanju i bilo formulisano u prvoj hipotezi koja, dakle, nije potvrđena.

U pogledu Poštenja, može se reći da nalazi ukazuju da će poštenija, iskrenija i vernija osoba imati tendenciju da izabere sličnog partnera i obrnuto, nepoštenija, lukavija, obmanjivija, pohlepna itd. osoba će birati sebi sličnu. S obzirom na pretpostavke koje su izložene u teorijskom delu o povezanosti poštenja i bračnog sklada, ovaj nalaz je donekle iznenađujući. Tim pre, što je utvrđena negativna povezanost Poštenja i Amoralna (Međedović, 2011), kao i poštenja i psihopatije (De Vries & Van Kampen, 2010; de Vries, Lee, & Ashton, 2008; Ashton, Lee, & Son, 2000). Funkcionisanje visoko poštenih osoba je pre svega obeleženo kooperativnošću, uviđavnošću, pa i moralnošću i saosećanjem (Ashton & Lee, 2008, Lee & Ashton, 2012) i logično je zaključiti da dve ovakve osobe ne inkliniraju konfliktoj relaciji. Sa druge strane, dve izrazito nepoštene osobe bi vrlo verovatno mogle biti sklone konfliktnim i manipulativnim relacijama koje u bračnoj dijadi znače bračnu krizu. U vezi sa ovim rezultatom, navedimo da parovi koreliraju i na dimenziji Amoral, i to na svim aspektima Amoralna (Lascivia, Frustralia i Crudelia). Treba, međutim, navesti da prosečna izraženost Amoralna nije visoka, ni kod muškaraca, ni kod žena, tako da se ne radi o izrazito nemoralnim ljudima, već parovi prosto imaju slične nivoe izraženosti ovih osobina. Čini se da postoji veoma visoka tendencija među ljudima da biraju partnere sličnog nivoa poštenja i moralnosti. U svakom slučaju, ono što je sigurno je da naš uzorak parova, dakle onih koji su u bračnoj krizi, to nedvosmisleno potvrđuje.

Sledeća detektovana korelacija ukazuje da će savesnija, disciplinovanija i marljivija osoba birati sličnog partnera u tom pogledu i obrnuto; nemarne, nesmotrene i neodgovorne osobe teže jedna drugoj. Nalazi nekoliko istraživanja koja su se bavila ovom povezanošću su kontradiktorna u odnosu na ovaj naš nalaz (npr. Rammstedt & Schupp, 2008; Botwin i sar., 1997; Kosek, 1996; Nemeček & Olson, 1999; Watson i sar., 2000; Gattis i sar., 2004), u smislu da su parovi koji su slični na ovoj dimenziji, generalno zadovoljniji svojim odnosom. Ispitanici u našem uzorku su slični po savesnosti iako nisu zadovoljni svojim odnosom.

Postoji i tendencija kod naših ispitanika (dakle parova koji su u bračnoj krizi i shodno tome nezadovoljni), da se partneri sa sličnim nivoom otvorenosti, kreativnosti, imaginacije itd. međusobno biraju. Drugim rečima, parovi koji su u bračnoj krizi su slični po dimenziji Otvorenost, što je nalaz koji je povezan, ali inkongruentan sa nalazima drugih studija (Rammstedt & Schupp, 2008; Blum & Mehrabian, 1999; Watson i sar., 2000), u kojima je utvrđeno da zapravo *zadovoljniji* supružnici koreliraju u Otvorenosti. Postavlja se pitanje kako objasniti ovu sličnost u izraženosti Otvorenosti kod osoba u bračnoj krizi. Jedno objašnjenje našeg nalaza, bi bilo da je moguće je da, sa jedne strane, dve izrazito otvorene osobe zapravo zanemaruju važne aspekte svog odnosa usled otvorenosti prema drugim sadržajima, što posledično vodi deterioraciji njihovog partnerskog odnosa. Sa druge strane, dve zatvorene osobe mogu, usled svoje konvencionalnosti, plitkoće i neimaginativnosti, imati veoma malo novih i pozitivnih sadržaja koje razmenjuju, što takođe može voditi nezadovoljstvu i krizi u odnosu.

Više studija (Rammstedt & Schupp, 2008; Gattis-a i sar., 2004) je utvrdilo da su srećni parovi slični u osobini Saradljivost. U tom smislu je, indirektno, naše istraživanje u skladu sa ovim nalazom, jer korelacija između nezadovoljnih supružnicika na toj dimenziji u ovom uzorku, nije utvrđena. O uticaju dimenzije Saradljivost na bračnu krizu i njeno prevazilaženje će posebno biti reči, s obzirom da se Saradljivost (i to na negativnom polu, drugim rečima agresivnost) pojavljuje u više aspekata, pre svega prevazilaženja bračne krize.

Sledeća korelacija među supružnicima koja je detektovana, je na dimenziji Dezintegracija. Drugim rečima, parovi se biraju i po stepenu izraženosti psihotične dispozicije, odnosno sklonosti ka psihotičnim doživljavanjima. Zanimljivo je da se pomenuta korelacija ponavlja kroz sve modalitete Dezintegracije, osim socijalne anhedonije. Parovi su slični po: opštoj egzekutivnoj disfunkciji, perceptivnoj distorziji, paranoji, depresiji, zaravnjenom afektu, somatiformnoj disregulaciji, pojačanoj svesnosti, magijskom mišljenju i maniji. Ovaj nalaz je takođe zanimljiv, jer ukazuje na slaganje u nivou psihotične patologije među partnerima, za razliku od odsustva slaganja u nivou neurotične patologije (korelacija na dimenziji Emocionalnost je čak negativna), a koja je u drugim istraživanjima ustanovljena kao tipična za brakove u krizi (Gattis i sar., 2004). Izgleda da se partneri, bar oni sa poremećenim odnosima biraju prema izraženosti dezintegrativnih fenomena, što verovatno ima veze i sa attachment stilom oba partnera. Jedna studija u toj oblasti ukazuje na interakciju problema u oblasti attachment-a i fenomena dezintegracije, kao i njihovog negativnog uticaja na intimnu relaciju (Želeskov-Djorić i Međedović, 2011). Nalazi u našem istraživanju su kongruentni sa nalazima ranijih studija o sličnosti među supružnicima po različitim modalitetima psihopatologije, odnosno psihijatrijskih poremećaja (npr. Galbaud du Fort i sar., 1998; Maes i sar., 1998; McLeod, 1995) i psihijatrijskih simptoma (npr. Dubuis-Stadelmann i sar., 2001; Galbaud du Fort i sar., 1994). Treba, međutim, napomenuti da prosečne vrednosti Dezintegracije u našem uzorku nisu naročito visoke, ni kod muškaraca, ni kod žena, tako da jedan deo korelacije verovatno potiče od parova koji oboje imaju niske skorove na posmatranoj dimenziji. U svakom slučaju, pomenuta korelacija postoji i možemo hipotezirati razloge za njenu prisutnost, i tu možemo navesti više mogućih objašnjenja. Prva hipoteza bi bila da je sličnost u patologiji rezultat načina izbora partnera, u smislu izbora prema specifičnim karakteristikama, pa i patologiji. Drugo objašnjenje postulira međusobni uticaj partnera usled dugotrajne i intenzivne povezanosti, dok treće locira uzroke u eksterne faktore kao što su geografska ili socijalna stratifikacija (npr. Maes i sar., 1998; Whisman i sar., 2004).

Supružnici pokazuju veliko slaganje na svim aspektima procene bračnog funkcionisanja, kako inicijalno, pre početka tretmana, tako i prilikom retestiranja. Dakle, postoji slaganje među partnerima u njihovoj proceni porodične kohezivnosti, fleksibilnosti, funkcionalnosti, komunikacije i zadovoljstva u braku. Uzimajući u obzir da se radi o

parovima koji su u krizi i verovatno imaju mnoge tačke neslaganja, ovaj nalaz deluje iznenađujuće. Implikacija ovog nalaza je da se supružnici, uprkos pretpostavljenim mnogim drugim neslaganjima, zapravo „slažu da se ne slažu“ i da se „slažu u tome koliko se ne slažu“. Zanimljivo je da se slaganje odnosi na sve posmatrane aspekte porodičnog funkcionisanja, kako pre, tako i posle tretmana. Dakle, čak se i eventualna promena pod uticajem psihoterapije slično opaža od strane supružnika. Istraživanja vezano za ovu vrstu povezanosti na uzorcima iz normalne populacije daju slične rezultate (npr. Barelds, 2005; Karney, Bradbury, Fincham, & Sullivan, 1994). Važno je napomenuti da ta istraživanja potvrđuju pomenutu korelaciju u proceni i među parovima koji imaju visoko zadovoljstvo svojom intimnom relacijom, kao i među parovima koji imaju nisko zadovoljstvo tom relacijom (Barelds, 2005). Čini se da parovi imaju tendenciju da slično ocenjuju svoj odnos nezavisno od stanja u kome se taj odnos nalazi. Ovaj nalaz potvrđuje našu drugu postavljenu generalnu hipotezu.

Treba napomenuti da naš dizajn nije podrazumevao postojanje kontrolne grupe, tako da je teorijski moguće da bi korelacije između parova koji nisu u bračnoj krizi mogle biti i veće. Ipak, imajući u vidu da korelacije između osobina ličnosti supružnika u brakovima bez krize nisu niže od ovih (npr. Mehrabian, 1989), moguće je da izvore bračne krize ne treba tražiti u ličnosnoj diskrepanci između supružnika, već u nekim drugim faktorima, od kojih to mogu biti i jednostavne pozicije na crtama ličnosti, bez obzira na to da li su supružnici po tome slični ili ne. Argument u prilog ove tvrdnje su i rezultati našeg istraživanja koji se tiču povezanosti između diskrepanci u osobinama ličnosti supružnika i njihove zajedničke percepcije bračne krize, o kojima će još biti reči.

6.3 POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI I PORODIČNOG FUNKCIONISANJA PRE PSIHOTERAPIJSKOG TRETMANA

U prvoj velikoj grupi rezultata razmatramo i povezanosti strukture ličnosti muškarca i žene i porodičnog funkcionisanja. S obzirom da je ovo grupa parova koja započinje bračni psihoterapijski tretman zbog bračne krize, ova grupa podataka nam potencijalno može odgovoriti na pitanje koji su faktori nastanka bračne krize. Merena su

dva tipa efekata: efekti aktera (strukture ličnosti osobe koju posmatramo) na sopstvenu percepciju stanja u porodici i efekti partnera (strukture ličnosti partnera) na percepciju aktera u vezi stanja u porodici. Drugim rečima, ovi rezultati nam govore kako sopstvena ličnost utiče na percepciju porodice, ali i kako partnerova ličnost utiče na tu percepciju. Indirektno, time se delimično analizira cirkularna uzročnost u partnerskom odnosu, i to u segmentu bračne krize. Cirkularna uzročnost je inače poznat i široko prihvaćen, pa i jedan od bazičnih teorijskih koncepata porodične terapije (npr. Milojković, Srna, i Mićović, 1997). Pomenutom akter – partner analizom se testira i model međuzavisnosti aktera i partnera (APIM model), o kome je već bilo reči u teorijskom delu (npr. Kenny i sar., 2006).

Diskutovaćemo o povezanosti percepcija porodice kod partnera iz nekoliko uglova. Najpre će biti reči o uticaju diskrepanci između njih, zatim o uticaju njihovih struktura ličnosti, efektu aktera (muškarca i žene posebno) i efektu partnera (u oba pravca). Fokusiraćemo se pre svega na najopštiji aspekt porodičnog funkcionisanja koji smo prigodno nazvali Ukupna porodična dobrobit (koji predstavlja prosečnu vrednost izraženosti različitih aspekata porodičnog funkcionisanja), uz osvrt na druge aspekte gde rezultati to sugerišu.

6.3.1 Razlike između muškarca i žene i njihova zajednička percepcija porodičnog funkcionisanja

Kao što smo već konstatovali, razlike u strukturi ličnosti između muškarca i žene nisu povezane sa njihovim prosečnim opažanjem nijednog aspekta porodičnog funkcionisanja. Drugim rečima, same diskrepance u osobinama partnera ne govore ništa o porodičnoj dobrobiti, zadovoljstvu, kvalitetu komunikacije itd. i samim tim se ne mogu smatrati faktorom nastanka bračne krize, čime je potvrđena treća hipoteza ovog istraživanja. Ovi rezultati su u skladu sa većinom ranijih istraživanja u ovoj oblasti (npr. Barelds, 2005; Robins i sar., 2000; Gattis i sar., 2004).

6.3.2 Strukture ličnosti muškarca i žene i njihova zajednička percepcija porodičnog funkcionisanja

Prosečno opažanje Ukupne porodične dobrobiti kod supružnika je pozitivno povezano sa Ekstraverzijom i negativno sa Poštenjem i Amoralom kod muškarca, kao i

negativno sa Emocionalnošću kod žene. Drugim rečima, kada je muškarac u pitanju, stepen izraženosti porodične dobrobiti je povezana sa njegovim niskim poštenjem, visokom komunikativnošću i niskom amoralnošću. Visoka ekstraverzija kao faktor bračnog sklada je očekivani nalaz, s obzirom da su ekstravertne osobe generalno i pozitivnije u komunikaciji. Povezanost moralnosti i zadovoljstva u braku je takođe očekivana i logična. Međutim, na prvi pogled zbunjuje nalaz u vezi povezanosti procene porodice i poštenja. Taj nalaz implicira da je prosečna procena stanja u porodici od strane supružnika pozitivnija ako je muškarac nepošten, neiskren, pohlepan i neskroman. Obrnuto, manje zadovoljni parovi su oni gde je muškarac pošten, izrazite dobrote, pravedan, iskren, nepohlepan. Vrlo je verovatno da se nisko poštenje u ovom nalazu zapravo više odnosi na aspekt skromnosti, pravednosti, dobrote, pa i neodlučnosti, a manje na nemoralne aspekte negativnog pola dimenzije poštenje iz HEXACO prostora ličnosti. To bi značilo da su muškarci koji nisu previše skromni ili ponizni, da bi bili inhibirani, nesnalažljivi, neodlučni ili inferiorni, zapravo povezani sa većom prosečnom percepcijom dobrobiti kod supružnika. Kao što ćemo kasnije videti, ovaj nalaz zapravo ima veze pre svega sa percepcijom porodice od strane žena. Sa druge strane, visoka emocionalnost, odnosno neurotičnost kod žena je povezana sa bračnom krizom, odnosno negativnijom prosečnom procenom ukupne porodične dobrobiti supružnika. Ovaj nalaz je tipičan za istraživanja u ovoj oblasti u smislu da je neuroticizam najčešći prediktor bračnog nesklada (npr. Barelds, 2005; Karney & Bradbury, 1995; Kurdek, 1999; Donnellan i sar., 2004; Schmitt, Kliegel & Shapiro, 2007). Neurotičnost najčešće ukazuje na osobu koja je sklona doživljavanju negativnih afekata i koja je plašljiva, anksiozna, zavisna, preosetljiva i povredljiva. Ova konstelacija osobina ukazuje na osobu koja u interpersonalnim relacijama ima tendenciju ka negativnoj atribuciji sebe, a verovatno i partnera, što logično, negativno utiče na kvalitet bračne relacije. Kada u obzir uzmemo i rezultate na drugim aspektima porodičnog funkcionisanja, možemo generalizovati ovaj nalaz na zaključak da je bračna kriza najvećim delom povezana ili sa amoralom ili sa prevelikom skromnošću, poniznošću i neodlučnošću kod muškarca i sa neuroticizmom kod žene. Razorni uticaj amoralnosti, odnosno psihopatije na komunikaciju je veoma dobro empirijski dokumentovan (npr. Paulhus i Williams, 2002), a isti je slučaj i sa neuroticizmom (npr. Barelds, 2005), dok je nalaz u vezi poštenja, koliko je autoru ovog rada poznato, novina u empirijskoj evidenciji, odnosno neka istraživanja o

povezanosti poštenja i kvaliteta socijalnih relacija sugerišu sasvim suprotno (Peters i sar, 2011).

6.3.3 Struktura ličnosti muškarca i njegovo opažanje porodice

Opažanje Ukupne porodične dobrobiti (ali uniformno i svih drugih aspekata porodičnog funkcionisanja) kod muškarca, povezano je pozitivno sa njegovom Ekstraverzijom i negativno sa Amoralom. Drugim rečima, muškarci koji su pozitivnih emocija, vedri, komunikativni, aktivni, koji jasno ispoljavaju svoje potrebe, koji imaju bolje socijalne veštine i generalno su druželjubiviji, su istovremeno i zadovoljniji porodičnim odnosima. Ovaj nalaz je u skladu sa prethodnim istraživanjima u kojima je često konstatovana pozitivna povezanost ekstraverzije i bračnog zadovoljstva (Barelds, 2005; Belsky & Hsieh, 1998). Obrnuto, muškarci sa psihopatskim crtama, dakle koji imaju neke od sledećih osobina: loša kontrola impulsa, hedonizam, lenjost, manipulativnost, okrutnost, sadistizam, brutalnost i sl. su istovremeno i manje zadovoljni porodičnim funkcionisanjem. Dakle, psihopatija se i kao efekat aktera negativno odražava na percepciju porodičnog funkcionisanja. Verovatno je da ovakva struktura ličnosti, u svojoj destruktivnosti, nikada nije zadovoljna relacijom, a moguće je da burno negativno reaguje na male povode i tumači postupke partnerke na najnegativniji mogući način. Takođe je moguće da ovakva struktura ličnosti ima potpuno nerealna i egocentrična očekivanja u partnerskoj relaciji i samim tim biva ekstremno nezadovoljna realnim uskraćenjima koja se nužno dešavaju u porodičnom životu (npr. Smith i sar., 2014).

6.3.4 Struktura ličnosti žene i njeno opažanje porodice

Drugi efekat aktera na percepciju porodice je vezan za žene i nije tako uniforman na različitim aspektima percepcije porodičnog funkcionisanja. Na opštem nivou, opažanje ukupne porodične dobrobiti kod žene, zavisi od njene Ekstraverzije i Savesnosti. Sa druge strane, neke druge osobine su takođe u korelaciji sa percepcijom porodičnog funkcionisanja od strane žene, samo na drugim aspektima: Dezintegracija je povezana sa percepcijom kohezije i stepena funkcionalnosti porodičnog sistema, Emocionalnost i Ekstraverzija sa fleksibilnošću, dok je Ekstraverzija povezana sa kvalitetom komunikacije, a Savesnost sa zadovoljstvom porodičnim životom. Razmotrimo ove rezultate: ekstraverzija je pozitivno povezana sa ukupnom porodičnom dobrobiti, fleksibilnošću i kvalitetom

porodične komunikacije i to predstavlja logičan nalaz s obzirom na to da ekstravertnije osobe teže pozitivnim emocijama, druželjubivije su, vesele, aktivne, što su sve osobine koje se i intuitivno mogu povezati sa većim porodičnim zadovoljstvom, a i empirijski je ta veza potvrđena (Barelds, 2005; Belsky & Hsieh, 1998). Što se tiče savesnosti, žene koje su organizovane, marljive, disciplinovane i temeljne imaju tendenciju da imaju viši doživljaj ukupne porodične dobrobiti, kao i da budu zadovoljnije porodičnim životom, što je takođe konzistentno sa prethodnim istraživanjima (Gattis i sar., 2004; Watson i Humrichouse, 2006; Donellan i sar., 2004). S obzirom da je savesnost indirektno i delimično povezano sa moralnošću, možda ovaj nalaz ima i taj korelat. Ono što je, čini se, važan nalaz u ovom segmentu je da je dezintegracija kod žene ovde u negativnoj korelaciji sa njenom percepcijom kohezivnosti i funkcionalnosti porodičnog sistema. Ovaj nalaz se može interpretirati i kao tendencija žene koja više uvažava princip realnosti, da istovremeno percipira svoju porodicu kao kohezivniju i funkcionalniju. Uzeti zajedno, ovi nalazi konvergiraju ka jednoj tradicionalnoj slici ženske uloge, u smislu da su žene koje imaju "tradicionalnije" poimanje ženske uloge u porodici, kao što su realističnost, savesnost, stabilnost, moralnost itd., zapravo i zadovoljnije brakom i porodičnim funkcionisanjem. Drugi način interpretacije ove grupe osobina bi bio vezan za zrelost, jer se te osobine zapravo intuitivno mogu lako povezati sa osobinama zrele ličnosti.

6.3.5 Struktura ličnosti muškarca i opažanje porodice od strane žene

Prelazimo na diskusiju efekta partnera na percepciju porodičnog funkcionisanja. Kada je u pitanju opažanje ukupne porodične dobrobiti, kohezivnosti, fleksibilnosti, funkcionalnosti i kvaliteta komunikacije u porodici od strane žene, ona je negativno povezana sa Poštenjem i Amoralom kod muškarca. Što muškarac ima niži skor na skali Amoral, a u isto vreme i niži skor na skali Poštenje, to žena doživljava više ukupne porodične dobrobiti. Ovde ponovo imamo kontradiktoran nalaz i ponovo je u pitanju poštenje. Naime, žena je nezadovoljna ukoliko muškarac ima visok skor na skali Poštenje. Postavlja se pitanje kako ovde valja tumačiti nizak skor na skali Poštenje, kada u isto vreme postoji i niska izraženost Amoral? Kako amoralnost i poštenje visoko negativno koreliraju, amoralnost se ovde ponaša kao supresor. To znači da je varijansa psihopatske, destruktivne manipulativnosti niskog poštenja već obuhvaćena varijablom amoralnosti, a

preostala varijansa u varijabli poštenja se odnosi na neki aspekt "poštenog ponašanja" koji je zapravo moralno irelevantan. Ponovo možemo hipotezirati da taj deo varijanse ima veze sa preterano izraženom skromnošću, dobrotom i pravednošću koju žena tumači kao nesnalažljivost, neodlučnost, inhibiranost ili inferiornost. Drugim rečima, psihopatija nije dobrodošla osobina, ali je neki aspekt ukupnog ponašanja koji opisujemo kao nepoštenje, možda u smislu ne-preterane skromnosti, ne-preterane dobrote, ne-preterane pravednosti i slično, dobrodošao za ženinu pozitivnu percepciju porodičnog funkcionisanja. Možemo pretpostaviti da pomenuta konstelacija osobina kojom su žene zadovoljnije, zapravo odražava njihovu potrebu za sigurnošću, što neka vrsta "snalažljivosti" muškarca možda sugeriše.

6.3.6 Struktura ličnosti žene i opažanje porodice od strane muškarca

Opažanje ukupne porodične dobrobiti kao i svih drugih aspekata porodičnog funkcionisanja kod muškarca, zavisi isključivo od ženinog Amoralita i ta korelacija je negativna. Što je žena moralnija, to će muškarac pozitivnije ocenjivati porodično funkcionisanje. Drugim rečima, realno prisustvo moralnosti (naspram psihopatije) kod žene se u percepciji muškarca pojavljuje kao skoro isključivi kriterijum za sveukupnu pozitivnu percepciju bračnog i porodičnog funkcionisanja. Ovaj nalaz se može prigodno interpretirati i kao muškarčevo insistiranje na „smernosti“ kod žene (u smislu moralnosti) kao preduslovu za njegovu pozitivnu percepciju porodice. Treba naglasiti da se ovde radi o percepciji porodičnih odnosa kod muškarca koja je nezavisna od njegove ličnosti, odnosno, da je u pitanju isključivo objektivno prisutna (a)moralnost kod žene. U tom smislu, ovaj nalaz implicira da je efekat prisustva amoralnosti kod žene objektivno negativan faktor zadovoljstva u bračnoj relaciji kada je muškarac u pitanju.

Od svih posmatranih aspekata porodičnog funkcionisanja, percepcija muškarca samo u oblasti zadovoljstva porodičnom životom zavisi i od neurotičnosti žene. Može se reći da je muškarac nezadovoljan porodičnim životom ukoliko je žena sklona negativnim afektivnim doživljavanjima i ispoljavanjima.

6.3.7 Diskusija o efektu aktera na pojavu bračne krize

Sada možemo postaviti pitanje kakve to intrapersonalne strukture dovode do negativne atribucije porodičnog života kod aktera? Kod muškaraca imamo dve osobine koje imaju takav uticaj: psihopatija i introverzija, dok su kod žena u pitanju introverzija, nesavesnost i, u nekim aspektima, dezintegracija i neurotičnost.

Dakle, kada su u pitanju muškarci, negativnu procenu porodičnog funkcionisanja daju oni koji su psihopate, visoko nemoralni, manipulativni i brutalni. Njih bismo mogli prigodno nazvati „destruktivni“. Druga kategorija nezadovoljnih bi bili „introvertirani“, odnosno povučeni, nedruštveni, stidljivi, pasivni, tihi i rezervisani i verovatno nejasni i nespretni u ispoljavanju svojih potreba i osećanja i samim tim, hronično osujećeni. Dok su „destruktivni“ nezadovoljni nedovoljnom količinom očekivanih gratifikacija „sada i ovde“ u bračnom i porodičnom životu, što ih verovatno čini dodatno destruktivnim i ofanzivnim u komunikaciji, „introvertirani“ su verovatno nespretni u socijalnoj komunikaciji, nejasni u ispoljavanju svojih potreba, pa samim tim i osujećeni i posledično nezadovoljni. Dakle, osobine kod muškaraca koji ih mogu svrstati ili u „destruktivne“ ili u „introvertirane“ su faktori bračne krize.

Kad su u pitanju žene, negativniju procenu porodične dobrobiti daju introvertnije i nesavesnije žene. Dakle, negativniju procenu daju one koje su stidljive, pasivne, povučene, tihe i rezervisane. Takođe, negativniju procenu daju i one koje su aljkave, nemarne, nesmotrene, lenje, neodgovorne i rasejane. Kao i kod muškaraca, može se pretpostaviti da su introvertnije žene takođe nespretni i nejasni u saopštavanju svojih želja, potreba i emocija, a verovatno i da su inhibirane, te samim tim verovatnije osujećene i nezadovoljne. Što se tiče niske savesnosti, verovatno se radi o nespremnosti da se ulaže odgovarajući napor u skladu sa realnim zahtevima bračnog i porodičnog života, kao i nerealnim očekivanjima, pa posledično i pojave nezadovoljstva kod takvih žena. Sa druge strane, nešto manji, ali i dalje značajan uticaj ima visoka neurotičnost; žena koja je preosetljiva, plašljiva, sentimentalna, povredljiva i anksiozna negativnije vidi svoju porodicu, a isti je slučaj i sa ženom koja ima visoku dezintegraciju tj. psihotičnost, odnosno koja ima oslabljen kontakt sa realitetom. Dakle, osobine kod žena koje povećavaju verovatnoću za pojavu bračne krize i koje se mogu smatrati faktorima bračne krize su povučenost, manjak savesnosti,

neurotičnost i psihotičnost. S obzirom da je struktura ličnosti aktera evidentno jedan od prediktora bračne krize, možemo zaključiti da je četvrta hipoteza ovog istraživanja potvrđena.

6.3.8 Diskusija o efektu partnera na pojavu bračne krize

Drugo pitanje, u vezi faktora pojave bračne krize, je koji su to efekti partnera, odnosno partnerove strukture ličnosti, koji utiču na pojavu negativne percepcije porodične dobrobiti kod aktera i, posledično, pojavu bračne krize. Napomenimo načelno da povezanost ličnosti partnera i bračnog funkcionisanja generalno ima veću epistemološku težinu za razumevanje toga kako ličnost generiše bračnu krizu (u odnosu na povezanost ličnosti aktera i bračnog funkcionisanja) usled toga što ne postoji kontaminacija procene porodičnog funkcionisanja ličnošću procenjivača, pa su samim tim dobijeni podaci objektivniji.

Dakle, čime su nezadovoljne žene kod svojih partnera? Odgovor je vezan za dva tipa muškaraca: prvi je „destruktivni“, a drugi je „nesnađeni“. Žene su veoma nezadovoljne ako je njihov partner nemoralan u smislu sebičnosti, impulsivnosti, ekstremnog hedonizma, lenjosti, sadizma, pasivne amoralnosti i sličnih osobina. Verovatno je da su ovakvi partneri direktno ugrožavajući za psihološku i fizičku bezbednost, jer se među njima nalazi čitava lepeza mogućih ispoljavanja psihopatije, od pasivnih formi nezainteresovanosti, sebičnosti i lenjosti do nasilja, brutalnosti i drugih aktivnih formi ispoljavanja destrukcije u porodici. Treba naglasiti da je jedan broj parova u uzorku i došao na tretman povodom nekog oblika nasilja.

Drugi tip muškarca koji generiše veliku količinu nezadovoljstva kod žene je tzv. „nesnađeni“ ili „dobričina“ ili „poštenjačina“. To su muškarci izrazito poštjeni u svojoj suštini, skromni, nenametljivi, iskreni, pravedni, lojalni, što su generalno deklarativno visoko vrednovane osobine. U čemu je onda problem? Pretpostavimo sledeću situaciju: muškarac u porodici je izrazito pošten, pravedan, lojalan, skroman, „mrava ne bi zgazio“. Koliko je takav muškarac socijalno snalažljiv u nestabilnom društvu sa potpuno drugačijim sistemom vrednosti od njegovog? Verovatno ne previše. Drugo: koliko takav muškarac jasno i direktno ispoljava svoje potrebe, emocije, stavove? Verovatno ne previše. Treće:

koliko takav muškarac ima autoriteta u porodici i uliva sigurnosti ženi? Verovatno ne previše. Možda u ovoj mini debati leži neki odgovor na pitanje odkud ovakva percepcija porodičnog funkcionisanja kod žena. Može biti da je u pitanju nekakva tradicionalna ili arhetipska potreba žene da pored sebe ima muškarca koji je snalažljiv, dominantan, pa i lukav, prepreden i sposoban da se prilagodi raznim situacijama što ne mora nužno da podrazumeva poštenje, ali sa druge strane podrazumeva moralnost, odnosno neprelaženje nekih granica opšte moralnog ponašanja. Jedno novije istraživanje o povezanosti tzv. Mračne trijade osobina i partnerskog funkcionisanja čak konstatuje da je Makijavelizam pozitivno povezan sa zadovoljstvom u intimnoj relaciji kod žena, ali da se to ne odnosi na druge aspekte Mračne trijade (Smith i sar., 2014). Drugim rečima, odnos zadovoljstva u intimnim relacijama kod žena i moralnih aspekata ponašanja kod muškarca nije pravolinijski, niti jednostavan. Verovatno se radi o kombinaciji potrebe kod žena da imaju sigurnog muškarca koji je asertivan, dominantan, pa i manipulativan do neke mere, ali ne i nemoralan i brutalan.

Čime su nezadovoljni muškarci kod žena? Odgovor na ovo pitanje je prilično jednostavan: njihovom nemoralnošću. Drugim rečima, muška percepcija kvaliteta porodičnog funkcionisanja je isključivo povezana sa stepenom izraženosti moralnosti kod žene. Ukoliko je kod žene prisutna neka kombinacija osobina iz prostora Amoralna, to se direktno odražava na nizak nivo doživljaja ukupne porodične dobrobiti kod muškarca. To bi moglo da se definiše kao imperativ ka „smernosti“, ukoliko to posmatramo iz nekog tradicionalističkog ugla, pa i zrelosti, a možemo čak hipotezirati da muškarci u slučaju prisustva amoralnosti kod žene, imaju tendenciju ka ljubomori (što klinička opservacija takođe potvrđuje), što onda posledično dodatno destruktivno utiče na percepciju porodičnog funkcionisanja kod muškarca.

Ono što je veoma upadljivo vezano za efekat partnera na percepciju porodice je da oba pola podjednako naglašavaju važnost moralnosti tj. odsustva amoralnosti za pozitivnu percepciju porodičnog funkcionisanja. Jednim istraživanjem na velikom uzorku ispitanika je utvrđeno da se amoralnost podjednako detektuje kod oba pola, odnosno nema razlika u prisustvu npr. Mračne trijade kod muškaraca i žena (Carter i sar., 2014). Sa druge strane, kod oba pola je utvrđena veza između Mračne trijade osobina (posebno psihopatije) i

sklonosti ka neverstvu (Jones & Weiser, 2014). Kada se poveže već diskutovani negativni uticaj psihopatije na kvalitet komunikacije sa sklonošću ka neverstvu ljudi sa ovakvim osobinama, i to nezavisno od pola, jasno je da amoralnost, ne samo da vodi ka urušavanju intimne relacije u smislu velike količine negativnih interakcija, već verovatno dovodi i do drastičnog povećanja nepoverenja među partnerima, što je takođe, logično, negativni prediktor bračnog sklada.

Ukoliko bismo izdvojili jednu osobinu u sferi efekta partnera, koja bi bila najvažniji prediktor bračne krize na osnovu prezentovanih rezultata, to bi nedvosmisleno bila amoralnost kod jednog ili oba partnera. Ovaj nalaz je u potpunom skladu sa kliničkim utiskom na osnovu dugogodišnjeg rada sa parovima u bračnoj krizi, kao i komunikacije sa mnogim porodičnim terapeutima sa istim ili sličnim profesionalnim iskustvom. Najizraženiji sukobi, nesuglasice, smetnje u komunikaciji i drugi poremećaji bračne relacije se mogu primetiti kod parova gde postoje neke od osobina koje su obuhvaćene konceptom Amoral-a, a može se čak reći i da su takvi parovi najteži i najzahtevniji za rad sa, blago rečeno, veoma neizvesnim ishodom. To nas dovodi do sledeće grupe rezultata, vezane za psihoterapijske promene. S obzirom da je struktura ličnosti partnera evidentno jedan od prediktora bračne krize, možemo zaključiti da je potvrđena peta hipoteza ovog istraživanja.

6.4 PROMENE U PERCEPCIJI PORODIČNOG FUNKCIONISANJA NAKON BRAČNOG PSIHOTERAPIJSKOG TRETMANA

Prosečna percepcija porodičnog funkcionisanja supružnika se menja nakon tretmana, odnosno nakon pet održanih psihoterapijskih seansi. Na to ukazuje statistički značajna razlika po svim posmatranim merama porodičnog funkcionisanja. Prvo, što se tiče najopštije mere, a to je procena Ukupne porodične dobrobiti, supružnici značajno pozitivnije ocenjuju porodičnu dobrobit nakon tretmana. Isto se odnosi na izraženost balansirane porodične kohezivnosti i fleksibilnosti, funkcionalnosti porodičnog sistema, kvaliteta komunikacije i zadovoljstva porodičnim životom. Jedno moguće tumačenje ovog rezultata je da psihoterapijski tretman "radi", odnosno da se postiže efekat čak i nakon, za psihoterapijske standarde relativno kratkih, pet održanih seansi. Postoji i alternativno

tumačenje ovih rezultata, a to je da je došlo do spontanog poboljšanja u posmatranom uzorku, a ta mogućnost ne može biti isključena iz prostog razloga što dizajn istraživanja nije podrazumevao kontrolnu grupu. Dakle, ne možemo nedvosmisleno tvrditi da je pozitivna promena rezultat psihoterapijskog delovanja, ali bi eventualna detekcija veće efektivnosti jedne ili više specifičnih tehnika bio argument u prilog prvog objašnjenja. Kao što ćemo videti to i jeste slučaj, a tek će biti diskutovano o tome šta bi tu moglo da "radi", odnosno koje psihoterapijske tehnike daju efekte, a koje ne, i kod kojih struktura ličnosti. Pre toga ćemo prodiskutovati povezanost pomenutih promena u percepciji porodičnog funkcionisanja sa strukturom ličnosti supružnika, a posmatraćemo ponovo i efekat aktera i efekat partnera. S obzirom da je detektovana značajna pozitivna promena u percepciji supružnika na svim posmatranim aspektima porodičnog funkcionisanja, možemo zaključiti da je potvrđena šesta hipoteza ovog istraživanja.

6.5 POVEZANOST STRUKTURE LIČNOSTI I PROMENA U PORODIČNOM FUNKCIONISANJU USLED PSIHOTERAPIJSKOG TRETMANA

Druga velika grupa rezultata o kojima diskutujemo se odnosi na faktore u strukturi ličnosti partnera koji su u pozitivnoj, odnosno negativnoj vezi sa efektom psihoterapijskog tretmana. To istovremeno možemo posmatrati i kao faktore prevazilaženja bračne krize koji su locirani u ličnosti supružnika. Kao i u slučaju faktora nastanka krize, diskutovaćemo prvo o uticaju diskrepanci između partnera na prevazilaženje bračne krize, zatim o uticaju struktura ličnosti oba supružnika, pa o efektu aktera i, najzad, o efektu partnera na prevazilaženje bračne krize. Kao i dosad, fokusiraćemo se pre svega na najopštiji aspekt porodičnog funkcionisanja koji smo nazvali Ukupna porodična dobrobit, uz osvrt na druge aspekte gde rezultati to sugerišu.

6.5.1 Razlike između muškarca i žene i promene u njihovoj zajedničkoj percepciji porodičnog funkcionisanja

Kao što smo videli u prethodnim rezultatima, rezultati ukazuju da ne postoji povezanost između diskrepanci u osobinama ličnosti između supružnika i pojave bračne krize. Za razliku od tih nalaza, relativno su brojne značajne korelacije između diskrepanci u

osobinama ličnosti između supružnika i promena u porodičnom funkcionisanju. Drugim rečima, imamo interesantnu činjenicu da diskrepance u osobinama ličnosti između supružnika nisu u vezi sa lošim porodičnim funkcionisanjem tj. pojavom bračne krize, ali jesu u vezi sa benefitom od psihoterapije. Dakle, na osnovu same činjenice o diskrepanci između partnera ne može se ništa tvrditi o problemima u braku, ali je sigurno da će od nekongruentnosti na nekim crtama zavisiti stepen poboljšanja odnosa.

Na opštem nivou, utvrđeno je da prosečna promena u opažanju stepena Ukupne porodične dobrobiti kod supružnika zavisi od diskrepanci među njima na dimenziji Otvorenost. Razlika na dimenziji otvorenost se detektuje kao faktor pozitivnih promena i u fleksibilnosti i u funkcionalnosti porodičnog sistema. Drugim rečima, što su supružnici pre tretmana bili različitiji na dimenziji Otvorenost, to su promene u pomenutim oblastima porodičnog funkcionisanja veće.

Druga dimenzija koja ima povezanost sa promenom u porodičnom funkcionisanju je Ekstraverzija. Što su razlike u ekstraverziji pre tretmana među supružnicima bile veće, to je boljitak u stepenu porodične kohezivnosti, fleksibilnosti i funkcionalnosti izraženiji.

Pored toga, pozitivne korelacije se detektuju između diskrepanci na Saradljivosti i promena u kohezivnosti, kao i između diskrepanci na Amoralu i fleksibilnosti.

Povezanost između sličnosti supružnika na dimenziji Otvorenost i zadovoljstva intimnom relacijom je utvrđena u više istraživanja (npr. Rammstedt & Schupp, 2008; Blum & Mehrabian, 1999; Watson i sar., 2000), pa je logično očekivati da će razlike među supružnicima u bračnoj krizi na ovoj dimenziji biti izraženije. Međutim, povezanost izraženijih razlika među supružnicima na dimenziji Otvorenost i boljeg ishoda psihoterapije ili lakšeg prevazilaženja krize intuitivno i nije očekivani rezultat. Ukoliko imamo jednog partnera koji je otvoren, kreativan, nekonvencionalan, inovativan, i drugog koji je plitak, neimaginativan, konvencionalan i zatvoren prema novim iskustvima, postavlja se pitanje kako takve dve osobe lakše prevazilaze bračnu krizu od dve slično otvorene ili dve slično zatvorene osobe? U slučaju dve izrazito zatvorene i konvencionalne osobe verovatno inače teško dolazi do promena, a kod dve izrazito otvorene i nekonvencionalne, možemo hipotezirati da se teže uspostavlja neka struktura u odnosu.

Kada postoji jedna konvencionalna i jedna nekonvencionalna osoba moguće je da psihoterapijska situacija provocira neku vrstu približavanja u smislu otvaranja zatvorene osobe (koja možda time postaje fleksibilnija) i/ili pomaka nekonvencionalne osobe u pravcu prizemnosti i praktičnosti (koja možda time kroz pragmatičnost postaje funkcionalnija).

Druga važna povezanost promena u porodičnom funkcionisanju i diskrepanci između supružnika je na dimenziji Ekstraverzija. Ovo je donekle očekivan i logičan rezultat, s obzirom na utvrđenu povezanost ekstraverzije sa zadovoljstvom u intimnoj relaciji (npr. Barelds, 2005; Belsky & Hsieh, 1998). Tu se u suštini radi o tome da su osobe koje su ekstravertne ujedno i vedrije, toplije, pozitivnije u interpersonalnoj komunikaciji, socijalno spretnije, optimističnije, energičnije itd. Sa druge strane, introvertne osobe su stidljive, pasivne, povučene, rezervisane i ozbiljne. Jasno je da se ekstravertne osobe bolje osećaju u socijalnim relacijama, verovatno jasnije ispoljavaju svoja osećanja, stavove i potrebe, pa su samim tim i prirodno prosečno zadovoljnije bračnom relacijom. U situaciji kada je jedan supružnik introvert, psihoterapijska situacija mu svakako pomaže da se otvori i lakše komunicira, dok sa druge strane možda čak pomaže ekstravertu u dijadi da sasluša sa više strpljenja svog partnera, što sve posledično dovodi do boljitka u odnosu. Logično je i da se u slučaju dve ekstravertirane ili dve introvertirane osobe pomenute promene teže postižu.

Što se tiče diskrepanci na Saradljivosti i promena na porodičnoj koheziji, verovatno se radi o tome da ona osoba u dijadi koja je inicijalno nisko saradljiva, a to znači da je tvrdoglava, egocentrična, agresivna i svadljiva, pod uticajem saradnje u psihoterapiji, kao i pod uticajem razlike u izraženosti saradljivosti sa partnerom, postaje saradljivija, tolerantnija i blaža, što, logično, pozitivno deluje na porodičnu kohezivnost.

Utvrđena je i povezanost diskrepanci na Amoralu i promena u stepenu izraženosti balansirane fleksibilnosti porodice što se može tumačiti kao, sa jedne strane, pomak moralnijeg člana dijade ka optimalnijoj fleksibilnosti (ukoliko su moralna načela suviše kruta), a sa druge, eventualni pomak nemoralnijeg člana dijade ka većoj toleranciji (u smislu povećanja empatičnosti i smanjenja egocentričnosti), pa samim tim i balansiranijoj fleksibilnosti u bračnoj komunikaciji.

Ukoliko pokušamo da sumiramo rezultate vezane za diskrepance, prva pretpostavka koja se nameće je da su pomenuti rezultati povezani pre svega sa *komunikacijom*. Većina dimenzija na kojima su pronađene pozitivne korelacije imaju jak eksplicitni ili implicitni komunikacioni sadržaj. Naime, možemo pretpostaviti da razlika u otvorenosti prema iskustvima među supružnicima u sebi sadrži i razliku u vrsti komunikacije ka Svetu i sebi, kao što razlika u ekstraverziji podrazumeva razliku u društvenosti i socijalnosti, dakle komunikaciji. Saradljivost takođe u sebi sadrži kontinuum koji se između ostalog odnosi na stil ophođenja prema ljudima (npr. blag naspram svadljiv). Drugim rečima, razlike po navedenim dimenzijama među supružnicima su zapravo razlike u stilovima komunikacije, među kojima možemo identifikovati konstruktivne i destruktivne, pozitivne i negativne, funkcionalne i disfunkcionalne itd. Zaključak koji se nameće je da veće pozitivne promene u porodičnom funkcionisanju imaju parovi koji su inicijalno više različiti u pogledu komunikacionih obrazaca. Možemo pretpostaviti da takvi parovi inicijalno imaju veće teškoće u međusobnom razumevanju, a da se pod uticajem *komunikacije* u psihoterapijskoj situaciji to razumevanje unapređuje čime se postiže značajna pozitivna promena u bračnom funkcionisanju.

Druga pretpostavka je da psihoterapijski proces uvodi promene u vrednosnom sistemu parova. Ova pretpostavka se naročito odnosi na diskrepance u amoralnosti, a donekle i na saradljivosti. Naime, osobe koje imaju izraženu amoralnost tokom psihoterapijske komunikacije imaju mogućnost da koriguju svoje stavove u vezi partnerstva, razumevanja, empatije, uvažavanja tuđih potreba i slično. Usled toga, osobe koje imaju inicijalno izražene neke od nemoralnih karakteristika, a tiču se odnosa u braku, mogu postati konstruktivnije, naravno ukoliko je nivo amoralnosti u konkretnom slučaju uopšte takav da je korektibilan. Sa druge strane, osobe niske saradljivosti mogu imati svadljivost, preku narav i agresivni interpersonalni stil kao naučenu, stečenu vrednost, koja se može promeniti na sličan način u psihoterapijskoj situaciji.

U svakom slučaju, možemo pretpostaviti da se dobar deo osobina koje loše utiču na partnerski odnos lakše menjaju kada postoje diskrepance između partnera usled toga što je u tim slučajevima češće potrebno postići promenu samo kod jedne osobe, umesto dve koje slično misle i postupaju. Čak se u nekim situacijama drugi partner može postaviti kao

saradnik za postizanje tih promena i time olakšati proces koji inicira terapeut. Sa druge strane, u slučaju sličnosti u osobinama, radi se o stabilnom sistemu u kome se partneri međusobno podržavaju, pa je logično da je otpor prema promeni u takvom sistemu veći.

S obzirom da je evidentno da su diskrepance u crtama ličnosti između supružnika jedan od prediktora prevazilaženja bračne krize, možemo zaključiti da sedma hipoteza ovog istraživanja nije potvrđena.

6.5.2 Strukture ličnosti muškarca i žene i promene u njihovoj zajedničkoj percepciji porodičnog funkcionisanja

Najvažniji i najopštiji rezultat koji je utvrđen je da promena u prosečnoj percepciji Ukupne porodične dobrobiti kod supružnika isključivo zavisi od saradljivosti muškarca i to tako da su promene veće kada je inicijalna saradljivost muškarca niska. Ovo je interesantan rezultat jer ukazuje da se veće promene postižu sa parovima kod kojih je muškarac agresivan, zloćudan, svadljiv, tvrdoglav, egocentričan, borben i slično. Ovakav muškarac je verovatno strukturalno težak u komunikaciji i nema socijalne veštine u oblasti konstruktivnog rešavanja konflikata. Sa druge strane, ovakva osoba nije nužno destruktivna, a pogovoto ne nemoralna, tako da je moguće da se detektovani veliki psihoterapijski pomak sa ovakvim osobama i njihovim partnerkama postiže zahvaljujući artikulaciji agresije i ovladavanja socijalnim veštinama neophodnim za uspešno bračno funkcionisanje.

Druge povezanosti inicijalnih nivoa osobina i promena se detektuju u pojedinačnim aspektima porodičnog funkcionisanja. Kod muškaraca je još inicijalno niska dezintegracija povezana sa većim boljitkom u oblasti balansirane kohezivnosti porodice, dok je inicijalno niska otvorenost povezana sa većim pomakom na balansiranoj fleksibilnosti porodice. Što se tiče inicijalno niske dezintegracije kod muškarca, ona ukazuje na kapacitet za psihoterapiju ili drugačije rečeno, Ego snagu, pa samim tim i nije iznenađenje da je inicijalno niža izraženost u suštini psihotičnosti, dobar prediktor psihoterapijskog ishoda. Verovatno je da su realniji muškarci nekako potencijalno dobar faktor porodične kohezivnosti.

Niska otvorenost ukazuje na osobu koja je konvencionalna, tradicionalna, prizemna i može biti da je takva osoba pomalo i nefleksibilna. Utoliko je logičan veći pomak kod

takvih muškaraca u pravcu veće fleksibilnosti porodice, s obzirom da su tolerantnost, otvorenost, pa i fleksibilnost, vrednosti koje se rutinski i spontano promovišu u psihoterapijskom procesu.

Inicijalno niska savesnost žene i veće promene u oblasti fleksibilnosti i funkcionalnosti porodičnog sistema je rezultat koji je verovatno povezan sa netolerancijom i autoritarnom agresijom, što su tipične osobine ljudi koji imaju niske skorove na savesnosti. Osobe sa takvim osobinama verovatno čine sistem nefleksibilnim, pa i nefunkcionalnim, tako da se sa promenom kod tih osoba na pomenutim dimenzijama očigledno značajno menja funkcionisanje na tim aspektima porodičnog života.

6.5.3 Struktura ličnosti muškarca i promene u njegovom opažanju porodice

Koje to osobine ličnosti kod muškarca utiču na njegovu percepciju poboljšanja u bračnom funkcionisanju? Promene pod uticajem psihoterapijskog tretmana u opažanju većine aspekata porodičnog funkcionisanja kod muškarca zavise od izraženosti njegove dimenzije saradljivosti, i ta korelacija je negativna. Što je inicijalno nivo saradljivosti kod muškarca niži, to je veća promena u pozitivnom smeru njegove percepcije porodičnog funkcionisanja.

Već je bilo dosta reči o važnosti saradljivosti za bračni sklad, pogotovo kod žena, ali i kod muškaraca (npr. Bouchard & Lussier, 1999). Sa druge strane, utvrđena je i veza između niske saradljivosti i nezadovoljstva u braku (Gattis i sar, 2004).

U prethodnom poglavlju smo konstatovali da promena u prosečnom opažanju porodičnog funkcionisanja kod supružnika takođe zavisi od inicijalno niske saradljivosti muškarca. Generalno, sve što je rečeno tom prilikom važi i ovde, s tim što je ovde u pitanju isključivo percepcija porodice od strane muškarca. Inicijalno nisko saradljivi muškarac koji je, dakle, tvrdoglav, egocentričan, agresivan i svadljiv, pod uticajem psihoterapije verovatno postaje saradljiviji, tolerantniji i blaži, što, logično, pozitivno deluje na bračni odnos, a verovatno i povratno na ponašanje žene, pa i na njegovu percepciju promene u odnosu. Ponovo možemo pretpostaviti da je ovakav muškarac verovatno inicijalno veoma nezadovoljan usled ličnih teškoća u komunikaciji, nespretan u artikulaciji svojih potreba na prihvatljiv način i neopremljen socijalnim veštinama u oblasti konstruktivnog rešavanja

konflikata u intimnoj relaciji. Upravo je ovladavanje novim veštinama, koje podrazumevaju neagresivno i tolerantnije komuniciranje razlog za tako veliku promenu. Možemo pretpostaviti da inicijalno borbeni muškarac, koji nekonstruktivno manifestuje svoju agresiju u bračnoj relaciji, pod uticajem psihoterapije, artikuliše svoju energiju i transformiše je u konstruktivni faktor boljitka u porodici. Veliki pomak ka balansiranoj kohezivnosti, fleksibilnosti i funkcionalnosti porodice je verovatno posledica toga što ta nova konstruktivna energija kod muškarca značajno popravlja opšte stanje u porodici sa jedne strane, a sa druge, izostaje hronična negativna komunikacija koja je uobičajena za ljude niske saradljivosti.

6.5.4 Struktura ličnosti žene i promene u njenom opažanju porodice

Pređimo sada na pitanje o faktorima u ličnosti žene koji utiču na njenu promenu u percepciji bračnog funkcionisanja. Veličina pozitivne promene u opažanju porodičnog funkcionisanja pod uticajem psihoterapijskog tretmana kod žena je najviše negativno povezana sa amoralnošću. Naime, što je žena inicijalno manje amoralna (tj. što je moralnija), to su izraženije pozitivne promene, posebno na aspektima balansirana kohezija, fleksibilnost i funkcionalnost porodičnog sistema. Više puta smo diskutovali pojavu amoralnosti kao faktora u nastanku bračne krize (pogotovo kao efekat partnera), dok se ovde amoralnost pojavljuje kao faktor nemogućnosti da se kriza prevaziđe. Naime, niska inicijalna izraženost amoralnosti je prediktor pozitivnijeg psihoterapijskog ishoda i obrnuto. To implicira da strukturalna nemoralnost kod žene zapravo potencijalno blokira mogućnost za oporavak bračnog sistema. Vrlo je verovatno da tu presudnu ulogu igra kombinacija egocentričnosti, visokih nerealnih očekivanja u vezi gratifikacije, lenjost, manipulativnost, nespremnost da se ulaže dugotrajni napor u odnosu, a verovatno i impulsivnost, niska frustraciona tolerancija itd. Sve su to osobine koje ukazuju na nezrelost, nisku motivaciju ka promeni, a verovatno i na niske kapacitete u ličnosti za modifikaciju ponašanja i ovladavanje funkcionalnijim obrascima interakcije. Sa druge strane, inicijalno moralna žena je verovatno i visoko motivisana da uloži napor u prevazilaženje bračnih teškoća, kao što je i spremnija za ulaganje energije u promenu u bračnoj relaciji.

Ekstraverzija je još jedna osobina žena koja je negativno povezana sa veličinom porodične promene, ali samo u aspektu balansirane kohezivnosti. Introvertnije žene

manifestuju veću pozitivnu promenu u pravcu veće kohezivnosti porodice. Verovatno je da je i u ovom slučaju reč o veštinama komunikacije, odnosno o tome da inicijalno socijalno inhibirane, povučene i tihe žene, imaju teškoća u iskazivanju svojih emocija i potreba, te da se pod uticajem psihoterapije dešava promena u kvalitetu njihove komunikacije prema partneru i posledično veća pozitivna promena u njihovom doživljaju optimalne bliskosti u braku. Moguće je da izvesnu ulogu u tom procesu ima i terapeut, koji može biti facilitator bolje komunikacije introvertne žene ka svom partneru.

6.5.5 Struktura ličnosti muškarca i promene u opažanju porodice od strane žene

Efekat partnera na promene u doživljaju porodičnog funkcionisanja kod žena, najviše zavisi od inicijalnog nivoa saradljivosti kod muškarca. Najviše promena u poboljšanju ukupne porodične dobrobiti, balansiranije kohezivnosti i fleksibilnosti, kao i funkcionalnosti porodičnog sistema doživljavaju žene čiji partneri su imali inicijalno nisko izraženu saradljivost. Drugim rečima, može se reći da su najveće „olakšanje“ i povećanje dobrobiti iskusile one žene koje su imale svadljive, agresivne i netolerantne partnere. Ponovo se pokazuje da agresivni muškarci, koji pritom nisu amoralni, imaju visok kapacitet za doprinos u prevazilaženju bračne krize. Pri tom se ovde radi o percepciji žena koje verovatno opažaju veliku promenu u načinu komunikacije kod svojih partnera u pravcu veće saradljivosti, kao i ublažavanja svadljivog stila komunikacije kod tih muškaraca.

Pomenimo samo da je u percepciji žena, dezintegracija kod muškarca negativno povezana sa promenama u kohezivnosti, kao i da je amoralnost negativno povezana sa promenama u funkcionalnosti porodičnog sistema. Ova dva podatka se takođe mogu interpretirati u kontekstu da su iracionalnost i psihopatija loši prediktori prevazilaženja bračne krize. Obrnuto, ukoliko su inicijalno muškarci realniji i moralniji, žene imaju veće koristi od psihoterapijskog tretmana.

6.5.6 Struktura ličnosti žene i promene u opažanju porodice od strane muškarca

Jedan od najinteresantnijih rezultata u ovom istraživanju je dobijen u ovom segmentu. Muškarci svoj doživljaj promene u porodičnom funkcionisanju uopšte ne vezuju za strukturu ličnosti žene. Drugim rečima, muškarci koji prolaze kroz bračnu psihoterapiju, doživljavaju prisustvo ili odsustvo poboljšanja u svom braku tako, da taj doživljaj nema nikakve veze sa tim kakva je osoba sa kojom žive. Logično pitanje koje se nameće je zašto je

to tako? Ovaj nalaz implicira da je varijabilitet u promeni percepcije porodičnog funkcionisanja kod muškaraca vezan za neki drugi faktor. Logična pretpostavka je da struktura ličnosti muškarca igra presudnu ulogu u njegovoj percepciji promene. U tom slučaju muškarci smatraju da se promena u odnosu (kada je ima) dešava isključivo zbog njihovih osobina ili ponašanja, kao i da se promene ne dešavaju (kada ih nema) jer oni to ne žele ili nisu motivisani da ih generišu. Takođe, moguće je da muškarci, prolazeći kroz psihoterapijski proces, uče veštine kako da se nose sa bračnim problemima, kao i da stvaraju realnija očekivanja. Dalje, moguće je da se prosto mire sa nekim datostima koje ne mogu da promene u bračnom odnosu ili kod svoje partnerke,. Sve su to zapravo subjektivni faktori promene u percepciji porodice i nemaju veze sa osobinama žene sa kojom žive.

6.5.7 Diskusija o efektu aktera na prevazilaženje bračne krize

Rezultati ukazuju da niska inicijalna saradljivost kod muškarca dovodi do veće promene u percepciji porodičnog funkcionisanja kod muškarca. Povezanost inicijalno niske saradljivosti i bračne dinamike je čest nalaz ovog istraživanja. Smisao tog nalaza je da zapravo inicijalno loše socijalne veštine, neartikulisanost u iskazivanju potreba i emocija i generalno prisustvo difuzne, ali ne i destruktivne agresivnosti u ponašanju muškarca, predstavlja osobinu koju je najviše moguće promeniti procesom psihoterapije. Očigledno je da je ova osobina povezana sa percepcijom poboljšanja bračnog funkcionisanja kod muškarca i da je to usled bolje modulacije agresije koja originalno nije maligna, već je verovatno frustrativna po poreklu i nefokusirana po načinu ispoljavanja. Posledično, muškarci koji imaju tu osobinu verovatno doživljavaju veliko olakšanje sa promenom svog, a verovatno posledično i partnerkinog, funkcionisanja.

Što se tiče rezultata kod žena, veće pozitivne promene u percepciji porodičnog funkcionisanja su pronađene kod žena koje inicijalno imaju nisku amoralnost i nisku ekstraverziju. Drugim rečima, moralne i introvertne žene imaju najveću verovatnoću da dožive najveće pozitivne promene u porodičnom funkcionisanju. Verovatno najvažnija implikacija toga je da se amoralnost kod žene pojavljuje kao veoma loš prediktor prevazilaženja bračne krize. Drugim rečima, amoralne žene nisu dobri kandidati za bračnu psihoterapiju jer je velika verovatnoća da će ostati isto nezadovoljne kao što su i inicijalno

bile. Obrnuto, za očekivati je da će moralne žene uložiti napor u poboljšanje bračnog odnosa, kao i da će nakon tretmana imati bolju percepciju porodičnog funkcionisanja.

S obzirom da postoje značajne korelacije između promene u percepciji porodičnog funkcionisanja aktera i njegove/njene strukture ličnosti, zaključujemo da je potvrđena i osma hipoteza u ovom istraživanju.

6.5.8 Diskusija o efektu partnera na prevazilaženje bračne krize

Rezultati vezani za efekat partnerove strukture ličnosti na promene u percepciji porodičnog funkcionisanja dali su veoma interesantne, pa i neočekivane rezultate. Kada su u pitanju promene u percepciji porodice kod žena, najveći efekat ima inicijalno niski nivo saradljivosti, a donekle i niska dezintegracija i niska amoralnost kod muškarca. Sa druge strane, percepcija muškaraca je krajnje neočekivana; promene u bračnom odnosu po njima nemaju nikakve veze sa osobinama njihovih partnerki.

Ovakvi rezultati ukazuju da žene najveće pozitivne promene u porodičnom funkcionisanju doživljavaju ako su im partneri inicijalno agresivni, svadljivi i verovatno neartikulisani u iskazivanju potreba i emocionalnih stanja. Pri tom, za izrazito pozitivne promene je potrebno i da je muškarac inicijalno realan (odnosno ne-dezintegrisan) i moralan (odnosno ne-destruktivan), što bi ukazivalo na prisustvo potencijala i motivacije za promenu kod muškarca. Obrnuto, prisustvo dezintegracije i amoralnosti su loši prediktori prevazilaženja bračne krize, kada je percepcija žena u pitanju.

Muškarci sa druge strane, razloge za promenu u porodici ne vide u ličnosti partnerke, odnosno te dve pojave nisu u korelaciji. Moguće je da muškarci vide pre svega sebe kao generatore prisustva ili odsustva promene, odnosno moguće je da je u pitanju neka vrsta nezavisnosti muškog doživljaja bračne dinamike od toga kakvu strukturu ličnosti ima žena. Najverovatnije objašnjenje ovakvog rezultata je da muškarci zapravo kroz psihoterapijski proces ovladavaju nekim novim komunikacionim veštinama kada imaju realnu korist od tog procesa i kada ima pozitivnih promena u njihovoj percepciji porodice, kao i da eventualno odsustvo promena u njihovoj percepciji porodice nema veze sa partnerkom, već sa pomenutim faktorima sopstvene ličnosti. Moguće je da muškarci imaju veći stepen lične odgovornosti u percepciji toga ko treba da se menja, kao i da

nemaju toliko izraženu percepciju neophodnosti da se menja žena da bi došlo do promene u funkcionisanju. Druga mogućnost je da se muškarci adaptiraju na određeno ponašanje žene, nezavisno od toga kakvo je to ponašanje i iz kojih predispozicija se pokreće, i da se trude da „izvuku najbolje što mogu“ iz date situacije, odnosno iz date strukture ličnosti svoje partnerke.

Možemo zaključiti da je deveta hipoteza u ovom istraživanju delimično potvrđena, odnosno, postoji efekat partnera kada je percepcija žena u pitanju, ali ne postoji taj efekat kada je u pitanju percepcija muškaraca.

6.6 DISKUSIJA O POVEZANOSTI STRUKTURE LIČNOSTI, KORIŠĆENIH PSIHOTERAPIJSKIH TEHNIKA I PROMENA U PORODIČNOM FUNKCIONISANJU

6.6.1 Diskusija o povezanosti promena kod supružnika u porodičnom funkcionisanju sa njihovom strukturom ličnosti i korišćenim psihoterapijskim intervencijama

Rezultati kanoničke korelacione analize ukazuju na dva modela povezanosti struktura ličnosti supružnika i korišćenih psihoterapijskih tehnika. Jedan se odnosi na žene, a jedan na muškarce.

Kada su muškarci u pitanju, pokazalo se da se najveće promene postižu kod muškaraca koji su inicijalno ekstravertni, agresivni (niska saradljivost), realni (niska dezintegracija) i moralni (niska amoralnost). Interesantna je konstelacija tehnika koja daje najbolje rezultate kod ovakvih muškarca: često korišćenje restrukturiranja, pravljenja granica i paradoksalnih intervencija i izbegavanje korišćenja refleksivnog slušanja i pridruživanja. O čemu se radi?

Osobine ličnosti ovakvog muškarca ukazuju na druželjubivu, ali često svadljivu, verovatno ambicioznu, asertivnu i moguće profesionalno uspešnu osobu, sa bazično realnim pogledima na život i ispravnim etičkim načelima. Drugim rečima, to bi mogao da bude profil uspešnog menadžera, ili preduzetnika, ili čak sportiste, ili nekog drugog ostvarenog profesionalca sa visokim veštinama vezanim za aspekte života koji zahtevaju

borbenost, ali i ferplej, i niskim veštinama vezanim za aspekte života koji zahtevaju saradnju, blagu narav, dogovaranje i slično.

Maksimalna promena porodičnog funkcionisanja se ostvaruje kod žene koja ima inicijalno visoku neurotičnost i nisku amoralnost. Radi se o osobi koja je preosetljiva, sentimentalna, plašljiva, anksiozna, a moguće i emocionalno nestabilna, sa sklonošću ka doživljavanju negativnih afekata i uznemirenja. Sa druge strane, ova osoba je i moralna, sa zrelim etičkim načelima, dakle, ne-manipulativna i verovatno saosećajna i osetljiva za druge. Pomenimo da se odsustvo amoralnosti i ovde pojavljuje, i to kod oba pola, kao preduslov pozitivne reakcije na psihoterapijski tretman.

Interesantna je i konstelacija tehnika koje daju maksimalni učinak kod ovakvih osoba; uopšteno se ta konstelacija može nazvati "direktivnom" i "autoritativnom", a generalno se ovakav nalaz podudara sa kliničkom opservacijom i iskustvom. Naime, restrukturiranje i pravljenje granica su tehnike koje podrazumevaju terapeutovo direktno ukazivanje na pravac u kome ponašanje treba da se menja kako bi se postigla optimalna organizacija porodičnog sistema. Sa druge strane, paradoksalne intervencije nisu direktivne u užem smislu, ali podrazumevaju jasnu predstavu terapeuta šta želi njima da postigne. Takođe, korišćenje paradoksalnih intervencija je veoma efikasan način prevazilaženja otpora kod klijenata. Sa druge strane imamo "štetne" tehnike: prvo, refleksivno slušanje, koje afirmiše subjektivnu percepciju klijenata, nedirektivno je po prirodi i odgovornost za psihoterapijski tok, pa i promenu prilično prebacuje na klijente. Drugo, ovaj nalaz implicira da je i preterano korišćenje pridruživanja kontraproduktivno, verovatno jer podrazumeva relativno odustajanje od autoriteta od strane terapeuta i preterano intimiziranje sa klijentima, a moguće je da ukazuje i na izvesnu terapeutovu nesigurnost, makar u percepciji klijenata sa pomenutim osobinama.

Možemo zaključiti da korišćenje ove konstelacije tehnika, ukazuje na direktivnog, autoritativnog terapeuta koji daje jasne instrukcije klijentima i ne nastupa previše iz pozicije ravnopravnosti, drži relativnu distancu i ne dozvoljava previše subjektivnosti kod klijenata u psihoterapijskom procesu. To je terapeut "stare škole" porodične terapije, "ljubitelj" strukturalne i strateške porodične terapije, eventualno i Milanske (sistematski prikazanih u npr.: Milojković, Srna i Mićović, 1997), ali svakako ne neko ko preterano

primenjuje tehnike iz okvira socijalnog konstrukcionizma u porodičnoj terapiji (sistematično prikazanih npr. u Goldenberg, 2008; Carr, 2006).

Na osnovu ovog rezultata, možemo zaključiti da je potvrđena i deseta hipoteza ovog istraživanja.

6.6.2 Diskusija o povezanosti promena u porodičnom funkcionisanju kod supružnika sa psihoterapijskim intervencijama

Povezanost između grupe psihoterapijskih tehnika i grupe promena na različitim aspektima porodičnog funkcionisanja je takođe prisutna i značajna. Model maksimalne psihoterapijske promene dobijen ovom analizom je prilično kompleksan i uključuje brojne tehnike. Najveće promene u porodičnom funkcionisanju se postižu uz intenzivno korišćenje: oživljavanja, paradoksalnih intervencija i refleksivnih pitanja, uz izbegavanje korišćenja refleksivnog slušanja, porodičnih rituala, genograma, pridruživanja i dekonstruktivnog slušanja i postavljanja pitanja.

Iako se oživljavanje primarno vezuje za strukturalnu terapiju u smislu preusmeravanja strukture porodičnih interakcija, ova tehnika se često koristi i u raznim drugim pristupima bračne i porodične terapije, a ima autora koji čak smatraju da se oživljavanje može koristiti i u narativnoj terapiji u okviru "re-autorovanja priča" (Davis & Butler, 2004).

Što se tiče paradoksalnih intervencija, one su zamišljene da "poremete" postojeće obrasce bračnih interakcija i koriguju interakcije koje produkuju simptom (Papp, 1980). Ove intervencije su poznate po svojoj snazi da prevaziđu otpor kod klijenata, često upravo kroz "propisivanje" simptomatskog ponašanja od strane terapeuta.

Refleksivna pitanja su jedan aspekt intervenišućeg intervjuisanja orijentisan prema tome da se klijentima omogući da sami stvore nove obrasce kognicija i ponašanja. "Terapeut namerno postavlja pitanja kojima se otvaraju nove mogućnosti za samoizlečenje. Mehanizam terapijske promene leži u refleksivnosti između različitih nivoa značenja u okviru njihovih sopstvenih sistema uverenja" (Tomm, 1987). Još jedna važna karakteristika refleksivnih pitanja je da ona, zbog same svoje prirode, produbljuju razumevanje i empatiju među klijentima.

Posmatrane zajedno, pomenute tri tehnike imaju jednu značajnu zajedničku nit, a to je da se sve tri (doduše u različitom stepenu) mogu povezati sa otporom. Za refleksivna pitanja i paradoksalne intervencije je to očigledno, a za oživljavanje malo manje, ali sve tri se odnose na relativno indirektno načine da se postigne terapijska promena.

Sa druge strane imamo tehnike koje „ne rade“, odnosno čak nanose štetu u radu sa parovima u krizi (kada se posmatra cela grupa, odnosno ceo uzorak). Kada se pogledaju kao celina, to su mahom tehnike koje su relativno terapijski pasivne, odnosno u njima je terapeut u drugom planu i relativno nema inicijativu kada ih primenjuje. Pomenute „produktivne“ tehnike nisu direktivne, ali su aktivne i zahtevaju inicijativu terapeuta. Ovakva konstelacija tehnika implicira da stil terapeuta koji ima više šanse na uspeh mora biti više kolaborativni, nego autoritativni.

Klinička praksa pokazuje da su mnogi parovi u krizi toliko duboko zašli u konflikt i toliko defanzivni u ponašanju, da su često potpuno nepristupačni za direktne sugestije, savete, instrukcije i slično. To je verovatno glavni razlog zbog čega je ova grupa nedirektivnih, ali angažovanih tehnika toliko efikasna. Njima se verovatno kod klijenata zaobilazi otpor, kao i prebacuje težište dinamike promene sa interpersonalnog procesa između terapeuta i klijenata na interni psihološki proces u samim klijentima. Drugi važni proces koji se verovatno njima facilitira je prebacivanje težišta sa interpersonalnog konflikta između klijenata na refleksiju sebe, odnosno sopstvena unutrašnja preispitivanja.

Jedanaesta hipoteza postavljena u ovom istraživanju je, u smislu postojanja različite efektivnosti posmatranih tehnika, potvrđena.

6.6.3 Dva modela psihoterapijskih intervencija

Istražujući koje psihoterapijske intervencije daju najveći efekat u našoj grupi ispitanika, tj. bračnih parova u krizi, može se reći da su konceptualizovana dva modela promene. Jedan model promene odnosi se na celu grupu bračnih parova u krizi i može se reći da generalno nedirektivne, ali aktivne i angažovane tehnike daju najveće rezultate. Njima se zaobilazi otpor, izbegava se uloga „sudije“ u koju često klijenti u bračnom konfliktu pokušavaju da uvuku terapeuta, kao i diskretno indukuje intrapsihička i interpersonalna neravnoteža koja postaje generator promene.

Drugi model promene odnosi se na specifičnu strukturu ličnosti muškarca odnosno žene. Kada imamo muškarca koji je ekstravertan, visoko agresivan, realan i moralan, kao i ženu koja je neurotična i moralna, najveći efekat se postiže kombinacijom direktivnih tehnika uz autoritativni terapijski stil i izbegavanje nedirektivnih intervencija. Kroz kombinaciju jasnih instrukcija i terapeutov pozitivni autoritet, ovakve osobe najefikasnije postižu promenu i boljitak u svom bračnom funkcionisanju.

6.7 REZULTATI U KONTEKSTU DVE TEORIJE BRAKA – OD EMPIRIJE KA TEORIJI

U teorijskom delu su prikazana dva teorijska modela bračnog funkcionisanja i bračne krize: model Vulnerabilnost – Stres – Adaptacija (VSA) i Gottman-ova teorija bračnog raspadanja i stabilnosti. S obzirom da su ove dve teorije najuticajnije u ovoj oblasti i da postoji potreba da se mnoštvo rezultata ovog istraživanja teorijski sistematizuje, u ovom delu ćemo se upravo baviti povezivanjem empirije i teorije.

VSA model postulira da je bračno zadovoljstvo funkcija tri faktora: trajnih snaga i vulnerabilnosti partnera, stresnih događaja i adaptivnih procesa. Od ta tri faktora, naši rezultati se odnose na prvi i treći, odnosno tiču se osobina partnera i njihovih adaptivnih mehanizama koji su sa tim osobinama povezani (Karney i Bradbury, 1995).

Kada su u pitanju detektovani faktori nastanka bračne krize, prvo što se može konstatovati kao vulnerabilnost kod partnera je izraženo prisustvo amoralnosti. Drugim rečima, verovatno je da brakovi u kojima jedan ili oba partnera nemaju dovoljno izgrađenu tendenciju ka moralnom ponašanju, zapravo imaju sistemsku slabost i samim tim manje kapacitete za prevazilaženje stresnih događaja, kao i lošije adaptivne mehanizme. Druge vulnerabilnosti koje su detektovane se odnose na prisustvo introverzije (kao efekat aktera kod oba partnera), niske savesnosti i visoke dezintegracije (kao efekat aktera kod žene) i visokog poštenja (kao efekat partnera kod žene). Vulnerabilnost u vidu introverzije verovatno ukazuje na doživljaj osoba koje su introvertne da teško komuniciraju sa partnerom, teško iskazuju svoja unutrašnja stanja i potrebe i samim tim kvalitet komunikacije biva narušen. Utvrđena niska savesnost kod žena može da se tumači kao vulnerabilnost u sličnom kontekstu kao i amoralnost, u smislu da je logično da nemarne, neodgovorne, lenje, pa možda i infantilne žene predstavljaju slabost u sistemu. Slično važi i

za visoku dezintegraciju, koja se dobrim delom zapravo odnosi na test realiteta. Osobe koje imaju izražene psihotične, šizotipalne crte i oslabljen test realnosti ne mogu biti faktor stabilnosti i snage porodičnog sistema. Više puta pominjani neočekivani nalaz o visokom poštenju kod muškarca kao faktoru nastanka bračne krize se takođe pojavljuje kao vulnerabilnost. Ponovo moramo naglasiti da se poštenje ovde pojavljuje kao supresor, odnosno radi se o aspektu poštenja koji ne deli varijansu sa amoralom i koji se verovatno više odnosi na nesnalažljivost nego na moralni integritet. Naime, može se pretpostaviti da je, tako shvaćena, ova osobina slabost jer podrazumeva percepciju žene o “nesnalažljivosti”, “nesposobnosti”, pa možda i slabosti muškarca. Ova osobina ulazi u grupu vulnerabilnosti bračnog sistema, verovatno zato što preterano poštenje, dobrota, pravednost i slično, nisu visoko vrednovane osobine, jer se više vide kao prediktori neuspeha u adaptaciji nego uspeha u prevazilaženju životnih teškoća i izazova.

Možemo reći da je ovim istraživanjem utvrđeno da trajne vulnerabilnosti locirane u ličnostima partnera imaju najviše veze sa niskom moralnošću i nejasnoćom u komunikaciji kod oba partnera, nesnalažljivošću kod muškarca, kao i niskom savesnošću i lošijim odnosom prema realitetu kod žene, i to tim redosledom važnosti. Dosledno se pokazalo da destruktivne osobine, koje se obuhvataju dimenzijom amoralnosti, predstavljaju trajnu vulnerabilnost u bračnom sistemu i dispoziciju ka narušavanju stabilnosti odnosa, kao i prepreku za prevazilaženje teškoća. Bez obzira o kom partneru je reč, manipulativno, sebično, egocentrično, utilitarno, pa i sadističko ponašanje motivisano pre svega principom zadovoljstva, predstavlja interni malignitet koji sistematski izjeda intimnu relaciju. Ta relacija porodične dezorganizacije i amoralnog ponašanja supružnika je, dakle, veoma jednostavna: što je više amoralnosti, bilo da je ona muževljeva ili ženina, to više bračne dezorganizacije. Druga vulnerabilnost tiče se kvaliteta komunikacije: introvertni, zatvoreni, povučeni, tihi, pasivni ljudi imaju teškoće u ekspresiji i osećaju veliko nezadovoljstvo zbog toga u bračnoj relaciji. Treća vulnerabilnost je vezana za visoko poštenje (odnosno nesnalažljivost) kod muškarca; pokazalo se da su žene nezadovoljne nesnalažljivim muškarcima, što smo više puta doveli u vezu sa “naivnošću”, “nepouzdanošću u teškim vremenima”, pretpostavljajući da su to implicitne kognicije žena o takvim muškarcima, što ih čini nezadovoljnima u odnosu. Ta vulnerabilnost potencijalno može značiti nezaposlenost, niska primanja, propuštanje prilika i slične posledice koje dovode žene do

stanja nezadovoljstva, a možda i osećaja nesigurnosti u takvog muškarca. Sa druge strane, visoku vulnerabilnost čine i niska savesnost i visoka dezintegracija kod žene. Jasno je da žena koja je neodgovorna, lenja, neorganizovana i nemarna predstavlja ozbiljnu slabost u bračnom, ali i porodičnom sistemu. To je situacija u kojoj se bazični porodični procesi i zadaci ne obavljaju na valjan način i to svakako remeti svakodnevnicu jedne porodice. U kombinaciji sa nerealnim očekivanjima i posledičnim nezadovoljstvom žena sa niskom savesnošću, ova konstatacija još više dobija na logičkoj argumentaciji. Najzad, nedovoljno dobar odnos prema realnosti, odnosno razna iskrivljenja i mispercepcije realnosti kod žene na sličan način destruktivno deluje na porodični sistem. Takva žena je svakako nesposobna da konstruktivno učestvuje u bračnom i porodičnim životu, a takođe može imati razna nerealna očekivanja i posledično nezadovoljstva koja proizilaze iz toga. Sve ove vulnerabilnosti su zapravo faktori koji dovode do krize u odnosu i nisu a priori vulnerabilnosti koje su nužno razorne za bračni odnos. Za razliku od njih, analizirajući faktore prevazilaženja bračne krize u kombinaciji sa faktorima nastanka bračne krize, mogu se potencijalno detektovati vulnerabilnosti koje su definitivno razarajuće i neminovno vode bračnom slomu.

U tom smislu, posmatrajući detektovane faktore prevazilaženja bračne krize, tu su prisutni prilično drugačiji pokazatelji. Ponovo se (doduše u manjoj meri) pojavljuje amoralnost; niska inicijalna amoralnost dovodi do većeg boljitka u odnosu. Može se zaključiti da je visoka inicijalna amoralnost kod bilo kog partnera jedna od pomenutih razarajućih vulnerabilnosti. Sa druge strane, ne-razarajuća, odnosno popravljiva vulnerabilnost je niska inicijalna saradljivost kod muškarca tj. njegova agresivnost i svadljivost. Drugim rečima, neartikulisana i izražena agresivnost kod muškarca, koja nije maligna u formi psihopatije, je vulnerabilnost koja se može drastično smanjiti. U kontekstu svih rezultata vezanih i za bračnu krizu i za njeno prevazilaženje, može se napraviti pokušaj klasifikacije vrsta vulnerabilnosti koje smo detektovali. Čini se da logički najснаžни argumenti ukazuju na tri vrste vulnerabilnosti:

- “maligna”, razarajuća i destruktivna vulnerabilnost, čije prisustvo ukazuje na veliku verovatnoću za bračni slom: to je prisustvo amoralnosti kod bilo kog partnera

- “prelazne” vulnerabilnosti koje su faktori bračne krize, ali je nejasan njihov uticaj na ishod, odnosno prevazilaženje krize: dezintegracija kod bilo kog partnera, niska savesnost i visoka emocionalnost kod žene, kao i visoko poštenje kod muškarca
- “benigne” i popravljive vulnerabilnosti: niska saradljivost kod muškarca i introverzija kod žene

Empirijska evidencija koja je dobijena ovim istraživanjem prilično ubedljivo ukazuje da maligne forme vulnerabilnosti vode ka lošim ishodima, dok benigne forme vode ka dobrim ishodima, uz adekvatnu psihoterapijsku pomoć. Što se tiče prelaznih formi vulnerabilnosti, potrebna su dalja empirijska istraživanja kako bi se utvrdio njihov tačan efekat na ishod bračne relacije. Ako bismo napravili kratku listu najvažnijih vulnerabilnosti jednog bračnog para, onako kako impliciraju rezultati ovog istraživanja, to bi u najkraćem bili: amoralnost, dezintegracija i introverzija kod bilo kog partnera partnera i niska saradljivost kod muškarca.

Ako rezultate ovog istraživanja posmatramo iz perspektive Gottman-ove teorije bračnog raspadanja i stabilnosti, mogu se izdvojiti faktori koji drastično povećavaju verovatnoću bračnog sloma, naspram onih koji ukazuju na krizu, ali ne nužno i slom. I sam Gottman je u svojim istraživanjima utvrdio da razlika između “regulisanih” i “neregulisanih” brakova, odnosno dominacije pozitivnih ili negativnih interakcija (i to u odnosu 5:1), predstavlja faktor uspešnih ili neuspešnih prevazilaženja neminovnih konflikata u odnosu, pa posledično i opstanaka ili raspadanja bračne relacije (Gottman, 1993; 1994). U tom smislu se, već pomenuta podela na vrste vulnerabilnosti u ličnostima partnera, može upotrebiti kao orijentacija. Vulnerabilnosti bi se generalno mogle posmatrati kao faktori koji vode neregulisanom braku, s tim što maligne forme vulnerabilnosti neminovno vode ka negativnim ponašanjima iz grupe “četiri jahača Apokalipse” (kriticizam, prezir, defanzivnost, povlačenje), pa posledično i do loših ishoda, odnosno isključivo do neregulisanih brakova i, moguće, do bračnog sloma. Sa druge strane, prelazne i benigne forme mogu voditi i ka regulisanim i ka neregulisanim brakovima. Za benigne forme smo već konstatovali da mogu imati pozitivan epilog, dok su za prelazne forme potrebna dalja empirijska istraživanja.

6.8 INTEGRACIJA – TEORIJA BRAČNE KRIZE I NJENOG PREVAZILAŽENJA

Integraciju rezultata ćemo početi tabelarnim prikazom ključnih nalaza ovog istraživanja, kako onih vezano za pojavu bračne krize (tabela 36), tako i onih vezano za prevazilaženje bračne krize (tabela 37).

Tabela 36: Faktori bračne krize¹¹

	Efekat akterove strukture ličnosti	Efekat partnerove strukture ličnosti
Percepcija porodice od strane muškarca	Visoka amoralnost (6) Introverzija (6)	Visoka amoralnost (6) Visoka emocionalnost (1)
Percepcija porodice od strane žene	Introverzija (3) Niska savesnost (2) Visoka dezintegracija (2) Visoka emocionalnost (1)	Visoka amoralnost (5) Visoko poštenje (5)

Tabela 37: Faktori prevazilaženja bračne krize

	Efekat akterove strukture ličnosti	Efekat partnerove strukture ličnosti
Promene u percepciji porodice od strane muškarca	Niska saradljivost (4)	Nema značajnih efekata
Promene u percepciji porodice od strane žene	Niska amoralnost (3) Introverzija (1)	Niska saradljivost (4) Niska dezintegracija (1) Niska amoralnost (1)

U pokušaju da napravimo teorijski okvir bračne krize i njenog prevazilaženja, možemo poći od toga da generalni pogled na rezultate u ovom istraživanju, koji su prikazani u prethodne dve tabele, logički ukazuje na dve grupe problema među supružnicima, koji se mogu posmatrati i kao dva faktora. Te faktore, s obzirom na njihov suštinski sadržaj, možemo prigodno nazvati Komunikacija i Psihopatologija. Kada je u pitanju faktor Komunikacija, možemo reći da su zapravo u pitanju slabe komunikacione veštine, a u taj faktor bismo mogli svrstati nisku saradljivost, introverziju i, uslovno, visoko poštenje¹². Niska saradljivost ukazuje na agresivnost i svadljivost i svakako predstavlja

¹¹ U zagradama je dat broj aspekata porodičnog funkcionisanja sa kojima data osobina ima značajnu povezanost

¹² Odnosno aspekt visokog poštenja koji se odnosi na preteranu skromnost, dobrotu i nesnalazljivost

indikator loših komunikacionih veština (detektovano kod muškaraca). Introverzija se pojavila kao faktor nezadovoljstva u bračnoj relaciji kod oba pola, pri čemu smo u diskusiji pretpostavili da se radi o inhibiranosti u artikulaciji i ispoljavanju potreba i emocija, što takođe možemo posmatrati kao pokazatelj loše komunikacije. Visoko poštenje muškarca se uslovno može smestiti u ovu kategoriju jer smo ga povezivali sa teškoćama u snalaženju u širem socijalnom okruženju, kao i teškoćama u adekvatnom ponašanju u ulozi „glave porodice“ u smislu čvrstine i pouzdanosti, što, pretpostavili smo, vodi nezadovoljstvu kod žena. To nesnalaženje možemo podvesti pod teškoće u komunikaciji. Dalje, u okviru ovog faktora možemo pretpostaviti postojanje dve komponente: inhibiciju i agresiju. One osobine ličnosti koje generišu inhibiciju u komunikaciji, ujedno generišu i bračno nezadovoljstvo kod aktera ili, drugim rečima, nemogućnost adekvatnog ispoljavanja unutrašnjih sadržaja generiše tenziju kod aktera koja se prenosi u odnos. Sa druge strane, one osobine ličnosti koje generišu agresivnost u komunikaciji, ujedno predstavljaju i faktor nezadovoljstva u bračnoj relaciji, i kod aktera i kod partnera. Isto tako, te osobine ličnosti ujedno ukazuju i na kapacitet za prevazilaženje bračne krize, pod uslovom da se radi o ne-destruktivnoj, ne-malignoj formi agresivnosti. Slično važi i za inhibiciju; ona se može psihoterapijskim procesom prevazići, tako da je i to aspekt koji ima dobru prognozu. Drugim rečima, ako bismo faktor Komunikacija posmatrali kao dimenziju, njen negativni pol je veoma povezan sa bračnom krizom, ali ujedno i sa kapacitetima za prevazilaženje bračne krize.

Drugi naš pretpostavljeni faktor je prigodno nazvan Psihopatologija. Radi se o različitim oblicima predispozicija u ličnosti ka psihopatološkom reagovanju i doživljavanju. Detektovane osobine koje su povezane sa bračnom krizom se odnose na visoku dezintegraciju, visoku neurotičnost i amoralnost. Drugim rečima, to su osobine iz sve tri velike grupe poremećaja koje zajedno čine veliki deo spektra psihopatologije: grupe psihotičnih, grupe neurotičnih i grupe poremećaja ličnosti (DSM-IV, 2000; ICD-10, 1992). U našem uzorku najubedljiviji rezultati su dobijeni na dimenziji amoralnost koja se pre svega povezuje sa različitim oblicima poremećaja ličnosti. Nedvosmisleno se pokazalo da prisustvo visoke amoralnosti vodi bračnoj krizi, i to sa lošom prognozom. Manje ubedljivi rezultati su dobijeni u pogledu dezintegracije, ali su prisutni indikatori koji ukazuju da

visoka dezintegracija kod žena ima udela u nastanku bračne krize, dok niska dezintegracija kod muškaraca ukazuje na dobru prognozu u pogledu prevazilaženja bračne krize. Još manje ubedljivi rezultati su dobijeni u pogledu neuroticizma; relativno je malo povezanosti između visokog nivoa neuroticizma i indikatora bračnog nezadovoljstva i krize, što je u suprotnosti sa brojnom empirijskom građom (npr. Barelds, 2005). Naime, neuroticizam se u našim nalazima pojavljuje kao faktor bračne krize samo kod žena i to samo u vezi sa jednim od šest posmatranih aspekata porodičnog funkcionisanja. Moguće je da je u pitanju specifičnost uzorka, s obzirom na evidentno izraženi značaj amoralnosti. U svakom slučaju, za naš drugi pretpostavljeni faktor Psihopatologiju se takođe može pretpostaviti postojanje dve komponente i to: maligna i benigna forma psihopatologije. Može se hipotezirati da je zasićenost amoralnosti i dezintegracije malignom formom psihopatologije visoka, s obzirom da rezultati ukazuju da je prisustvo visokih skorova na njima loš prognostički znak za prevazilaženje bračne krize. S obzirom na opšte prihvaćeni stav među psihoterapeutima da neurotične osobe uglavnom imaju kapacitet za psihoterapiju, možemo pretpostaviti da visoka neurotičnost predstavlja benignu formu psihopatologije. Na žalost, zbog pomenute slabe povezanosti neurotičnosti sa bračnom krizom, naši rezultati ne dozvoljavaju da tvrdimo tako nešto, već samo da pretpostavljamo.

Empirijska provera, logička analiza rezultata, pa i kliničko iskustvo i utisak, nas dovode do formulacije Teorije bračne krize i njenog prevazilaženja:

- Postoje dva faktora bračne krize: Komunikacija (sa komponentama: inhibicija i agresija) i Psihopatologija (sa komponentama: maligna i benigna forma)
- Negativni pol faktora Komunikacija, ili Loše komunikacione veštine, predstavlja faktor nastanka bračne krize, ali verovatno ukazuje na dobru psihoterapijsku prognozu u slučaju odsustva destruktivnih formi agresivnosti (psihopatije)
- Pozitivni pol faktora Psihopatologija predstavlja veoma jak faktor nastanka bračne krize, pogotovo u slučaju prisustva malignih formi psihopatologije (amoralnosti i psihotičnosti). U slučaju prisustva takvog maligniteta, psihoterapijska prognoza je veoma loša. U slučaju prisustva samo benigne forme psihopatologije (iz neurotičnog spektra), prognoza je neizvesna, ali ima elementa da se pretpostavi da je dobra

- Vrsta psihoterapijskih intervencija koje se koriste, moraju biti prilagođene tipu ličnosti koji čine bračni par
  - Aktivne, angažovane, ali indirektno psihoterapijske intervencije koje između ostalog adresiraju otpor kod klijenata, imaju veću verovatnoću za uspeh kod većine bračnih parova u krizi. Terapeut treba da zauzima kolaborativni i egalitarni stav, kao i da stimuliše samostalno kreiranje alternativnih percepcija i narativa kod klijenata
  - Postoji specifična konstelacija osobina muškarca i žene kada je korisno koristiti potpuno drugačiju konstelaciju tehnika: kada je muškarac ekstravertan, agresivan, svadljiv, ali i realan i moralan, kao i kada je žena neurotična i moralna. U tom slučaju najbolje efekte daju jasne instrukcije, direktivne tehnike i pozitivni autoritativni stav terapeuta

Polazeći od APIM modela kao istraživačkog teorijskog okvira, preko teorije „Velikih sedam“ koju smo konceptualizovali u teorijskom delu, do VSA i Gottman-ovog modela bračnog funkcionisanja, došli smo do upravo izloženog modela bračne krize i njenog prevazilaženja, što nam je i bio cilj. Daleko od toga da se može smatrati da je teorija koja je ovom prilikom formulisana empirijski potpuno valjano utemeljena, ali se može reći da postoje snažni i empirijski i logički argumenti koji joj idu u prilog. Mnoge nejasnoće je još potrebno razjasniti novim istraživanjima, a ako ovo istraživanje i teorija koja je konceptualizovana iz njega bude inspiracija u tom pravcu, onda je postignut jedan veliki cilj.

6.9 IMPLIKACIJE

Teorijske implikacije dobijenih rezultata možemo sumirati u nekoliko ključnih tačaka:

- Model koji smo predložili i koji je prigodno nazvan „Velikih sedam“ se pokazao kao obuhvatan za analizu bračne dinamike
- Preko modela „Velikih sedam“ je moguće identifikovati kako faktore nastanka bračne krize, tako i faktore prevazilaženja bračne krize

- S obzirom na činjenicu da se značajan broj rezultata odnosi na psihotičnost i amoralnost, teorijski okvir za svaku sveobuhvatnu analizu bračne dinamike mora uključivati psihopatološke dimenzije
- Relacija dimenzije Poštenje i bračnog zadovoljstva nije pravolinijska; intuitivno bi se očekivala dosledno pozitivna korelacija, na šta neki raniji empirijski podaci ukazuju, ali naši rezultati su u jednom delu suprotni: korelacija je negativna između Poštenja kod muškarca i zadovoljstva u braku kod žena.
- Koncept Amoral se pokazao kao jači prediktor bračne dinamike od dimenzije Poštenje (sa kojim postoji ranije utvrđena negativna korelacija), što ukazuje da negativni pol dimenzije Poštenje nije dovoljno snažan indikator amoralnih tendencija relevantnih za analizu bračne krize
- Teorija bračne krize i njenog prevazilaženja koja je formulisana na osnovu rezultata ovog istraživanja predviđa dva faktora koji su van aktuelne taksonomije ličnosti (HEXACO), jer uključuju koncepte Dezintegracija (koji se odnosi na psihotičnost) i Amoral
- Pretpostavljene vulnerabilnosti u ličnosti, kako su definisane u VSA modelu, se mogu specifikovati i podeliti na maligne, prelazne i benigne u pogledu stepena razornosti za bračnu relaciju i mogućnosti za njihovo smanjivanje i eliminisanje
- Psihoterapijske intervencije iz različitih škola, pa i „epoha“ porodične terapije mogu biti podjednako efikasne u radu sa bračnim parovima u krizi. Potrebno je samo utvrditi o kakvoj strukturi ličnosti se radi kod svakog konkretnog para i upotrebiti odgovarajuće tehnike iz epohe modernizma ili post-modernizma u skladu sa utvrđenim modelima

Praktične implikacije dobijenih rezultata, koje su važne za rad sa parovima koji su u bračnoj krizi, se mogu sumirati u sledećih nekoliko tačaka:

- Formulisana su dva modela efikasnih intervencija koji ukazuju da je neophodno primenjivati dva pristupa u bračnoj terapiji u zavisnosti od strukture ličnosti para sa kojim se radi
- Na osnovu utvrđenih rezultata o faktorima prevazilaženja bračne krize, može se raditi predikcija ishoda i optimizovanje psihoterapijskih resursa

- U slučaju prisustva posebno razornih osobina kod nekog supružnika za koje je utvrđeno da su indikatori loše prognoze (pre svega izrazito visoka amoralnost), mogu se formulisati realističniji ciljevi u psihoterapiji i raditi na maksimalnom umanjenju štete i prevenciji ozbiljnijih negativnih konsekvenci (npr. nasilja, auto- i alo- agresivnih ispada i sl.)
- Na osnovu rezultata o faktorima bračne krize, mogu se identifikovati rizične grupe parova i formulisati preventivni programi za njih
- Uzimajući u obzir utvrđene faktore bračne krize i njenog prevazilaženja može se fokusirano raditi na neuralgičnim tačkama kod partnera i time povećati efikasnost, uz smanjenje grešaka u intervencijama i posledično manje odustajanja klijenata od psihoterapijskog procesa

6.10 SMERNICE ZA DALJA ISTRAŽIVANJA

- Istraživanje sličnog dizajna, ali sa dve grupe ispitanika, jednom grupom parova koji su zadovoljni svojim odnosom i drugom grupom parova koji su u krizi, bi dalo još detaljniju sliku o dinamici bračne krize, kao i preciznu distinkciju u odnosu na karakteristike zadovoljnih parova
- Povezanost visokog Poštenja kod muškaraca i bračnog nezadovoljstva kod žena je nov i neočekivan rezultat koji zahteva dalju teorijsku eksplanaciju i empirijsku proveru
- Povezanost niske Saradljivosti (tj. agresivnosti i svadljivosti) kod muškarca i dobre prognoze u psihoterapiji bi trebalo dalje istraživati
- Prelazne vulnerabilnosti, odnosno osobine ličnosti supružnika koje su slabosti u bračnom odnosu, a za koje nije utvrđeno da li se mogu prevazići psihoterapijom, mogu biti predmet empirijskih istraživanja
- Dalja istraživanja o povezanosti strukture ličnosti, upotrebljenih psihoterapijskih tehnika i efekata bračne terapije bi mogla dati još specifičnije modele adekvatnih tipova interevencija za određene strukture ličnosti i tipove bračnih problema

6.11 KLINIČKI OSVRT I ZAKLJUČAK – INTEGRACIJA EMPIRIJE, TEORIJE I PRAKSE

U pokušaju da razjasnimo razloge za scenario sa početka naše priče, u kome se pozitivni emotivni odnos jednog para pretvara u negativni, empirijski smo utvrdili brojne činjenice i konceptualizovali ih u jedan teorijski model bračne krize i njenog prevazilaženja. Na kraju ostaje da se u dosadašnju sliku dodaju i neki utisci iz kliničke prakse rada sa parovima u krizi. Naime, autor ovog rada je sticajem srećnih okolnosti stekao veliko iskustvo u raznim kontekstima psihoterapijskog rada; počevši od psihijatrijske klinike, preko više nevladinih organizacija, zatim Savetovaništa za brak i porodicu u kontekstu socijalne zaštite, do privatne prakse. U tom smislu, s obzirom da će biti reči o ličnom utisku, na ovom mestu napuštamo striktno naučni pristup i ulazimo u oblast ljudskog iskustva, intuicije i utisaka proisteklog iz rada sa velikim brojem klijenata, od čega je značajan broj njih bio u bračnoj krizi i dolazio na bračni psihoterapijski tretman.

Utvdili smo da je bračna kriza pre svega fenomen povezan sa odsustvom moralnosti, odnosno, može se reći empatije kod jednog ili oba supružnika. Ovaj nalaz se apsolutno slaže sa situacijom u psihoterapijskoj sobi; naime, nema teže situacije za terapeuta od one, u kojoj radi sa osobom koja je neempatična, sa kojom se ne može uspostaviti emotivna rezonanca, niti generisati motiv za saradnju. Prosto, neki ljudi saosećaju samo sa sobom (ili čak ni to?) i to su po pravilu generatori krize u svakom, pa i u bračnom odnosu. Prisustvo takvih ljudi je po pravilu loš prognostički znak i često nagoveštaj da će terapeut potrošiti mnogo energije za mali ili nikakav efekat. Sa druge strane imamo ljude koji mogu imati drastične probleme u komunikaciji, bilo da su povučeni, bilo da su neurotični, agresivni ili na drugi način loše adaptirani i teški u komunikaciji, a da to uopšte ne mora da bude loš prognostički znak, pod uslovom da se radi o osobama sa bazično prisutnim kapacitetom za vezivanje, empatijom i moralom. Takve osobe, uz dobro vođenje procesa, mogu napraviti velike pozitivne pomake u svom odnosu prema partneru, ali i u svom opštem psihološkom funkcionisanju. Dakle, praksa pokazuje, kao i ovo istraživanje, da vrsta fundamentalne emocionalnosti kod parova, a ne intenzitet simptoma, determiniše i pojavu i tok bračne krize. Ono što pravi razliku je kapacitet za emocionalno vezivanje, potreba za bliskošću, kapacitet za saosećanje sa drugim ljudskim bićem i, na kraju krajeva, a zapravo najvažnije, kapacitet za ljubav.

7 LITERATURA

- Allport, F.H., & Allport, G.W. (1921). Personality Traits: Their Classification and Measurement. *The Journal of Abnormal Psychology and Social Psychology*, Vol 16(1), Apr-Jun, 6-40.
- Allport, G.W., & Odbert, H.S. (1936). Trait-names: A psycho-lexical study. *Psychological Monographs*, 47. (1, Whole No. 211).
- Anker, M., Owen, J., Duncan, B., & Sparks, J. (2010). The alliance in couple therapy: Partner influence, early change, and alliance patterns in a naturalistic sample. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, Vol. 78, No. 5, 635– 645.
- Antill, J.K. (1983). Sex role complementarity versus similarity in married couples. *Journal of Personality and Social Psychology*, 45, 145–155.
- Ashton, M.C. (2013). *Individual differences and personality* (2nd ed.). Amsterdam: Academic Press.
- Ashton, M.C., & Lee, K. (2005). Honesty-Humility, the Big Five, and the five-factor model. *Journal of Personality*, 73, 1321-1353.
- Ashton, M.C., & Lee, K. (2007). Empirical, theoretical, and practical advantages of the HEXACO model of personality structure. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 11, 150-166.
- Ashton, M.C., & Lee, K. (2008). The HEXACO model of personality structure and the importance of the H Factor. *Social and Personality Psychology Compass*, 2, 1952–1962.
- Ashton, M.C., Lee, K., & Goldberg, L.R. (2004). A hierarchical analysis of 1,710 English personality descriptive adjectives. *Journal of Personality and Social Psychology*, 87, 707-721.
- Ashton, M.C., Lee, K., & Son, C. (2000). Honesty as the sixth factor of personality: Correlations with Machiavellianism, primary psychopathy, and social adroitness. *European Journal of Personality*, 14, 359–368.

- Ashton, M.C., Lee, K., Perugini, M., Szarota, P., de Vries, R.E., Di Blas, L., Boies, K., & De Raad, B. (2004). A six-factor structure of personality-descriptive adjectives: Solutions from psycholexical studies in seven languages. *Journal of Personality and Social Psychology*, 86, 356-366.
- Barelds, D.P.H. (2005). Self and partner personality in intimate relationships. *European Journal of Personality*, 19, 501-518.
- Barker, R.L. (1984). *Treating couples in crisis*. New York: The Free Press.
- Baumgarten, F. (1933). *Die Charaktereigenschaften [The character traits.]*. Beitrage zur Charakter- und Personlichkeitsforschung. (Whole No. 1). Bern: A. Francke.
- Beach, S.R.H., Fincham, F.D., & Katz, J. (1998). Marital Therapy In The Treatment Of Depression: Toward A Third Generation Of Outcome Research. *Clinical Psychology Review*, Vol 18(6), 635-661.
- Belsky, J., & Hsieh, K.H. (1998). Patterns of marital change during the early childhood years: Parent personality, coparenting, and division-of-labor correlates. *Journal of Family Psychology*, 12, 511-528.
- Berry, K., Band, R., Corcoran, R., Barrowclough, C., & Wearden, A. (2007). Attachment styles, earlier interpersonal relationships and schizotypy in a non-clinical sample. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 80, 563-576.
- Berry, K., Wearden, A., Barrowclough, C., & Liversidge, T. (2006). Attachment styles, interpersonal relationships and psychotic phenomena in a non-clinical student sample. *Personality and Individual Differences*, 41, 707-718.
- Bland, K., & Hallam, R.S. (1981). Relationship between response to graded exposure and marital satisfaction in agoraphobics. *Behaviour Research and Therapy*, 19, 335-338.
- Bloom, B.L., Asher, S.J., & White, S.W. (1978). Marital disruption as a stressor: A review and analysis. *Psychological Bulletin*, 85, 867-894.
- Blum, J.S., & Mehrabian, A. (1999). Personality and temperament correlates of marital satisfaction. *Journal of Personality*, 67(1), 93-125.

- Botwin, M.D., Buss, D.M., & Shackelford, T.K. (1997). Personality and mate preferences: Five factors in mate selection and marital satisfaction. *Journal of Personality*, 65(1), 107-136.
- Bouchard, G., Lussier, Y., & Sabourin, S. (1999). Personality and marital adjustment: Utility of the five factor model of personality. *Journal of Marriage and the Family*, 61, 651-660.
- Bowen, M. (1976). Principles and techniques of multiple family therapy (pp. 388-404). In P.J. Guerin, Jr. (ed.), *Family therapy: Theory and practice*. New York: Gardner Press.
- Bowen, M. (1978). *Family therapy in clinical practice*. New York: Jason Aronson.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: Vol. I. Attachment*. New York: Basic Books.
- Brennan, K.A., Clark, C.L., & Shaver, P.R. (1998). Self-report measurement of adult attachment: An integrative overview. In J. A. Simpson & W. S. Rholes (Eds.), *Attachment theory and close relationships* (pp. 46-76). New York: Guilford.
- Broderick, C.B., & Schrader, S.S. (1991). The history of professional marriage and family therapy (pp. 3-40). In A.S. Gurman & D.P. Kniskern (eds.), *Handbook of family therapy* (Vol. 2). New York: Brunner/Mazel.
- Brody, G.H., Stoneman, Z., & McCoy, J.K. (1994). Forecasting Sibling Relationships in Early Adolescence from Child Temperaments and Family Processes in Middle Childhood. *Child Development*. Volume 65, Issue 3, pages 771-784.
- Burch, G.S., Pavelis, C., Hemsley, D.R., & Corr, P.J. (2006). Schizotypy and creativity in visual artist. *British Journal of Psychology*. 97(2): 177-190.
- Burger, J. (2011). *Personality* (8th ed.). Wadsworth Cengage Learning. Australia.
- Burke, L. (2003). The impact of maternal depression on familial relationships. *International Review of Psychiatry*, 15, 243-255.
- Canstatt, C. (1841). *Handbuch der medicinischen Klinik*. Erlangen: Ferdinand Enke.
- Carr, A. (2006). *Family therapy concepts, process, and practice*. Chichester: Wiley.
- Carter, G., Campbell, A., & Muncer, S. (2014). The Dark Triad: Beyond a 'male' mating strategy. *Personality and Individual Differences*, Vol. 56, 159-164.

- Catherall, D.R. (1992). Working with projective identification in couples. *Family Process* 31: 355–367.
- Cattell, H.E.P. (2004). The Sixteen Personality Factor (16PF) Questionnaire. In Hilsenroth, M.J. & Hersen, M. (Eds.), *Comprehensive handbook of psychological assessment* (Vol. 2) (pp. 39–49). New York: Wiley.
- Cattell, H.E.P., & Mead, A.D. (2008). The Sixteen Personality Factor Questionnaire (16PF). In G.J. Boyle, G. Matthews, & D.H. Saklofske (Eds.). *The Sage handbook of personality theory and assessment* (Vol. 2) (pp. 135–159). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Cattell, R.B. (1947). Confirmation and clarification of primary personality factors. *Psychometrika*, 12, 197-220.
- Caughlin, J.P., Huston, T.L., & Houts, R.N. (2000). How does personality matter in marriage. An examination of trait anxiety, interpersonal negativity, and marital satisfaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78, 326–336.
- Chapman, J.P., Chapman, L.J., & Kwapil, T.R. (1994). Does the psychoticism scale predict psychosis? A ten year longitudinal study. *Personality and Individual Differences*. 3: 469-375.
- Chapman, L.J., Chapman, J.P., Kwapil, T.R., Eckblad, M., & Zinser, M.C. (1994). Putatively Psychosis-Prone Subjects 10 Years Later. *Journal of Abnormal Psychology*. 103(2):171-183.
- Chen, Z., Tanaka, N., Uji, M., Hiramura, H., Shikai, N., Fujihara, S. et al. (2007). The role of personalities in the marital adjustment of Japanese couples. *Social Behavior and Personality*, 35, 561-572.
- Claridge, G. (1997). *Schizotypy: Implications for illness and health*. Oxford. Oxford University Press.
- Claxton, A., O'rourke, N., Smith, J., & DeLongis, A. (2012). Personality traits and marital satisfaction within enduring relationships: An intra-couple discrepancy approach. *Journal of Social and Personal Relationships*, 375-396.
- Cook, W., & Kenny, D. (2005). The Actor-Partner Interdependence Model: A model of bidirectional effects in developmental studies. *International Journal of Behavioral Development*, 101-109.

- Cook, W.L. (1998). Integrating models of interdependence with treatment evaluations in marital therapy research. *Journal of Family Psychology*, 12, 529–542.
- Cook, W.L., & Snyder, D.K. (2005). Analyzing nonindependent treatment outcomes in couple therapy using the actor–partner interdependence model. *Journal of Family Psychology*. Vol 19(1), 133-141.
- Costa, P.T., & McCrae, R.R. (1985). *The NEO Personality Inventory Manual*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.
- Costa, P.T., & McCrae, R.R. (1992). *NEO Personality Inventory Revised (NEO-PI-R) and NEO Five-Factor Inventory (NEO-FFI) Professional Manual*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.
- Costa, P.T., & McCrae, R.R. (1992). Reply to Eysenck. *Personality and Individual Differences*. 13(8): 861-865.
- Craddock, A.E. (2001). Relationships between family structure and family functioning: A test of Tiesel and Olson's revision of the circumplex model. *Journal of Family Studies*, 7, 29-39.
- Davis, S., & Butler, M. (2004). Enacting Relationships In Marriage And Family Therapy: A Conceptual And Operational Definition Of An Enactment. *Journal of Marital and Family Therapy*, 319-333.
- De Vries, R.E., & Van Kampen, D. (2010). The HEXACO and 5DPT models of personality: A comparison and their relationships with psychopathy, egoism, pretentiousness, immorality and machiavellianism. *Journal of Personality Disorders*, 24, 244-257.
- De Vries, R.E., Lee, K., & Ashton, M.C. (2008). The Dutch HEXACO personality inventory: Psychometric properties, self-other agreement, and relations with psychopathy among low and high acquaintanceship dyads. *Journal of Personality Assessment*, 90, 142–151.
- *Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-IV-TR*. (4th ed.). (2000). Washington, DC: American Psychiatric Association.

- Digman, J.M. (1996). The Curious History of the Five-Factor Model. In Wiggins (ed.). *The Five-factor Model of Personality: Theoretical Perspectives*. Guilford Press. New York.
- Donnellan, M.B., Assad, K.K., Robins, R.W., & Conger, R.D. (2007). Do negative interactions mediate the effects of negative emotionality, communal positive emotionality, and constraint on relationship satisfaction? *Journal of Social and Personal Relationships*, 24, 557-573.
- Donnellan, M.B., Conger, R.D., & Bryant, C.M. (2004). The Big Five and enduring marriages. *Journal of Research in Personality*, 38, 481-504.
- Dryer, D.C., & Horowitz, L.M. (1997). When do opposites attract? Interpersonal complementarity versus similarity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72(3), 592-603.
- Dubuis-Stadelmann, E., Fenton, B.T., Ferrero, F., & Preisig, M. (2001). Spouse similarity for temperament, personality, and psychiatric symptomatology. *Personality and Individual Differences*, 30, 1095–1112.
- Dunn, R., & Schwebel, A. (1995). Meta-analytic review of marital therapy outcome research. *Journal of Family Psychology*, Vol. 9, No. 1, 58-68.
- Đurić-Jočić, D. (2000). Konceptualna i empirijska povezanost Rorschach metoda i NEO-PI-R upitnika ličnosti. Doktorska disertacija. Filozofski fakultet. Beograd.
- Dyrenforth, P.S., Kashy, D.A., Donnellan, M.B., & Lucas, R.E. (2010). Predicting relationship and life satisfaction from personality in nationally representative samples from three countries: The relative importance of actor, partner, and similarity effects. *Journal of Personality and Social Psychology*, 99, 690-702.
- Einstein, D.A., & Menzies, R.G. (2004). Role of magical thinking in obsessive compulsive symptoms in an undergraduate sample. *Depression and Anxiety*. 19(3): 174-179.
- Emmelkamp, P.M.G., & Gerlsma, C. (1994). Marital functioning and the anxiety disorders. *Behavioral Therapy* 25:407-430.

- Epstein, N.B., & Baucom, D.H. (2002). Enhanced cognitive– behavioral therapy for couples: A contextual approach. Washington, DC: American Psychological Association.
- Erel, O., & Burman, B. (1995). Interrelatedness of marital relations and parent-child relations: a meta-analytic review. *Psychological Bulletin*. 118(1):108-32.
- Ewart, C.K., Taylor, C.B., Kraemer, H.C., & Agras, W.S. (1991). High blood pressure and marital discord: not being nasty matters more than being nice. *Health Psychology*. 103:155-163.
- Exline, J.J., & Geyer, A.L. (2004). Perceptions of Humility: A Preliminary Study. *Self and Identity*, 3, 95-114.
- Exline, J.J., Campbell, W.K., Baumeister, R.F., Joiner, T., & Krueger, J. (2004). Humility and modesty. In C. Peterson & M. Seligman (Eds.), *The Values In Action (VIA) classification of strengths*. Cincinnati, OH: Values in Action Institute.
- Eysenck, H. (1947). *Dimensions of personality* (1. publ. ed.). London: Paul, Trench, Trubner & Co.
- Eysenck, H.J. (1981). *A model for personality*. Berlin: Springer-Verlag.
- Eysenck, H.J., & Eysenck, S.B.G. (1976). Psychoticism as a dimension of personality. Holder and Stughton. London.
- Eysenck, H.J., & Wakefield, J.A. (1981). Psychological factors as predictors of marital satisfaction. *Advances in Behaviour Research and Therapy*, 3, 151–192.
- Feldman, L.B. (1985). Integrative multi-level therapy: A comprehensive interpersonal and intrapsychiatric approach. *Journal of Marital and Family Therapy* 11: 357–372.
- Feldman, L.B. (1992). *Integrating individual and family therapy*. New York: Brunner / Mazel.
- Fincham, F.D., & Beach, S.R.H. (1999). Conflict in marriage: implications for working with couples. *Annual Review in Psychology*. 50:47-77.
- Fincham, F.D., & Bradbury, T.N. (1991). Marital conflict: towards a more complete integration of research and treatment. In *Advances in Family Intervention, Assessment and Theory*, ed. JP Vincent, 5:1-24. Greenwich, CT: JAI.

- Fossati, A., Raine, A., Carretta, I., Leonardi, B., & Maffei, C. (2003). The Three-factor model of schizotypal personality invariance across age and gender. *Personality and Individual Differences*, 35(5):1007-1019.
- Fraenkel, P. (1997). Systems approaches to couple therapy (pp. 379–414). In W.K. Halford & H.J. Markman (eds.), *Clinical handbook of marriage and couples interventions*. New York: John Wiley & Sons.
- Franklin, C., Streeter, C.L., & Springer, D.W. (2001). Validity of the FACES IV family assessment measure. *Research on Social Work Practice*, 5, 576-596.
- Galbaud du Fort, G., Bland, R., Newman, S.C., & Boothroyd, L.J. (1998). Spouse similarity for lifetime psychiatric history in the general population. *Psychological Medicine*, 28, 789–803.
- Galbaud du Fort, G., Kovess, V., & Boivin, J.F. (1994). Spouse similarity for psychological distress and well-being: A population study. *Psychological Medicine*, 24, 431–447.
- Galton, F. (1884). Measurement of character. *Fortnightly Review*, 36, 179-183.
- Gattis, K.S., Berns, S., Simpson, L.E., & Christensen, A. (2004). Birds of a feather or strange birds? Ties among personality dimensions, similarity, and marital quality. *Journal of Family Psychology*, 18, 564-574.
- Giblin, P., Sprenkle, D., & Sheehan, R. (1985). Enrichment Outcome Research: a Meta-Analysis Of Premarital, Marital And Family Interventions. *Journal of Marital and Family Therapy*, 257-271.
- Goldberg, L.R. (1981). Language and individual differences: The search for universals in personality lexicons. In L. Wheeler (Ed.), *Review of personality and social psychology* (Vol. 2, pp. 141-165). Beverly Hills, CA: Sage.
- Goldberg, L.R. (1990). An alternative “Description of personality”: The Big-Five factor structure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 1216-1229.
- Goldenberg, I., & Goldenberg, H. (2008). *Family therapy: An overview* (7th ed.). Belmont, CA: Thomson Brooks/Cole.
- Gondolf, E.W. (1988). Who are these guys? Toward a behavioral typology of batterers. *Violence and Victims*, 3, 187-203.

- Goodwin, R.D., Fergusson, D.M., & Horwood, J.L. (2004). Panic Attacks and Psychoticism. *American Journal of Psychiatry*. 161(1):88-92.
- Gottman, J.M. & Notarius, C. (2000). Decade review: Observing marital interaction. *Journal of Marriage and the Family*. vol. 62. no. 4, pp. 927-947.
- Gottman, J.M. (1993). A theory of marital dissolution and stability. *Journal of Family Psychology*, vol. 7, pp. 57-75.
- Gottman, J.M. (1994). *What predicts divorce? The relationship between marital processes and marital outcomes*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Gottman, J.M. (1994). *Why Marriages Succeed or Fail?* Simon and Schuster. New York.
- Gottman, J.M. (1998). Psychology and the study of the marital processes. *Annual Review of Psychology*, 49, 169–197.
- Gottman, J.M., & Levenson, R.W. (1992). Marital processes predictive of later dissolution: Behavior, physiology and health. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 221-233.
- Gottman, J.M., & Levenson, R.W., (2000). The timing of divorce: predicting when a couple will divorce over a 14-year period. *Journal of Marriage and the Family*, vol. 62, no. 3, pp. 737–745.
- Gottman, J.M., & Notarius, C.I. (2002). Marital research in the 20th century and a research agenda for the 21st century. *Family Process*, 41, 159-197.
- Graziano, W.G., & Eisenberg, N. (1997). Agreeableness: A dimension of personality. In R. Hogan, J. Johnson, & S. Briggs (Eds.), *Handbook of Personality Psychology* (pp. 795–824). San Diego: Academic Press.
- Graziano, W.G., Jensen-Campbell, L.A., & Hair, E.C. (1996). Perceiving interpersonal conflict and reacting to it: The case for agreeableness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 820–835.
- Greene, B.L. (ed.). (1965). *The psychotherapies of marital disharmony*. New York: The Free Press.
- Grych, J.H., & Fincham, F.D. (1990). Marital conflict and children's adjustment: a cognitive contextual framework. *Psychological Bulletin*. 108: 267-290.

- Gurman, A., & Fraenkel, P. (2002). The History Of Couple Therapy: A Millennial Review. *Family Process*, 199-260.
- Haley, J. (1963). Marriage therapy. *Archives of General Psychiatry* 8: 213–234.
- Haley, J. (1976). *Problem-solving therapy*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Halford, W.K., & Bouma, R. (1997). Individual psychopathology and marital distress. In W.K. Halford & H.J. Markman (Eds.), *Clinical handbook of marriage and couples intervention* (pp. 291-321). New York: Wiley.
- Hare, R.D. (1994). This charming psychopath: How to spot social predators before they attack [Electronic version]. *Psychology Today*, Article ID: 1554. Retrieved from: <http://www.psychologytoday.com/articles/pto-19940101-000027.html>.
- Hazan, C., & Shaver, P.R. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 511-524.
- Hazan, C., & Shaver, P.R. (1994). Attachment as an organizational framework for research on close relationships. *Psychological Inquiry*, 5, 1-22.
- Heene, E.L.D., Buysse, A., & Van Oost, P. (2005). Indirect pathways between depressive symptoms and marital distress: The role of conflict communication, attributions, and attachment style. *Family Process*, 44, 413-440.
- Heller, D., Watson, D., & Ilies, R. (2004). The role of person versus situation in life satisfaction: A critical examination. *Psychological Bulletin*, 130, 574-600.
- Heru, A.M., Ryan, C.E., & Madrid, H. (2005). Psychoeducation for caregivers of patients with chronic mood disorders. *Bulletin of the Menninger Clinic*, 69, 331-340.
- Hill, R. (1949). *Families under stress*. New York: Harper.
- Hofstee, W.K.B., De Raad, B., & Goldberg, L.R. (1992). Integration of the Big Five and circumplex approaches to trait structure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 146-163.
- Holden, C.J., Zeigler-Hill, V., Pham, M.N., & Shackelford, T.K. (2014) Personality features and mate retention strategies: Honesty–humility and the willingness to manipulate, deceive, and exploit romantic partners. *Personality and Individual Differences*. Volume 57, Pages 31–36.
- ICD-10. (1992). Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

- Irwin, H.J. (2001). The Relationship between Dissociative Tendencies and Schizotypy: An Artifact of Childhood Trauma? *Journal of Clinical Psychology*, 57 (3): 331-342
- Jackson, D.D. (1965). Family rules: The marital quid pro quo. *Archives of General Psychiatry* 12: 589–594.
- Jacobson, N.S., & Gurman, A.S. (eds.). (1986 and 1995). *Clinical handbook of couple therapy* (2nd ed.). New York: Guilford Press.
- Johnson, M.D., & Bradbury, T.N. (1999). Marital satisfaction and topographical assessment of marital interaction: A longitudinal analysis of newlywed couples. *Personal Relationships*, 6, 19-40.
- Jonason, P.K., Li, N.P., & Buss, D.M. (2010). The costs and benefits of the Dark Triad: Implications for mate poaching and mate retention tactics. *Personality and Individual Differences*, 48, 373–378.
- Jones, D., & Weiser, D. (2014). Differential infidelity patterns among the Dark Triad. *Personality and Individual Differences*, Vol. 57, 20-24.
- Karney, B.R., & Bradbury, T.N. (1995). The longitudinal course of marital quality and stability: A review of theory, methods, and research. *Psychological Bulletin*, 118, 3-34.
- Karney, B.R., & Bradbury, T.N. (1997). Neuroticism, marital interaction, and the trajectory of marital satisfaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72, 1075–1092.
- Karney, B.R., Bradbury, T.N., Fincham, F.D., & Sullivan, K.T. (1994). The role of negative affectivity in the association between attributions and marital satisfaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 66, 413–424.
- Kashy, D. A., & Kenny, D. A. (2000). The analysis of data from dyads and groups. In H. T. Reis & C. M. Judd (Eds.), *Handbook of research methods in social psychology* (pp. 451-477). New York: Cambridge University Press. (ME)
- Kashy, D.A., & Kenny, D.A. (1999). The analysis of data from dyads and groups. In H.T. Reis & C.M. Judd (Eds.), *Handbook of research methods in social psychology*. New York: Cambridge University Press.

- Kelly, E.L., & Conley, J.J. (1987). Personality and compatibility: A prospective analysis of marital stability and marital satisfaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 27–40.
- Kenny, D.A. (1996). Models of nonindependence in dyadic research. *Journal of Social and Personal Relationships*, 13, 279–294.
- Kenny, D.A., & Cook, W. (1999). Partner effects in relationship research: Conceptual issues, analytic difficulties, and illustrations. *Personal Relationships*, 6, 433-448.
- Kenny, D.A., & Ledermann, T. (2012). Bibliography of actor-partner interdependence model. Retrieved from <http://davidakenny.net/downloads.htm>.
- Kenny, D.A., Kashy, D.A., & Cook, W.L. (2006). *Dyadic data analysis*. New York: Guilford.
- Kiecolt-Glaser, J.K., Malarkey, W.B., Chee, M., Newton, T., Cacioppo, J.T., et al. (1993). Negative behavior during marital conflict is associated with immunological down-regulation. *Psychosomatic Medicine* 55, 395-409.
- Knežević G., Radović, B., & Peruničić, I. (2008). Can Amorality be measured? 14th European Conference on Personality, Tartu, Estonia, July 16-20, 2008, Book of Abstracts, p. 137.
- Knežević, G., Savić D., Kutlešić, V., Jović, V., Opačić, G., & Šaula-Marojević, B. (2012) Running Head: Disintegration: A Basic Personality Trait. *Disintegration: A Reconceptualization of Psychoticism as a Basic Personality Trait*.
- Knežević, G. (2003). *Koreni amoralnosti*. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Institut za psihologiju. Beograd.
- Knežević, G. (2011). *Dezintegracija kao bazična crta ličnosti*. Klinički seminar Klinike za psihijatriju KCS. Beograd.
- Knežević, G., Džamonja-Ignjatović, T., & Đurić-Jočić, D. (2004) *Petofaktorski model ličnosti*. Društvo psihologa Srbije. Beograd.
- Knežević, G., Opačić, G., Kutlešić, V., & Savić, D. (2005). Preserving psychoticism as a basic personality trait: A proposed reconceptualization. 113th Annual Convention. American Psychological Association, August 18-21, Washington. Book of Abstracts, p. 176.

- Kosek, R.B. (1996). The quest for a perfect spouse: Spousal ratings and marital satisfaction. *Psychological Reports*, 79, 731-735.
- Kurdek, L.A. (1993). Predicting marital dissolution: A 5-year prospective longitudinal study of newlywed couples. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64, 221-242.
- LaBouff, J.P., Rowatt, W.C., Johnson, M.K., Tsang, J. & Willerton, G.M. (2012). Humble Persons are More Helpful than Less Humble Persons: Evidence from Three Studies. *The Journal of Positive Psychology*, 7(1), 16-29.
- Lederer, W., & Jackson, D.D. (1968). *The mirages of marriage*. New York: W.W. Norton.
- Lee, H.J., Cogle, J.R., & Telch, M.J. (2005). Thought-action fusion and its relationship to schizotypy and OCD. *Behaviour Research and Theory*. 43 (1):29-41.
- Lee, K., & Ashton, M.C. (2004). Psychometric properties of the HEXACO Personality Inventory. *Multivariate Behavioral Research*, 39, 329-358.
- Lee, K., & Ashton, M.C. (2005). Psychopathy, Machiavellianism, and narcissism in the Five-Factor Model and the HEXACO model of personality structure. *Personality and Individual Differences*, 38, 1571–1582.
- Lee, K., & Ashton, M.C. (2006). Further assessment of the HEXACO Personality Inventory: Two new facet scales and an observer report form. *Psychological Assessment*, 18, 182-191.
- Lee, K., & Ashton, M.C. (2008). The HEXACO personality factors in the indigenous personality lexicons of English and 11 other languages. *Journal of Personality*, 76, 1001-1053.
- Lee, K., & Ashton, M.C. (2012). Getting mad and getting even: Agreeableness and honesty–humility as predictors of revenge intentions. *Personality and Individual Differences*, 52, 596–600.
- Lee, K., & Ashton, M.C. (2012). *The H factor of personality: Why some people are manipulative, self-entitled, materialistic, and exploitive—And why it matters for everyone*. Waterloo, Canada: Wilfrid Laurier University Press.

- Lee, K., Gizzarone, M., & Ashton, M.C. (2003). Personality and the likelihood to sexually harass. *Sex Roles*, 49, 59–69.
- Lee, K., Ogunfowora, B., & Ashton, M.C. (2005). Personality traits beyond the Big Five: Are they within the HEXACO space? *Journal of Personality*, 73, 1437-1463.
- Lenzenweger, M.F. (2006). Schizotaxia, schizotypy and schizophrenia: Paul E. Meehl's blueprint for experimental psychopathology and the genetics of schizophrenia. *Journal of Abnormal Psychology*, 115, 195 –200.
- Leslie, G.R. (1964). Conjoint therapy in marriage counseling. *Journal of Marriage and the Family* 26: 65–71.
- Lester, D., Haig, C., & Monello, R. (1989). Spouses' personality and marital satisfaction. *Personality and Individual Differences*, 10, 253-254.
- Levinger, G. (1965). Marital cohesiveness and dissolution: An integrative review. *Journal of Marriage and the Family*, 27, 19-28.
- Levinger, G. (1976). A social psychological perspective on marital dissolution. *Journal of Social Issues*, 32, 21-47.
- Lewis, J.M., & Gossett, J.T. (2000). *Disarming the past: How an intimate relationship can heal old wounds*. Phoenix, AZ: Zeig, Tucker & Co.
- Lindahl, K.M., Malik, N.M., & Bradbury, T.N. (1997). The longitudinal course of couple relationships. In K. Halford & H. Markman (Eds.), *Clinical handbook of marriage and couple interventions* (pp. 203-223). Chichester: Wiley & Sons.
- Luo, S., Chen, H., Yue, G., Zhang, G., Zhaoyang, R., & Xu, D. (2008). Predicting marital satisfaction from self, partner, and couple characteristics: Is it me, you, or us? *Journal of Personality*, 76, 1231-1265.
- Maes, H.H.M., Neale, M.C., Kendler, K.S., Hewitt, J.K., Silberg, J.L., Foley, D.L., et al. (1998). Assortative mating for major psychiatric diagnoses in two population-based samples. *Psychological Medicine*, 28, 1389–1401.
- Malarkey, W.B., Kiecolt-Glaser, J.K., Pearl, D., & Glaser, R. (1994). Hostile behavior during conflict alters pituitary and adrenal hormones. *Psychosomatic Medicine* 56:41-51.

- Malouff, J.M., Thorsteinsson, E.B., Schutte, N.S., Bhullar, N., & Rooke, S.E. (2010). The five-factor model of personality and relationship satisfaction of intimate partners: A meta-analysis. *Journal of Research in Personality*, 44, 124-127.
- Manus, G.I. (1966). Marriage counseling: A technique in search of a theory. *Journal of Marriage and the Family* 28: 449–453.
- Margolin, G., Christensen, A., & John, R.S. (1996). The continuance and spillover of everyday tensions in distressed and nondistressed families. *Journal of Family Psychology*, Vol 10(3), 304-321.
- Markon, K.E., Krueger, R.F., & Watson, D. (2005). Delineating the structure of normal and abnormal personality: An integrative hierarchical approach. *Journal of Personality and Social Psychology*. 88(1):139-157.
- Mason, O. (1995) A confirmatory factor analysis of the structure of schizotypy. *European Journal of Personality*. 9(4): 271-281.
- McCubbin, H.I., & Patterson, J.M. (1982). Family adaptation to crises. In H. I. McCubbin, A.E. Cauble, & J.M. Patterson (Eds.), *Family stress, coping, and social support* (pp. 26-47). Springfield, IL: Charles C Thomas.
- McLeod, J.D. (1995). Social and psychological bases of homogamy for common psychiatric disorders. *Journal of Marriage and the Family*, 57, 201–214.
- Međedović, J. (2011). Da li je Amoralnost šesti faktor ličnosti? *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*. Vol. XXX / 1-2 / 7-31
- Međedović, J. (2012) Topography Of Dishonesty: Mapping The Opposite Pole Of Honesty-Humility Personality Domain. *Primenjena psihologija*, vol. 5 (2) str. 115-135.
- Međedović, J. (2014). Should the space of basic personality traits be extended to include the disposition toward psychotic-like experiences? *Psihologija*. 47 (2), 169–184.
- Mehrabian, A. (1989). Marital choice and compatibility as a function of trait similarity-dissimilarity. *Psychological Reports*, 65, 1202.

- Meins, E., Jones, S.R., Fernyhough, C., Hurndal, S., & Koronis, P. (2008). Attachment dimensions and schizotypy in a non-clinical sample. *Personality and Individual Differences*, 44, 1000–1011.
- Milojković, M., Srna, J., Mićović, R. (1997), *Porodična terapija*. Beograd: Centar za brak i porodicu.
- Mittelman, B. (1948). The concurrent analysis of married couples. *Psychiatric Quarterly* 17: 182–197.
- Moffitt, T.E., & Caspi, A. (2005). Life-course persistent and adolescence-limited antisocial males: Longitudinal followup to adulthood. In D.M. Stoff & E.J. Susman, (Eds.), *Developmental psychobiology of aggression* (pp. 161-186). Cambridge: Cambridge University Press.
- Momirović, K., & Kostić, P. (1998). Pogrešna teorija ili pogrešni testovi: rezultati dobijeni analizom različitih verzija Eysenck-ovog upitnika EPQ. U: Momirović K. (ured.) *Realnost psiholoških konstrukata*. Institut za psihologiju, Filozofski fakultet i Institut za kriminološka i sociološka istraživanja. Beograd. 88–120.
- Momirović, K., Hošek, A., Radović, B., & Knežević, G. (1994). Konstrukcija jednog novog testa amoralnosti. Tehnički izveštaj, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd.
- Momirović, K., Kostić, P., Hošek, A., & Janković, D. (1998). Ipak pogrešni testovi: rezultati dobijeni komparativnom analizom metrijskih karakteristika testova PNEL I EPQ103. U: Momirović, K. (ured.) *Realnost psiholoških konstrukata*. Institut za psihologiju, Filozofski fakultet i Institut za kriminološka i sociološka istraživanja. Beograd. 88-120.
- Momirović, K., Vučinić, B., Hošek, A., & Popović, B.V. (1998). Amoral 2: prvi dokaz da je amoralnost moguće meriti na pozdan i valjan način. U Momirović, K. (ured.) *Realnost psiholoških konstrukata*. Institut za psihologiju, Filozofski fakultet; Institut za kriminološka i sociološka istraživanja. Beograd. str. 9-35.
- Momirović, K., Wolf, B., & Džamonja, Z. (1992). KON 6 Kibernetička baterija konativnih testova. Centar za primenjenu psihologiju, Beograd.

- Momirović, K., Wolf, B., Džamonja, Z., & Hošek, A. (1993). Delta 4/D Psihoticizam kod dece – teorija i merenje. Centar za primenjenu psihologiju. Beograd.
- Monteiro, W., Marks, I.M., & Ramm, E. (1985). Marital adjustment and treatment outcome in agoraphobia. *British Journal of Psychiatry*, 146, 383-390.
- Morris, J.A., Brotheridge, C.M., & Urbanski, J. (2005). Bringing humility to leadership: Antecedents and consequences of leader humility. *Human Relations*, 58(10), 1323-1350.
- Murphy, C.M., & O'Farrell, T.J. (1994). Factors associated with marital aggression in male alcoholics. *Journal of Family Psychology*, 8, 321-335.
- Nelson, B., & Rawlings, D. (2010). Relating schizotypy and the personality to the phenomenology of creativity. *Schizophrenia Bulletin*. 36(2):388-399.
- Nemeček, S., & Olson, K.R. (1999). Five-factor personality similarity and marital adjustment. *Social Behavior and Personality*, 27, 309-318.
- Neyer, F.J., & Voigt, D. (2004). Personality and social network effects on romantic relationships: A dyadic approach. *European Journal of Personality*, 18, 279-299.
- Nichols, M.P., & Schwartz, R.C. (1998). *Family therapy: Concepts and methods*. Boston: Allyn & Bacon.
- Norman, R.M., Davies, F., Malla, A., Cortese, L., & Nicholson, I.R. (1996). Relationship of obsessive-compulsive symptomatology to anxiety, depression and schizotypy in a clinical population. *British Journal of Clinical Psychology*. 35 (pt.4): 553-566.
- Norman, W. (1967). 2800 personality trait descriptors: Normative operating characteristics for a university population. Ann Arbor, MI: University of Michigan.
- O'Leary, K.D., Malone, J. & Tyree, A. (1994). Physical aggression in early marriage: prerelationship and relationship effects. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 62, 594-602.
- O'Connor, B.P. (2002). A Quantitative Review of the Comprehensiveness of the Five-Factor Model in Relation to Popular Personality Inventories. *Assessment*. 9(2):188-203.
- Oberndorf, C.P. (1931). Psychoanalysis of married couples. Paper presented at the American Psychiatric Association.

- Oberndorf, C.P. (1934). Folie a` deux. *International Journal of Psychoanalysis* 15: 14–24.
- Oberndorf, C.P. (1938). Psychoanalysis of married couples. *Psychoanalytic Review* 25: 453–475.
- Olson, D.H. (1970). Marital and family therapy: Integrative review and critique. *Journal of Marriage and the Family* 32: 501–538.
- Olson, D.H. (1993). Circumplex Model of Marital and Family Systems. In F. Wals (Ed.), *Normal Family Processes*. (2nd Ed.). New York: Guilford Press.
- Olson, D.H. (1996) Clinical assessment & treatment interventions using the Circumplex Model. (Chapter 5, pp. 59-80) In F.W. Kaslow (Ed.) *Handbook of Relational Diagnosis and Dysfunctional Family Patterns*. New York: John Wiley and Sons.
- Olson, D.H. (2000). Circumplex Model of Marital and Family Systems. *Journal of Family Therapy*, 22, 144-167.
- Olson, D.H. (2011). FACES IV and the Circumplex Model: Validation study. *Journal of Marital and Family Therapy*, 37(1), 64-80.
- Olson, D.H., Gorall, D.M. & Tiesel, J.W. (2007). FACES IV and the Circumplex Model: Validation Study. *Journal of Marital and Family Therapy*, 64-80.
- Olson, D.H., Gorall, D.M. & Tiesel, J.W. (2007) FACES IV Manual. Minneapolis, MN: Life Innovations.
- Olson, D.H., Russell, C.S. & Sprenkle, D.H. (1989). *Circumplex Model: Systemic assessment and treatment of families*. New York: Haworth Press.
- Olson, D.H., Russell, C.S. & Sprenkle, D.H. (1980). Marital and family therapy: A decade review. *Journal of Marriage and the Family* 42: 973–992.
- Olson, D.H., Sprenkle, D.H., & Russell, C. (1979). Circumplex model of marital and family systems: I. Cohesion and adaptability dimensions, family types, and clinical applications. *Family Process*, 18, 3-28.
- Orth, U. (2013). How large are actor and partner effects of personality on relationship satisfaction? The importance of controlling for shared method variance. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 1359-1372.

- Ostman, M. (2004). Family burden and participation in care: Differences between relatives of patients admitted to psychiatric care for the first time and relatives of readmitted patients. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 11, 608-613.
- Owen, M.T., & Cox M.J. (1997). Marital conflict and the development of infant-parent attachment relationships. *Journal of Family Psychology*. 11: 152-164
- Papp P. (1980) The Greek chorus and other techniques of paradoxical therapy. *Family process* 1980. Vol. 19: 45-57.
- Paquin, J., Kivlighan, D., & Drogosz, L. (2013). If you get better, will I? An actor-partner analysis of the mutual influence of group therapy outcomes. *Journal of Counseling Psychology*, Vol 60(2), 171-179.
- Paulhus, D.L., & Williams, K.M. (2002). The dark triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Journal of Research in Personality*, 36, 556-563.
- Peisah, C., Brodaty, H., Luscombe, G., & Anstey, K.J. (2004). Children of a cohort of depressed patients 25 years later: Psychopathology and relationships. *Journal of Affective Disorders*, 82, 385-394.
- Peralta, V., & Cuesta, M.J. (2001). How many and which are the psychopathological dimensions in schizophrenia? Issues influencing their ascertainment. *Schizophrenia research*. 49(2-3): 269-285.
- Peters, A., Rowat, W., & Johnson, M. (2011). Associations Between Dispositional Humility and Social Relationship Quality. *Psychology*. Vol.2, No.3, 155-161
- Piedmont, R.L. (1998). *The Revised NEO Personality Inventory; Clinical and Research Applications*. New York and London. Plenum Press.
- Pinsof, W.M. (1983). Integrative problem-centered therapy: Toward the synthesis of family and individual psychotherapies. *Journal of Marital and Family Therapy* 9: 19-35.
- Pinsof, W.M. (1995). *Integrative problem-centered therapy*. New York: Basic Books.
- Pope, C.A., & Kwapil, T.R. (2000). Dissociative experiences in hypothetically psychosis-prone college students. *The Journal of Nervous and Mental Disease*. 188(8): 530-536.

- Rammstedt, B., & Schupp, J. (2008). Only the congruent survive – Personality similarities in couples. *Personality and Individual Differences*, 533-535.
- Raschke, H.J. (1987). Divorce. In M.B. Sussman, & S.K. Steinmetz (Eds.), *Handbook of marriage and the family* (pp. 597–624). New York: Plenum.
- Remington, N. (2001). Correlates of antisocial personality characteristics with the relationship dynamics and treatment outcomes of domestically violent men. Unpublished doctoral dissertation, University of Maryland, Baltimore County.
- Richards, N. (1992). *Humility*. Philadelphia, PA: Temple University Press.
- Robins, R.W., Caspi, A., & Moffitt, T.E. (2000). Two personalities, one relationship: Both partners' personality traits shape the quality of their relationship. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79, 251-259.
- Ross, S.R., Lutz, C., & Bailey, S. (2002). Positive and negative symptoms of schizotypy and the five-factor model: a domain and facet level analysis. *Journal of Personality Assessment*. 79 (1): 53-72.
- Rossi, A., & Daneluzzo, E. (2002). Schizotypal dimensions in normals and schizophrenic patients: a comparison with other clinical samples. *Schizophrenia Research*. 54(1-2): 67-75.
- Rounsaville, B.J., Weissman, M.M., Prusoff, B.A., & Herceg-Baron, R.L. (1979). Marital disputes and treatment outcome in depressed women. *Comprehensive Psychiatry*, 20, 483-490.
- Russell, R.J., & Wells, P.A. (1994). Predictors of happiness in married couples. *Personality and Individual Differences*, 17, 313–321.
- Sager, C.J. (1967). The conjoint session in marriage therapy. *American Journal of Psychoanalysis* 27: 139–146.
- Sandage, S.J. (1999). An ego-humility model of forgiveness: Theoretical foundations. *Marriage and Family: A Christian Journal*, 2, 259 – 276.
- Satir, V.M. (1964). *Conjoint family therapy*. Palo Alto, CA: Science and Behavior Books.
- Satir, V.M. (1965). Conjoint marital therapy (pp. 121–133). In B.L. Greene (ed.), *The psychotherapies of marital disharmony*. New York: The Free Press.

- Saucier, G. (2003). Factor Structure of English-Language Personality Type Nouns. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85(4);695-708.
- Saucier, G. (2009). Recurrent personality dimensions in inclusive lexical studies: Indications for a Big Six structure. *Journal of Personality*, 77, 1577-1614.
- Saucier, G., & Goldberg, L. (2001). Lexical Studies of Indigenous Personality Factors: Premises, Products, and Prospects. *Journal of Personality*, 847-879.
- Saucier, G., & Goldberg, L.R. (1996). Evidence for the Big Five in analyses of familiar English personality adjectives. *European Journal of Personality*, 10, 61-77.
- Saucier, G., Giorgiades, S., Tsaousis, I., & Goldberg, L.R. (2005). The factor Structure of Greek Personality Adjectives. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88(5):856-875.
- Šaula – Marojević, B., (2012). Empirijska provera odnosa šestodimenzionalnog modela ličnosti i kategorijalnog modela poremećaja ličnosti. Doktorska teza. Filozofski fakultet. Beograd
- Scharff, D.E., & Scharff, J.S. (1991). *Object relations couple therapy*. New York: Jason Aronson.
- Scharff, J.S. (1995). Psychoanalytic marital therapy (pp. 164–193). In N.S. Jacobson & A.S. Gurman (eds.), *Clinical handbook of couple therapy* (2nd ed.). New York: Guilford Press.
- Scharff, J.S., & Bagnini, C. (2002). Object relations couple therapy (pp. 59–85). In A.S. Gurman & N.S. Jacobson (eds.), *Clinical handbook of couple therapy* (3rd ed.). New York: Guilford Press.
- Schmaling, K.B., & Sher, T.G. (1997). Physical health and relationships, in: Markman, Howard J. (Ed). *Clinical handbook of marriage and couples interventions*. (pp. 323-345). Hoboken, NJ, US: John Wiley & Sons Inc.
- Schmitt, M., Kliegel, M., & Shapiro, A. (2007). Marital interaction in middle and old age: A predictor of marital satisfaction? *International Journal of Aging & Human Development*, 65, 283-300.
- Sheldon, W. (1942). *The varieties of temperament: A psychology of constitutional differences*. New York. Harper.

- Slatcher, R.B., & Vazire, S. (2009). Effects of global and contextualized personality on relationship satisfaction. *Journal of Research in Personality*, 43, 624-633.
- Smith, C., Hadden, B., Webster, G., Jonason, P., Gesselman, A., & Crysel, L. (2014). Mutually attracted or repulsed? Actor-partner interdependence models of Dark Triad traits and relationship outcomes. *Personality and Individual Differences*, Vol. 67, 35-41.
- Snyder, D.K. (1999). Affective reconstruction in the context of a pluralistic approach to couple therapy. *Clinical Psychology: Science and Practice* 6: 348-365.
- Snyder, D.K., & Wills, R.M. (1989). Behavioral versus insight-oriented marital therapy: Effects on individual and interspousal functioning. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 57: 39-46.
- Snyder, D.K., Wills, R.M., & Grady-Fletcher, A. (1991). Long-term effectiveness of behavioral versus insight-oriented marital therapy: A four-year follow-up study. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 59: 138-144.
- Srna, J. (2012). Psihoterapija i savetovanje. Zavod za udžbenike. Beograd
- Teichman, Y., Bar-El, Z., Shor, H., & Elizur, A. (2003). Cognitive, interpersonal, and behavioural predictors of patients' and spouses' depression. *Journal of Affective Disorders*, 74, 247-256.
- Terman, L.M., Butterweiser, F., Ferguson, L.W., Johnson, W.B., & Wilson, D.P. (1938). Psychological factors in marital happiness. Stanford CA: Stanford University Press.
- Thibaut, J.W., & Kelley, H.H. (1959). *The social psychology of groups*. New York: Wiley.
- Thomas, V. & Olson, D.H. (1993). Problem families and the Circumplex Model: observational assessment using the Clinical Rating Scale (CRS). *Journal of Marital & Family Therapy*, 19, 159-175.
- Thomas, V. & Olson, D.H. (1994). Circumplex Model: curvilinearity using the Clinical Rating Scale and FACES III. *The Family Journal*, 2, 36-44.
- Tiliopoulos, N., & Goodall, K. (2008). The neglected link between adult attachment and schizotypal personality traits. *Personality and Individual Differences*, 47, 299-304.

- Tobin, R.M., Graziano, W.G., Vanman, E.J., & Tassinari, L.G. (2000). Personality, emotional experience, and efforts to control emotions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79, 656–669.
- Tomm, K. (1987). *Interventive Interviewing: Part II. Reflexive Questioning as a Means to Enable Self-Healing*. *Family Process*, 167-183.
- Troisi, A., Alcini, S., Coviello, M., Nanni, R.C., & Siracusano, A. (2010). Adult attachment style and social anhedonia in healthy volunteers. *Personality and Individual Differences*, 48, 640–643.
- Tupes, E.C., & Christal, R.E. (1992). Recurrent personality factors based on trait ratings. *Journal of Personality*. 60, 225-251.
- Vaddadi, K.S., Gilleard, C., & Fryer, H. (2002). Abuse of carers by relatives with severe mental illness. *International Journal of Social Psychiatry*, 48, 149-155.
- Vanzetti, N.A., Notarius, C.I., & NeeSmith, D. (1992). Specific and generalized expectancies in marital interaction. *Journal of Family Psychology*, 6, 171-183.
- Watson, D., & Humrichouse, J. (2006). Personality development in emerging adulthood: Integrating evidence from self-ratings and spouse ratings. *Journal of Personality and Social Psychology*, 91, 959-974.
- Watson, D., Hubbard, B., & Wiese, D. (2000). General traits of personality and affectivity as predictors of satisfaction in intimate relationships: Evidence from self- and partner-ratings. *Journal of Personality*, 68, 413-449.
- Watson, D., Klohnen, E.C., Casillas, A., Simms, E.N., Haig, J., & Berry, D.S. (2004). Match makers and deal breakers: Analyses of assortative mating in newlywed couples. *Journal of Personality*, 72, 1029-1068.
- Weinstein, S., & Graves, R.E. (2001). Creativity, schizotypy, and laterality. *Cognitive Neuropsychiatry*. 6(2): 131-146.
- Whisman, M., Uebelacker, L., & Weinstock, L. (2004). Psychopathology and marital satisfaction: the importance of evaluating both partners. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, Vol. 72, No. 5, 830-838.

- Whisman, M.A. (1999). Marital dissatisfaction and psychiatric disorders: Results from the National Comorbidity Survey. *Journal of Abnormal Psychology*, 108, 701–706.
- Whisman, M.A. (2001). The association between marital dissatisfaction and depression. In S.R.H. Beach (Ed.), *Marital and family processes in depression: A scientific foundation for clinical practice* (pp. 3–24). Washington, DC: American Psychological Association.
- Whisman, M.A., Uebelacker, U.A., & Weinstock, L.M. (2004). Psychopathology and marital satisfaction: The importance of evaluating both partners. *Journal of Abnormal Psychology*, 72, 830-838.
- Wood, N., Crane, D., Schaalje, G., & Law, D. (2005). What works for whom: a meta-analytic review of marital and couples therapy in reference to marital distress. *The American Journal of Family Therapy*, 273-287.
- Woodward, L., Fergusson, D., & Horwood, L. (2002). Romantic relationships of young people with childhood and adolescent onset antisocial behavior problems. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 30, 231-243.
- Worthington, E.L., Jr. (1998). An empathy-humility-commitment model of forgiveness applied within family dyads. *Journal of Family Therapy*, 20, 59-76.
- Želeskov-Đorić, J., & Međedović, J. (2011). Romantic adult attachment and basic personality structure. *Psihološka obzorja*, 20, 9-23.

8 DODATAK A – TABELE REZULTATA

U ovom dodatku su prikazane tabele rezultata Multiplih regresionih analiza po pojedinim aspektima porodičnog funkcionisanja.

Tabela A1: Povezanost strukture ličnosti muškarca i žene sa njihovim prosečnim opažanjem Kohezivnosti u porodici

$R=0,64$; $F_{(16,182)}=8,00$; $p<0.00$

Model		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
		Beta			Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)		4.09	.00			
	HEX_HonHumMale	-.11	-1.43	.15	.18	-.10	-.08
	HEX_HonHumFemale	-.01	-.22	.82	.21	-.01	-.01
	HEX_EmotionalityMale	-.05	-.92	.35	-.04	-.06	-.05
	HEX_EmotionalityFemale	-.13	-2.26	.02	-.04	-.16	-.12
	HEX_ExtraversionMale	.15	2.31	.02	.35	.16	.13
	HEX_ExtraversionFemale	.01	.13	.89	.26	.01	.00
	HEX_AgreeablenessMale	-.03	-.53	.59	.08	-.04	-.03
	HEX_AgreeablenessFemale	-.00	-.04	.96	.03	-.00	-.00
	HEX_ConscientiousnessMale	-.05	-.81	.41	.31	-.06	-.04
	HEX_ConscientiousnessFemale	.08	1.20	.22	.30	.08	.06
	HEX_OpennessMale	.05	.73	.46	.26	.05	.04
	HEX_OpennessFemale	.03	.48	.63	.23	.03	.02
	DELTA_DEZINTEGRACIJAMale	-.05	-.65	.51	-.40	-.04	-.03
	DELTA_DEZINTEGRACIJAFemale	-.10	-1.22	.22	-.35	-.09	-.07
	AM54_TotalMale	-.45	-4.42	.00	-.53	-.31	-.25
	AM54_TotalFemale	-.08	-1.06	.28	-.42	-.07	-.06

a. Dependent Variable: FACESTEST_AVERAGECohesionRatio

*Tabela A2: Povezanost strukture ličnosti muškarca i žene sa njihovim prosečnim opažanjem
Fleksibilnosti u porodici*

R=0,59; F_(16,182)=6,15; p<0.00

Model		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
		Beta			Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)		3.66	.00			
	HEX_HonHumMale	-.23	-2.89	.00	.06	-.20	-.17
	HEX_HonHumFemale	.10	1.39	.16	.21	.10	.08
	HEX_EmotionalityMale	-.05	-.79	.42	-.04	-.05	-.04
	HEX_EmotionalityFemale	-.14	-2.24	.02	-.08	-.16	-.13
	HEX_ExtraversionMale	.24	3.43	.00	.36	.24	.20
	HEX_ExtraversionFemale	.07	1.01	.31	.27	.07	.06
	HEX_AgreeablenessMale	.06	.91	.36	.11	.06	.05
	HEX_AgreeablenessFemale	.08	1.33	.18	.11	.09	.08
	HEX_ConscientiousnessMale	-.12	-1.60	.11	.21	-.11	-.09
	HEX_ConscientiousnessFemale	.06	.88	.37	.26	.06	.05
	HEX_OpennessMale	-.00	-.01	.98	.22	-.00	-.00
	HEX_OpennessFemale	.07	.99	.32	.25	.07	.05
	DELTA_DEZINTEGRACIJAMale	-.07	-.84	.40	-.32	-.06	-.05
	DELTA_DEZINTEGRACIJAFemale	-.02	-.23	.81	-.28	-.01	-.01
	AM54_TotalMale	-.37	-3.40	.00	-.40	-.24	-.20
AM54_TotalFemale	-.03	-.34	.73	-.34	-.02	-.02	

a. Dependent Variable: FACESTEST_AVERAGEFlexibilityRatio

Tabela A3: Povezanost strukture ličnosti muškarca i žene sa njihovim prosečnim opažanjem stepena balansiranoosti i funkcionalnosti porodičnog sistema (Cirkumpleks odnos)

R=0,65; F_(16,182)=8,53; p<0.00

Model		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
		Beta			Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)		4.22	.00			
	HEX_HonHumMale	-.17	-2.21	.02	.14	-.16	-.12
	HEX_HonHumFemale	.04	.63	.52	.23	.04	.03
	HEX_EmotionalityMale	-.05	-.94	.34	-.05	-.07	-.05
	HEX_EmotionalityFemale	-.14	-2.35	.02	-.06	-.17	-.13
	HEX_ExtraversionMale	.20	3.03	.00	.38	.21	.17
	HEX_ExtraversionFemale	.05	.71	.47	.30	.05	.04
	HEX_AgreeablenessMale	-.00	-.02	.97	.09	-.00	-.00
	HEX_AgreeablenessFemale	.03	.54	.58	.06	.04	.03
	HEX_ConscientiousnessMale	-.09	-1.34	.18	.29	-.09	-.07
	HEX_ConscientiousnessFemale	.08	1.22	.22	.31	.09	.06
	HEX_OpennessMale	.02	.36	.71	.25	.02	.02
	HEX_OpennessFemale	.06	.83	.40	.26	.06	.04
	DELTA_DEZINTEGRACIJAMale	-.08	-.98	.32	-.40	-.07	-.05
	DELTA_DEZINTEGRACIJAFemale	-.06	-.81	.41	-.35	-.06	-.04
	AM54_TotalMale	-.43	-4.25	.00	-.51	-.30	-.23
AM54_TotalFemale	-.07	-.92	.35	-.42	-.06	-.05	

a. Dependent Variable: FACESTEST_AVERAGETotalCircumplexRatio

Tabela A4: Povezanost strukture ličnosti muškarca i žene sa njihovim prosečnim opažanjem Kvaliteta porodične komunikacije

R=0,54; F_(16,182)=4,72; p<0.00

Model		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
		Beta			Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)		3.89	.00			
	HEX_HonHumMale	-.23	-2.69	.00	.00	-.19	-.16
	HEX_HonHumFemale	-.00	-.01	.98	.09	-.00	-.00
	HEX_EmotionalityMale	-.03	-.51	.60	.01	-.03	-.03
	HEX_EmotionalityFemale	-.13	-2.08	.03	-.07	-.15	-.13
	HEX_ExtraversionMale	.22	3.02	.00	.32	.21	.18
	HEX_ExtraversionFemale	.17	2.08	.03	.31	.15	.13
	HEX_AgreeablenessMale	.01	.18	.85	.07	.01	.01
	HEX_AgreeablenessFemale	-.02	-.40	.68	-.02	-.03	-.02
	HEX_ConscientiousnessMale	-.07	-.93	.35	.21	-.06	-.05
	HEX_ConscientiousnessFemale	.10	1.34	.18	.27	.09	.08
	HEX_OpennessMale	-.04	-.57	.56	.17	-.04	-.03
	HEX_OpennessFemale	.01	.20	.84	.21	.01	.01
	DELTA_DEZINTEGRACIJAMale	.05	.54	.58	-.20	.04	.03
	DELTA_DEZINTEGRACIJAFemale	.04	.50	.61	-.20	.03	.03
	AM54_TotalMale	-.42	-3.69	.00	-.35	-.26	-.23
	AM54_TotalFemale	-.06	-.73	.46	-.30	-.05	-.04

a. Dependent Variable: FACESTEST_AVERAGEFamilyCommunication

Tabela A5: Povezanost strukture ličnosti muškarca i žene sa njihovim prosečnim nivoom Zadovoljstva porodičnim životom

R=0,45; F_(16,182)=2,93; p<0.00

Model	Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations			
				Beta	Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)		2.29	.02			
	HEX_HonHumMale	-.17	-1.92	.05	.00	-.14	-.12
	HEX_HonHumFemale	.06	.73	.46	.07	.05	.04
	HEX_EmotionalityMale	-.00	-.05	.96	.07	-.00	-.00
	HEX_EmotionalityFemale	-.17	-2.42	.01	-.13	-.17	-.16
	HEX_ExtraversionMale	.23	2.94	.00	.24	.21	.19
	HEX_ExtraversionFemale	.10	1.24	.21	.21	.09	.08
	HEX_AgreeablenessMale	.04	.61	.54	.10	.04	.04
	HEX_AgreeablenessFemale	-.04	-.65	.51	-.04	-.04	-.04
	HEX_ConscientiousnessMale	-.12	-1.52	.13	.08	-.11	-.10
	HEX_ConscientiousnessFemale	.12	1.46	.14	.20	.10	.09
	HEX_OpennessMale	-.02	-.33	.73	.18	-.02	-.02
	HEX_OpennessFemale	.05	.59	.55	.19	.04	.03
	DELTA_DEZINTEGRACIJAMale	.16	1.58	.11	-.02	.11	.10
	DELTA_DEZINTEGRACIJAFemale	.07	.77	.43	-.05	.05	.05
	AM54_TotalMale	-.38	-3.21	.00	-.22	-.23	-.21
	AM54_TotalFemale	.04	.44	.65	-.14	.03	.02

a. Dependent Variable: FACESTEST_AVERAGEFamilySatisfaction

Tabela A6: Povezanost strukture ličnosti muškarca i opažanja Kohezivnosti u porodici kod muškarca

R=0,64; F_(8,191)=16,93; p<0.00

Model		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
		Beta			Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)		3.97	.00			
	HEX_HonHumMale	-.02	-.38	.69	.31	-.02	-.02
	HEX_EmotionalityMale	-.03	-.57	.56	-.03	-.04	-.03
	HEX_ExtraversionMale	.15	2.43	.01	.37	.17	.13
	HEX_AgreeablenessMale	.02	.35	.72	.15	.02	.01
	HEX_ConscientiousnessMale	-.05	-.70	.48	.33	-.05	-.03
	HEX_OpennessMale	.07	1.20	.23	.26	.08	.06
	DELTA_DEZINTEGRACIJAMale	-.14	-1.88	.06	-.45	-.13	-.10
	AM54_TotalMale	-.48	-5.11	.00	-.60	-.34	-.28
a. Dependent Variable: FACESTEST_CohesionRatioMale							

Tabela A7: Povezanost strukture ličnosti muškarca i opažanja Fleksibilnosti u porodici kod muškarca

R=0,52; F_(8,191)=8,84; p<0.00

Model		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
		Beta			Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)		4.39	.00			
	HEX_HonHumMale	-.10	-1.30	.19	.18	-.09	-.08
	HEX_EmotionalityMale	-.06	-1.00	.31	-.06	-.07	-.06
	HEX_ExtraversionMale	.21	2.94	.00	.33	.20	.18
	HEX_AgreeablenessMale	.08	1.27	.20	.16	.09	.07
	HEX_ConscientiousnessMale	-.11	-1.47	.14	.20	-.10	-.09
	HEX_OpennessMale	.03	.45	.65	.19	.03	.02
	DELTA_DEZINTEGRACIJAMale	-.07	-.87	.38	-.33	-.06	-.05
	AM54_TotalMale	-.42	-4.04	.00	-.45	-.28	-.25
a. Dependent Variable: FACESTEST_FlexibilityRatioMale							

Tabela A8: Povezanost strukture ličnosti muškarca i opažanja stepena balansiraniosti i funkcionalnosti porodičnog sistema (Cirkumpleks odnosa) kod muškarca:

$R=0,62$; $F_{(8,191)}=15,16$; $p<0.00$

Model		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
		Beta			Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)		4.69	.00			
	HEX_HonHumMale	-.05	-.81	.41	.27	-.05	-.04
	HEX_EmotionalityMale	-.05	-.89	.37	-.05	-.06	-.05
	HEX_ExtraversionMale	.19	2.93	.00	.37	.20	.16
	HEX_AgreeablenessMale	.04	.69	.48	.16	.05	.03
	HEX_ConscientiousnessMale	-.09	-1.28	.19	.28	-.09	-.07
	HEX_OpennessMale	.05	.87	.38	.24	.06	.05
	DELTA_DEZINTEGRACIJAMale	-.13	-1.75	.08	-.43	-.12	-.10
	AM54_TotalMale	-.48	-4.98	.00	-.56	-.33	-.28
a. Dependent Variable: FACESTEST_TotalCircumplexRatioMale							

Tabela A9: Povezanost strukture ličnosti muškarca i opažanja Kvaliteta porodične komunikacije kod muškarca:

$R=0,51$; $F_{(8,191)}=8,26$; $p<0.00$

Model		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
		Beta			Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)		3.90	.00			
	HEX_HonHumMale	-.08	-1.08	.27	.16	-.07	-.06
	HEX_EmotionalityMale	-.00	-.01	.98	.02	-.00	-.00
	HEX_ExtraversionMale	.26	3.56	.00	.37	.25	.22
	HEX_AgreeablenessMale	.06	1.00	.31	.13	.07	.06
	HEX_ConscientiousnessMale	-.03	-.38	.70	.26	-.02	-.02
	HEX_OpennessMale	-.01	-.23	.81	.18	-.01	-.01
	DELTA_DEZINTEGRACIJAMale	.01	.20	.83	-.27	.01	.01
	AM54_TotalMale	-.41	-3.90	.00	-.43	-.27	-.24
a. Dependent Variable: FACESTEST_FamilyCommunicationMeanMale							

Tabela A10: Povezanost strukture ličnosti muškarca i opažanja Zadovoljstva porodičnim životom kod muškarca:

$R=0,43$; $F_{(8,191)}=5,56$; $p<0.00$

Model		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
		Beta			Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)		2.08	.03			
	HEX_HonHumMale	-.07	-.84	.39	.10	-.06	-.05
	HEX_EmotionalityMale	.02	.38	.70	.09	.02	.02
	HEX_ExtraversionMale	.28	3.71	.00	.30	.26	.24
	HEX_AgreeablenessMale	.10	1.44	.15	.15	.10	.09
	HEX_ConscientiousnessMale	-.09	-1.11	.26	.14	-.08	-.07
	HEX_OpennessMale	.03	.46	.64	.22	.03	.03
	DELTA_DEZINTEGRACIJAMale	.17	1.93	.05	-.07	.13	.12
	AM54_TotalMale	-.35	-3.19	.00	-.30	-.22	-.20
a. Dependent Variable: FACESTEST_FamilySatisfactionMeanMale							

Tabela A11: Povezanost strukture ličnosti žene i opažanja Kohezivnosti u porodici kod žene:

$R=0,47$; $F_{(8,190)}=6,88$; $p<0.00$

Model		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
		Beta			Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)		2.06	.04			
	HEX_HonHumFemale	.04	.59	.55	.21	.04	.03
	HEX_EmotionalityFemale	-.05	-.78	.43	-.03	-.05	-.05
	HEX_ExtraversionFemale	.07	.92	.35	.32	.06	.05
	HEX_AgreeablenessFemale	-.03	-.57	.56	-.00	-.04	-.03
	HEX_ConscientiousnessFemale	.08	1.14	.25	.31	.08	.07
	HEX_OpennessFemale	.11	1.57	.11	.23	.11	.10
	AM54_TotalFemale	-.11	-1.37	.17	-.34	-.09	-.08
	DELTA_DEZINTEGRACIJAFemale	-.23	-2.87	.00	-.39	-.20	-.18
a. Dependent Variable: FACESTEST_CohesionRatioFemale							

Tabela A12: Povezanost strukture ličnosti žene i opažanja Fleksibilnosti u porodici kod žene:

$R=0,46$; $F_{(8,190)}=6,52$; $p<0.00$

Model		Standardized Coefficients		t	Sig.	Correlations		
		Beta				Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)			2.04	.04			
	HEX_HonHumFemale	.06		.85	.39	.18	.06	.05
	HEX_EmotionalityFemale	-.16		-2.41	.01	-.18	-.17	-.15
	HEX_ExtraversionFemale	.19		2.32	.02	.35	.16	.14
	HEX_AgreeablenessFemale	.09		1.43	.15	.10	.10	.09
	HEX_ConscientiousnessFemale	.12		1.63	.10	.29	.11	.10
	HEX_OpennessFemale	.05		.81	.41	.18	.05	.05
	AM54_TotalFemale	.01		.18	.85	-.21	.01	.01
	DELTA_DEZINTEGRACIJAFemale	-.15		-1.86	.06	-.33	-.13	-.12
a. Dependent Variable: FACESTEST_FlexibilityRatioFemale								

Tabela A13: Povezanost strukture ličnosti žene i opažanja stepena balansiraniosti i funkcionalnosti porodičnog sistema (Cirkumpleks odnosa) kod žene:

$R=0,50$; $F_{(8,190)}=7,91$; $p<0.00$

Model		Standardized Coefficients		t	Sig.	Correlations		
		Beta				Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)			2.18	.03			
	HEX_HonHumFemale	.06		.94	.34	.23	.06	.05
	HEX_EmotionalityFemale	-.09		-1.42	.15	-.09	-.10	-.09
	HEX_ExtraversionFemale	.13		1.70	.09	.37	.12	.10
	HEX_AgreeablenessFemale	.00		.12	.90	.03	.00	.00
	HEX_ConscientiousnessFemale	.10		1.38	.16	.33	.10	.08
	HEX_OpennessFemale	.10		1.41	.16	.23	.10	.08
	AM54_TotalFemale	-.07		-.85	.39	-.32	-.06	-.05
	DELTA_DEZINTEGRACIJAFemale	-.22		-2.75	.00	-.40	-.19	-.17
a. Dependent Variable: FACESTEST_TotalCircumplexRatioFemale								

Tabela A14: Povezanost strukture ličnosti žene i opažanja Kvaliteta porodične komunikacije kod žene:

$R=0,34$; $F_{(8,190)}=3,26$; $p<0.00$

Model		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
		Beta			Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)		1.90	.05			
	HEX_HonHumFemale	-.04	-.61	.53	.06	-.04	-.04
	HEX_EmotionalityFemale	-.06	-.87	.38	-.07	-.06	-.05
	HEX_ExtraversionFemale	.20	2.33	.02	.29	.16	.15
	HEX_AgreeablenessFemale	.01	.26	.79	.00	.01	.01
	HEX_ConscientiousnessFemale	.14	1.76	.08	.25	.12	.12
	HEX_OpennessFemale	.02	.29	.76	.15	.02	.02
	AM54_TotalFemale	-.08	-.88	.37	-.20	-.06	-.06
	DELTA_DEZINTEGRACIJAFemale	-.00	-.05	.95	-.19	-.00	-.00
a. Dependent Variable: FACESTEST_FamilyCommunicationMeanFemale							

Tabela A15: Povezanost strukture ličnosti žene i opažanja Zadovoljstva porodičnim životom kod žene:

$R=0,30$; $F_{(8,190)}=2,43$; $p<0.01$

Model		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
		Beta			Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)		.36	.71			
	HEX_HonHumFemale	.01	.19	.84	.05	.01	.01
	HEX_EmotionalityFemale	-.07	-.99	.32	-.09	-.07	-.06
	HEX_ExtraversionFemale	.16	1.88	.06	.23	.13	.13
	HEX_AgreeablenessFemale	.02	.38	.70	.00	.02	.02
	HEX_ConscientiousnessFemale	.20	2.47	.01	.23	.17	.17
	HEX_OpennessFemale	.05	.64	.52	.13	.04	.04
	AM54_TotalFemale	.08	.92	.35	-.07	.06	.06
	DELTA_DEZINTEGRACIJAFemale	.02	.31	.75	-.11	.02	.02
a. Dependent Variable: FACESTEST_FamilySatisfactionMeanFemale							

Tabela A16: Povezanost strukture ličnosti muškarca i opažanja Kohezivnosti u porodici kod žene:

$R=0,39$; $F_{(8,191)}=4,34$; $p<0.00$

Model		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
		Beta			Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)		4.04	.00			
	HEX_HonHumMale	-.21	-2.57	.01	.00	-.18	-.17
	HEX_EmotionalityMale	-.05	-.76	.44	-.04	-.05	-.05
	HEX_ExtraversionMale	.07	.93	.35	.22	.06	.06
	HEX_AgreeablenessMale	-.06	-.82	.40	-.01	-.06	-.05
	HEX_ConscientiousnessMale	-.04	-.50	.61	.19	-.03	-.03
	HEX_OpennessMale	.10	1.31	.18	.18	.09	.08
	DELTA_DEZINTEGRACIJAMale	-.08	-.93	.35	-.23	-.06	-.06
	AM54_TotalMale	-.35	-3.10	.00	-.29	-.21	-.20
a. Dependent Variable: FACESTEST_CohesionRatioFemale							

Tabela A17: Povezanost strukture ličnosti muškarca i opažanja Fleksibilnosti u porodici kod žene:

$R=0,35$; $F_{(8,191)}=3,46$; $p<0.00$

Model		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
		Beta			Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)		4.49	.00			
	HEX_HonHumMale	-.28	-3.33	.00	-.10	-.23	-.22
	HEX_EmotionalityMale	-.01	-.25	.80	-.01	-.01	-.01
	HEX_ExtraversionMale	.12	1.51	.13	.22	.10	.10
	HEX_AgreeablenessMale	.01	.21	.83	.00	.01	.01
	HEX_ConscientiousnessMale	-.05	-.64	.52	.13	-.04	-.04
	HEX_OpennessMale	.10	1.31	.18	.16	.09	.08
	DELTA_DEZINTEGRACIJAMale	-.10	-1.15	.25	-.17	-.08	-.07
	AM54_TotalMale	-.23	-2.00	.04	-.17	-.14	-.13
a. Dependent Variable: FACESTEST_FlexibilityRatioFemale							

Tabela A18: Povezanost strukture ličnosti muškarca i opažanja stepena balansiranosti i funkcionalnosti porodičnog sistema (Cirkumpleks odnosa) kod žene:

$R=0,40$; $F_{(8,191)}=4,67$; $p<0.00$

Model		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
		Beta			Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)		4.61	.00			
	HEX_HonHumMale	-.26	-3.11	.00	-.03	-.22	-.20
	HEX_EmotionalityMale	-.03	-.56	.57	-.03	-.04	-.03
	HEX_ExtraversionMale	.10	1.28	.20	.24	.09	.08
	HEX_AgreeablenessMale	-.03	-.49	.62	-.01	-.03	-.03
	HEX_ConscientiousnessMale	-.05	-.60	.54	.19	-.04	-.04
	HEX_OpennessMale	.10	1.37	.17	.18	.09	.09
	DELTA_DEZINTEGRACIJAMale	-.10	-1.19	.23	-.23	-.08	-.07
	AM54_TotalMale	-.33	-2.95	.00	-.27	-.20	-.19
a. Dependent Variable: FACESTEST_TotalCircumplexRatioFemale							

Tabela A19: Povezanost strukture ličnosti muškarca i opažanja Kvaliteta porodične komunikacije kod žene:

$R=0,33$; $F_{(8,191)}=3,02$; $p<0.00$

Model		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
		Beta			Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)		5.10	.00			
	HEX_HonHumMale	-.32	-3.75	.00	-.13	-.26	-.25
	HEX_EmotionalityMale	-.04	-.59	.55	-.01	-.04	-.04
	HEX_ExtraversionMale	.10	1.29	.19	.17	.09	.08
	HEX_AgreeablenessMale	-.00	-.02	.97	-.00	-.00	-.00
	HEX_ConscientiousnessMale	-.09	-1.04	.29	.09	-.07	-.07
	HEX_OpennessMale	.02	.35	.72	.10	.02	.02
	DELTA_DEZINTEGRACIJAMale	.03	.34	.73	-.08	.02	.02
	AM54_TotalMale	-.36	-3.14	.00	-.15	-.22	-.21
a. Dependent Variable: FACESTEST_FamilyCommunicationMeanFemale							

Tabela A20: Povezanost strukture ličnosti žene i opažanja Kohezivnosti u porodici kod muškarca:

R=0,39; F_(8,190)=4,29; p<0.00

Model		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
		Beta			Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)		3.68	.00			
	HEX_HonHumFemale	-.03	-.40	.68	.14	-.03	-.02
	HEX_EmotionalityFemale	-.10	-1.51	.13	-.04	-.10	-.10
	HEX_ExtraversionFemale	-.08	-.92	.35	.12	-.06	-.06
	HEX_AgreeablenessFemale	-.00	-.01	.98	.05	-.00	-.00
	HEX_ConscientiousnessFemale	.02	.32	.74	.20	.02	.02
	HEX_OpennessFemale	.07	.99	.32	.17	.07	.06
	AM54_TotalFemale	-.35	-3.92	.00	-.36	-.27	-.26
	DELTA_DEZINTEGRACIJAFemale	-.07	-.84	.40	-.20	-.06	-.05
a. Dependent Variable: FACESTEST_CohesionRatioMale							

Tabela A21: Povezanost strukture ličnosti žene i opažanja Fleksibilnosti u porodici kod muškarca:

R=0,35; F_(8,190)=3,41; p<0.00

Model		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
		Beta			Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)		3.25	.00			
	HEX_HonHumFemale	.01	.14	.88	.15	.01	.01
	HEX_EmotionalityFemale	-.02	-.33	.74	.02	-.02	-.02
	HEX_ExtraversionFemale	-.05	-.62	.53	.10	-.04	-.04
	HEX_AgreeablenessFemale	.03	.42	.67	.07	.03	.02
	HEX_ConscientiousnessFemale	-.01	-.15	.87	.14	-.01	-.01
	HEX_OpennessFemale	.13	1.78	.07	.21	.12	.12
	AM54_TotalFemale	-.30	-3.26	.00	-.32	-.23	-.22
	DELTA_DEZINTEGRACIJAFemale	-.01	-.17	.86	-.14	-.01	-.01
a. Dependent Variable: FACESTEST_FlexibilityRatioMale							

Tabela A22: Povezanost strukture ličnosti žene i opažanja stepena balansiranoosti i funkcionalnosti porodičnog sistema (Cirkumpleks odnosa) kod muškarca:

$R=0,40$; $F_{(8,190)}=4,70$; $p<0.00$

Model		Standardized Coefficients		t	Sig.	Correlations		
		Beta				Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)			3.74	.00			
	HEX_HonHumFemale		-.01	-.18	.85	.16	-.01	-.01
	HEX_EmotionalityFemale		-.07	-1.05	.29	-.01	-.07	-.07
	HEX_ExtraversionFemale		-.06	-.76	.44	.13	-.05	-.05
	HEX_AgreeablenessFemale		.01	.23	.81	.07	.01	.01
	HEX_ConscientiousnessFemale		.01	.20	.84	.20	.01	.01
	HEX_OpennessFemale		.10	1.40	.16	.20	.10	.09
	AM54_TotalFemale		-.36	-4.04	.00	-.38	-.28	-.26
	DELTA_DEZINTEGRACIJAFemale		-.04	-.53	.59	-.19	-.03	-.03
a. Dependent Variable: FACESTEST_TotalCircumplexRatioMale								

Tabela A23: Povezanost strukture ličnosti žene i opažanja Kvaliteta porodične komunikacije kod muškarca:

$R=0,36$; $F_{(8,190)}=3,54$; $p<0.00$

Model		Standardized Coefficients		t	Sig.	Correlations		
		Beta				Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)			3.99	.00			
	HEX_HonHumFemale		-.03	-.39	.69	.09	-.02	-.02
	HEX_EmotionalityFemale		-.09	-1.36	.17	-.05	-.09	-.09
	HEX_ExtraversionFemale		.07	.87	.38	.21	.06	.05
	HEX_AgreeablenessFemale		-.07	-1.07	.28	-.04	-.07	-.07
	HEX_ConscientiousnessFemale		.04	.51	.60	.20	.03	.03
	HEX_OpennessFemale		.08	1.03	.30	.20	.07	.07
	AM54_TotalFemale		-.29	-3.19	.00	-.30	-.22	-.21
	DELTA_DEZINTEGRACIJAFemale		.04	.52	.60	-.14	.03	.03
a. Dependent Variable: FACESTEST_FamilyCommunicationMeanMale								

Tabela A24: Povezanost strukture ličnosti žene i opažanja Zadovoljstva porodičnim životom kod muškarca:

$R=0,32$; $F_{(8,190)}=2,74$; $p<0.00$

Model		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
		Beta			Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)		2.87	.00			
	HEX_HonHumFemale	.03	.48	.62	.06	.03	.03
	HEX_EmotionalityFemale	-.17	-2.39	.01	-.13	-.17	-.16
	HEX_ExtraversionFemale	.04	.55	.58	.12	.04	.03
	HEX_AgreeablenessFemale	-.11	-1.55	.12	-.08	-.11	-.10
	HEX_ConscientiousnessFemale	.03	.38	.69	.10	.02	.02
	HEX_OpennessFemale	.11	1.47	.14	.19	.10	.10
	AM54_TotalFemale	-.20	-2.17	.03	-.16	-.15	-.15
	DELTA_DEZINTEGRACIJAFemale	.17	1.95	.05	.02	.14	.13
a. Dependent Variable: FACESTEST_FamilySatisfactionMeanMale							

Tabela A25: Povezanost diskrepanci u strukturi ličnosti između muškarca i žene sa njihovim prosečnim opažanjem promene u Kohezivnosti u porodici:

$R=0,32$; $F_{(8,190)}=2,85$; $p<0.00$

Model		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
		Beta			Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)		-2.16	.03			
	HEX_HonHumDiffSquare	-.09	-1.32	.18	-.06	-.09	-.09
	HEX_EmotionalityDiffSquare	-.04	-.60	.54	.05	-.04	-.04
	HEX_ExtraversionDiffSquare	.17	2.31	.02	.22	.16	.15
	HEX_AgreeablenessDiffSquare	.15	2.12	.03	.19	.15	.14
	HEX_ConscientiousnessDiffSquare	.03	.42	.67	.06	.03	.02
	HEX_OpennessDiffSquare	.14	1.91	.05	.19	.13	.13
	DELTA_DEZINTEGRACIJADiffSquare	.01	.21	.82	.08	.01	.01
	AM54_TotalDiffSquare	.04	.60	.54	.08	.04	.04

a. Dependent Variable: Residual_Cohesion_Change_AVERAGE

Tabela A26: Povezanost diskrepanci u strukturi ličnosti između muškarca i žene sa njihovim prosečnim opažanjem promene u Fleksibilnosti u porodici:

$R=0,35$; $F_{(8,190)}=3,44$; $p<0.00$

Model		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
		Beta			Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)		-2.17	.03			
	HEX_HonHumDiffSquare	-.10	-1.41	.16	-.03	-.10	-.09
	HEX_EmotionalityDiffSquare	-.06	-.88	.37	.04	-.06	-.06
	HEX_ExtraversionDiffSquare	.15	2.12	.03	.20	.15	.14
	HEX_AgreeablenessDiffSquare	.06	.91	.36	.12	.06	.06
	HEX_ConscientiousnessDiffSquare	-.07	-1.13	.25	-.03	-.08	-.07
	HEX_OpennessDiffSquare	.19	2.51	.01	.23	.18	.17
	DELTA_DEZINTEGRACIJADiffSquare	.06	.90	.36	.14	.06	.06
	AM54_TotalDiffSquare	.15	2.07	.03	.18	.14	.14

a. Dependent Variable: Residual_Flexibility_Change_AVERAGE

Tabela A27: Povezanost diskrepanci u strukturi ličnosti između muškarca i žene sa njihovim prosečnim opažanjem promene u stepenu balansiranoosti i funkcionalnosti porodičnog sistema (Cirkumpleks odnosa):

$R=0,35$; $F_{(8,190)}=3,38$; $p<0.00$

Model		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
		Beta			Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)		-2.32	.02			
	HEX_HonHumDiffSquare	-.11	-1.56	.11	-.05	-.11	-.10
	HEX_EmotionalityDiffSquare	-.05	-.70	.48	.05	-.05	-.04

HEX_ExtraversionDiffSquare	.16	2.22	.02	.21	.15	.15
HEX_AgreeablenessDiffSquare	.12	1.79	.07	.18	.12	.12
HEX_ConscientiousnessDiffSquare	-.02	-.28	.77	.02	-.02	-.01
HEX_OpennessDiffSquare	.18	2.45	.01	.23	.17	.16
DELTA_DEZINTEGRACIJADiffSquare	.04	.55	.58	.11	.04	.03
AM54_TotalDiffSquare	.09	1.32	.18	.13	.09	.09

a. Dependent Variable: Residual_TotalCircumplex_Change_AVERAGE

Tabela A28: Povezanost strukture ličnosti muškarca i žene sa njihovim prosečnim opažanjem promene u stepenu Kohezivnosti u porodici:

$R=0,45$; $F_{(16,182)}=3,01$; $p<0.00$

Model		Standardized Coefficients		t	Sig.	Correlations		
		Beta				Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)			2.12	.03			
	HEX_HonHumMale	.01		.15	.88	.02	.01	.01
	HEX_HonHumFemale	-.08		-1.03	.30	.00	-.07	-.06
	HEX_EmotionalityMale	.05		.83	.40	-.00	.06	.05
	HEX_EmotionalityFemale	.07		1.05	.29	.14	.07	.06
	HEX_ExtraversionMale	.02		.33	.73	.13	.02	.02
	HEX_ExtraversionFemale	-.11		-1.29	.19	-.12	-.09	-.08
	HEX_AgreeablenessMale	-.29		-3.94	.00	-.28	-.28	-.26
	HEX_AgreeablenessFemale	.05		.71	.47	.03	.05	.04
	HEX_ConscientiousnessMale	-.02		-.34	.73	.11	-.02	-.02
	HEX_ConscientiousnessFemale	-.13		-1.62	.10	-.10	-.12	-.10
	HEX_OpennessMale	-.06		-.80	.42	-.06	-.05	-.05
	HEX_OpennessFemale	.06		.82	.41	-.00	.06	.05

	DELTA_DEZINTEGRACIJAMale						
	DELTA_DEZINTEGRACIJAFemale						
	AM54_TotalMale						
	AM54_TotalFemale						
a. Dependent Variable: Residual_Cohesion_Change_AVERAGE							

Tabela A29: Povezanost strukture ličnosti muškarca i žene sa njihovim prosečnim opažanjem promene u stepenu Fleksibilnosti u porodici:

$R=0,43$; $F_{(16,182)}=2,64$; $p<0.00$

Model		Standardized Coefficients		t	Sig.	Correlations		
		Beta				Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)			2.76	.00			
	HEX_HonHumMale	.00		.05	.96	.00	.00	.00
	HEX_HonHumFemale	-.13		-1.54	.12	-.02	-.11	-.10
	HEX_EmotionalityMale	.07		1.01	.31	.02	.07	.06
	HEX_EmotionalityFemale	-.01		-.15	.87	.07	-.01	-.01
	HEX_ExtraversionMale	.06		.82	.40	.14	.06	.05
	HEX_ExtraversionFemale	-.08		-.95	.34	-.06	-.07	-.06
	HEX_AgreeablenessMale	-.23		-3.06	.00	-.23	-.22	-.20
	HEX_AgreeablenessFemale	.01		.17	.86	.00	.01	.01
	HEX_ConscientiousnessMale	.01		.19	.85	.11	.01	.01
	HEX_ConscientiousnessFemale	-.20		-2.42	.01	-.11	-.17	-.16
	HEX_OpennessMale	-.17		-2.03	.04	-.11	-.14	-.13
	HEX_OpennessFemale	.06		.73	.46	-.01	.05	.04
	DELTA_DEZINTEGRACIJAMale	-.10		-.99	.32	-.21	-.07	-.06
	DELTA_DEZINTEGRACIJAFemale	-.07		-.81	.41	-.06	-.06	-.05

	AM54_TotalMale		-0.17	-1.39	.16		-0.13	-0.10	-0.09
	AM54_TotalFemale		-0.14	-1.52	.12		-0.13	-0.11	-0.10
a. Dependent Variable: Residual_Flexibility_Change_AVERAGE									

Tabela A30: Povezanost strukture ličnosti muškarca i žene sa njihovim prosečnim opažanjem promene u stepenu balansiranoosti i funkcionalnosti porodičnog sistema (Cirkumpleks odnosa):

R=0,46; F_(16,182)=3,21; p<0.00

Model		Standardized Coefficients		t	Sig.	Correlations		
		Beta				Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)			2.63	.00			
	HEX_HonHumMale	.01		.19	.84	.03	.01	.01
	HEX_HonHumFemale	-.11		-1.33	.18	.00	-.09	-.08
	HEX_EmotionalityMale	.06		.93	.35	.00	.06	.06
	HEX_EmotionalityFemale	.04		.66	.50	.13	.04	.04
	HEX_ExtraversionMale	.02		.37	.71	.14	.02	.02
	HEX_ExtraversionFemale	-.10		-1.25	.21	-.10	-.09	-.08
	HEX_AgreeablenessMale	-.28		-3.80	.00	-.27	-.27	-.24
	HEX_AgreeablenessFemale	.02		.29	.76	.01	.02	.01
	HEX_ConscientiousnessMale	-.00		-.02	.98	.13	-.00	-.00
	HEX_ConscientiousnessFemale	-.17		-2.11	.03	-.11	-.15	-.13
	HEX_OpennessMale	-.11		-1.33	.18	-.08	-.09	-.08
	HEX_OpennessFemale	.07		.83	.40	-.00	.06	.05
	DELTA_DEZINTEGRACIJAMale	-.18		-1.81	.07	-.25	-.13	-.11
	DELTA_DEZINTEGRACIJAFemale	-.04		-.46	.64	-.05	-.03	-.03
	AM54_TotalMale	-.16		-1.39	.16	-.16	-.10	-.09
	AM54_TotalFemale	-.11		-1.20	.23	-.13	-.08	-.07

a. Dependent Variable: Residual_TotalCircumplex_Change_AVERAGE

Tabela A31: Povezanost strukture ličnosti muškarca i njegovog opažanja promena u stepenu Kohezivnosti u porodici:

$R=0,32$; $F_{(8,191)}=2,73$; $p<0.00$

Model		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
		Beta			Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)		1.63	.10			
	HEX_HonHumMale	-.04	-.49	.62	-.05	-.03	-.03
	HEX_EmotionalityMale	.06	.89	.37	.04	.06	.06
	HEX_ExtraversionMale	.07	.91	.36	.11	.06	.06
	HEX_AgreeablenessMale	-.27	-3.67	.00	-.26	-.25	-.25
	HEX_ConscientiousnessMale	-.13	-1.60	.11	-.01	-.11	-.11
	HEX_OpennessMale	.01	.12	.90	-.02	.00	.00
	DELTA_DEZINTEGRACIJAMale	-.13	-1.43	.15	-.11	-.10	-.09
	AM54_TotalMale	-.07	-.66	.50	-.01	-.04	-.04

a. Dependent Variable: Residual_Cohesion_Change_Male

Tabela A32: Povezanost strukture ličnosti muškarca i njegovog opažanja promena u stepenu Fleksibilnosti u porodici:

$R=0,29$; $F_{(8,191)}=2,25$; $p<0.02$

Model		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
		Beta			Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)		1.59	.11			
	HEX_HonHumMale	.03	.39	.69	.03	.02	.02
	HEX_EmotionalityMale	.03	.47	.63	.00	.03	.03
	HEX_ExtraversionMale	.03	.43	.66	.07	.03	.03
	HEX_AgreeablenessMale	-.23	-3.05	.00	-.20	-.21	-.21
	HEX_ConscientiousnessMale	-.07	-.80	.42	.02	-.05	-.05
	HEX_OpennessMale	-.10	-1.28	.20	-.10	-.09	-.08
	DELTA_DEZINTEGRACIJAMale	-.12	-1.29	.19	-.15	-.09	-.09
	AM54_TotalMale	-.10	-.85	.39	-.07	-.06	-.05

a. Dependent Variable: Residual_Flexibility_Change_Male

Tabela A33: Povezanost strukture ličnosti muškarca i njegovog opažanja promena u stepenu balansiranoosti i funkcionalnosti porodičnog sistema (Cirkumpleks odnosa):

$R=0,33$; $F_{(8,191)}=2,92$; $p<0.00$

Model		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
		Beta			Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)		1.88	.06			
	HEX_HonHumMale	-.00	-.04	.96	-.00	-.00	-.00
	HEX_EmotionalityMale	.05	.76	.44	.02	.05	.05
	HEX_ExtraversionMale	.03	.46	.63	.09	.03	.03
	HEX_AgreeablenessMale	-.28	-3.86	.00	-.25	-.26	-.26
	HEX_ConscientiousnessMale	-.10	-1.25	.21	.01	-.09	-.08
	HEX_OpennessMale	-.03	-.44	.65	-.06	-.03	-.03
	DELTA_DEZINTEGRACIJAMale	-.15	-1.61	.10	-.15	-.11	-.11
	AM54_TotalMale	-.10	-.89	.37	-.05	-.06	-.06
a. Dependent Variable: Residual_TotalCircumplex_Change_Male							

Tabela A34: Povezanost strukture ličnosti žene i promene u njenom opažanju Kohezivnosti porodice:

$R=0,31$; $F_{(8,190)}=2,53$; $p<0.01$

Model		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
		Beta			Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)		2.20	.02			
	HEX_HonHumFemale	-.06	-.77	.43	.03	-.05	-.05
	HEX_EmotionalityFemale	.09	1.29	.19	.14	.09	.08
	HEX_ExtraversionFemale	-.18	-2.02	.04	-.09	-.14	-.13
	HEX_AgreeablenessFemale	.00	.04	.96	.04	.00	.00
	HEX_ConscientiousnessFemale	-.15	-1.87	.06	-.05	-.13	-.12
	HEX_OpennessFemale	.05	.66	.50	.03	.04	.04
	DELTA_DEZINTEGRACIJAFemale	-.10	-1.14	.25	-.05	-.08	-.07
	AM54_TotalFemale	-.27	-2.94	.00	-.18	-.20	-.20
a. Dependent Variable: Residual_Cohesion_Change_Female							

Tabela A35: Povezanost strukture ličnosti žene i promene u njenom opažanju Fleksibilnosti porodice:

R=0,27; F_(8,190)=1,98; p<0.05

Model		Standardized Coefficients		t	Sig.	Correlations		
		Beta				Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)			2.75	.00			
	HEX_HonHumFemale		-.12	-1.58	.11	-.01	-.11	-.11
	HEX_EmotionalityFemale		-.00	-.07	.94	.02	-.00	-.00
	HEX_ExtraversionFemale		-.10	-1.21	.22	.00	-.08	-.08
	HEX_AgreeablenessFemale		.00	.02	.98	.03	.00	.00
	HEX_ConscientiousnessFemale		-.15	-1.84	.06	-.02	-.13	-.12
	HEX_OpennessFemale		.05	.72	.46	.07	.05	.05
	DELTA_DEZINTEGRACIJAFemale		-.16	-1.87	.06	-.12	-.13	-.13
	AM54_TotalFemale		-.25	-2.71	.00	-.18	-.19	-.18
a. Dependent Variable: Residual_Flexibility_Change_Female								

Tabela A36: Povezanost strukture ličnosti žene i promene u njenom opažanju stepena balansiranosti i funkcionalnosti porodičnog sistema (Cirkumpleks odnosa):

R=0,31; F_(8,190)=2,52; p<0.01

Model		Standardized Coefficients		t	Sig.	Correlations		
		Beta				Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)			2.54	.01			
	HEX_HonHumFemale		-.08	-1.09	.27	.02	-.07	-.07
	HEX_EmotionalityFemale		.06	.83	.40	.10	.06	.05
	HEX_ExtraversionFemale		-.16	-1.85	.06	-.05	-.13	-.12
	HEX_AgreeablenessFemale		-.00	-.09	.92	.03	-.00	-.00
	HEX_ConscientiousnessFemale		-.16	-1.90	.05	-.03	-.13	-.13
	HEX_OpennessFemale		.07	.89	.37	.06	.06	.06
	DELTA_DEZINTEGRACIJAFemale		-.14	-1.58	.11	-.09	-.11	-.10
	AM54_TotalFemale		-.28	-3.06	.00	-.20	-.21	-.21
a. Dependent Variable: Residual_TotalCircumplex_Change_Female								

Tabela A37: Povezanost strukture ličnosti muškarca i opažanja promene u Kohezivnosti porodice kod žene:

R=0,41; F_(8,191)=5,00; p<0.00

Model		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
		Beta			Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)		2.67	.00			
	HEX_HonHumMale	-.04	-.55	.58	.04	-.04	-.03
	HEX_EmotionalityMale	-.00	-.08	.93	-.04	-.00	-.00
	HEX_ExtraversionMale	-.01	-.13	.89	.13	-.00	-.00
	HEX_AgreeablenessMale	-.27	-3.88	.00	-.24	-.27	-.25
	HEX_ConscientiousnessMale	.03	.37	.71	.18	.02	.02
	HEX_OpennessMale	-.08	-1.10	.27	-.05	-.08	-.07
	DELTA_DEZINTEGRACIJAMale	-.19	-2.10	.03	-.28	-.15	-.13
	AM54_TotalMale	-.21	-1.90	.05	-.20	-.13	-.12
a. Dependent Variable: Residual_Cohesion_Change_Female							

Tabela A38: Povezanost strukture ličnosti muškarca i opažanja promene u Fleksibilnosti porodice kod žene

R=0,35; F_(8,191)=3,43; p<0.00

Model		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
		Beta			Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)		1.92	.05			
	HEX_HonHumMale	-.13	-1.55	.12	-.05	-.11	-.10
	HEX_EmotionalityMale	.05	.73	.46	.03	.05	.05
	HEX_ExtraversionMale	.07	.91	.36	.16	.06	.06
	HEX_AgreeablenessMale	-.19	-2.67	.00	-.20	-.19	-.18
	HEX_ConscientiousnessMale	.02	.30	.76	.16	.02	.02
	HEX_OpennessMale	-.11	-1.47	.14	-.06	-.10	-.10
	DELTA_DEZINTEGRACIJAMale	-.11	-1.28	.20	-.20	-.09	-.08
	AM54_TotalMale	-.20	-1.74	.08	-.14	-.12	-.11
a. Dependent Variable: Residual_Flexibility_Change_Female							

Tabela A39: Povezanost strukture ličnosti muškarca i opažanja promene u stepenu balansiranosti i funkcionalnosti porodičnog sistema (Cirkumpleks odnosa) kod žene

$R=0,41$; $F_{(8,191)}=4,95$; $p<0.00$

Model		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
		Beta			Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)		2.53	.01			
	HEX_HonHumMale	-.08	-.99	.32	.01	-.07	-.06
	HEX_EmotionalityMale	.02	.29	.76	-.00	.02	.02
	HEX_ExtraversionMale	.02	.32	.74	.16	.02	.02
	HEX_AgreeablenessMale	-.26	-3.62	.00	-.23	-.25	-.23
	HEX_ConscientiousnessMale	.03	.40	.68	.19	.03	.02
	HEX_OpennessMale	-.10	-1.33	.18	-.06	-.09	-.08
	DELTA_DEZINTEGRACIJAMale	-.17	-1.94	.05	-.27	-.13	-.12
	AM54_TotalMale	-.22	-2.01	.04	-.20	-.14	-.13
a. Dependent Variable: Residual_TotalCircumplex_Change_Female							

Tabela A40: Povezanost strukture ličnosti muškarca i opažanja promene u Kvalitetu porodične komunikacije kod žene:

$R=0,31$; $F_{(8,191)}=2,52$; $p<0.01$

Model		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
		Beta			Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)		1.60	.11			
	HEX_HonHumMale	-.09	-1.02	.30	-.00	-.07	-.07
	HEX_EmotionalityMale	.08	1.10	.27	.05	.07	.07
	HEX_ExtraversionMale	-.06	-.77	.43	.04	-.05	-.05
	HEX_AgreeablenessMale	-.14	-1.86	.06	-.14	-.13	-.12
	HEX_ConscientiousnessMale	.10	1.21	.22	.17	.08	.08
	HEX_OpennessMale	-.13	-1.68	.09	-.08	-.12	-.11
	DELTA_DEZINTEGRACIJAMale	-.10	-1.11	.26	-.16	-.08	-.07
	AM54_TotalMale	-.18	-1.54	.12	-.14	-.11	-.10
a. Dependent Variable: Residual_FamilyCommunication_Change_Female							

9 BIOGRAFIJA AUTORA

Bojan Lapčević rođen je 8. jula 1970. godine u Zemunu. Osnovne i magistarske studije psihologije završio je na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Nakon završetka osnovnih studija, u periodu od 1999. do 2006. godine, radio je na odeljenju Savetovalište u Bolnici za neuropsihijatrijske bolesti „Laza Lazarević“, gde se intenzivno bavio psihodijagnostičkom procenom i psihoterapijom, kako hospitalnih, tako i vanhospitlnih pacijenata. Uporedo je pohađao više edukacija iz oblasti kliničke psihologije među kojima su edukacije iz porodične psihoterapije i Eksnerovog Sveobuhvatnog sistema intrepeticije Roršah testa. Pored toga, u tom periodu je aktivno učestvovao u radu više nevladinih organizacija na poslovima savetovanja, dijagnostike, kao i razvoja i implementacije više projekata iz oblasti zaštite mentalnog zdravlja. I pored širokog opsega poslova kojima se bavio, najviše je radio na unapređenju znanja i veština vezanih za projekтивne tehnike i porodičnu psihoterapiju, pri čemu je u tom periodu fokus svog interesovanja i profesionalnog angažmana usmerio na različite oblike poremećaja ishrane. Kao rezultat toga proistekao je i magistarski rad pod naslovom „Empirijska analiza indikatora poremećaja ishrane na NEO PI-R i Roršah testu“, koji je odbranio 2005. godine i stekao zvanje magistra psihologije.

U periodu od 2006. do 2014. godine, radio je kao bračni i porodični terapeut u Savetovalištu za brak i porodicu pri Gradskom centru za socijalni rad u Beogradu sa parovima i porodicama sa različitim oblicima bračnih i porodičnih problema. U okviru Savetovališta, završio je i kompletanu edukaciju iz porodične terapije po programu Instituta za porodičnu terapiju iz Londona, kao i učestvovao u nizu stručnih skupova i seminara iz oblasti psihoterapije i savetovanja.

Od 2014. godine se dominantno bavi privatnom psihoterapijskom praksom u okviru svog „Savetovališta Lapčević“, a i predstavnik je za Srbiju za ComPsych, najveću svetsku kompaniju za pružanje psihoterapijskih usluga zaposlenima u multinacionalnim kompanijama.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а Бојан Лапчевић

број уписа -----

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Индивидуалне разлике као фактори брачне кризе и њеног превазилажења

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 15.12.2015. године

Бојан Лапчевић

Прилог 2.

**Изјава о истоветности штампане и електронске
верзије докторског рада**

Име и презиме аутора Бојан Лапчевић

Број уписа -----

Студијски програм психологија

Наслов рада Индивидуалне разлике као фактори брачне кризе и њеног
превазилажења

Ментор проф. др Горан Кнежевић

Потписани Бојан Лапчевић

изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 15.12.2015. године

Бојан Лапчевић

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Индивидуалне разлике као фактори брачне кризе и њеног превазилажења

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, 15.12.2015. године

Војан Јарић